

ODSEVANJA

Koroška,
pomlad
2001

41
42

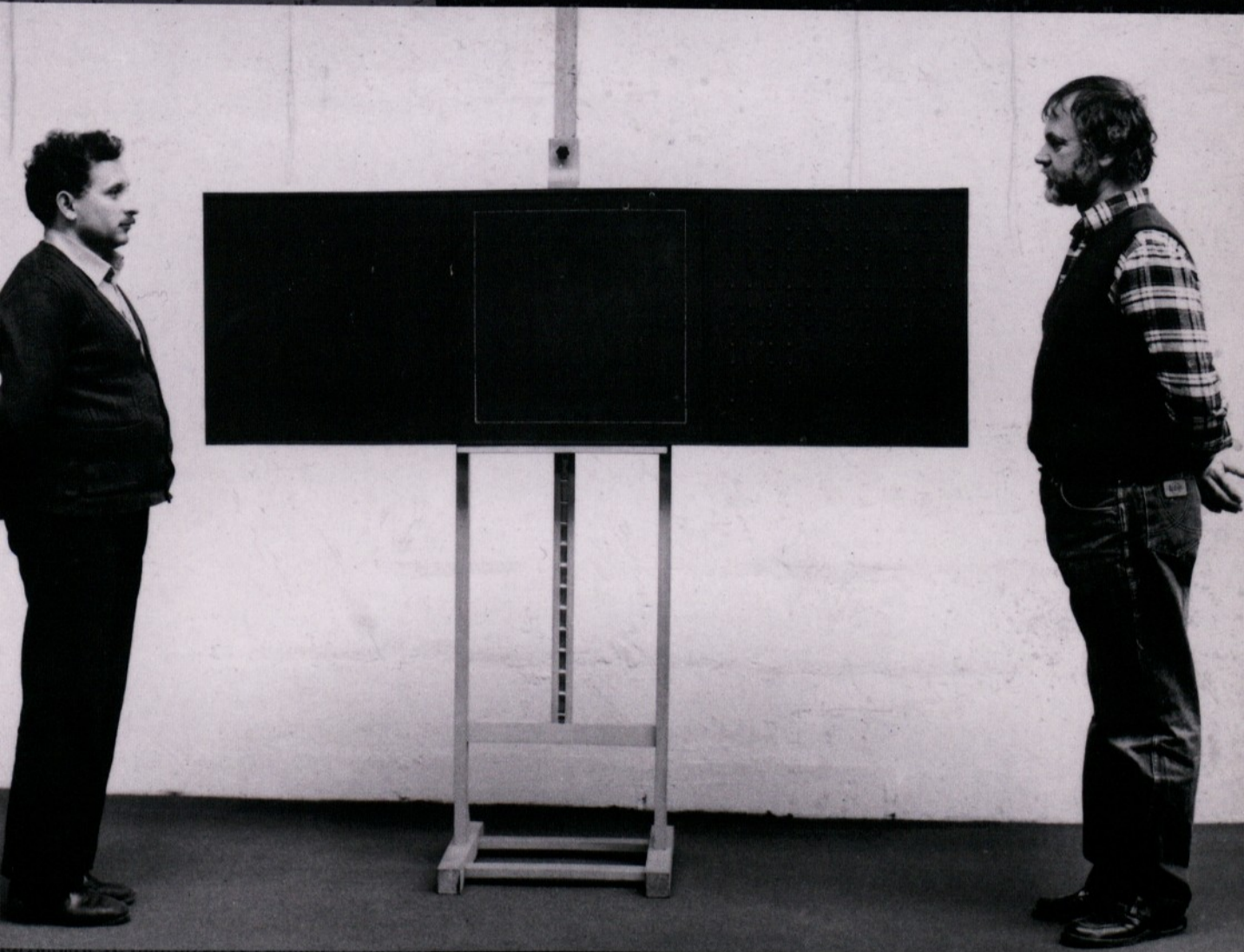
revija za leposlovje in kulturo

N 6285/2002

ODSEVANJA

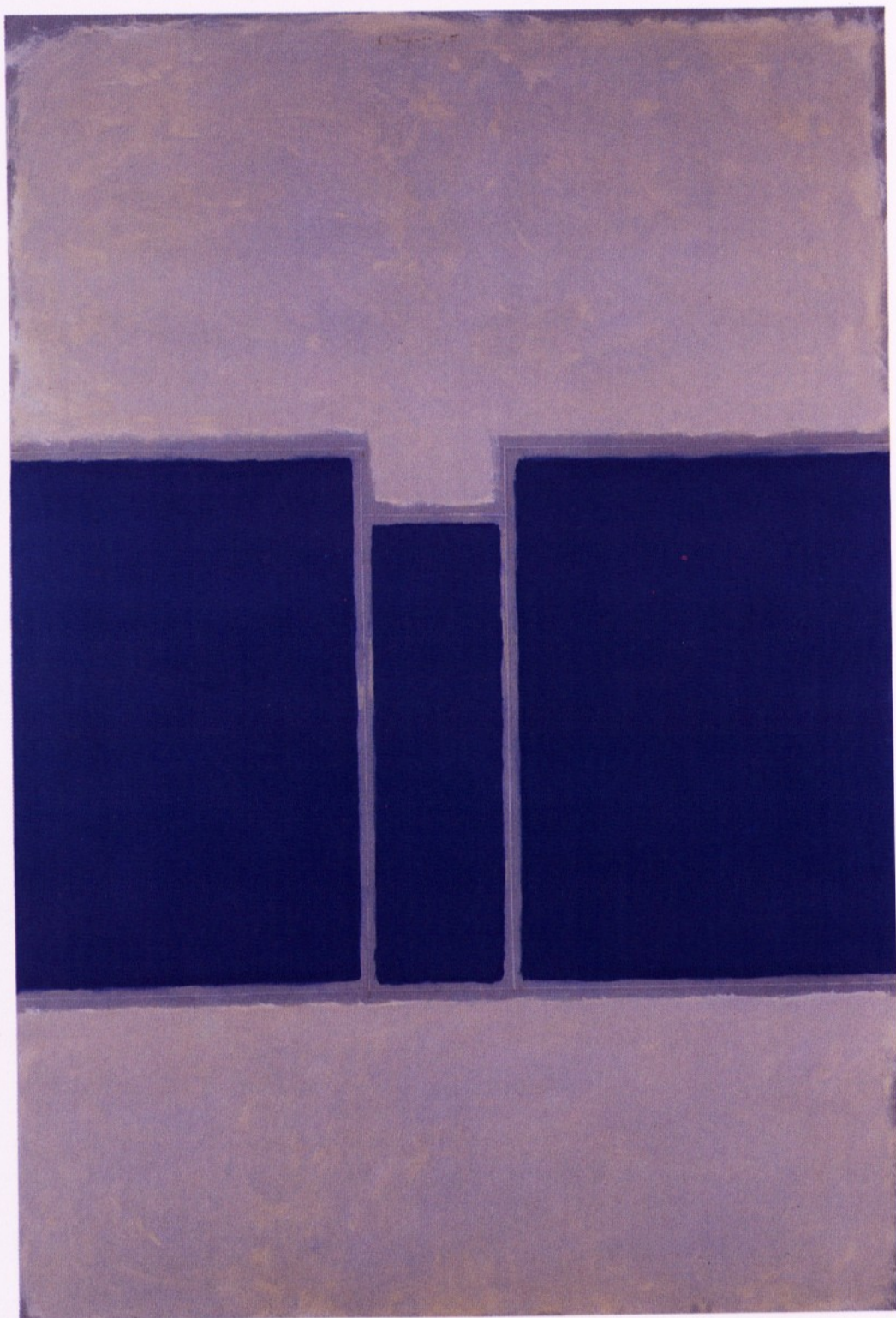
1000 SIT

43
44

NA PLATNICAH

*Franc Novak in
Bogdan Borčič*

Bogdan Borčič, Sinji vrh, akril, 1995, 135 x 200 cm

Matthaeus Cerdonis de Windischgretz - Matevž Cerdonis iz Slovenj Gradca je prvi dokumentiran tiskar iz slovenskih krajev. Študiral je na Dunaju, postal baccalaureus in magister ter predaval na univerzi. V letih od 1482 do 1487 je imel svojo tiskarno v Padovi, kot zadnji samostojni tiskar inkunabul. Izdal okoli 60 poljudno-znanstvenih knjig, predvsem za potrebe tamkajšnje univerze, med njimi nekaj izrazito humanističnih. Cerdonis je tiskal le z eno vrsto črk - z malo gotico in namesto listov paginiral le polovične tiskovne pole. V NUK-u hranijo nekaj njegovih originalnih tiskov.

Niko R. Kolar	NOVI IZZIVI... Kulturno društvo Odsevanja.	4
Blaž Prapótnik	POEZIJA DIGITALNE BABILONŠČINE	5
Vinko Ošlak	STARINSKI SONETI.	6
Marijana Vončina	POVEJ MI	8
Janez Križan	PUNČKA	8
Ivan Cimerman	SNEG V AVGUSTU	10
Primož Karnar	LJUBEZENSKE	11
Nina Bricman	TOLIKO VSEGA	13
Mitja Čander	POVABILO K BRANJU - literarna delavnica.	14
Vesna Roger	MONARH	14
Uroš Kozel	JE	15
Boštjan Temnik	NOV IZZIV	16
Tomislav Kiš	PELOD – MED	17
Jasmina Cigrovski	PESMI	17
Jasna Džambić	NOVOROJENA	18
Primož Tušnik	MEDMETI SMRTI	19
Matjaž Štamulak	ZVOK TIŠINE	20
Peter - Tobias		
Šuštar	FRIZERSKI SALON (odlomek iz daljše proze kar tako, če ne že zares)	21
Jani Rifel	PREROJENJE.	22
Aleksandra		
Stermec Perovec	DVA KORAKA OD SANJ	23
Peter Petrovič	ZLOM	25
Simona Jerčič	SODOBNA KOROŠKA MLADINSKA KNJIŽEVNOST	29
Vinko Ošlak	PREŠEREN IN SLOMŠEK – FORMULA SLOVENSKE POLNOSTI	31
Andrej Makuc	PSEVDONIM JE PRAVZAPRAV AVTORJEVO PRAVO IME	32
Helena Merkač	PETER PETROVIČ: POTOVANJE SENC	41
Denis Poniž	VINKO OŠLAK: ČETRTEI MAG (OD PRETKANOSTI DO MODROSTI)	42
Tim Oliver Wüster	THEODOR HAECKER: VERGILIJ – OČE ZAHODA	43
Janez Žmavec	KNJIGI NA ROB	44
Helena Merkač	O ŠOLSKIH »REŠEVALNIH AKCIJAH« S TONETOM TURIČNIKOM	45
Helena Merkač	ZBORNİK OB 40-LETNICI EKONOMSKE ŠOLE SLOVENJ GRADEC	46
Helena Merkač	ZBORNİK OB 50-LETNICI DRUŠTVA UPOKOJENCEV	47
Miran Kodrin	MILAN OSRAJNIK ... dotik in oddaljenost	48
Jernej Kožar	BOGDAN BORČIČ - slikar in grafik	49
Andrej Makuc	FOTOGRAFSKA IN GRAFIČNA PLOŠČA	52
Tone Turičnik	O SOODVISNOSTI BARVNIH PLOSKEV	61
Špela Spanžel	MINLJIVOST... in ...OHRANITI SANJE	65
Saša Djura Jelenko	SREDNJEVEŠKO OBZIDJE Z OBRAMBNIM JARKOM	67
Marko Košan	SREDNJEVEŠKI SLOVENJ GRADEC IN GROFJE ANDEŠKI	69
Tone Turičnik	PRAZNIK SLOVENJGRAŠKE GIMNAZIJE	72
Tone Turičnik	ODLIČJE ZA ANDREJA MAKUCA	76
Tone Turičnik	BESEDA OB JUBILEJU IN O JUBILEJU	77
Blaž Prapótnik	OTO VRHOVNIK - MED SLOVENJ GRADCEM IN DUNAJEM	79
Tone Turičnik	BERNEKERJEVA NAGRADA 2001	82
Tone Turičnik	BERNEKERJEVE PLAKETE 2001	83
Helena Horvat	UMRLA JE ZADNJA HČI ZOFKE KVEDROVE	85
Franček Lasbaher	GUSTI JIRKU STRIDSBERG	86
Tone Turičnik	POMNIK ZASLUŽNEMU KULTURNEMU DELAVCU.	88
Andreja		
Gologranc Fišer	KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV	90
Peter Petrovič in		
Jože Potočnik	ELEKTRO CELJE, d.d.	96

UVODNIK

POEZIJA

PROZA

ESEJISTIKA

RECENZIJE

**PESNIK
LIKOVNI PORTRET
KULTURA**

POKROVITELJ

Novi izzivi...

Kulturno društvo Odsevanja

UVODNIK

Izhajanje literarne revije ima v Slovenj Gradcu že 35-letno tradicijo. Od leta 1966 do 1972 je izšlo sedem številok Odsevov, drobne knjižice, ki jo je izdajal Literarni klub Slovenj Gradec. Od 1973 do 1978 so Odsevi imeli posebno obliko: dobili smo 13 avtorskih knjižic (izdala sta jih Literarni klub in Kulturna skupnost Slovenj Gradec), 1979 pa so začela izhajati Odsevanja, časopis za leposlovje in kulturna vprašanja. Izdajatelj: Občinska kulturna skupnost in Zveza kulturnih organizacij v sodelovanju z Literarnim klubom Slovenj Gradec. Od prve številke, ki je izšla junija 1979, do zadnje, 39./40., je čas dinamičnega razvoja: do julija 1985 so Odsevanja obdržala časopisno obliko (do številke 13/14), s 15./16. je velikost zmanjšana v napol revialno (sindikalni časopis, so rekli nekateri), od številke 31 naprej (1998) pa imajo Odsevanja sodobno revialno obliko in so revija za leposlovje in kulturo. Od leta 1990 do 1991 je revijo izdajala Zveza kulturnih organizacij v sodelovanju z Literarnim klubom, zatem od 1992 do 1994 Zveza kulturnih društev in Literarni klub, od 1995 pa do vključno leta 2000 pa so bili izdajatelji Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec, Založba Cerdonis in Literarni klub. Vse do številke 30 je bil obseg do 40 strani, zadnjih pet dvojnih številok pa od 80 do 100 strani. Bogata je ustvarjalna in postvarjalna bera izpod peres koroških pisateljev in pesnikov, esejistov, zgodovinarjev ter drugih sodelavcev. Hvalevreden je prispevek likovnih umetnikov, ki vztrajno plemenitijo revijo s predstavljanjem svojih umetniških del ter z osebnimi pričevanji o svojem življenju in umetnosti nasploh... In - ne nazadnje - je potrebno priznati, da je Prapotnikov oblikovalno-tiskani mozaik z

vsako številko posebno doživetje, prava paša za oči, ki nastaja v duhu sušeče se tiskarske barve in v smislu podob odkrivanja in obvladovanja sveta...

In kaj se nam obeta v bližnji prihodnosti? Najprej novost: Odsevanja so dne 1. februarja 2001 dobila trdnejšo osnovo v samostojnem Kulturnem društvu Odsevanja; društvo je »nestransko in neprofitno združenje državljanov, ki z ljubiteljskim delovanjem uresničujejo svoje interese v kulturni dejavnosti in tako omogočajo umetniško ustvarjalnost in poustvarjalnost v ožjem in širšem prostoru«. (1. člen društvenega statuta) Osrednje naloge KD Odsevanja so: zagotavljanje možnosti za tiskanje prispevkov, organiziranje literarnih večerov, okroglih miz in strokovnih predavanj, izdajanje leposlovne revije in leposlovnih knjig in drugih podobnih literarnih tiskov članov, njih promoviranja in prodaja, sodelovanje s sorodnimi (slovenskimi in drugimi) društvi doma in v tujini, v prvi vrsti na Koroškem, podeljevanje priznanj za posebne slovstvene in publicistične dosežke in sodelovanje z Zvezo kulturnih društev Slovenj Gradec ter območno enoto Sklada Republike Slovenije za ljubiteljske dejavnosti v Slovenj Gradcu. Ob tem naj tudi zapišem, da v novo ustanovljenem kulturnem društvu sodelujejo skoraj vsi pobudniki literarnih snovanj izpred 35 let ob vrsti mlajših članov, ki so si že ustvarili renome kot prodorni in uspešni avtorji. Prepričan sem, da bomo ob spoštovanju sprejetih društvenih načel uspešno razvijali to kulturno področje in prispevali delež k rasti koroške in slovenske literarne tvornosti.

Predsednik KD ODSEVANJA
Niko R. Kolar

Urednik Odsevanj Blaž Prapotnik je prepustil besedo delovnemu predsedstvu ustanovnega občnega zbora KD Odsevanja. Z leve: Andreja Golobranč Fišer, Helena Merkač, Tone Turčnik in Marijana Vončina.

Poezija digitalne babilonščine

v mreži tretjega tisočletja

Biblijska zgodba pravi, da je človek med gradnjo babilonskega stolpa tako presešel dopustno mejo napuha in sebebpomembnosti, da je staro-zaveznega Boga minilo potrpljenje in je narodom zamešal jezike, tako da se niso mogli več sporazumevati. Ta propadli skupni mednarodni projekt nebotičnika je v nebo vpijoč primer o pomembnosti dobre in uspešne komunikacije. Posledica božje intervencije je zastoj globalizacije za nekaj tisočletij.

Mnoga stoletja pozneje, v srednjem veku, se je v smislu skupnega jezika uspešno uveljavila latinščina in nekako omilila jezikovne pregrade, kasneje je zaživela ideja o mednarodnem skupnem jeziku, a se esperanto, razen v elitnih intelektualnih krogih, ki v tem umetnem jeziku celo literarno ustvarjajo, ni uveljavil kot sredstvo komuniciranja. Je pa to, po besedah Vinka Ošlaka, najpravičnejša rešitev mednarodnega sporazumevanja - nihče se ne znajde v nadrejenem ali podrejenem položaju - ta prednost pa je v isti sapi tudi hiba - vsem je esperanto tuj jezik.

V času digitalnih tehnologij je računalniška angleščina postala zasilni sodobni esperanto. Globalizacija je ponovno stekla po internetu in omrežila narode različnih kultur, veroizpovedi, jezikov ter pisav. A človeštvo je, tako je videti, zopet šlo predaleč. Dobri Bog je ponovno posegel v kompatibilnost ter nam, med odsotnostjo standardov, zamešal kodne tabele na računalniških tipkovnicah, izumiteljem podtaknil množico operacijskih sistemov, programov, podprogramov, verzij ter različic in zopet naredi red, ki ga mi v svoji majhnosti ne moremo prepoznati in videti drugače kakor kaos - babilonsko zmedo.

Ah, da, kljub vsemu ni bil tale prelom tisočletja nič pretresljivega. Le po čem bi si ga bilo vredno zapomniti? Tako zelo me ima, da bi v podnaslovu citiral refren pesmi *Novo vreme* naše odlične rock skupine Buldožer... ali pa Riblje čorbe *Na zapadu ništa novo*, pa menim, da je dovolj ta aluzija, saj si ne bi rad dovolil vsiljevati svojega mnenja... Kaj pa, če se motim?!

Morda pri Odsevanjih izstopa novica, da smo ustanovili kulturno društvo, ki bo poskušalo spraviti v red tudi organizacijsko plat izdajanja naše revije, saj se tovrstna organiziranost, kakor je pri nas pogost pojav, s kvaliteto vsebine ne more primerjati. Ob tem kar ne morem mimo, medvrstičnih in konkretnih, v Književnih listih objavljenih izrazov razočaranja nad institucionalizirano kulturo Draga Jančarja, avtorja razstave *Temna stran meseca*. In če pridam, iz konteksta sicer izvzeto, pa zato nič manj pomenljivo izjavo kolega, urednika revije Klik, Daniela Lovasa: »Umetnosti (in z njo

tudi kulture) pa, kot vemo, ne ustvarjajo družboslovci (kritiki), tako polni teorije in filozofije, da kar poka...«, smo lahko prepričani, da zgolj institucija kaj malo pripomore konkretnemu delu in napredku, če znotraj škatle, kakršnakoli že je, ni pravih ljudi. Teh pa je pri Odsevanjih vedno toliko, da stvari tečejo; v zadnjem času tudi formalno-pravno urejene. Ne bi rad utrujal s podrobnostmi kafkovskih procesov, ki jih je ob urejanju dokumentacije po institucijah državne in kulturne birokracije, stoično potrpel naš *spiritus agens* Tone Turičnik, pač pa bi rad spomnil, da je opravljeno veliko delo, ki pa se ga navzven ne vidi kaj dosti, obenem pa osvetlil temno stran tovrstnih aktivnosti.

Osebo se zgrozim že ob nazivu *davčni zavezanec*, ki mi ga je državna birokracija natisnila na polo za oddajo dohodnine; takoj nato pa znova in znova vpisujem emšo in davčno številko ter se sprašujem, kakšen smisel ima vse to v času sodobnih komunikacij. Poleg tega pa mi je vse te odvečne številke dodelila država, zdaj pa ne ve več, katere so ali pa se jih noče spomniti. Dvomim, da bo novo Ministrstvo za informacijsko družbo uredilo te probleme in posodobilo državno upravo, saj je že iz naziva slutiti, da se tam ne bodo ukvarjali s tehnologijo in napredkom računalniški strokovnjaki, ampak bodo sociologi, družboslovci in filozofi proučevali vpliv modernih tehnologij na davčne zavezance, člane družbenopolitične skupnosti, skratka, davkoplachevalce, ki v enaindvajsetem stoletju stojijo v vrstah in s papirji v rokah čakajo na uradne ure pred davčnimi uradi, sodišči in pisarnami, ker teh zadev ne morejo urediti po elektronski pošti. Zato se ljudje gnetejo po hodnikih, pa njihovi avtomobili na prepolnih parkiriščih, čeprav imajo doma vso sodobno tehnologijo, ki omogoča hitro in učinkovito komuniciranje ter prenos informacij brez izgube in vmesnih faz.

Kar vnesem v računalnik, je mogoče uporabiti na drugem koncu sveta, da, celo poezijo že pošiljamo sem in tja po elektronski pošti, tudi na Odsevanja. Morda bo naslednji 21. marec, ki ga je UNESCO leta '99 razglasil za svetovni dan poezije, v znamenju digitalnih datotek s pesmimi, ki bodo blodile po prostranstvih medmrežja opevajoč navidezno resničnost in digitalno metafiziko ...

Sodobne tehnologije so praktične in uporabne, ne gre pa zanemariti dejstva, da pretirana uporaba ogroža običajno družabno življenje in človeško komuniciranje s stiskom roke, pozdravom in nasmehom. Globalna družba postaja vse bolj brezosebna, hladna, prav nič poetična. in tudi zato vanjo posega božji prst ...

Blaž Prapótnik

UVODNIK

Dobri Bog je ponovno posegel v kompatibilnost ... in zopet naredi red, ki ga mi v svoji majhnosti ne moremo prepoznati in videti drugače kakor kaos - babilonsko zmedo.

Vinko Ošlak

Starinski soneti

LEPOSLOVJE

I.

*Na oni strani studijskega stekla
slap izginjajoče barve las v plavem;
na urni plošči v rednih sunkih časa metla;
vest iz etra, preden si slušalke snamem.*

*Na mizo se razvrščajo novice,
ki že hip nato nihče ne bo jih pomnil;
vsepovsod vojskujejo se za pravice,
dvomijo, da mož obljube bo izpolnil.*

*Zaman se z miško vozim po ekranu,
da bi prebral veliko vest sveta;
ne bo zasvetil se napis na paravanu!*

*Samo napoved o vremenu bo veljala,
dež in sonce se menjujeta na vladi;
minljivost časa bo kot zadnja moč ostala.*

II.

*Res je, da si Kajna poleg Abela ustvaril,
da bi skalnatim robovom rob človeškega dodal;
res je, da je ilnati praoče Adam vse zapravil,
ko tvoj padli sin mu je po sadežu zavdal.*

*Pred edenskimi vrati ognjeni meč keruba straži,
da Ahasverjeva noga ne bi v prepovedano stopila;
sin očeta, hčera mater, bližnji bližnjega sovraži
iskaje krivdo, ki je kazen padca zaslužila.*

*A glej: ob oceanu si si tudi kapljico zamislil,
vsako zase si z igrivim spektrom kozmosa obarval,
kakor da bi si po strašni odločitvi le premislil.*

*Košuti si milino smrčka, gracijo koraka daroval;
potočku pa vijugo rokopisa svojega izrisal –
Abram, oče narodov, te v blagem vetrcu je prepoznal.*

V.

*Ko redčil si še črni les in pred drobnico si se vračal s paše,
zamudil nisi hipa, ko se sonce v žaru nad obzorje dvigne;
dan začel si s pitjem lúči iz nebeško modre firmamenta čaše,
sklenil si ga s prošnjo Nebu, naj ti z znamenjem pomigne.*

*Preden si oči utrujene zaprl in pravljici se sna izročil,
si še enkrat se – med gostosevce in na mali voz ozrl;
svojo malo stvar si véliki Pramoči zbrano priporočil,
mehkó drseči svet, poseljen z bitji iz meglice, se ti je razprl.*

*Danes vzitje sonca prehitíš in včasih ga zamujaš;
dolžnost – beseda nova za pradavno tlako in verige stare –
brez blagra sončevega rojstva se v nov dan prebujaš.*

*Meglica zvezd, ki po napornem dnevu v spanec te zajame,
miglja z ekrana, ko po himni v kaos elektronov se preklopi;
terminator te z močjo pofilmane nepremagljivosti prevzame...*

VI.

*V polomljenem jeziku Luthra kar na cesti me vprašaš,
kje lahko bi s krpo in loščilom nekaj grošev zaslužila;
toliko svežega, takó domače tujega med nas prinašaš,
prijazna moč te je po neprijazni poti v naše mesto naselila.*

*V očeh, ki iščejo za golim preživetjem – svetla freska.
Postava ljubka raste pred menoj iz humusa časti.
V nervozni kretnji tvojega vprašanja stara arabeska –
na razcefranih čevljih iz umetne gume sled pohojene prsti.*

*V tvoji sončni materinščini ti iz zadrege govorim,
kako to mesto, zraslo iz močvirja, krpe in loščila potrebuje –
in sam se pred sinjino tvojega pogleda neočiščen zdim.*

*Ko nemočen tu poslušam čisto melodijo tvojega vokala,
se dejstva hudega ovem, da čiščenja nihče ne bo naročil;
ritem glasnih bobnov te pospremi iz sosednjega lokala.*

VII.

*Lepa je roka kolona iz daljne švabske dežele:
grčasta, trda, v svoji nameri nepopustljiva;
pred vekí pečine kočevskega krasa so jo sprejele,
volja naseljenca skozi stoletja je neupogljiva.*

*Dobrotna je roka, prikupen je stas staroselke,
ko dete, spovito v kamen, polaga na spredeni lan;
strašen je trušč in smrtno kosé hitrostrelke –
ob hladnem telesu – razprta začudena dlan...*

*Kruta je roka barbara z rdečo oznako kabale,
podrla je vse, kar je skrbnost stoletij zgradila;
kakor da bi jo ravnali ukazi z neke tuje obale.*

*Nežna je roka, čitljiva v podpisu ministra,
porušeni hrami, domovi, roških vrtač Hirošima;
pogled naveličan, odmaknjena kretnja filistra...*

XI.

*Asiški te je kakor svojo drago sestro nagovoril,
meni pa se modra in ljubeča draga mati zdiš;
le redko kdo v spoznanju globljem ti je dvoril,
kdo se vendar zahvaljuje, ko ga peze ila oprostiš?*

*Podob grozljivih brez števila si privzemaš,
da rádstno sprejeli bi drevesa édenskega snov;
ljubezen do življenja iluzornega razvemaš,
zlate lističe nanašaš na železo miselnih okov.*

*Vendár me tvoja hladna kost ne spravlja in strah;
rad plešem v ritmu šklepetanja tvojega skeleta:
da le kmalu bil bi zagroženi, Adamove gline prah!*

*Ne varaj me z lažnivimi prospekti zemeljskega raja!
Milostno iztegni svojo blago roko odrešitve.
Misel, da je najin zmenek nepreklicnost, me opaja.*

XIII.

O, princ temé, v oči obličja tvojega prekletstva bi se rad ozrl,
zaslutil padlosti razlago in dojel upora drznega lepoto;
kako nebó je paral blisk duhá, ki svoj začetek je prezrl,
da oče vseh rodov na svoji zapeljani koži je spoznal goloto.

Kaj bil je tiste strašne daljne odločitve temni knežji vzniki
in kje razšla so se stvaritve in življenja skrivna pota;
odkod prav angelu, ki nosi luč, sovraštva in razpora mik,
čemu v očeh, ki videle so vstajati svetovja, zatemni
dobrota?

Prav vse, kar človek išče, je le eno, tebi pisano vprašanje,
ki do danes kljub medmrežju brez odgovora ostaja:
mar Sokrates imel je prav, da jok in ból stvari je le
neznanje?

Je prilika o izgubljenem sinu tudi tvoja, srečna zgodba?
Boš, kakor beremo pri Jobu, med sinovi zopet najden stal,
ko se iztekla bo pred prvim »bodi« sklenjena pogodba?

XXXIII.

Na tvojem zadnjem platnu je naslikano naročje
z mrtvim vranom, vznak položeno izdihnjeno glavó;
kakor da odpira se že novo upodabljanja področje
in ti nezmotljiva slutnja pravi, da najavlja se slovo.

Orodja tvoje muze kakor mrtve ptičje noge vznak ležé,
paleta je razmazana, da barva se od barve ne razloči;
misli mi čez manj sijoče modro v sivi dan bežé,
vedoč, da stvar zares velika, vselej v hipu se odloči.

Ptič, že davno odposlan z ramena tvojega skomiga,
vrne se na jasnovidno platno v pozi duše, ki odhaja
in poseda žalostno naročje v hipu zadnjega podviga.

Črna ptica istega rodu je žalni sprèvod nizko preletela,
ko duhovnik je besedo zadnje prošnje spregovoril:
duša v prispodobi vrana se je vseh tosvetnih rev otela.

(Ob drugi obletnici smrti Jožeta Tisnikarja - 30. 10. 1998)

XXXIV.

Proditionem amo, sed proditorem odi...
(G. I. Caesar)

Ne jokaj, brat, oktobra v plebiscitnem Korotanu,
nad krivico, ki si sam jo smelo volil, se ne pritožuj;
mar pomôlil bi poprej za svèt v osojskem samostanu,
a sedaj, ko si tako odločil, svojega glasu ne obžaluj!

Meril si dolžino sémenjskih poti v Celovec in Ljubljano,
štel si mesece in leta sive suknje ljudovládi, kralju Petru;
ko obljubam sladkim ljudstvo tvoje je sledilo zapeljano,
tudi sam si se obrnil tja na sever – po donosnem vetru...

Za reči največjega pomena te usoda dvakrat ne vprašuje,
le enkrat na tisoč let morda je odločitev v tvojih rôkah:
izberi torej: naj račun iz glave ali čut srca o tem glasuje?

Pa nikar ne jokaj, brat, tam daleč gor med Ziljo, Dravo;
ob spokorem poljskem kralju sam boš mutec na Osojah,
ko ob uri svojega rodu zamúdil si, da bi pogodil pravo...

(Zapisano ob 80. obletnici koroškega plebiscita)

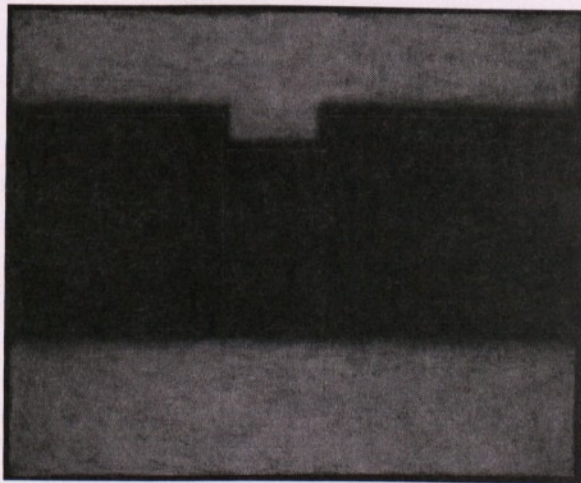
XXXV.

Lep je dan, ko se tiran od svoje oblasti poslavlja,
tudi če je mráz in sonce skrito za črnikaste oblake;
ko pospravlja kovčke, to vprašanje nam postavlja:
le kako smo mogli z njim živeti in se delati silake?

Ni bolj klavrne človeške reve, ko odstranjeni tiran,
ko prosí milosti pri pseh, ki so njegovo ljudstvo klali;
in še v tej poslednji uri bega zdi se svoje oblasti pijan,
čeprav ga bodo novi gospodarji v tuji mráz pognali.

Kako se glas mu nebogljenó pred ozvočenjem zatrese,
ko poskuša svoj zločin kot domoljubje nam prodati;
iz diktatorske utrdbe v strahu razbežijo se metrese...

Blagoslòvljen dan trinógove dokončne poslovitve!
Upógnimo koleno pred prestolom onkrajsvetne oblasti;
zravnajmo kralju pot, ko pride čas obljubljene vrnitve!

Bogdan Borčić, Risba-slika, akril, 1996, 110 x 135 cm

Janez Križan

PUNČKA

LEPOSLOVJE

DREVO

*Ob poti
drevo
rase.
V krču
žilavem
veje
izvija,
kot da bi bolečino
gnetlo
vase.*

PUNČKA

*Igrala sva se na zelenem travniku,
na svetlem soncu
nekega poletja
in polno je bilo
čudežnih ptic naokrog.*

*Odšla si -
del sveta,
metuljev,
kobilic
in modrine neba.*

*Kje je vijolica,
metulj,
kobilica?*

*In jaz sem
odrasel postal
v nekem trenutku življenja.*

Marijana Vončina

POVEJ MI

POVEJ MI

*Povej mi,
ali vidiš
pod gubami
lice mladosti,
pod očali
iskreče oči
in pod rjavimi
pegami rok
napet kožni lok?*

*Če vidiš,
povej,
da leta niso
merilo počutja,
da za vedno
ostanejo
mladostna občutja
in poletja
iskreči nasmeh!*

SEM

*Sem,
ker sem,
sama s seboj.*

*Meljem misli,
zdrobljene
polagam v besede,
ki zažive,
ko posujem
sanjski prah nanje.*

*In sem,
ker sem
med ljudmi,
a le sama s seboj!*

BRAZDE

*Ko bodo
zorane ledine
pod meglicami
zadehtele
po sveži zemlji,
bo pomlad
osvežila
tudi tvoje lice,
popotnik,
ki hodiš
med razori
in sanjaš
večno pomlad.*

*In brazde
lica
in zemlje
bo objela
radost prebujenja.*

NOČNA MISEL

*Tavajoča misel
polni praznino
noči.*

*Iščem
sredi tišine
podobo,
ki z mano
v spominu bedi.*

*Ura tiktaka
z mislijo budno
vedno v isto smer.*

*Ko se zarja
zbudi,
misel
v svetlem nemiru
proti dnevu hiti.*

POLETJE

*1.
Razmišljam
pod bori,
da je užitek
kot val,
ki se ob obali
razlije.*

*Ostane pa čas,
ko obujaš
spomine
in želiš
nazaj si
poletja skomine.*

*2.
Bela jadrnica
na gladini,
bel galeb
nad njo,
pobeljen otok
tik obzorja,
za pokrov nebo.*

*V miru slišim
le šepet valovja,
pri duši je toplo.*

TIŠINA

*Vsak
v svojem
kotu hiše,
v tišini
misli piše
na trak
spomina,
ki preteklost
prepogosto
briše*

MISLIM

*Mislim,
misli pišem
in razmišljam.*

*Ko misel
je trpka,
jo raje izbrišem.*

*In
ko svetla je,
jo v spomin narišem.*

NAVDIH

*Ko zmanjka navdiha,
sanjski veter zapiha,
besed novih natrosi
in misel blodečo
v spomine zaniha.*

BREZA

*Ko stojiš
pod brezo,
se zdi,
da jočeš
kot breza,
če jo raniš.*

*Stopi
iz njene sence,
da te osvetli sonce
in posuši
solze,
če je ranjeno
tvoje srce!*

SNEG V AVGUSTU

*(Pesem za Obranovega Tuneka,
večnega kmečkega ženina,
h kateremu hodijo mestne gospodične
po »lipovo cvetje«)*

*V tej beli, oblačni, prozorni obleki,
ki skoznjo v valovih telo trepeta,
si sredi avgusta, v večerni pripeki
pod lipo stoletno ob mraku prišla.*

*Predniki zdavnaj pod njo so sedeli,
modrecev zbor pa plemenu usodo koval,
nanje so cveti nedolžni leteli,
vsak je junak, ki je za svoje pal.*

*Sedeš na zibko, ki z bikovskim štrikom
zanko tesnobno okrog veje za grlo drži,
noge k nebesom zagugaš z vsem šikom,
kviiškuu, še viiišeee, da Bog ostrmi.*

*Smeješ, v zaroti vročični se smeješ:
»V pariški obleki sem zadnjič prišla!
Ti tu ostaneš, da orješ in seješ,
jaz pojdem k poroki, na mesce medene okoli sveta!«*

*Sežem med čipke, za noge kot róge,
ki so obrcale moj srčni svet,
čaka me koč, gorica in krave uboge
in spet brez neveste grem k pivcem sedet.*

*Zgrabim gugalnico, vájeti, bikasta štrika,
zdrsne princeska v satenu in čipkah na tla,
vame zaprha surovost uglajenega bika,
sežem po nedrih, ki vsa so iz ledu in snega.*

*Trave v avgustu! In rose, ki brusi jih sonce slepeče!
Žamet mehkoben, preparana svila noči...
Naj mi vso noč neutrudni čriček—žrebiček
rezgeče,
naj mi vse črno sorodstvo Goric za to noč
podari!*

*Veter — utihni! Ne pihaj, ne ječi, ne nori od sreče!
Z nektarjem bilk se metulj opijani, vztrepeče...
Ves se med grivami brez izgubim,
ves sem vročičen od travnih semen...
Mesec zblodeli, ki suženjsko čaka Luninih men;
pelod, joj, pelod pekoči, da v prsih zapeče ...*

*Ljubim vas, polja in njive, motike na rami,
ki so jeziki vseh dninark, obrušeni v zemlji,
meni so ognji le teh besed zbrušenih dani,
zame se pleme in zemlja brez pluga ne zmeni.*

*Sneg se z dveh gričkov osipa vabeče,
siplješ snežinke in viharno ječiš,
kot da žrebiček, prost uzde, rezgeče,
lipa osuta v avgustu se zdiš.*

*Rano, prezgodaj, v razkošju poletja,
snežno, vse brezje slovo zaiskri,
nekdo drug teče, poln tvojega cvetja,
vendar le tujko k oltarju dobi ...*

*V belem satenu nebeška postava,
z ognjem vulkanskim prebičani grički,
noro bincljam kot komaj skoteni telički,
zgubljeni pastir sem, brez črede se maje potlačena
trava ...*

*Smeješ se, lakotno smeješ!
Čaka te ženin in svet.
Ženskost deviško
kot lipino cvetje s tujcem razveješ,
vrel avgust bo kot led.*

*Prideš kot zvezda,
utrinek spet greš.
Sneg v času žetve poseješ,
onkraj, za hribom, avto prižgeš,
trudna sveta mi samoto ogreješ.*

NA BELI BREZ BELI SNEG

*sedi,
pršič se z vej usipa,
deklič po mleko s kanglico hiti,
stopalo do kolen za oporo tipa,*

*na beli vrh
se usede trudna vrana,
črnobna senca seka mir,
na potko pada tihi srh,
kra kra še ni večer,
je še zarana,*

*še jaz,
ki v vrano kepo mečem,
in šu, šuu, šuuu
po mrzlem nebu zanjo tečem,
sem čudni tujec tu,
ko dober dan dekliču rečem,
da sem kot črni sneg,
in mestne saje,
ki so dekliču v oči planile
prek ograje
in s plaho krettnjo strah ji skrile,
na ozki gazi
blizu ter vasi,
kjer pratišina pazi,
da se deklič ne izgubi,*

*na beli brezi beli sneg
sedi,
pršič se z vej usipa,
v deviškost brez besed strmin,
deklič po mleko s kanglico hiti
in belo misel o belih gričkih ukrotim,
ki kot črni lovec za njo, v belem, tipa.*

Poljub I

*Poslal si me v nič,
tisti neumorni kozmos,
naredil iz mene
linčan koruzni storž in
iztislil moj mozolj sreče.
Zaobšel si za mojo poloblo
enkrat, sedaj
iluziorno krožiš v
moji orbiti.
Tvoja kozmična hitrost
me prehiteva, zasoplega
pušča zadaj in
iskra preskoči.
Daj, bodi še enkrat,
še enkrat moj trenutek,
pošlji me v nič,
ki še edini napolnjuje
mojo bit.
Bodi spet moj –
poljub.*

Poljub II

*Zradiraj moje grenke misli,
prečrtaj črko
te boleznin in
ubij me! A
prej še vdahni vame
žar ljubezni,
preorji polje
mojega telesa.*

*Naj pregori še zadnjič
luč strasti,
da užijem zadnji
utrip sveta,
da začutim poslednji nemir.*

*Povedi me še enkrat
v turško savno,
sleci moj spomin in
vdaj se mi –
poljub.*

Le lonček

Lonček. Ti
preprosti lonček!
Le lonček,
poln medu,
ki se cedi tjavendan,
tja – v polni nič.
Le lonček,
brez kančka strahu v
sibirskem mrazu tam
na sredi piska mojega
srca.
Le lonček,
prenapolnjen z brezupno
metafiziko te bolezni, ki
razžira moje srčiko telesa,
razžira mojo lastno srce,
razžira vse in
razžira tudi
samo
sebe.

Zavaljen

Podaj žogo
rokam moje slave,
zavrtinči moj pogled
v kad opojnih šal in
pusti me živeti tam.

Zakaj
si v semiš svojih las
me vkovala,
zakaj si amplitudo čustva
spremenila in
vrgla žogo mi v obraz?

Nič ne pomaga,
Le ti
me zmoreš še zabosti,
Le ti
lahko me raniš,
Le ti
lahko me ubiješ.

Iskati se

Iščem se.
Iščem se
tam, kjer ni nič,
kjer le hrup molči,
kjer se pogled nikoli ne ozre,
kjer ni srca.
A zaman se iščem
tam...

Iščem se.
Iščem se
v hrupni množici volkov,
v obupu modernega vsakdana,
v natrpanih salonih,
v razbitinah vojne.
A zaman se iščem
tam...

Iščem se.
Iščem se
v kapljici mleka ter
v črni luknji,
ki me požira.
Iščem se v Jezusovi podobi,
ki molče vzklika:
»Jaz sem Ti!«
A zaman se iščem
tudi tam...

Iščem se.
Iščem se
tu.
Iščem se
v sebi.
V sebi iščem
sebe...

Nina Bricman

TOLIKO VSEGA

POZNALI SMO SAMOROGE

*Tisočletja je človek
poznal samoroge.
Sanjal jih je podnevi
in ponoči jih je gledal med drevesi.*

*Niso puščali sledi in polomljenih
vejic za sabo kot druge živali.
Ne, to niso bili navadni konji.*

*Zelene oči. Rečeno mi je, da imajo
zelene oči, srebrna kopita in zlat rog
na čelu, kjer bi morala biti zvezda.*

*Zelena je barva morja.
Prevečkrat so bili pregnani med alge,
pa so jih začeli jemati s sabo.*

*Tisočletja nazaj je človek
poznal samoroge ... ko so bili še živi.
Upam, da jih ne sreča nikoli več,
kajti magija ne bi preživela
v kletkah živalskih vrtov.*

TOLIKO VSEGA

*Tisoče kapelj, tisoče misli,
tisoče sanj drsi po rdeči strehi moje hiše.*

*Stotine luči in prebliskov,
stotine kresničk,
ujetih v praznem kozarcu pojedene marmelade.*

*Desetine gromov v enem trenutku,
desetine igranih krikov, ki praznijo ulice,
da lahko moja noga stopi na pločnik, v trgovino.*

Toliko vsega, a le ena jaz.

BREZDOMNE SANJE

*Kdaj pa kdaj v gozdni podrasti
zaspijo brezdomne sanje:
že pred časom so jih vrgli iz stanovanj,
ker niso plačevale najemnine.*

*Sedaj kopljejo v telesa hrastov,
s prsti iščejo zaklade gusarjev
in živijo od zajčje detelje.*

*Njihove sestre pa so rekle:
»Jebi, brate. Danes bomo umrle.«
Za stanovanje se spleča žrtvovati
hraste in deteljo.*

VONJ

*V zraku se giblje raztopljen vonj snega.
Koncentriran,
razgrajen na atomčke vonja –
dišavi pore mojega telesa.*

*Poletje ne diši tako,
le zima,
kadar je sneg še vedno ujet v oblakih.*

Povabilo k branju

- literarna delavnica

DELAVNICA

Osnovno vprašanje, ki se mi porodi ob omembi kake »literarne delavnice«, je, kaj naj bi takšna oblika literarnega dogajanja sploh pomenila. Zame literarna delavnica ni nekakšno vsiljevanje receptov za dobro pisanje, torej vsiljevanje natančnih navodil, kakšne rime mora uporabljati pesnik ali koliko podredij je zaželenih v dobri prozi. Literarna delavnica je lahko le odprt dialog med vsemi udeleženci, živahen pogovor med literarnimi zanesenjaki. Menim da lahko le iz take oblike komunikacije privre tudi kakšna zanimiva ideja, ki jo bo kdo nekoč realiziral. Kajti literatura je vselej individualno soočanje s svetom. Ob tem pa se zdi za njeno vrednotenje ključnega pomena kvaliteten dialog.

Upam si reči, da smo bili priče takemu živahnemu pogovoru tudi v literarni delavnici, ki jo je organiziral Klub koroških študentov. Mogoče se med mladimi literati skriva tudi kako veliko ime bodoče koroške in slovenske literature: njihovo trenutno ustvarjanje je postavljeno na ogled v tokratnih Odsevanjih. Vsekakor jim zaželimo srečno ustvarjalno pot.

Ob vsem skupaj je bilo zame kot literarnega kritika in urednika Beletrine gostovanje na Koroškem nadvse zanimiva izkušnja, saj gre za pokrajino z bogato literarno tradicijo. Spoznal sem se z mnogimi literarnimi zanesenjaki, katerih delovanje zagotavlja, da bo literarno življenje na Koroškem živahno vznemirljivo vsaj toliko kot nekoč. Upam, da je tudi literarna delavnica pomenila kamenček v mozaiku aktualnega literarnega utripa v tej odmaknjeni in, žal, prepogosto zapostavljeni geografski in literarni pokrajini.

Mitja Čander

Vesna Roger

MONARH

MONARH

*huknil si bleščice
sredi predstave
ob vstopu vala
igra vseh štirih sokov
se pretaka
ob recitalu*

*napet lok
vem
po strunah
odpenjaš Nasprotje
pa divjaj*

REŽISER

*srkajo naju stopinje

za odsotnost
ki se ji podrejava
in jo želiva
v svoje
vrinjene stavke
ko ne zahajava
v kontekste scenarija
in snemava nov film

srkajo naju stopinje*

DIHAJ EKSTAZA

*kričala sva
tradicijo pekla
kršila sva
skrajne položaje

zgodovino sva previjala
skozi gostilniško okno
in kradla pesniške metafore
v poziciji božanstva

v pomarančnih odtenkih
sem te slikala naslednje
jutro*

Uroš Kozel

JE

JE

*Sivi prod je
Tišina je rosa je
Voda je življenje
Drzno
Rojeno iz zvezde
Pod umitim nebom reka
Je kamen beseda
Izpeta v meglice
Izstreljena z zlato puščico
Je
Ljubezen lok
Je zemlja
Kipeča od besa
Je praznik je sonce
Je kri
So svetleča nebesa*

SPOČETJE

*spuščen do zemlje
s kapljo ljubezni na ustih
in z roko na mojih mehkih bokih
se je ustavil pod visokim drevesom zorečih
jabolk
pripravil je posteljo z velikim molkom oblakov
volkove je postavil na stražo
da s svojimi zamolklimi kriki po krvi
napolnijo posode strasti
potem se je dotaknil mojega jezika
(kakor teče čista reka)
iskal je zamujeno kal pomladi
in v mojih očeh so plesala drevesa
dan se je zavrtel na konici svetlobe
in na zelenih terasah bregov
je vzkliklo novo življenje*

SREČANJE ali RADA BI BILA BESEDA

DELAVNICA

*Rada bi bila beseda.
Tiho izgovorjena da ne rani.
Mehka kot perje. Vihrava v vetru.
Rodila bi se v tvojem srcu.
Pila tvoje telesne sokove.
In rasla za tvojimi zobmi.
Zaspala bi v megleno jutro.*

*V tvojem imenu bi čarala velike valove.
Da preplavijo gorke izpljunke preprirov.
Bila bi tvoja postelja. Topla.
Da bi te objela z vzhoda zahoda.
Severa in juga. Za vedno.*

*Majhna. Visoka. Kakor bi želel.
Barva po izbiri. Z zastonj prigrizkom.
Pogrinjek besed z neba. Necenzuriranih.
V moji hiški.*

*Za petim obzorjem bi zaspala.
In čakala da me najde tvoja prisotnost.
Tvoje roke. Spretno. Prepletajoče.
Rada bi bila neskončnost besed.
Mehkih. Toplih. Da bi padala nate
Neskončno.
Da bi me vzel v posteljo iz trave.
Včeraj. In mi povedal.
Da si moja beseda.*

TA PESEM JE MOJA HIŠA

*Zgrajena s pomočjo tvojih rok
In okna ogrnjena v lahni dih tvojih besed
Se razmnožujejo v belo svetlobo
Male rože z mojih lic
Zalivaš s sladkobo tvojih dejanj*

*Ko vstajam v tej hiši
Čutim prisotnost tvojega utripa
In kadar sva gola
Pripravljena na bitko z ljubeznijo*

*Ti na uho napišem
Da je ta pesem moja hiša
Naseljena s tvojim obrazom*

NOV IZZIV

*Sedim in sanjam,
ko v mislih napredujem,
naprej v neznano,
v neznano naprej.
Sanjam sanje,
kjer ni meja,
prek katerih bi zrlo,
prestrašeno oko človeka,
ki še ni okusilo barvitosti
našega sveta.*

*Plezam in mislim,
ko iščem oprimek,
da zmorem naprej,
naprej, da zmorem.
Mislim misli,
ki jih moram,
da pozabim na navitost,
na majhen oprimek,
ki ga prsti držijo
in ga ne spustijo.*

*Stopam in živim,
ko gre čas mimo nas,
naprej mimo,
mimo naprej.
živim življenje,
ki ga sanjam,
in sleherni dan
je kot kaplja dežja
žejni rastlini,
je nov izziv.*

NEMOČNEGA POETA TOŽBA

*Vidim jo.
»Koga vidiš?«
Njo, najlepšo -
vsa je v belem,
le lasje so rjavo rdeči,
le koža sončno rumena,
le oči mavrično barvite.
In glej... ..ne — ja,
ja, proti meni gre,
vedno bliže je,
njen obris vse bolj je jasen,
njene sence vse bolj svetle
in usta, glej — se smejejo,
nasmeh,
ki ga ni moč posnemati,
ne narisati, še manj poljubiti.
Mogoče sanjam?
»Čemu bi vedno sanjal?«
Torej je res,
resnično je
še vedno jo vidim.
Njen korak vse bolj je hiter
in roke dviga, jaz pa
že skoraj v mislih rečem
(»Bog hvala ti za ta objem...«),
ko ona
kot veter mimo mene zašumi
in le telesa vonj mi podari.*

*Še vedno omamljen nazaj
takrat se jaz ozrem —
je vse drugo onemelo,
le srce je zadrhtelo,
ko v objemu drugem vidim jo,
vem, ljubezen moja mi je vzelo.*

Jasmina Cigrovski

PESMI

*Spremenjen v puščavo,
s kanjoni ob očeh,
ne boš več mogel jokati,
koščeni prsti ne bodo
več plesali po koži,
da bi nežno vzbudili nasmeh.*

*Vznemirjenje, ko srečaš me na cesti,
ali vidiš sliko in spomin, zatri,
nje podoba ni več moja,
nje nasmeh, mladosti ukraden;
le znanka, ki opišeš jo z nekoč,
ko čez leta te obiščem in trdim,
kako se z leti nisi spremenil.*

*V vonj sveže pokošene trave
se zgubim,
s prahom v vetru plešem
divje,
s kapljami v reki
njim ena postanem.
V poletni noči neokrnjeni
iz blata podobo zgnetem,
z vonjem poletja tam,
kjer je srce,
s šepetom o skrivnostih
nadaljujem pot.*

Tomislav Kiš

PELOD – MED

PELOD – MED

*Ko si te želim,
sem kakor kamen v koprivi,
obdan z metuljno simfonijo,
ves prepojen
presiham
in vzrojim
v čebelji panj.*

GOREČINA GORIZIANA

*V zatišju
še leste prelesti.
S soparo
snidenje nasladno.
V zabrežju zamejen
se vraščam vate.*

DELAVNICA

LEPOSLOVJE

BREZ NASLOVA

*Tlačim v usta sanje nespečnosti.
Včeraj je bil promet gost.
Stene so se zaletavale ob moje grlo.
Spet tisti zlobni pajek?
Kri je spustila mimo vse.
S tabo vred.
Zjutraj se zbudim vsa potna.
Človek vedno ostane sam.*

NOVOROJENA

*Usta si mi napolnil s svojimi lasmi.
V trebuh sem spustila metulje.
Božaš me, ljubkuješ.
Zate sem kraljica.
Zaspiva na cunjah najine preteklosti.
Tudi sonce mora kdaj zaspati.
Danes je bilo dovolj svetlobe.
Vse je postorjeno.
Skupaj sva rodila ljubezen
za peti letni čas.*

KONEC

*Včeraj sem videla smrt.
Kri je preplavila sobo.
Pravijo, da je zdaj prvič zajokal.
Bolje bi bilo, če bi bila postelja suha.
Ni več sonca, le tišina slovesa.
Potoki odnašajo šope uvelih vrtnic.
Stene zlomim z enim samim krikom.
Počilo je srce.
To najbolj boli.*

V obrabljenih poljubih so še ustnice grenke.

OBISK

*Počutim se kot punčka.
Sedim na tleh,
babica mi plete kite.
V hiši diši po dobrih starih časih.
In po vojni, ki je dala slovo.
Rada imam to vas,
te ljudi, in svet, ki je tukaj.
Ko se vrnem domov,
bom s tabo odnesla odejo.
Dišala bo po babici.
In pripovedovala mi bo o njej.
Dokler spet ne zaslišim njenega glasu.*

VČASIH

*Včasih zbežim s tega sveta.
Potujem po cesti iz marcipana.
Pot mi prekrizajo slepci.
Pohodim jih in se smejim.
Tudi jaz sem rada srečna.
Za trenutek večnosti sem sveta.
Ljubim se na obzorju obljubljenе dežele.
Pomahaš mi v pozdrav.
Vrnil si se na Zemljo.
Voda joče.*

Primož Tušnik

MEDMETI SMRTI

Veznik ko

*Ko se odpravim v svojo sobo
In ko se obrnem k omari, kjer je obešen moj
plašč
Ko iz žepa potegnem škatlico cigaret in se naslo-
nim skozi okno
Ko vdihnem sivi dim in preverim svet
Ko vidim, da sem živ
Ko opazim, da so v Mercatorju pogasili vse luči
In ko mi lice objame tiha megla
Ko se veter šepetajoče poigrava z mojimi dolgimi
lasmi
In ko si predstavljam, kakšen bom s plešo
Ko slišim avto, ki parkira na našem dvorišču
In ko iz njega stopijo ljudje
Ko slišim njihovo jezo nad vremenom
In ko se nasmejim, ko začutim dež na svojem
nosu
Ko se ozrem v nebo in pomislim na nič
Ko mi ta nič pomeni vse na svetu
In ko se spomnim na vse ljubezni, ki so me
potrle
In ko pomislim na tiste, ki me še bodo
Ko se mi ustnice razlezejo v nasmeh brez dobre
volje
In ko opazujem pepel, kako pada mimo
sosednih oken proti tlom
In ko začutim, da sem spet prerojen
Ko se usedem za mizo in napišem pesem
Ko ugotovim, da sem prerojeni veznik Ko*

Dovolj

*Dovolj je bilo smradu iz ust gospod
Preveč so gospe srkale iz kozarcev
Zadosti smo spoznali smrt
Dovolj sem skusil v življenju
Preveč smo se zmotili, da bi preživeli
Zadosti vem, da ne bom šel po kugo v
Amsterdam
Dovolj je bilo kurčevih pesmic!*

Premalo si me ljubila, da bi bilo dovolj.

Medmeti smrti

*Brizg brizg, se tiho plazijo strupeni delci
V očeh že čutim pritajeni strah
V nogah mišice se mi upirajo
In v usta dobil sem čuden žmah*

*Snif snif, potuje prah skozi moj nos
Prav pekoče mi nažira kri
V glavi slišim hudiča glas
In krik izdan v zraku obvisi*

*Škrt škrt, se lomijo tabletko pod zobmi
Jezik se z njimi panično poigrava
V rokah so se skrili koloradski hrošči
Vsa me pamet že zajbava*

*O jebemti boga
že spet sem se izdal
Spet ne bom mogel spat
In celo noč bom spet kozlal
Jebemti boga
že spet sem se izdal...*

Skoraj ni še nikoli zajca ustrelil

*Bil sem skoraj čudežni deček.
Skoraj.
Skoraj nikoli se nisem skregal s starši.
Skoraj vedno sem naredil domačo nalogo.
Na mali maturi sem dosegel skoraj vse točke.
Skoraj brez skrbi sem naredil dva letnika gim-
nazije.
Skoraj sem umrl. Skoraj!
Skoraj sem naredil tretji letnik.
Skoraj do smrti sem se zaljubil.
Bila je skoraj popolna.
Bila sva skoraj eno.
Skoraj kot smet me je zavrgla.
Skoraj sem preživel.
Skoraj.*

Matjaž Štamulak

ZVOK TIŠINE

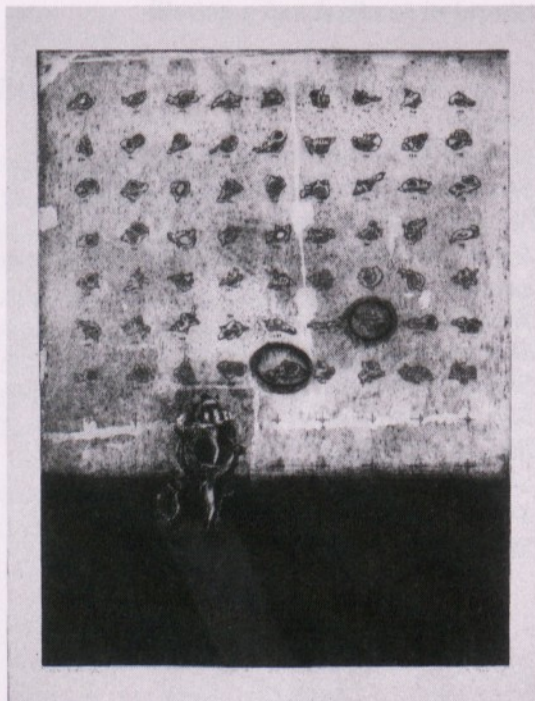
LEPOSLOVJE

ZIMSKA IDILA

Lunin sij. Od daleč. V bližino.
Bled obraz brez nasmeška nam podaja
zrcalo sveta.
Mráz se je naselil v kosti mojega telesa.
In že slišim šumenje reke, ki teče ...

Nerazločne sence se pasejo po zimski pokrajini.
Tudi bel sneg lahko prekrije zelene laži mladih
neumníc.
Kot sij zvezde seva skož mene neizprosna samota.
In že slišim šumenje hladne reke, ki teče ...

Ali se bom še kdaj zazrl v prelepo pomlad,
brstečo, nedolžno.
Sneg pred mano, za mano, okoli mene, povsod.
Žarek upanja v rokah, naslikanih od blede
svetlobe.
In že slišim šumenje zmrzle reke, ki teče ...

Bogdan Borčić, *Legenda o razbiti školjki I*,
akvatinta in mezzotinta, 65 x 50 cm

SMRT ZALJUBLJENCEV

Postelja, vonjave po tebi, neskončni,
melanholija plapola v zraku, polni mi duha.
Oči na široko odprte zrejo v tebe,
gledaš me s strani in se igraš meditacijo.

Nehvaležno razmišljaš in me spominjaš nanjo.
Pride, gre, te vzame za vedno.
Luč na koncu hodnika, odidi!
V poslednjem ognju sta se srca vneli.

V zametnem, sinjem večeru sva se ljubila,
strast je izplamenela v nebo.
Luna. Nedosegljiva v višini, sijoča, onemela.
Nož v srcu mladega zaljubljenega romantika.

ZVOK TIŠINE

Ko ura v stolpu odbije polnoč,
se mi v uho ponovno prikrade
zvok tišine, ki me objema s svojimi
dolgimi, umazanimi rokami iz blata.

Ali sploh še poznamo ljubezen?
Ali so to brezčutni dotiki,
spraskani trebuhu, nagonška vzburljenja,
ali pa je vse to le premagovanje ovir?

Nikoli ne bom doživel tega vrhunca.
Ko začne rdeča luč na hribu utripati,
že vem, da bo potrebno ponovno bežati.

Poljubimo ta dež in povabimo tega
ujetnika na našo gostijo ob luni.
Živeti v neznanem svetu z neznanci.

Peter - Tobias Šuštar

FRIZERSKI SALON

(odlomek iz daljše proze Kar tako, če ne že zares)

Obris videnj je pretentalo pogajanje s samim seboj. To bom sprejel kot hladen toast ali pa kot mizo s tremi nogami. Bom že nekako našel kaj drugega, če bom začutil potrebo po obremenjevanju. Morda pa bi lahko prihranil nekaj časa, a zakaj? Lahko bi izrezal kakšen zanimiv delček nečesa, morda okrogel ali pa zelen, in začel tuhati, kaj bom z njim počel. Lahko bi se pretvarjal, da kuham doma, in izpilil načrt, kako ne bi nihče ugotovil, da v resnici jem zunaj. Lahko bi zbegano gledal okrog sebe in pulil plevel ob reki, pozdravljaj ribiče, sklenil kakšno prijateljstvo in jim lagal, kako sem prejšnji teden ujel desetkilogramskega soma in ga spremenil v meni ljubo rdečo peso, ker mi ta dan pač ni bilo do mesa ali kaj podobnega.

Hari je rad razmišljal. Nekoliko pridušeno, a vendarle. Odločitev je padla. Kar tako, če ne že zares, da se bo sprehajal namesto svetlolasega mladeniča z zobotrebcom v kotičku ust. Kmalu se je naveličal, ker ni našel nobenega smisla v tem. Saj ne, da ga je iskal, in še manj, da ga je potreboval. Spomnil se je, da v bistvu ne mara svetlolascev in ga je bilo zaradi tega pretvarjanja pravzaprav sram.

Naslednji dan je, ker je našel v tem nekaj zabave, ležal ob cesti in zatrjeval mimoidočim, da je pod frizerskega salona prekrit z unikatno italijansko keramiko. In ko je opazil, da se kdo približuje, je na ves glas začel vreščati, češ da z njega že ne bodo brili norcev. Mimoidoči so to sprejeli kot posrečeno šalo. Hari se je počutil močnega kot še nikoli, čeprav se ni mogel znebiti občutka, da ne bo trajalo večno. Zla slutnja je zminirala energijo in željo po pripadnosti, razkošen občutek koristi človeštvu.

Izza vogala katoliške cerkve, ki ji je pripadalo zemljišče, kjer je Hari brez koristoljubja opravljaj svojo dejavnost, se je brez poprejšnje napovedi v ogromnem loku primajal župnik, ki se mu je že od daleč videlo, da ga je sit. Prav tako kot kislega zelja, ker se mu je že ob sami misli nanj ustavila prebava, ko je po dvominutnem bogu primernem preklinjanju dodobra preklel kmeta, ki mu je to zelje podaril, in ga vsako nedeljo po maši s posladkanim nasmeškom vprašal: »No, kako boste pa danes pripravili zelje?«

Bil je sit molitev, spovedi, Jezusa, Marije - svoje kuharice, križev, solz, pogrebov, slabih samoprispevkov in pretvarjanja, da živi v celibatu. Na vrh vsega pa se je povzpел še Hari, ki se je za njegovo cerkvijo pretvarjal, da je pod frizerskega salona.

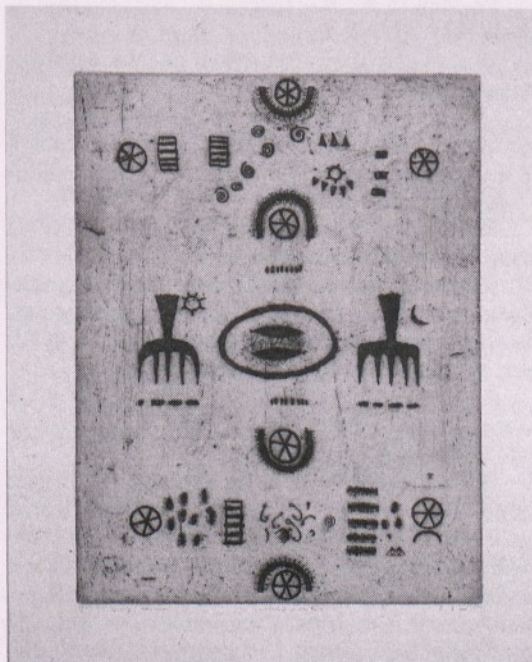
»Povsem sem prepričan in ne dvomim, da opravljate svoje delo dobro in z veseljem.

Lahkoten opis tega neprimerne trenutka, ki se vleče že tri polne dni, bi mi zadostoval, da bi vas brez cmoka v grlu, in če se bo dalo, vljudno naprosil, da prestavite to svoje, kar že to je, drugam. Z veseljem vam podarim še tole vizitko svojega psihiatra dr. Jumba Šelterja, za katerega sem prepričan, da bo uredil ta duševni nesporazum.«

Hari je pomislil, da si to le domišlja. V svoje sposobnosti igranja ni verjel in že od samega začetka je vedel, da mu manjka kvaliteten kostum, da bi resnično prepričal kogarkoli o tem, kar je trdil, da je. Dobro, zelo dobro in pomirjajoče je delovala novica, da zahaja župnik k psihiatru, zato mu ne more nihče očitati vprašljivega in neodgovornega ravnanja.

Skočil je na noge, si sčistil hlače in z grozovito prepričljivostjo dejal, da je to zanj najboljša lokacija. Menza je blizu, prav tako avtobusna postaja. Trava je skrbno negovana in vseč mu je pogled skozi namišljeno okno. Pripravljen pa je počakati njegovega šefa, v tem primeru boga, da mu osebno pove, da mu gre celotna zadeva hudičevo na živce, nakar pa podrobneje premisliti o morebitni selitvi. Ker pa je že pravšnja ura za malico, ga sedaj zapuščja in se namerava vrniti čez dobre pol ure v upanju na dobre sosedske odnose.

LEPOSLOVJE

Bogdan Borčič, Komiška vrata,
barvna akvatinta in rezervaš, 65 x 50 cm

Lojze je sredi noči zabrodil v potok. Šumenje ga je zvalo v potočno korito, ko je v temi tipal skozi gozd. Oblaki, ki so v tistih dneh spustili veliko dežja, so naredili noč črno.

Zgrabil ga je močan tok. Skušal se je obdržati, prijemajoč se rastja in korenin, ki so štrlele iz utrgane zemlje, da bi si do konca ne zmočil čisto nove obleke, vendar je bilo že prepozno.

Tok ga je odnesel s šopom korenin v roki, ki so ga zadržale le toliko, da se je prekucnil. Začofotal je po hladni vodi in se naglo dvignil ter se, še preden se je tega ovedel, znašel na drugem bregu.

»V kakšno pošast se je spremenil ta odmaknjeni potoček,« je pomislil ter segel v notranji žep in izvlekel denarnico. Bila je mokra. Slek si je suknjič, ga ož, si ga spet oblekel ter vtaknil denarnico nazaj.

Zaril se je v breg in po vseh štirih zlezal iz grape. Sopoč je sedel in pogledoval v temo. Zamolklo šumenje ga je povleklo ob strugi navzdol. Počasi je taval med nevidnimi drevesi in grmovjem. Zazdelo se mu je, da se čas ne premika več, da je nekam zašel. Stegnil je roko in pogledal na uro. Številčje ni zasijalo. Otipal je prazno zapestje.

Ali mi jo je odnesla voda? Sem jo vzel s seboj? Lahko, da je ostala doma. Kaj pa, če sem si jo snel na veselici in jo pustil tam v kmečki gostilni? Pravzaprav, zakaj sem odšel?

Komaj začelo se je, pa me je že odneslo ven. Namesto da bi plesal, prezebam v tej divji mokroti. Sem sploh še pri zdravi? Kje pa. Če bi bil, bi tega ne počel,« so iz njega privrele neslišne besede.

Prislonil se je k skorjastemu deblu, ki mu je prekrizalo pot.

»Kaj pa, če bi se vrnil. Nazaj ni tako daleč,« je pomislil in se obrnil.

»Ne, nazaj ni poti. Tak se ne morem vrniti, saj bi me opazili. Le kdo bi se tam našel, ki bi pustil zabavo in me odpeljal domov. Ves moker bi čakal na milost koga, ki ga najbrž ne bi bilo.

Naprej grem. Samo naprej, pa čeprav ne vidim poti,« se je odločil in začmokal v temo.

S sproženima rokama je spet zarinil v goščo. Zdelo se mu je, da se vseskozi giblje na istem mestu, da se glas potoka ne spremeni, da tipa isto drevo, isti grm, in da se spreminjajo le tla pod nogami.

Od hladu se je stresel. Stopil je hitreje, a je že ob prvem koraku z glavo zadel v deblo. Prijel se je za čelo. Bolečina je pregnala mráz.

»Ni več steze ali pa je ne razločim, ko stopim nanjo. Vem, da je bila tu nekje gozdna pot. Tu smo lovili ribe še kot otroci. Vsega se dobro spominjam: velikih skal, ki ležijo tam spodaj, tolmunov, skoraj vsakega kamna, ki je nudil zavetje postrvim, pa korenin in grmov. Kot da ne bi minilo toliko let, ko da bi bilo včeraj! Kako jasno se zdaj spominjam tistih dni, ko smo po pouku zahajali v ta gozd, k temu potoku. V njem je bilo veliko postrvi, samih sredi gozda, in mi.

Ponavadi sva bila dva, včasih trije ali štirje, ki smo tu okušali lovske slasti.

Zgodilo se je, da je kdo namesto postrvi zgrabil kačo. Ta je vedno ušla. Zato nikoli nismo ugotovili, ali je bila strupena ali ne.

Včasih sem na mah ujel dve postrvi. Treh nikoli. Sošolcu se je to posrečilo. Segel je z rokama pod koreninje in z dlanmi obkrožil tri manjše postrvi, ki so se zatele v stransko vdolbino. Kakor mrežo je zaprl dlani in me poklical. Prisopihal sem do njega, misleč, da je ujel strupenjačo, pa je razprl dlani in na travi so obležale tri za mezinec dolge ribe. Toliko jih je zadržal, da sem si ogledal ta njegov novi rekord, potem pa jih je zmetal nazaj v potok. Povsod je bil prvi, vsi rekordi so bili njegovi. Odnese jih je s seboj na drugi svet. Le kaj mu tam koristijo. Ali pač. Morda se mi zdaj smeje, ko me vidi lomastiti tu sredi najbolj temne noči.

Takrat bi z lahkoto tudi v trdi temi našel pot. Zdaj pa vse bolj drgečem in vse manj vem, kje sem,« si je na koncu dejal in potipal po tleh, ki so bila porasla z mahom in borovničevjem.

»Kaj pa, če steze ni več. Mnogo je opuščenih, veliko je novih. Saj so že več kakor tri desetletja vmes. V tolikšnem času pa se lahko marsikaj spremeni. Tudi gozd. Tam, kjer so bile prej poseke, so lahko sedaj drevesa. Tam, kjer je bil prej gozd, je zdaj morda pašnik ali njiva.

Le potok je isti. Struga ne! Le potok,« je drgetaje zamrmral in stopil naprej.

Pričelo je deževati. Sprva prav narahlo, potem vse močneje.

Ko je začutil prve kaplje, se je pred njimi umaknil pod smrečino, ki se mu je postavila na pot. Tam ga dež ni dosegel.

»Smrečina mora biti zelo gosta, ko zadržuje vse glasnejše kaplje,« je pomislil in se napel, kolikor je mogel, in s tem nekoliko ublažil drgetanje.

»Tu smo takrat nabirali gobe. Če ni bilo postrvi, so bile gobe. Poznali smo jih več vrst. Več, kakor je bilo za tisti čas običajno. Povsod smo prehitevali čas. Tudi pri gobah. Še posebno pa pri dolgih laseh. Bili smo gobarji z dolgimi lasmi. Gobe se niso menile za dolžino las, zato smo z njimi raje prijateljevali kakor z ljudmi. Gozd nudi zavetje. Tudi zdaj, pred dežjem in temo, da me ne bi pogoltnila. Vse svoje zablode sem skrtil v gozd. Te zdaj izginjajo in prebujajo se podobe iz mladostnih dni. Tu ždim odrevenel in čakam na tolažilo jutra. Čutim, da živim, vse bolj živim,« je blodil.

Kapljanje je utihnilo. Zlezal je izpod smrečine. Zazdelo se mu je, da vidi senco. Stopil je hitreje. Ob strani je zagledal še eno in potem še več. Pohitel je in kmalu našel pot, ki ga je pripeljala do gozdne ceste, obsijane v jutranji zarji.

Aleksandra Stermec Perovec

DVA KORAKA OD SANJ

Sedeli sva ob kavi, Ana in jaz. Bilo je popoldne, v mestu so se prižigale luči.

»No, in kaj boš sedaj?« me je vprašala.

Hotela mi je pomagati, vem. Hotela je, hotela je, da bi te poslala k vragu in ti zmetala v obraz ves obup preteklih let, ko sem čakala na tvojo odločitev, za katero sem tako vseskozi vedela, da je ne bo, in rekla sem ti enkrat, da sovražim moške, ki se ne znajo odločiti, in sem ti tudi rekla, da napravi konec, ali tam ali tu, in ga nisi, seveda, in tonila sva globlje in globlje in zmeraj bolj sem postajala druga ženska, neprepoznavana, nedostopna, obupana. Namišljena podoba nekega časa, ki sem ti ga poklonila brez vsakega pomišljanja.

Ne, tega ne bom storila, bodi brez skrbi! Ničesar ti ne bom očitala. Ne krivim te, če se nisi mogel odločiti. Ali mi tega povedati. S svojim korakom bi ubil mene ali njo, zdaj pa je v bistvu tako že prepozno.

Vseskozi sem vedela, da si v svoji prvinskosti lahko samo moj. Pri meni najdeš užitek. Užitek pa je veselje. Neskončnost. Je zvezdni prah.

»Ah, Ana, kako naj ti razložim, ne boš mogla razumeti!« sem ji rekla že stotič, naveličana pojasnjevanja, a v teh letih s tabo sem izgubila vse prijatelje in sem imela samo še njo, gledala me je z velikimi očmi, ki so zamudile že zdavnaj vse priložnosti in so bili moški zanjo samo naključni obiskovalci njene razbolele preteklosti, kamor jim ni dovolila pogledati, in se v resnici zanjo niso zanimali. Zunaj so naletavale snežinke, bilo je prav kakor pozimi 1996, ko še nisem vedela, da obstajaš, in sem prepričana, da mi je življenje poklonilo vse, kar se na pragu tridesetih sploh da imeti...

Ko danes gledam tiste slike, se mi zdi, da sem bila kot lutka, brezhibna in lepa in prazna, brez razočaranja, brez ponižanja.

Nihče ne boli, kot boliš ti.

Bi morala obžalovati?

Bi te lahko sploh še kdaj bolj ljubila, se ti še bolj približala, je sploh še kaj, kar bi ti lahko dala?

Saj še sama ne verjamem, da sem pred tabo imela neko življenje. Zdaj pa, ko sem te doživela, ne bo nihče dovolj dober, nihče te ne bo dosegel, z nikomer te ne bom primerjala.

Spomnim se, kako sem navadno hitela iz službe domov, da sva lahko bila skupaj, da si ti potem še vedno prišel pravi čas na kosilo in ni nihče mogel dvomiti vate, kako sva se včasih smejala tej naglici in rekel si: »Ah, saj razumeš, kajne?«

Seveda, seveda.

Vse vem. Nisem pa hotela nikoli zares vedeti in poznati resnice, ki je ena sama: popoldne si mož in oče in moški, ki mu najbrž ne bi namenila pogleda. Ampak zdaj, ko vem, da poznaš tisoč načinov, ki so me pripeljali na rob blaznosti, si zame kot heroin.

Kadar ti zapelejo oči in se tvoje ustnice razprejo in dihaš globoko... in potem, ko se ti čez obraz razleže nagajivi nasmešek, ko me pripelješ do konca in se ti ne morem upirati, lovim sapo in srce bije kot ponorelo, pa mi je vseeno, če je v naslednjem hipu že lahko spet vse izgubljeno. Na obraz mi pričaraš tridnevni nasmešek, potem pa utonem v pričakovanju.

Včasih se mi zdi, da ničesar ne veš o meni in da tudi ničesar nočeš vedeti. Ko prideš za trdna vrata svojega doma ali že nekje na pol poti, pozabiš na mojo telefonsko številko. Izgovori, pojasnila, vest, izmikanja...

Rada bi razumela.

Rada bi vedela.

Najbrž ni vprašanje vrednot? Ali ponosa? Ali ljubezni?

Vprašanje moči, položaja?

Ko ti ležim pred nogami in se te dotikam z jezikom, pozabiš takrat, da je tvoje življenje z mano v resnici le nekakšen preblisk, opomnik minljivosti, in da se boš že samo čez nekaj let oziral za mano, ker bo enostavno prepozno in ne bom več ista, ker ne morem biti...

Lahko, da imam res bolj modre oči, bolj polne ustnice in je moja koža bolj zagorela, ampak ona je zate prva in ne boš je zapustil, ker tako pač je, in tega ni potrebno razumeti, ker se ne bo spremenilo.

Sprejemam te vase, ti gledam v oči in gorim; ko končava, drug ob drugem, nisva nikoli v resnici do konca potešena, vedno čakajoč na naslednji ukradeni trenutek, na odrešitev in izgovor, na laž. Znorela bom.

Kako lahko pijem vino iz kozarca za viski?

Vseeno mi je.

Ničesar ne veš o meni. In nočeš vedeti, kako zelo sem ženska iz mesa in krvi, kako se zbudim z razmršenimi lasmi, kako preštevam kalorije in kako v bistvu mrzim fitnes in savno in solarij in permanentni make up in barvanje narastka!

Bolj sem ji podobna, kot si lahko predstavljaš.

Res je, kot za šalo te zapeljem s podvezicami in mrežastimi nogavicami, kot da je to, kar počneva edini smisel življenja; kako noro je, ko te potegnem za sabo in mi greš z glavo med noge in ničesar drugega ni, nič je vse, kar obstaja, tvoji prsti so

nekje globoko v meni in sem srečna, da nisem nikomur ne žena in ne mati, srečna, da sem lahko samo tvoja, kot ženska in kot ljubica. Nič drugega ti pravzaprav ne znam biti. Vem, da ti lahko ustrezem in to je edino, česar se še veselim, naveličana od popolnosti vsega preostalega bivanja. Samo da sva skupaj, lahko obdržiš nogavice na nogah, ko zlezeva v posteljo, vseeno mi je, samo bodi z mano in ljubi me.

Ljubi me!

Sam veš, da nikoli več ne bo tako, kot je z mano.

Povej mi, ali ni čudovito pokvarjeno, ko greš od mene ves topel, dišiš po norosti, ki se ponavlja v krogu in ne znava je prekiniti, vedno ti rečem, da nimam razloga in praviš mi, da to lahko traja še leta in leta, čeprav veš, da ni res, in veš tudi, da ti ne verjamem, ampak, ko prideš in me polniš znova in znova z žarom življenja, to niti ni pomembno.

Ostani, če hočeš, in pojdi, če si upaš!

Zdaj je vseeno, ker ne znam več živeti ne s tabo in ne brez tebe.

Želim si samo, da bi bil lahko srečen.

Ob koncu vsakega dneva, ko se zdiš tako daleč, razumem tvoje majhne skrivnosti. In vem tudi, da si ne upaš izgovoriti tistega, kar želim slišati, ker bi naju za vedno zbližalo. Strast gori v tebi globoko, spi, dokler je ne prebudim. Naj bo tako. Naj bo po tvoje. Razumem, če nočeš govoriti o tem, poznam te od znotraj navzven. A še celo v sanjah te moram izpustiti, da mi spolziš izpod prstov, ker resničnost preveč boli.

Povej mi, ali me pogrešaš, ali si kdaj zaželiš, da bi bila s tabo, da bi me potegnil k sebi, na ulici, da bi vsi videli, da te ljubim... da sem nora nate, ker samo ti se znaš poljubljati tako globoko.

Povej mi, ali bova res zgolj obstala na tem mestu, oddaljena le dva koraka od sanj; če tako pač mora biti, ne vem, zakaj iščem odgovore, ko ležim s trebuhom na tvojem hrbtu in čutim tvojo kožo in premikam se v ritmu bitja tvojega srca, dotikam se te in vse je tako usklajeno, že naslednji trenutek pa usmeriš vame pogled in rečeš: »Greva!« Rad bi ostal, seveda, pa ne moreš, ker te zmeraj kdo čaka in sledove je treba pravi čas zabrisati. In nazadnje, ko sva bila skupaj, je deževalo in bila je polna luna, ležala mi je v želodcu, vprašala sem se, do kdaj bom vse to prenašala brez ugovaranja, pa sem se kljub vsemu ubogljivo oblačila.

Neštetokrat sem preklela trenutek, ko sem se vrnila k tebi. Nekatere stvari bi ti morale biti jasne, ampak razdalja med nama je vse večja, oklepam se te vseeno, ker vem, da me potrebuješ iz drugih razlogov in ne, ker te ljubim. Najina zmaga je bila že zdavnaj dosežena.

Ne morem ponavljati za tabo, ne morem postati eno s tabo, pa bi rada bila ti. Ne dovoli, da izgubim zaupanje vate, po drugi strani pa tega ne moreš preprečiti, naj se zgodi, kar se mora zgoditi.

Ko se oddaljujeva, kot še nikoli doslej, bi ti rada rekla, da sem vse storila v imenu ljubezni, čeprav je to moja smrt.

Naj se enkrat zbudim v tvojih rokah, naj te diham ponoči, vonj tvojih las in tvoj nasmeh tik ob mojem licu, naj te čutim, čeprav nikoli več ne bom videla sonca, hočem se zbuditi s tabo, naj bo to zadnje, kar bom v življenju storila, tega mi ne moreš odreči, čeprav vem, da ni v redu.

To je čudna igra in nikoli prej nisem tako čutila; kako čudno, da sanjam o tebi, in bolj ko se ti hočem približati, bolj oddaljen si, bolj goreče, ko te poljubljam, hladnejše je tvoje srce.

Ljubim tvojo kožo in način, kako si popraviš lase.

Bil je čas, ko si z nasmeškom lahko dihnil vame življenje in vse drugo je bilo zabrisano, zbledelo na izposojenih rjuhah mračne sobe, kjer so bili samo zidovi priče mojemu ponižanju in bila sem sužnja namišljene ljubezni od trenutka, ko sem te srečala, pa vse do takrat, ko sem te prosila za še...

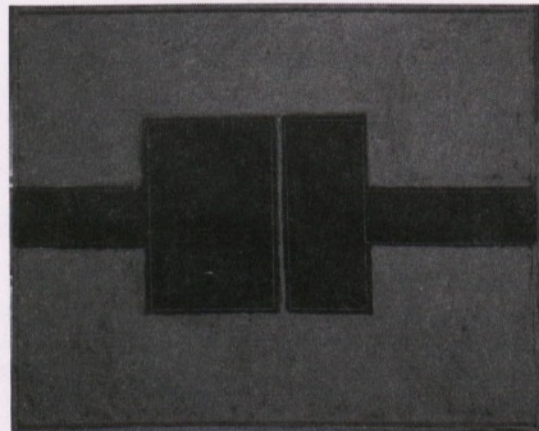
Preveč me boli, ker si se prestrašil bližine, in čakam, da boš pobegnil nazaj v svoj svet, dokončno, izpolnjen in izpraznjen hkrati; z negotovim nasmehom in vročimi sanjami boš hlinil svojo predanost Nekomu, ki to ni in ne razume tvoje osamljenosti, ker je ne vidi, saj ti si tisti, da ji ustrežeš v zameno za vpis lastninske pravice v zemljiški knjigi.

Vem, da nikoli ne bova skupaj, a leta s tabo, ko je do popolnosti manjkalo le pet sekund tvojega časa, ki ga nisi hotel izgubiti, so bila moja najboljša leta in živela sem jih zate.

Konec sledi sam po sebi.

Ana me znova opomni: »No, kaj boš storila?«

»Storila? Jaz? Saj res, da sva v čajnici, ampak dunajska kava je bolj dobra od vsakega čaja. Naročila bom še eno. Zate tudi?«

Bogdan Borčić, Risba-slika, akril, 1996, 110 x 135 cm

I. Valentinovo

Že jutraj se mi je zdelo, da bo ta dan srečen, morda vsaj eden lepših. Glede tega se sicer že dolgo nisem več vznemirjal. Saj je bilo zame vse, prav vse, že dolgo dobro ali pa sploh nikakršno. Enako. Srečno.

Dvorišče je bilo še zelo temačno, ko sem se otrešel cunj in kartonov in se opotekel izpod maja-ve nadstrehe mimo zamrznjenega kupa snega, ostanka zime, ki je počasi jemala slovo. Na tem dvorišču, ki je bilo zadnje mesece samo moje dvorišče, je zima ostala bolj dolgo kot drugod, saj sonce in veter nista mogla opraviti svojega. Zavoljo vetra se mi je to zdelo kar prav. Sonca zares nikoli nisem maral, zdaj še posebej ne. Saj vem, da tudi včasih ne. To je izhajalo iz mladosti, iz mojega življenja. Tudi sonce me nikoli ni zares grelo. Tako se mi je zdelo in tudi to je bilo kar prav. Preklesel sem tisti kup snega, ki je bil bolj umazan led, ker je od njega vso noč seval mráz v kot dvorišča, kjer sem med cunjami, kartoni in časopi-snimi papirji prespal. Poravnal sem si ramena, porinil roki v žepe in si potegnil hlače navzgor. To sem moral sicer večkrat početi, ker so mi zelo slabo sedele na bokih. Pa tudi težke so bile od vse-mogočih prepojitvev in rade so se mi vlekle po tleh. Pa kaj. Potem sem z nogo sunil v tista gnila vrata, ki so ločevala svet dvorišča in zapuščene hiše, sko-raj napol ruševin, od zunanjega sveta. Skupnega sveta. Zamajal sem se na ulico.

Ulične svetilke so še gorele in v meglici zgodnjega jutra je bila svetloba zelo mehka. Tudi jaz sem bil mehek, še malo okajen, ampak že lačen. Zvečer sem si z nažicanim denarjem kupil liter vina in to je bil pravi praznik. Preden sem zaspal, sem pel in se pogovarjal z vsemi, ki so tudi lazili in se plazili po tej hiši. Bilo je zabavno. Potem me je pa zeblo bolj kot običajno. Kup snega. Pljunil sem. Imel sem suha usta. Krulilo mi je po želodcu in mehur je bil poln. Odtočil sem na rob pločnika, potem pa sem si volneno kapo pote-gnil čez uhlje in šel počasi proti smetnjakom, ki so bili čudno nastlani pod drevesi ob robu majhnega parka. To je bilo ob velikem stanovanjskem bloku, ki je redno bruhal odpadke. Čudovite odpadke. To je bila moja najboljša soseščina. Dvignil sem pok-rov prvega smetnjaka, pa je bil globoko notri pra-zen in tam je bila potem le tema. Pokimal sem in kar tako zaloputnil pokrov. Močno je zaropotalo. Nemara je tam v bloku to koga zbudilo, sem pomi-slil, ampak kaj potem. Saj je bil delovni dan. Ne zame. Jaz sem imel vse dni le praznik. Nobenih

obveznosti. Bil sem sam svoj gospod in gospodar. Zdaj se nič več nisem vznemirjal zaradi tega, nič več nisem razmišljal o časih, ko sem hodil v službo, delal, ukazoval, bil šef.

izza naslednjega smetnjaka je zapihal maček, se prav grdo zadrl in planil mimo mene med dre-vesa.

»Sem te zbudil, mrha zadrta, kaj. Te še nisem naučil, da je treba zgodaj vstati?«

V neki vrečki so bili kosi napol suhega kruha in še nekaj kosov slanine s trdo kožo. Bila je bolj koža. To sem že poznal. Vsaj dvakrat na teden je tisti sosed, ki je bil doma sicer nekje na kmetih, kamor je redno hodil čez vikend, odvrigel kaj podobnega. Dober sosed. Ni imel žene. Saj so tudi taki. Da je bil neurejen, me je včasih jezilo. Nikoli nisem takoj zadel, v katerem smetnjaku je tista vrečka. Enkrat sem mu to celo rekel, pa me je nadrl z marš. Ne bi mu škodilo, če bi me poslušal. Ljudje pač.

Drugi sosed, ki je vozil audi, tak avto sem vča-sih imel tudi jaz, mi je pa kdaj pa kdaj dal stotaka, ker sem mu čuval parkirno mesto. Pločevine je bilo odločno preveč. Povsod je bilo polno avtomobilov, ne le pred velikim blokom. Zato sem se počutil prav sproščenega, da nisem več vozil, da nisem imel težav s parkiranjem, s prerivanjem po mestnih ulicah, da mi ni bilo treba biti neprenehoma pozoren na pešce in na klošarje. Parkirišče sem čuval za zabavo. Nekaj se mi je pa včasih le še ljubilo početi. Pravzaprav sem užival, da so se vsi ogibali mesta, kjer sem čepel. In gospod z audijem mi je rad rekel, da bodo prej ali slej porušili tisto staro hišo, ker kazi okolico, če pa ne, se bo pa zagotovo sama zrušila in me pokopala pod seboj. Saj, da me ne bo škoda, ušivega kozla, ki si je nadel to masko. Bilo je zabavno. Bilo je življenjsko.

»S takimi že ne moreš biti usmiljen in nežen,« je še nadaljeval, ko je že zaklenil avto.

Saj je jasno, da jaz in še vsi drugi taki nič ne pričakujemo, z ničimer ne računamo. Daj stotaka, pa zaveži gobec! Če ne, boš jutri parkiral štiristo metrov naprej ob reki, tam pa so drugi gospodarji. Tam vlamljajo v avtomobile, kradejo radioaparate, dokumente, če ničesar ni, pa malo potegnejo z žebljem po vratih. Saj gospod ve. Da, to je pravo življenje.

Še nekaj koristnih stvari sem spravil v vrečko. Kos suhega krajca pa sem mlel med zobmi. Previdno sem to počenjal, ker mi je pred kratkim počil mostiček na desni zgoraj. Pobral sem še časopi-s, ki je lepo zvit ležal na tleh. Kot da ni bil pre-bran. Časopis vedno prav pride.

Počasi sem se vlekel in še vse, kar sem imel, skozi park proti reki, ki je tod tekla v blagem ovinku. Za seboj sem slišal prve avtomobile in otroke, kako so žalostno jokali, ker so jih že zbudili, jih stlačili v obleko in jih zdaj vozijo v vrtce ali v jasli. Da, treba se je navaditi zgodaj vstajati. Potem ni težav. Potem presenetiš mačka. Ko sem bil še sam otrok, sem moral zgodaj vstajati. Še zdaj sem čutil, sem vedel, kako hudičevo zoprno je to bilo. Doma smo imeli še kar veliko kmetijo in zato v hlevu štiri ali pet krav. Tudi par kobil smo imeli, ampak z njima se je ukvarjal oče. Stari je bil bolj prekupčevalec z lesom kot pa kmet. Zato je breme vsega v hiši in hlevu in opravila z živino padlo na mamo in na otroka. Sestra je bila precej starejša, ker je vmes eden umrl, hitro po rojstvu. To je bilo še pred svetovno vojno. Oče je bil že od nekdaj poškodovan. Šepal je. Neke noči je divje gonil vprego, padel je z voza in si zlomil golenico. Hotel je uiti orožnikom, ker je na črno vozil les. Pa so ga prijeli, za silo pokrpali, obsodili in odsedel je pol leta v zaporu.

To ni bil hec, je včasih rad rekel oče, ampak res le včasih, ko je prišel okajen domov. To pa je bilo po kakem dobrem poslu. Posli so bili zanj vse. In preveč je govoril, ko se ga je napil. Mama ga je vedno opominjala. Bil je prav zanimiv, koliko tega je vedel in koliko ljudi je poznal. Mama je trdila, da to ni dobro. Pri trgovanju z lesom je to očitno sodilo zraven. Danes vem, da je oče preprosto bil tak tip. Med vojno ga niso vpoklicali zaradi šepanja, zaradi tiste stare poškodbe noge in tedaj je štiri leta zelo trpel. Tiste oblasti se je zares bal. Držal se je kmetije, sitnaril je, naredil je tudi še enega otroka, sina, mene in proti koncu je sodeloval z odporom. Hudičevo dobro je vedel, kdaj se je tehtnica nagnila na katero stran. Imel je dovolj informacij, poznal je ene in druge. Ni dosti pil, pa tudi govoril je malo. Po osvoboditvi pa je spet zaživel. Pri nas doma so bile celo prve volitve. Nova oblast je to čast namenila nam, ker smo sodelovali z odporom, ker smo pomagali partizanom s hrano, jih kdaj prenočili, posredovali informacije in naredili mogoče še kaj dobrega za revolucijo. Volitve so bile velika stvar. Spominjam se, da je tiste dni prišel k nam domov župnik. Bilo je zelo zgodaj, saj je ob sedmih potem imel še prvo mašo, jaz pa sem ga videl, ker sem z mamo že bil v hlevu. Z očetom sta se resno pogovarjala. Tisti večer je oče šel še sam k župniku in vrnil se je pijan. Povedal je, da mu je gospod župnik kar nalival dobro, mašno vino. Slišalo se je v sobo, kjer sva s sestro spala, seveda tudi ta večer nisva spala, celo jaz, še ne pet let star, sem čutil, da je bilo tiste dni v hiši in v celi vasi zelo napeto, slišalo se je, kako ga je mama karala in mu rekla, da se naj drži grunta, kobil in lesa, če misli, da je to dobro za otroke in za vse, da pa naj, za božjo voljo, ne prodaja svojega imena zdaj enim, zdaj drugim. Kar videl

sem, kako je vila roke pod strop, in stiskal sem se k sestri. Menda me je bilo strah. Govorjenje zunaj v kuhinji ni pojenjalo. Šlo je za nekakšno usmeritev, za pošteno vztrajanje, za verovanje. Oče je bil seveda zelo pameten, navdihnjen, mamo je zmerjal, vmes ji je dal tudi prav, ves čas pa se je hvalil, da bo z lesom pokril vse razpoke, če bo treba. Zdaj je drug čas, je nova država, ampak stari smo še vsi pri koritu, tudi vsi meni znani gospodje izpred vojne, novi pa se še na nič ne spoznajo. Oblast ni vse. Posli so vse. Da ni od danes, je pomembno podučeval mamo.

Potem sem se ob poslušanju otroškega joka s parkirišča ob tej zgodnji uri, v meglenem jutru, tudi megleno spomnil, da sem bil kot otrok večkrat lačen. Kot tudi sedaj. Ampak to sedaj je nekaj drugega. Otrok hoče jesti, otroka ne boli, ne stiska v želodcu, on to čuti v duši, v stisnjem srcu. Tudi oče tisti čas, ko je bil spet v zaporu, ni rekel, da je lačen, in nikoli ni maral vzeti ničesar, kar mu je mama prinesla, kadar smo ga lahko obiskali.

»Daj otrokoma!« je rezko rekel. »Sama jej, vidiš, kako si suha!«

»To je od dela in od skrbi zate.«

Tako mu je rekla mama in videl sem, da je komaj zadrževala solze. Otroka sva se stiskala vsak na eni strani k njej in jaz sem trepetal. Solze so mi tekle po licih. Sestra je hodila že v šolo, v četrti razred, in zbegano je gledala v mrežo pred seboj.

»Je v šoli vse v redu?«

To je zanimalo atana. »Imaš še tisto učiteljico, ki so jo poslali iz mesta?«

»Ja, ata. Zadnjič so zaprli tudi atana Kropivnikove Rezike. Katehet pač ne pridejo več v šolo. In ko gremo po pouku domov, rečemo za tovarišico vsi kot eden: za domovino s Titom naprej. Smo pionirji.«

»Dobro, dobro. Ko bomo vsi tu, vsi, ki smo kaj znali in kaj imeli, bodo pa vladale tovarišice.«

Oče je nekako obnemel, prekinil še neko misel. Hotel je povedati še nekaj več. Ampak mama je položila roko na mrežo in naredila nekakšno strašno zaporo, pregrado med njim tam notri in med nami tremi tu na drugi strani. Saj je bila tudi ta stran notri. Tako sem občutil. Tako sem si celo želel.

Tiho je rekla: »Tebi je res vseeno. Le nase si mislil celo življenje, vedno si mislil, da je le po tvoje prav. Hočeš poleg štirih let dobiti še kakšno zraven? Kdaj sem ti že govorila, da je pošteno delo rešitev za človeka, ne pa prekupčevanje, skakanje z vetrom in trosenje besed.«

»Dobro, dobro. Tu sem. Kaj mi še morejo. Saj so mi vse vzeli. Kobili pa pogrešam, da več.«

»Tudi nam so kaj vzeli. Še dobro ime. Vsi se nas ogibajo. Kot garjavi psi smo. Nič več ne reci!«

Tedaj se še nisem zavedal, kaj je vse skupaj pomenilo, in tudi vedel nisem, zakaj je bil oče v zaporu. Poleg običajne lakote sem pa še bolj čutil

njegovo odsotnost, zdaj vem, lakoto po njem. Čeprav sem bil še malček in ga tudi sicer pogosto ni bilo doma, je obisk v zaporu naredil name strašen vtis. Od tedaj naprej je bil zame svet zrušen, defekten. Ko so prišli miličniki po atana in mu je tisti, ki so mu drugi rekli tovariš komisar, nataknil lisice na roke, mu je ob tem še zelo poučeno pravil: »Franc, pri tebi so bili partizani, pri tebi smo imeli volitve, držal si se dobro, imeli smo te za našega človeka, zdaj pa to. Spregledal si, da naša oblast ne pozna heca. Ali z nami ali pa na sodišče in v keho. Sam si hotel. Ne piše se ti dobro. Ljudstvo te bo sodilo.«

To so bile strašno trde besede. Meni se je zdelo grozno. Mama je jokala in prosila, naj ga pustijo, da ni slab človek, le da preveč govori in z vsemi je rad v dobrih odnosih, je tarnala. Ob tem je vila roke k nebu, moliti pa ni upala.

Komisar je bil oster in odločen. Mame še pogledal ni.

»Tiho bodi, baba. Kar moli, če hočeš. Boga itak ni, da bi ti pomagal. Boš že še spoznala. Da se ne bi spet upirala, ko pridejo po kravo. Dveh ne rabiš. Ena gre v obvezno.«

Komisar se je zavihтел na konja, za njim je moral iti ata in ob njem so hodili trije miličniki. Četrtri je pa gnal obe kobili. Čudna procesija je bila to. Ampak to se mi ni zdelo tako grozno kot tisti zapor. Mogoče sem šele v zaporu, ob tisti mreži in atanovem mračnem pogledu dojel, da gre za nekaj zelo hudega. Da je ata tam nekje, mi drugje, saj je bilo naenkrat vse drugače, da ni družine, ne preprirov, ne nočnih prihodov furmanov, ne denarja, ne živine v hlevu, ne kruha na mizi.

Jebemti, ta otroški jok zjutraj. Sem mislil, da bo ta dan dober, boljši. Kako te lahko nekaj požirkov vina odnese. Skoraj iztiri. Otroci so bili vedno moja šibka točka. Stalno sem to nosil s seboj. Tudi, kadar je šlo za moje otroke. Daj, ne misli zdaj še na to. Saj so se te odrekli. Kdo pa naj bo navdušen nad očetom, ki se je skrtil med klošarje, žicarje, brezdomce. Tvojih razlogov ni treba nikomur razumeti. Še najmanj otrokom. Saj mogoče samo eksperimentiraš. Kar si počel skoraj vse v življenju, počneš tudi sedaj. Prehodno, brez odgovornosti, misliš, da je fino, pa se greš to gnido. Sranje.

Iz reke se je dvigala rahla jutranja meglica. Bilo je zelo romantično, mehko. Kar valovalo je vse. Kot prej svetloba uličnih svetilk. Torej srečen dan. Vse je mehko, vse valovi. Odnášalo me je.

Sedel sem na klop ob potki in potem premišljeval, ali naj si grem umit obraz ali ne. To sem včasih počel. Ne vedno, ne vsako jutro. Včasih, sem si rekel. Ne vem, po kakšnem kriteriju kdaj ja, kdaj pa ne. Kot vse drugo, tudi to ni bilo pomembno. Potem pač ne. Mehek, kot sem, lahko še omahnem v reko in adijo potem moje skrivanje. Tako zaviti v cunje in brez telesne moči ne bi mogel pla-

vati. Kot moj kolega King, s katerim sva bila lani skupaj. Ni bil slab tovariš. Veliko je znal, veliko vedel o tem, kako si lahko voutu, a še vedno ti. Govoriti se mu ni ljubilo dosti, vse, kar je počenjal, je počenjal tako prefinjeno, tako jasno, da si si moral zapomniti, ob njem postati profesionalac. Fant je imel izkušnje. Ni se vedelo, koliko je star ali kako dolgo je že na svetu. Rekel je, da to pač ni pomembno. Da je že od nekdaj to, kar je, da je vse, da je nič, da ga ni nad njim, ker ga ne potrebuje, je bilo njegovo vodilo. In premoženje in radost in mraki, vse si je bil sam. Kako čudovito.

Pa je neko jutro padel v reko in potem so ga odkrili, potegnili iz vode, pokopali kot zavrženega človeka na občinske stroške. Če bi vedel, bi bil zagotovo žalosten. Prvič v življenju. Noro. Kinga ni več. Šel je z vodo. Sam sem. Še bolje. Vstanem po svoji navadi, kar našicam je moje, če nič, pač tega ne delim; in ko me bo pobralo, nihče ne bo imel težav s hinavščino. Kingov ni več. Tako je to.

Mimo je pritekel gospod, ki je pred odhodom v službo to redno počel. Karakter. Tudi v deževnih in meglenih jutrih ni odnehal. Bedak. Če kaj, te vlaga pobere. Voda. Voda, ki je vir življenja in sredstvo smrti. Včasih. King. Mogoče tudi jaz. Ne, ne bom se umil.

Kot da prihaja iz jutranje meglice nad reko, sem se megleno spomnil nekega davnega prvega septembra, ko sem postal šolar. Oče je bil še zaprt. Menda že drugo leto. V šolo nisem šel vesel, kot drugi otroci. Zadnje čase sem bil najraje sam. Zavlekel sem se v gozd ali pa sem se skrival v tistem starem kozolcu, ki je ostal po čudežu poleg med vojno požgane hiše. Otrokom so pravili, da tam strašijo duhovi. Da so to duhovi tistih, ki so med požarom zgoreli v hiši, smo vedeli vsi v vasi. Mene ni bilo strah, celo rad bi videl kakega duha, da bi mu povedal vse, kar mi je ležalo na duši. Včasih sem bil zelo dolgo v kozolcu. Sam.

Tovariš učitelj me je posadil v zadnjo klop. Tam sem bil sam, čisto sam. Saj mi je bilo vseeno.

»Po pouku počakaj v razredu,« mi je rekel, ko mi je odredil mesto, rekel pa je to tako, da je govoril mimo mene. Zdel se mi je smešen in mislil sem, da škili. Pa saj čisto malo je škilil. Tako hudobno. Seveda sem počakal v razredu, ko so vsi drugi oddirjali na prosto. Potem pa mi je tovariš pravil, da me on ni hotel imeti v razredu, pa me mora trpeti, ker je tako odredil ravnatelj, ne mara me, ker sem iz družine, ki je v novi državi izdala našo stvar, revolucijo, ker je naš oče ves čas podpiral kler, dobavljal les za obnovo cerkve, sodeloval na skrivaj z župnikom, se upiral obvezni oddaji živine, ko so delavci v mestih trdo delali ob pomanjkanju hrane in vsega drugega, izkrivil volilni izid, preden je komisija prišla po skrinjice, vse v dogovoru z duhovščino, nič ni hotel priznati, pa čeprav so mu vse dokazali, in kako naj bodo torej vzgojeni otroci takega očeta, otroci iz take

družine, če ne slabo, kar pa lahko kvarno vpliva na vse druge učence v razredu. Takih ne bi smeli pustiti v šolo. Izločiti bi jih morali. V bataljonu so že vedeli, kako je treba storiti.

Meni se je zdelo, čeprav nisem vedel, kaj vse to, kar mi je pravil, pomeni, da nisem, da čisto zares nisem normalen otrok, zdelo se mi je, ko me je končno pustil oditi iz šole, da se moram zgubiti, pogrezniti v zemljo, vsaj utopiti. Res sem šel do potoka, pisal sem že mami pismo, da v tem svetu ne zdržim več, potem pa nisem mogel pisma napisati do konca in sem jokal, brodil po vodi do kolen, potem sem pa ostal ves popoldan in vso noč pod kozolcem ob robu gozda. Vem, da me je zeblo in da sem imel ves čas mokre noge v premočenih čevljih. Potem sem bil bolan in tri dni nisem mogel iti v šolo. Mama je to povedala učitelju. Ne vem, če je kaj razumel. Meni pa je potem še rekla, da lahko ob nedeljah spim dlje, ker mi ni treba več iti z njo k jutranji maši. Tudi k nobeni drugi maši več ne. V tistih čudnih in zame nadvse težkih časih je bil to srečen trenutek.

Danes bo pa srečen dan. Zagotovo. To me je napadlo že takoj, ko sem se še pijan opotekel izpod nadstrehe na zapuščenem dvorišču stare, razpadajoče hiše. Seveda me je še bolela glava, imel sem tudi mokre čevlje, zeblo me je ponoči in še sedaj v noge, boleli so me zobje, lačen sem bil in še megla se ni hotela dvigniti. Odprl sem časopis, da bi prebral karkoli, da bi pregnal misli, ki so me preganjale zadnji čas in me silile, da bi se pokesal, razjokal kot otrok, vrnil. To pa že ne. Še nikoli nisem bil bolj svoboden, bolj svoj. To je bilo bogastvo. Nikomur ni treba vedeti. King je vedel. Vsi niso takšni. Nekateri nikoli niso bili nič in zato ne razumejo dragocenosti brezdomstva. Nekateri se kar predajo, nekateri se vseskozi zaletavajo z glavo v zid, nekateri se smilijo samemu sebi, nekateri so kar nori. Ampak v tem je čar, da si lahko tudi nor, da si lahko tudi tiho, da lahko govoriš do onemoglosti sam s seboj, da lahko nosiš na ramenih velik tranzistor, ki si ga našel na smeteh, ker pa nima baterij, je tiho, ti pa poješ na ves glas in se delaš, da je to mobilni telefon, kadar pride kdo mimo. To počne Maks na glavni ulici. Kriči. Včasih ga pospravijo policisti. Samo za čez noč. Nič jesti. Vem dobro.

V časopisu sem odkril, da je tudi valentinovo. Dan zaljubljenec. Mogoče je že bilo, če je časopis star. Star? Pa tako lepo zložen je bil. V časopisu je tudi pisalo, da bodo mestne oblasti z novim proračunom namenile več denarja za topli obrok na dan za brezdomce. Vse več jih je, je pisalo. To je posledica socialne diferenciacije, liberalizacije gospodarstva, velikega števila brezposelnih, premalo vlaganj tujcev in še bla bla bla. Ampak itak nisem hodil v dom z javno menzo na en topli obrok na dan zastonj. King mi je pokazal, kje to je. To je res. Tam je preveč smrdelo, bila je gužva in

grejo se birokracijo. Te pa ne prenesem. Ta uničuje svobodo, duha in človeka. Ko te imajo na spisku, si že njihov, nič več svoj.

Gospod je tekel že nazaj. Bil je blizu mene.

»Jutro,« sem mu rekel na glas še pravočasno. Za njim pa sem zakričal: »Kdaj bo valentinovo, gospod?«

Neverjetno. Zaustavil se je sredi poskoka, obrnil se je in prišel nekaj korakov nazaj, skoraj do mene. Motril me je.

»Kako, za valentinovo si vprašal?«

»Ja, seveda. Čitam, da je celo valentinovo.«

Mahal sem s časopisom, kot da bi odganjal muhe.

»Bilo je že. Pretekli teden, v petek je bilo. Kaj pa veš ti, duša zgubljenca, o ljubezni? Ali pač? Se norčuješ iz mene, kot se iz vsega?«

»Pustite ljubezen. Ljubim le svojo svobodo. Vi kar tekajte po parku. Mogoče ljubite tek. Vedel pa sem že zjutraj, da bo danes srečen dan. Mogoče celo dober.«

»Kaj si rekel?«

Gospod je buljil vame, potem pa je kar zamahnil z roko in spet je tekel po potki ob reki. Še en čudak več.

Prijelo me je neko nenadno navdušenje, da bi še sam kaj prispeval, da bi bil ta dan res tak, kot sem si vbil v glavo, in da bi bilo še eno valentinovo. Časopis sem zložil tako, da se je jasno videl naslov Valentinovo, iztrgal sem tudi priložnostno karikaturu z velikim srcem, ki se tišči z drugim srcem, in snel sem kapo z glave. Vse sem lepo namestil na potko, da bi opazil vsakdo, ki bo prišel mimo. Pametni bodo že razumeli, no, tem sem sporočilo tudi namenil. Všč mi je bilo. Seveda sem vedel, da so dopoldanske ure za zabavo mrtve, ampak ta hip sem imel voljo, da sem se igral. Popoldan pa je tu živahno, in ker je pričelo skozi meglo tiščati sonce, mora kaj biti iz tega heca. Vetrič je pihal ob vodi in mučil sem se, da sem s kamenčki stabiliziral časopis in tisti iztrgani kos papirja s karikaturu. Uspelo je. Bil sem srečen, zadovoljen. Nekaj sem spet naredil. Kot da bi prekršil načelo, sem se takoj počutil. Bilo mi je nerodno. Hitro sem pogledal naokoli. Bil sem kot nori Maks s tranzistorjem, se mi je zdelo. Pa sem to počutje potlačil, se ga otrese, ker je šlo za srečen dan in ker sem se šel valentinovo.

Simona Jerčič

SODOBNA KOROŠKA

MLADINSKA KNJIŽEVNOST

ESEJISTIKA

Že od nekaj me je zanimala literarna dejavnost, ki se je rojevala neposredno pred mojimi vrati - na Koroškem. Mogoče zaradi tu preživete mladosti, mogoče zato, ker sem v delih prepoznavala kraje in navade ljudi. Ob prebiranju koroškega časopisa za kulturo in literaturo, *Odsevanj*, sem bila kdaj razočarana nad prispevki, kdaj pa prijetno presenečena.

Korpus besedil, ki je nastajal po letu 1945, me je presenetil – pozitivno seveda; ob brskanju po katalogu Osrednje koroške knjižnice dr. Franca Sušnika se je pojavila kar prevelika številka bibliografskih enot, katere premore tamkajšnji Domoznanski oddelek. V devetdesetih letih se je na prostoru Koroške pojavilo ogromno avtorjev s svojimi prvenci. Zaradi neveljavljenosti teh literatov je bilo zbiranje gradiva toliko težje; z njimi sem morala navezati osebni stik. V veliki meri so bili veseli, da se kdo zanima tudi za avtorje na obrobju, zato so radi povedali kaj o sebi, o svojih začetkih pisateljstva in pesnikovanja.

Znotraj pojma koroška književnost obstaja tudi izredno pestro ustvarjanje za otroke in mladino, ki pa je pospešeno prav v zadnjem desetletju. Zavedam se, da je omenjena literatura le delček velikanske stvarnosti, le poskusi nebogljenih posameznikov, da se ji odprejo; je pa tu in zato vredna, da o njej spregovorimo.

V tipkopisu Leopolda Suhodolčana – *Pogled na sodobno slovensko mladinsko književnost (1945-1970)* – se avtor sprašuje: »Kakšno knjigo si otrok najbolj želi?« in hkrati že odgovarja: »Otrok je po svoje zelo kritičen bralec, to je znano /.../ Knjiga za mladega bralca ne more biti brez humorja, iskrivosti, fantazije, duhovitega dialoga, biti mora primerno napeta, z jasnimi, jedrnatimi slogom ter mora imeti nepokvarjen odnos do osnovnih človeških vrednot, biti mora neizumetničena. Prepametne knjige (ki so včasih zelo všeč odraslim in literarnim kritikom) otroci odklanjajo, ne navdušujejo jih. Zato ni vsaka knjiga, ki pripoveduje o mladih, že tudi knjiga za otroke.«

Ustvarjanje za otroke in mladino je potekalo v treh valovih:

takoj po drugi vojni: zadnji literarni poskusi Frana Ksaverja Meška in Solzice Preživhovega Voranca - **klasika koroške mladinske književnosti**

60-a in 70-a leta 20. stoletja: ustvarjanje L. Suhodolčana, M. Kolarja - **prehodno obdobje koroške mladinske književnosti**

zadnjih 20 let 20. stoletja: Primož Suhodolčan, Marjan Pungartnik, Matjaž Pikalo, Mira Cajnko, Maks Tušak, Vladimir Verdnic in drugi - **živahna literarna dejavnost zadnjih dvajsetih let 20. stol.**

Medtem ko je v šestdesetih in sedemdesetih letih

v ustvarjalnosti veljalo zatišje, je konec osemdesetih in v devetdesetih letih prišlo do poplave različnih del, mnogo knjig izide tudi v samozaložbi (*Liska na potepu* Bojanke Štern, *Punčka s kanglico* Slavice Dragolič), med ustvarjalci so tudi otroci, mladi sami (Janja Vollmayer, Mojca Sušec). K temu je dosti pripomogla tudi založniška dejavnost, danes so tu namreč kar tri založbe (Založba Galerija N. Kolar, Slovenj Gradec; Založba Voranc, Ravne na Koroškem; Založba Cerdonis, Slovenj Gradec); veliko del, ki jih bom omenjala pa je izšlo tudi v samozaložbi.

Za začetnika mladinske književnosti na Koroškem veljata dva avtorja (čeprav se je prvi na Koroško preselil, drugi pa zaradi političnega delovanja odselil), ki sta s svojim mladinskim ustvarjanjem prispevala ne samo k bogatejši koroški mladinski književnosti, ampak k bogatejši književnosti v širšem slovenskem prostoru. Prvi je **Fran Ksaver Meško**, katerega zadnja dela so izšla še po drugi svetovni vojni, ponatisi pa v zadnjem desetletju (*Mladim srcem*, Celje: Mohorjeva družba, 1994, ob stodvajsetletnici rojstva in tridesetletnici smrti). Nekako nepravilno se zdi, da je avtor kljub velikemu korpusu besedil izpuščen iz *Albuma slovenskih pisateljev* (urednika Niko Grafenauer in Leopold Suhodolčan) in nehote se zastavlja vprašanje: Je tematika nedolžnih src, čiste ljubezni, boja proti slabemu in sovražnemu res tista, ki si ne zasluži uvrstitve v literarnozgodovinski pregled? Njegovega ustvarjanja pa ni spregledala Helga Glušič v delu *Sto pripovednikov* (Ljubljana: Prešernova družba, 1996), kjer izvemo, da je »Meškovo pisateljstvo vseskozi spremljalo tudi ustvarjanje mladinske literature: zbirka *Mladim srcem (MD 1911-1964)* vsebuje več zvezkov zgodb o nagajivih in iznajdljivih otrocih, večinoma iz pisateljevega domačega okolja, in zgodbe s pravljimi motivi in prvini ljudske pripovedi.«

Drugi je **Lovro Kuhar - Prežihov Voranc**; ko govorimo o tem klasiku slovenske književnosti, pomislimo najprej na njegova dela za odrasle (*Jamnico*, *Doberdob*, *Požganico* in *Samorastnike*), je pa v zrelih letih napisal nekaj črtic za otroke, v katerih se je spominjal lastnega otroštva in svoje neizmerne ljubezni do matere. Četudi je veliko časa preživel v tujini, je ostajal navezan na slovensko, še posebej koroško zemljo in njenega človeka. V slovensko književnost je vnesel lepoto koroške pokrajine in ljudi, s *Solzicami* pa se je vpisal v vrh slovenskega mladinskega pripovedništva.

Obdobje 60-ih in 70-ih let, ko je velik pečat ustvarjanju za mladino na Koroškem (in v širšem slovenskem prostoru) dal **Leopold Suhodolčan**, sem

**Današnja resnica
zgodovine nas
bombardira z
informacijami...
Ta novi čas v
novem in slepem
nemiru hoče
ustvarjati blazno
tehnološko in
produkcijsko
skupnost ljudi.**

poimenovala prehodno obdobje koroške mladinske književnosti. Omenjeno obdobje je bilo v znamenju Suhodolčanih pravljicnih zgodb, mladinskih povesti in detektivk. Edino delo, ki v tem času na območju Koroške ni prišlo izpod njegovega peresa, je mladinska povest *Sledovi medalj* avtorja **Marjana Kolarja**. Čeprav se avtor sam ne šteje za mladinskega pisatelja, je povest *Sledovi medalj* ob svojem času pomenila nekaj novega, reprezentativnega za tisti čas in doživljanje. Z današnjega stališča pa je spomin na čase po drugi vojni, ko je pomembno vlogo v družbi predstavljalo tudi vojno junaštvo, nekoliko zastarel, zato tudi manj aktualen za mladega bralca. Ob tem se zastavlja vprašanje, če Korošci v tem času res niso imeli smisla za pisanje mladinske literature, ali pa je vzrok za »gluho lozo« (J. Messner), ki je zavladala v tem času na Koroškem, kje drugje. Tega vprašanja se v okviru nemladinske književnosti loteva v članku *Koroška književnost – je ena ali sta dve?* tudi **Andrej Makuc**, vzrokov pa ne pojasni. Pravo nasprotje je čas zadnjih dvajsetih let, ko se na področju Koroške razvija (v kolikor že ni razvita) živahna mladinska literarna dejavnost.

Čas, ki prihaja, naglica, ki jo že živimo, spreminja z ritmom vsak, še tako vsakdanji dan našega življenja. Današnja resnica zgodovine nas bombardira z informacijami, hoče neprestano obsedno stanje, neznosno produkcijo zgodovine s svojimi sporočili izza zaprtih vrat. Ta novi čas v novem in slepem nemiru hoče ustvarjati blazno tehnološko in produkcijsko skupnost ljudi. Če se je v osemdesetih letih ta naglica samo pripravljala, je po osamosvojitvi leta 1991 izbruhnila.¹ In na literarnem področju se kaže to enako reprezentativno kot na vseh drugih – poplava takšnih in drugačnih besedil, vsako pa, če je že bilo izdano, vredno branja, vsaj tako se zdi na prvi pogled. Ko stvari vzame pod drobnogled, pa človek ugotovi, da je pravzaprav »bistvo očem zakrito«. Številka, ki govori o piscih mladinske književnosti, nikakor ni mala.

Gre za obdobje, ko se kar nekaj ljudi ukvarja z dejavnostjo pisanja za otroke in mladino. Nekateri pišejo pesmice, drugi pravljice, črtice ali že kar prave romane – zato tudi ne bi bilo primerno dajati vse v isti koš. Zadnjih dvajset let 20. stoletja pomeni za koroško mladinsko književnost velik napredek. Še posebej po osamosvojitveni vojni leta 1991 se je pojavilo veliko mladinskih literarnih del, nekatera od teh so napisali odrasli za otroke in mlade, druga prihajajo tudi izpod peresa mladih ustvarjalcev – sem spadata dve ustvarjalki: prva, **Janja Vollmaier**, je danes že gimnazijka, toda takrat, ko je izšel njen prvenec razmišljanj o prijateljstvu (*Prijateljstvo*), je bila osnovnošolka, spraševala se je o prijateljstvu, na katerega tudi mi odrasli včasih pozabljamo. Druga, mlada pesnica **Mojca Sušec**, je še mlajša, toda izpod njenega peresa so prišle izredno tenkočutne in preproste pesmice (*Moje pesmi*), ki govorijo o otroškem

vsakdanu, kdaj žalostnem, drugič veselem, vedno pa polnem domišljije. Morda pri omenjenih avtoricah res še ne moremo govoriti o posebni umetniški vrednosti, je pa to neke vrste zelena luč za prihodnost, je spodbuda in pot naprej.

Zvrstno koraka proza pred dramatiko in poezijo. Nastajajo pravljice (*Samotna jelka* in *Poslednji škrat Vladimirja Verdnika*); *Vodni mož in lepa Polona* ter *Sonček, kje si?* **Marjana Pungartnika**; *Frč v Frčiloniji*, *Pinkaponka se potepa* in *Mavriček Mire Cajnko*; *Puja* in *Andrej Migeč Adija Smolarja*; serija *Peter Nos Primoža Suhodolčana*), črtice (*Črtice Maksa Tuška*, *Punčka s kanglico Slavke Dragolič*) alli pa že kar romani (dela **Primoža Suhodolčana**, *Modri e Matjaža Pikala*).

Mladinska poezija je zvrst, ki ji Koroška v preteklem stoletju ni posebej naklonjena, Koroščem nekako ni pisana na kožo. Šele v zadnjem desetletju je nastalo nekaj pesniških zbirk. Od tega so *Brinine pesmi Franca Eržena* (pesmarica) namenjene glasbeni ponudbi otroških pesmi; *Liska na potepu Bojanke Štern* je zgodba v verzih, tako da z oznako pesniška zbirka za otroke lahko označimo le *Nagajivi veter Metke Šteharnek*.

Mladinska dramatika je, kakor je zapisal I. Saksida (Slovenska mladinska dramatika. Maribor: Založba Obzorja, 1998. 35), posebna literarna podzvrst dramatike, ki jo določajo njene besedilne značilnosti (umetniškost besedila, izražanje z jezikovnimi izraznimi sredstvi, povezanost besedila in uprizoritve), poleg tega pa jo določa posebnost naslovnika – mladega bralca. S tem vedenjem lahko na Koroškem govorimo o mladinski dramatici dveh avtorjev: **Marjan Pungartnik** s svojo posebno jezikovno in ustvarjalno držo ter z motivi s Pohorja (*Vodni mož in lepa Polona*, *Sonček, kje si?*) in **Milena Golob – Mina** v *Najstnikih na odru 3x* s sodobnim pogledom na otroka in mladostnika, na njihove majhne in velike težave, s katerimi se morajo nenehno soočiti.

Vsak od predstavljenih avtorjev je izoblikovana osebnost in je ustvaril lasten način izražanja, svoj jezik, vsak je v svojem delu predstavil svoje dimenzije oz. meje, do katerih sežeta njegova misel in čustvo. Obravnavana književnost, zlasti tista iz zadnjih dvajsetih let, se šele išče. In kdaj se bo našla? Morda s prodiranjem v nadregionalne literarne revije, z merjenjem moči z že uveljavljenimi vrstniki iz vse države – o tem odločajo bralci. Še zmeraj pa na Koroškem pišejo različni ljudje. Pisanje leposlovja se napaja iz želje po ustvarjanju lepe besede in potrebo po izpovedovanju. Vse to živi drugo ob drugem in nihče ne more prerokovati, katero delo se bo v času poplave raznovrstnih del obdržalo – o tem bo razsodil čas.

¹ Leta 1991 so koroški ustvarjalci natisnili toliko leposlovja kot prej vsa dežela zlepa ne: pesmi **Marijana Mauka**, črtice **Slavke Dragolič**, zbirka kratke proze **Silvije Borovnik**, pesmi **Milene Cigler** in **Darje Kniplič**...

Vinko Ošlak

Prešeren in Slomšek — formula slovenske polnosti

Malo prej* smo slišali pesem Lipi, ki jo je zapel mešani zbor slovenskih študentov iz Ljubljane. Neke vrste naslednik predvojnega akademskega zbora. Ta pesem ni katera koli slovenska zborovska pesem. Prav z njo se je slovenski akademski zbor v letu 1941, le nekaj dni po italijanski okupaciji, poslovil od slovenske svobode, a v njej — po besedilu in duhu, — napovedal tudi novo osvoboditev. Očividci so pripovedovali, da so zajokali od ganjenosti celo nekateri italijanski oficirji. Lepota je pač močnejša od vseh drugih zemeljskih moči, predvsem še od organizirane državnega nasilja. Ko sem sam pred leti po ljubljanskem radiu poslušal oddajo o tem nenavadnem koncertu sredi evropske in svetovne vojske, se mi ni godilo bolje kakor italijanskim oficirjem...

Kaj je tista moč v narodu, v vsakem narodu, ne le v našem, ki pripravi skladatelja in pesnika, da zloži ta pesem, ki pripravi tujega in sovražnega vojaka, da ob tej pesmi zajoka?

V svoj narod se najprej rodimo. To je narodnost po naravi, po Evi in vseh ženah do lastne matere, po Adamu in vseh možeh do lastnega očeta. A prav zato, ker je po naravi, nas narodno sicer utemeljuje, vendar pa nas ne ločuje, saj narava v sebi ni ločena. Je razvejana, pisana in slikovita, a ni ločena. Utemeljevanje ločenosti ali celo sovražnosti, različne vrednosti in ekskluzivnosti s kryo je nesmisel, saj nas prav kri med rečmi zemlje najbolj veže, po krvi smo narodi in človeštvo obenem, posamezniki in bratje hkrati.

V svoj narod se tudi naredimo. Po kulturi, ki je ukaz in naročilo Boga samega: »Gospod Bog je vzel človeka in ga postavil v edenski vrt, da bi ga obdeloval in varoval.« (IMz 2, 15) In malo naprej: »In Gospod Bog je odpravil človeka iz edenskega vrta obdelovati zemljo, iz katere je bil vzet.« (IMz 3, 23) Latinska kultura namreč ni nič drugega, kakor rimski izraz za to, kar je Bog naložil človeku: obdelovanje. Kolikor toliko postanemo del svojega naroda šele tedaj, ko izpolnimo vsaj del tega naročila, ko obdelujemo ne le vrt z zelenjavo in drevesi, temveč tudi vrt besed in njihovih pomenskih zvez ter poezijo, ki na tem vrtu zraste in dozori.

V svoj narod pa smo čisto nazadnje, ko sprejememo svojo naravo, ko sprejememo božje naročilo obdelovanja (kulture) in ko sprejememo tudi nadnaravo, posvečeni in v smislu neobrezanega, se pravi duhovnega judovstva, tudi izbrani in poklicani. Narodnjak v polnem pomenu besede je potrjen trikrat: po rojstvu in njegovi krvi, po kulturi in njenem krepilnem in osvežujočem vinu in po Duhu in njegovi krstni vodi. Po Kristusovi dobi so vsi narodi izvoljeni in posvečeni, kolikor to izvoljenost in posvetitev sprejmejo. Greh zoper narod, kateri koli narod, je tako greh zoper to posvečenost in kliče nase prekletstvo tistih, ki se dotaknejo posvečenega.

Naravo in narobenost posebljajo naši starši, prvi in zadnji in vsa veriga rodov vmes. Zato je spoštovanje staršev ne le ena temeljnih božjih zapovedi, prav tista, ki odloča o dolgotrajnosti in sreči našega življenja, kakor obljublja Mojzesove table, temveč je tudi osnova vsakršne civilizacije in kulture, pa tudi naroda in njegove kulture.

Kulturo in narejenost človeka v svoj narod posebljajo pesniki; pesniki in njihov knez, ki je en sam za vsak narod, za Slovence zunaj vsakega dvoma dr. France

Prešeren. Pesnik pa ni tisti, ki bi bil v narodnih stvareh najbolj ozek, najbolj izključujoč in omejen, temveč oni, ki je najbolj širok, ki je doma ne le doma, temveč tudi zdoma, ki je v svojem narodu, a ni od njega, kakor je človek-kristjan v svetu, a ni od sveta. In knez teh pesnikov, en sam v vsakem narodu, je nad vsako mero širok in onstran vseh omejitev obenem narodnjak in svetovljan, otrok lastnih staršev in otrok prvih skupnih staršev človeštva.

Posvečenost poseblja v vsakem narodu tisti, ki je najbolj klical Boga med svoje ljudstvo in je svoje ljudstvo najbolj priporočal Bogu in ga v vseh ozirih pripravljal za Boga. Samo svetnik je lahko ta, ki poseblja posvečenost v kak narod, priznan ali nepriznan, razglašen ali nerazglašen, na formalni stopnji blaženosti ali svetniškosti. Slovenci ga imamo, priznanega in razglašena, z blaženostjo poimenovanega, Antona Martina Slomška.

Je na svetu razen slovenskega kak narod, ki bi imel prvega in drugega; tega, ki poseblja kulturo, in onega, ki poseblja posvečenost; kneza pesnikov in kneza svetih in blaženih, v paru istega leta, meseca in skoraj tedna rojstva, še bolj in bolj začudljivo v paru poezije in svetosti, in najbolj začudljivo, v paru neskaljenega prijateljstva kljub tako različnemu gledanju na svetne in svete reči? Igra, ljubko prijazna igra nedoumljive milosti, ki se nas je dotaknila, vredne ali nevredne, raje nevredne, da sestavlja kulturni, pesniški in mistični portal našega vstopanja iz ljudske anonimnosti v poimenovan in s pesmijo pospremljan narod; iz poganskega bakanja v krščansko prehoščeno in odraslo krščansko občestvo; iz živih na stari zemlji in njenem slovenskem koščku med spet in za vekomaj in v vsej polnosti žive in odrešene na Novi Zemlji, v slovenski četrti Novega Jeruzalema...

Biti v polni meri, v polnem razkošju, ki si ga lahko privoščiti tudi revež, Slovenec, tako pomeni: častiti prednike, od Eve in Adama do svoje matere in svojega očeta; ljubiti Prešerna, kakor je Župančič položil na srce slovenski mladini, se pravi ostro zavrniti plebejsko brskanje po Prešernovih gostilnah in toaletah, za katerim stoji onemogla zavist prostaka pred genijem in duhovnim velikonom, obenem pa imeti to največjo, četudi ne najdebelejšo slovensko knjigo, Prešernove Poezije, tam, kjer sicer hranimo tudi največjo knjigo človeštva, Božje pismo človeku, Sveto pismo; priporočati pa svojo in slovensko in občečloveško stvar blaženemu Antonu Martinu Slomšku, saj je Slomšek z vsem, kar je bil in počel, pristojen za osebo, narodno občestvo in človeštvo nasploh.

Biti v polni meri Slovenec pomeni: ohranjati in usklajati v sebi vzore staršev, prvih in lastnih, lepoto Prešernove poezije in njegovo visoko, tako daleč nad današnjimi komedianti, ki ga skušajo komentirati in demitizirati v duhu sodobne amuzičnosti in aracionalnosti — in preprosto, čeprav ne naivno, veselo, čeprav ne razuzdano sveto veselost in veselo svetost škofa in prvega slovenskega zagovornika na oltarju — Slomška.

V tem duhu dvignimo kozarec, ki nam ga je natočil veseli Štajerec, Slomšek, ki mu je napitnico napisal globoki Gorenjec, Prešeren, ki mu odlijmo prvino, kakor stari narodi svojim bogovom v spomin prednikom — kozarec v čast in ohranjanje Prešernovega duha med nami!

* Povedano v Tinjah na dan Prešernove smrti 8. februarja 2001

ESEJISTIKA

Pesnik pa ni tisti, ki bi bil v narodnih stvareh najbolj ozek, najbolj izključujoč in omejen, temveč oni, ki je najbolj širok, ki je doma ne le doma, temveč tudi zdoma ...

PSEVDONIM JE PRAVZAPRAV AVTORJEVO PRAVO IME

ESEJISTIKA

Januar lanskega leta je šel h kraju, ko sem pri Janku Messnerju v Osojnici nad Celovcem začel za intervju sitnariti. Nobenega pravega messnerjanskega ognja ni bilo videti pa sem razloge za brezvoljnost prelagal na zimsko podremavanje pa pomladansko utrujenost, saj je bila vigred kljub koledarju tisti popoldan v resnici pred durmi, tako je sonce oblizovalo zastekljeno zahodno pročelje njegovega doma. V takem in tak človeku res ni, da bi posedal za pisalnim strojem.

Ko kar nisem jenjal, je vendarle zastavil besedo. In sem postajal zastopen. Da ne more, je govoril. Zdaj ne. Se mora najprej očediti. In je pokazal na glavo. Morebiti potem. Zdaj pa je treba koj na demonstracijo, zakaj on da ne zna in ne more drugače. Stalno na vahti, sicer jih bo odplazilo. Zastopim da naj, kako mora najprej postoriti, kar najbolj kliče. Ko mu bo odleglo, potem morebiti ja. Intervju zame.

In je dvignil nad glavo pripravljen protestni plakat zoper Jörga Haiderja.

Stal je pred mano z naloženimi skoraj že osmimi križi. Grča, trmež, skala - ves ognjen in hkrati spokojen je bil. Malo poetično morebiti, a prešinilo me je, kako pravzaprav stoji pred menoj ves njegov literarni opus.

HITLER WAR NICHT SCHULD, DASS ER ZU
SEINER ZEIT ES HAT SO WEIT GEBRACHT,

HAIDER WIRD ES NICHT SEIN, WENN
HEUTE NICHT VON DER MUND WIRD AUFGE-
MACHT!

Potem je dodal: »Zdaj pa pu svaveju. Hitler ni bil kriv, da je v svojem času toliko dosegel. Haider ne bo kriv, če zoper njega se v protest ne bodeš vpregel.«

Bilo mi je sitno. Zadelj sebe, potem še zadelj slovenske mlačnosti na sončni strani Alp (kako dobro dene, ko lahko del svoje ležernosti preložiš na narod). Odpeljal sem svojo rit (prosto po Messnerjevi *Riti ali ne riti, to je zdaj vprašanje*) domov.

Janko Messner je v Celovcu 5. februarja demonstriral.

12. marca me je našla njegova prva pošta z odgovori. In potem še dvakrat tako do konca leta.

Rojen na kmetih, v Dobu pri Petru, 13. decembra 1921. Tako si zapisal v Zbornik. Janko Messner. Almanach. Celovec 1998. Kako je s tem: Dob pri Petru, Dob nad Pliberkom, Dob/Aich, Aich/Dob? Kako in kaj je s poimenovanjem Tvojega rojstnega kraja? In - vzporedi podobi Doba iz Tvojih ranih let z naličjem, ki si ga je nadel ali so mu ga nadel dandanašnji?

Obžalujem, da sem te že kar s prvim stavkom svoje minibiografije speljal na led: Dob ni pri Petru, pač pa je (vulgo) Peter v vasi Dob/Aich. Da sem to svojo rojstno vas postavil nad mesto Pliberk, je seveda povezano z mojo vaško samozavestjo, s socialno utemeljenim samopoveličevanjem dan na dan na dan poniževanega manjvredneža »čuša« ali »vindišarja«. Ko boš prebral katero mojih socialnokritičnih kratkih proz, npr. črtico *Gospod Privat v Gorših storijah*, se ti bo ta namerni ironični quiproquo sam od sebe razrešil.

Moj Dob je vsaj tako pomembna vas kakor napri-

mer Prešernova Vrba, saj ga omenja že Sveto pismo, čeprav ne v posebno simpatični zvezi. Jezus je pri zadnji večerji napovedal - očitno je znal tudi nemško: »*Einer von Aich (=euch) wird mich verraten.*« Pa ni mislil name, saj še zmeraj na njegovi desni sedim, obesil se je Judež. Dajati Dobu prednost pred Aichom, si upam šele po podpisu Avstrijske državne pogodbe 1955. V vseh osebnih dokumentih iz prve kakor tudi druge republike pa sem zapečaten z »Aichom«, kljub Členu 7 Avstrijske državne pogodbe, ki dopušča slovenščino kot drugi uradni jezik pred sodiščem in na krajevnih tablah. No, naš GRÖLAZ / NDGVC (največji deželni glavar vseh časov), kakor ga imenuje koroška pesnica Saška Innerwinkler (*Heimatlieder und andere Boshheiten / Domovinske pesmi in druge zbadljivke, zal. Norea, Celovec, 2000, prevod v slovenščino Janko Messner*), bo prav gotovo odpravil tudi ta veliki greh zoper svetega duha, da se bom 10. oktobra 2000 lahko tudi jaz uvrstil v supergermasko procesijo okrog celovškega lindverna.

Ugibaš, ali si je moja rojstna vas današnje naličje Dob v Podjuni/Aich im Jauntal sama nadela ali pa so mu ga drugi nadel: ko so nam leta 1972 tevtonski biki podrli zakonito postavljene dvojezične krajevne table, je Kreisky podlegel koroškemu hajmatdinstu, ki je zahteval, naj država prešteje tiste Slovence, ki so za dvojezične table. Naš Solidarnostni komite za pravice koroških Slovencev pa je razglasil bojkot takšnega preštevanja (tako je bilo npr. na Dunaju več Slovencev kakor na Koroškem!), in vendar se Dobljani niso vsi ravnali po tem razglasu in jih je bilo - kakor tudi v Šmihelu - še zmeraj nad 25 % za postavitev dvojezičnih tabel. To dejstvo sem kot predsednik Društva slov. pisateljev v Avstriji izkoristil in vložil pri ÖBB (Avstrijske zvezne železnice) zahtevo po dvojezični oznaki železniškega postajališča Dob v Podjuni/Aich im Jauntal. In zgodil se je čudež: tabla stoji že dvajset let, nihče je ni ne premazal ne podrl! Kapitalni velenemški biki so se dali domestificirati, v po - h l e v - ne sosede spremeniti; kaj praviš, Andrej Makuc, se še dogajajo čudeži tudi na Koroškem, ne samo pri hercegovskih frančiškanih v Medugorju!

Ali kaj bi in kam bi - »truden boja« - s to nenehno politično bitko za moj ljubljani Dob? Kot najnesrečnejši njegov vaščan sem mu v času Hitlerjevega trinoštva, vtaknjen v vojaški prisilni jopič tega norega hudodelca, na Francoskem 1942 izpovedal svojo domotožno ljubezen pod vplivom *Sonetov nesreče* v dveh kvartetah:

O DOB MOJ

*O Dob moj, svet' Boštjan, o tla domača!
Kdaj vrnem se s krvavega poleta
sovraga »führerja« - pošast prekleta
nas jaha v smrt, Slovani smo mu tarča!*

*Le eno ne: za vruga tu umreti,
saj nisi me za tako smrt rodila,
uboga mati, raje b' me spovila,
prihranila gorje mi doživeti!*

Resnično slavo znotraj Avstrije in zunaj nje pa so moji tihi vasi priskakale dobovske odbojkarice, saj so te neustavljive športnice ime »Dob« ponesle v prvo avstrijsko zvezno ligo - predstavljal si, Andrej, na peto mesto! Tako da so zdaj že kar strah in trepet »ženstvom« po širni Avstriji. Upajva, da bojo ljubljanski sestavljalci novega slov. Pravopisa ta intervju prebrali in končno uvedli vanj tudi pojem »ženstvo« namesto »žensko moštvo«. Vprašam te, kje je še kaka vas v slovenskem fizikalnem prostoru s takšnim ugledom? Povem ti, ni je! Kar je, pa je, a najlepše na teh dekletih je to, da se kot vrhunske zmagovalke niso slave preobjedle in ne vihajo nosov.

Ta moj Dob je tudi sicer očitno na zdravi poti: huli-ganov tu ni, narkomanov in vlomilcev v banke tudi ne.

Pravi mavrični most pa se boči med mojim »včasihkjekdaj« in zdajšnjim časom, med klopotanjem cokel in škripanjem gar z velikanskima kolesoma, ki smo se otroci vanje vpregali, pa do današnjega pomirjevalno ropotajočega traktorskega dinozavra, ki vse sam postori. Še vidim v duhu ukripljene hrbte svojih sosed in dninaric na njivah in senožetih, ki smo jim otroci nosili v velikih grčah mrzle vode iz studenca. Ko bi te mogle od mrtvih vstati za kak dan in videti, da na njivah ni več ne srpov ne kos, ne žanjic ne koscev ne ajfelnov, na gumnih ne cepcev ne pikapokanja mlatičev! Ne mogle bi se načuditi, zravnale bi hrbte, zmajale z glavami in položile žuljave dlani v naročje. Kakšen svet! bi vzdihovale.

Tvoja gimnazijska leta v Šenpalu (St. Paul/Št. Pavel) in Celovcu (Marijanišče) so začetek stalnih preizkušenj, ko trčita slovensko in nemško (avstrijsko), nacionalna manjšina - narodnostna skupnost zunaj matične domovine - ob večinski narod. Tovrstna skušnja je pomenila popoln polom otroške vere v harmoničnost sveta. Mislim na Tvojo črtico *Oče naš*, objavljeno v *Koroškem fužinarju leta 1953*.

Tudi tvoje drugo vprašanje - povezano s »Šenpalom« - me izziva, saj očitno prebiraš celovški »Naš tednik«, da se ti je zapisal St. Paul/Št. Pavel proti zahtevam SP, ki ima Šempavel, kakor Šempeter, Šmihel, Šmarjeta. Korošci pravimo in po Pravopisu pravilno pišemo Šentjakob, Šentjanž, Šentpeter, Šentrupert, Šentvid in tako naprej. Fundamentalni katoliški narodnjakarji pa se na vse kriplje otepajo tega ljudskega »šenta«, kakor se le-ta boji žegnane vode, saj je »šent« sinonim za »vraga«; šent ti preklemani, da te šent, lej ga šenta! Ne vem, kakšnega šenta sem jim storil, da si zatiskajo obe ušesi, kadar jim dopovedujem, da naši pradedje pač niso znali latinsko in da jim je ta jezik bil tja do Primoža Trubarja neusmiljeno tuj, saj so morali odrajtovati desetino ne samo grofu, ampak tudi »farju«, prepevajočemu »sancus« - šentu, kar pa naši fundamentalci dandanes prav dobro razumejo, saj ga nemška usta imajo še danes za »svetnika« St. Jakob se namreč izgovarja »Sankt Jakob«, po slovensko bi moral torej biti Sveti Jakob, Sveti Pavel, skrajšano: bil sem v Sv. Jakobu pa v Sv. Rozaliji in Sv. Katarini, no, če pa to ni pregrešna kvanta, bog se jih usmili, borim se kakor z mlino na veter, ne premaknejo se s svojega zacementiranega stališča in ti grejo in ti z okrajšavo »Št.« kastrirajo tega nedolžnega hudiča, tega starodavno častitljivega šenta, da se ga bog usmili, pa se ga ne bo, kajti zoper zaostalost in demonstrirano neumnost mojih slovenskih rojakov se celo vse božanske sile zaman borijo!

Se po vsem tem še čudiš, dragi Andrej, da ostajam med njimi brez upa zmage... Te stvari se bojo nemara

spremenile šele tedaj, ko bojo vsi Tednikovi novinarji in dopisniki in uredniki za gotovo v grobovih. Naše ljudstvo v Podjuni pa že dandanes samotež, brez teh fundamentalnih šribarjev, išče z izredno tankočutnostjo za take norosti svojo rešitev, saj pošilja tega svetniškega šenta kratkomalo k vragu in se - zdaj s svetnicami - že kar dostojno tika, najraje pa po koroško intimno občuje, če je njena cerkev na hribu, češ »a gramu rojši na Katarinu ku pa na Rozaliju?« - namesto po predpisu: v nedeljo pojdemo na žegnanje k Luciji, k Rozaliji, h Katarini - ki je priprošnjica za pamet...

Kar pa zadeva črtico *Očenaš*, pravilno ugotavljaš, da je moja tovrstna skušnja pomenila popoln polom otroške vere v harmoničnost sveta. V njej orisani monsinjor je bil klasičen predstavnik avstrijskega klerofašizma po prvi vojski. Takšne hudobije je zmožen samo visok klerik, kadar pride na politično oblast. Tedaj je vladal kot avstrijski kancler monsinjor Ignaz Seipel, ki je ukazal streljati na delavce, ko so demonstriali za delo in kruh.

Strašne osebne in kolektivne skušnje v drugi vojni so v tvoji literaturi pustile sledi. Mislim na *Ansichtskarten von Kärnten/Koroške razglednice, na novelo Leningrad-Globasnica 1942 - v ozadju Humeč, ki pravzaprav sploh pomeni tvoj vstop v književnost (Založba Obzorja, Maribor 1970), na dramo Vrnitev (1977), natis dnevnika živila nemčija (Partizanska knjiga, Ljubljana 1988)*.

Toda tvoj knjižni, ne literarni, prvenec je *Morišče Dravograd (Knjižni zavod, Ljubljana 1946, 2. izdaja Dravograd 1985, pa Hinrichtungsstätte Dravograd, Drava 1997)*. Najbrž ta knjiga ni nastala zgolj kot odmev časa, kar seveda še bolj velja za ponatis in takorekoč včerajšnji prevod v nemški jezik? Med bralce si jo pospremil pod izmišljenim imenom. Kdaj se pisec, pisatelj, umetnik odloči za psevdonim? Začel si kot Ivan Petrov, bil si in še se preleviš v Pokržnikovega Lukana...?

Če sva natančna, je psevdonim pravzaprav avtorjevo pravo ime, ne pa lažno, kakor nam dopoveduje Slovar tujk, saj novorojencu - brez njegovega soodločanja - nalepijo na čelo tako imenovano pravno veljavno ime za vse življenje, Cerkev pa revčku - prav tako brez njegovega dovoljenja - s curkom mrzle vode na čelo izganja nekakšnega hudiča iz nedolžnega trupelca, da bo kot kristjan vedel za pot v škofovo finančno zbornico, brez katere da nikoli ne bo našel steze v božje kraljestvo.

Ne rečem, da se zaradi tako vsiljenega imena vsak človek žalosti do smrti, ti Andrej, »možati«, si jasnoda lahko srečen, da so ti - vede ali nevede - nataknili ime pogumnega junaka grškega izvora - za vse dneve in vse noči tvoje življenjske poti: ko si komaj po kuhinji zakobal, si bil Andrejček; ko si drsal šolske klopi, Andrejec; ko si se jel ozirati za deklicami, Andraž; ko si sklenil svet spremeniti, takole čez noč, Andreaš; a ko zdaj jemlješ pero v roko ali črkovnico računalnika pod roke, ti migljajo pred očmi vsaj trije vzori žlahtnega pisateljskega rodu: priljubljeni ljudski pisatelj Andrejčkov Jože ter rožanski Andreaš Miha, talentirani samouk, ki se je pogovarjal s slavnim bukovnikom Andrejem Šusterjem Drabosnjakom nad Vrbskim jezerom v rajmih! Pa še znameniti ruski Leonid Andrejev hodi pred teboj s svojimi sedmimi obešenci in Satanovimi zapiski! Blagor ti, ki se nimaš kaj pritožiti svojim rojenicam in sojenicam tam v ljubi hišici v selovškem bregu, v čistem zraku in ptičjem cvrkutu! Bodi srečen, zvest sam sebi: zmeraj in povsod možat,

**Ko sem s pomočjo
brata Franceljna
in Mirka Srienca
zbežal iz ječe pri
Gospo sveti na
Ravne, me je
ravnatelj gimnazije
Sušnik takoj
vpregel, češ: «
Nimamo nikogar
za angleščino!»**

nikoli figa možicelj! pa ti bo navrženo še kar si bodi lepega! - A vprašam te, kakšno gorje človeku, ki so mu ob rojstvu - reciva - dejali, naj bo Janez Nepomuk, samo pomisli, do smrti zmeraj in povsod Nepomuk, zasledovan od peklenskih muk, da rajši bil bi Janez Vluknjosmuk...

Ko sem še učiteljeval, sem anketiral dijakinje in dijake, ali so s svojimi imeni in priimki zadovoljni ali ne. Vsaj polovica bi se dala kar koj prekrstiti! Kaj nam takšen izsledek pove? To, da je oktroiranje rodbinskih in krstnih imen eden najhujših grehov zoper človekovo suverenost. Delegati OZN si s tem grehom kajpada ne bojo belili glav.

Mene je rodbinsko ime Messner motilo že v mladosti, ko mi je župnik Muri krepil slovensko narodno zavest. V tretjem razredu celovške gimnazije sem se po vdoru Hitlerjeve vojske jel imenovati in podpisovati Janko Mežnar, čeprav sem se zavedal, da je takšno prelevljanje v Slovenca prej klavrno kakor bistroumno. Ko pa sem spoznal Hitlerjeve SS-ovce v kazenskem bataljonu, se mi je dvojni SS v očetovem imenu nedopovedljivo zagnusil kakor Kajnovo znamenje. Ali kaj češ, navsezadnje sem se z njim sprijaznil iz spoštovanje do svojega zganenega očeta.

Za dokumentarno prozo *Morišče Dravograd* sem iz hvaležnosti do zmagovitih sovjetskih vojakov, ki so rešili moj narod iz Hitlerjevih krempljev, izbral rusko p. d. zveneče ime Ivan Petrov (moj dom je pri Petru), a ko sem se zašel med literarne ustvarjalce, sem pohmkoval, kaj če bi se sploh uradno poimenoval v Janeza Možino - po dedu s Krasa, ki je z rudarskimi dolarji in izkupičkom za prodano kajžico v kraškem Rakitniku kupil lepo Žlindrovo domačijo v Dobu.

(Danes mi ni žal, da sem ohranil očetovo nemško družinsko ime, saj je dedov dom s korenitim kraškim imenom Možina v nekulturnih rokah, ki še najmlajši dedovi hčeri Jožici Flander - Meti, rešiteljici nešteti partizanov, ubiti od gestapa, ne privoščijo spominske tablice na zidu njegove in njene domačije. Tako živi njen spomin samo v pretresljivi knjigi Milice Ostrovske *Kljub vsemu odpor*, založba Obzorje, Maribor 1968.)

»Pri Pokrzniku« je na Komeljnu, to je moja gora nad Dobom, majnika vsa v češnjem cvetu, kjer je bila na kvartirju družina Štefana Pinterja, zdaj zgodovinarja slovenske gimnazije v Celovcu. Njegova mama je stanarino odsluževala na gruntu pliberškega grofa Thurna Valsassina. Hiše danes ni več, prof. Pinter pa mi je pravil, da je nekoč na tej grofovi hubi živel neki Luka. Gotovo sem ime Pokrznikov Luka slišal v rani mladosti, ko smo Petrovi otroci o binškoštih nosili ajdovo moko v zameno za bleščeče rdeče hrustavke. Morda pa sem s potom h Kogelniku ali Mlinarju s kake Pokrznikove češnje ukradel tudi kako pest teh rajskih sadežev, ne samo psevdonom »Pokrznikov Luka«?

Vse kor je lopu nu prav, jaz jo iz srca ljubim šetu mvaju dvarudušno puhvöleno »podjunsko poljanščino«, kakor jo imenuje rinkolski Rižnarjev doktor slovenščine, škoda da sa tere v Vjnu s študentami štoti, namest da b jih rojši v svaveji gimnaziji v Glövcendorfu mov za ušatne primu, da merju med suebu lõp svaveju mornvat, tek ku sa na visi pravhaju móma pa atej pa bica pa dedej, je peč koj riesen, da j hudíč, kier bvaga ni, kier je bueh, je pa križ, pa keker sa ubrneš, moš Niemca za ritju, keker včoskejkada noši pudložni predniki biriča z bikovku, zatedeli su pa sruteji svaje utruake učili: gnor pa rit sa mera skrit, jo, štok je naš jazik, vse kor je lopu nu prav. Ma j ži mvaja moma, bueh ji daj večni mir, učiva: čvavek mera bit kruap bol pa student, somu mvočen kor, ku štokega Jezus unplune...

Da sem se kot pesnik-lirik skril za »Matjažem Kropivnikom«, kdo bi mi zameril: Če imaš že vnuka za seboj, pa te na vsem lepem zadene Amorjeva puščica, kako češ preživeti, če ne naskrivaj, s tiskarjevo zaprisego, da te radovednežem za nobeno ceno ne bo razkrinal kot avtorja ljubezenskih pesmi?! Pa še zabaven je povrh vsega takšen trik, če mu nasede kak ljubljanski profesor: »Zadnja številka „mladja“ ima novega koroškega pesnika - lirika M. Kropivnika - z obetavno, zanimivo ljubezensko poezijo...«

Po koncu druge svetovne morije v tem stoletju si po zgodah in nezgodah (... zaradi domotožja po svobodni Sloveniji v arest vtaknjen, v Velikovcu na osem mesecev obsojen, v Dravogradu na mladinskem sestanku za dezerterja ozmerjan...) končal gimnazijo v Mariboru, v Ljubljani doštudiral slavistiko, da te je 1948 na Ravnah na Koroškem življenje za šest let odložilo. Kako se je to zgodilo?

Kako da sem prišel v Ljubljani do študija slovenščine, sprašuješ: Ko sem s pomočjo brata Franceljna in Mirka Srienca zbežal iz ječe pri Gospo sveti na Ravne, me je ravnatelj gimnazije Sušnik takoj vpregel, češ: «Nimamo nikogar za angleščino!» Pa sem vskočil kot zasilni »anglist« z okrnjenim znanjem iz nacistične Oberschule für Jungen, brez knjige, brez prave uporabne krede, Shakespeare bi rekel sans everything... Po dveh mesecih sem hitel v Maribor opravljat izpite čez sedmi in osmi razred in maturo, potem pa na medicinsko fakulteto v Ljubljani. Profesor anatomije, imena ne vem več, je ogledoval mojo paralizirano levo roko in mi prijazno dopovedal, da ne bom mogel secirati in bi bilo zame pametneje inkskribirati kak drug študij. S potom v Dom aktivistov na Poljanski 6 srečam bivšega državnega tožilca Ziljana dr. J. Flacherja, očetovskega skrbnika koroških študentov: »Kam pa ti, Janko?« - »Ne vem, kam bi se vpisal. Na medicinski mi zaradi mrtve roke odsvetujejo, bom pač juridični študij poskusil, kaj praviš?« - »Samo tega se ne loti, saj še nas eden nima nobenega upanja na kako mesto pravnika. Jurisdikcijo imajo danes v rokah zaslužni partizani...« - »Pa kam mi svetuješ ti?« - »Na slavistiko pojdi, ko bomo dobili v Celovcu gimnazijo, te bojo tam potrebovali!« - In sem ubogal.

Avstrijska republika pa je ustanovitev te gimnazije zavlačevala celih 13 let. Njen zunanji minister Gruber je sicer znal s tirolsko prebrisanostjo položiti v Londonu in Parizu na tehtnico avstrijske nacistično-politične »nedolžnosti« številne žrtve antifašističnega boja koroških Slovencev kot »avstrijski prispevek« zoper hitlerizem, potem pa vse tiho je bilo... Zamorec, storil si svojo dolžnost, zdaj lahko greš!

Dodaj, prosim, kaj tvoje »zgodbe« vrednega iz tega časa. Tu so vendarle bili Prežih, pa v fabriki brat Gustl, k Mešku si rajžal, Sušnik ti je ravnateljaval... Saj veš, morebiti je iz teh časov še kaj nezapisanega.

Saj poznaš, Andrej, Prešernovega Apela, ki podoba na ogled postavi... Vešda je še marsikaj literarnega hranjeno v mladju, saj sem bil in sem še zmeraj očaran od socialističnih vizij, če ne bi bil, tudi k Ernestu Cardenalu nikoli ne bi bil našel poti, ali kaj bi s tem? Vse bistveno, kar me je kdaj težilo ali navduševalo, je v mojih knjigah pa v referatih: o Cankarju v Avstriji na SAZU v Ljubljani, o Prežihu na njegovih spominskih simpozijih, o Mešku in Sušniku v Fužinarju, Slovenskem vestniku, ocene vrhunskih koroških gleda-

liških dogodkov v NR idr. Polemike v mariborskih Dialogih, primorski Obali, Primorskih srečanjih, po nemško sem se izkašljeval širom po Avstriji, v Fetteflecku, Wespennestu idr. Bolj pohlevne stvari pa sem objavjal v celovski Brücke, ki jo je odlično urejal Ernst Gayer, kakšna škoda, da je prezgodaj umrl! Le ljubljanska Sodobnost (reci: Ciril Zlobec, pesniški drobnjak na vseh partijskih juhah in v vseh ribičičevskih oblažinjenih naslanjačih) me ni marala: nisem ji bil ne sodoben ne pri srcu, odkar sem l. 1974 izdal kritike in polemike z naslovom Zasramovanci... združite se! dvanajst novinarjev se je udeležilo tiskovne konference (v Partizanski knjigi nasproti Univerze), ki jo je vodil sam Josip Vidmar, pa po ukazu velepolicijca M. Ribičiča ni smel nobeden od njih o tej konferenci poročati, še besedice ne! Kaj čeva, Andrej, s takšnimi reminiscencami, tempi passati, naj bojo koroškemu nebu potoženi, Schwamm drüber, svetujejo pametni Nemci.

Če se bo kdo kdaj s temi mojimi kritičnimi esejmi ukvarjal poklicno ali iz osebne radovednosti, naj blagovoli upoštevati, da jih podpisujem še dandanes - tu in zdaj - od besede do besede. Slovenski rek sicer pravi, da beseda ni konj, a to je zelo relativna, površna sodba. Kar zadeva mojo polemično besedo, tehta vsaj toliko kakor slon, saj sem zapisal vsako od njih s krvjo življenjskih izkušenj.

Če pa mi bo koroško nebo še kako leto navrglo, ne rečem, da ne bom povedal na trak »še kaj vrednega« iz teh časov, kakor me prosiš v zadnjem pismu.

Vedeti moraš, dragi moj pisateljski tovariš Andrej, da me je pred letom dni na Osojnici takole na vsem lepem obiskala deva Roza, ljubiteljica umetnikov, po latinsko ART-ROSA. Posvaril sem jo, naj ga ne lomi in mi ne leze pod odejo, pa me ni poslušala: smuk! in že se me je vneto oklenila s svojimi cartanimi okončinami, da mi je zmanjkovalo sape. Tako. Zdaj pa ima, ko mora z menoj živeti...

Z Raven te je vrnilo domov. V Avstrijo. Vendar (to lahko rečeva sedaj) nisi vedel, da se ti obeta šestletna brezposelnost. Kako? Zakaj? Je bilo treba?

Na Koroško me je po osmih letih gimnazijske službe na Ravnah zvalil dr. Franc Zwitter, vsemogočni oskrbnik ljubljanske udbovske ekspozicije v Celovcu, uradno imenovane Zveza slovenskih organizacij, vele-mojster ideološkega laviranja: za jutranjico k svetemu Jožefu iz strahu pred poslednjo sodbo, potem pa v mercedes in smuk čez Ljubelj v objem Mačka pa Ribičiča pa Tomšičke po denar »za naše«, »za zatirani slovenski živelj na Koroškem«, lakajski boncokratizem, prikrojen po koroški meri za »boljše bike«, skratka tovariš oblastniške zaupniške sorte...

»Janko, pa da ne boš mislil, da sem komunist...«

»Te nisem vprašal ne kaj si ne kaj nisi... Poklical si me za tajnika Prosvetne zveze, pa te vprašam, zakaj letošnjega ljubljanskega knjižnega daru nisi dal razposlati ljudem na podeželju? Zdaj smo avgusta, knjige pa ležijo na lopi Prušnikove gostilne, pokrite s konjskimi plahtami. Kako dolgo naj bojo še tam?«

»Knjig, ki nič ne stanejo, ljudje ne cenijo, a če jih zaračunamo, jih tudi ne bi vzeli.«

»Predlagam, da posnamemo z dobrimi igralci iz Ljubljane lepe pesmi in kratko prozo z glasbo vred na trakove in gremo z njimi v vasi in društvene prostore, saj imamo marsikje načitane tajnike in odbornike. Če ti je prav, se bom kar lotil organizacije takih večerov, boš videl, da se bo dalo prebuditi zanimanje za slovensko

leposlovje... (Obrnjen k navzoči ženi arhitekta J. O.: »Kaj praviš ti, Albina?« Ta skomigne z rameni: »Ne vem, kaj bi rekla.«)

»Poslušaj, Janko, če ti misliš, da se s takšnimi literarnimi urami na podeželju še da kaj spremeniti, si zadnji osel na Koroškem.«

»Če pa ti resno tako misliš, vendar ne moreš biti moj šef...«

»Če pa ti praviš, da ne morem biti tvoj šef, ti bom jaz dokazal, da se motiš! Odstavim te z današnjim dnevom kot tajnika Slovenske prosvetne zveze in upravitelja Dijaškega doma.«

»Tega pa ne boš ti sam odločil! Čemu pa imamo upravni odbor SPZ?«

Pa so bili člani upravnega odbora vsi enih misli, naj ostanem tajnik.

Pa je bil on kot predsednik tega odbora še zmeraj proti meni. Pa je šel k tovarišu Ljubeju na CK Komunistične partije v Ljubljani in so mu tam svetovali, naj skliče nadzorni odbor Prosvetne zveze zoper mene. Je bil pa v tem najvišjem odboru njegov advokatski brat Martin za predsednika (strah in trepet vseh zadržnikov), osebni prijatelj ljubljanskega ministra Mačka, šefa udbe (»Ta hotel Korotan boš pa ti upravljal do svoje smrti.«)

Je pa doktor Martin pripeljal na sejo nadzornega odbora (zaradi glasovanja) še nekega konjskega hlapca z Zilje in »zmagal« 3 proti 2, pa sem se jaz nasankal, da sem imel plavo zadnjico.

Pa se mi je prav zgodilo, zadnjemu norcu na Koroškem, da sem se končno jel trezniti in usposabljal za samostojno civilno življenje proč od hermafroditских boncokratov. Bil sem naivnejš posebne vrste: odklonil sem bil sodelovanje z udbo že kot študent univerze, nato pa še kot učitelj na Ravnah, kako pa naj bi bil kos tema prebrisanima ritolazcema vsemogočne ljubljanske tajne policije??? Kako, če pa je pošten partizan Lipej Kolenik (Glej njegovo knjigo *Mali ljudje na veliki poti, zal. Drava*) v svojem nastopnem govoru kot novi predsednik nadzornega odbora Zveze slov. organizacij kraj osemdesetih let javno razkrinkal to pogubno politiko Ljubljane: »Dragi rojaki, vse do danes sta vedela s a m o d v a č l o v e k a na Koroškem, koliko denarja je slo čez Ljubelj za koroške Slovence! Zdaj bo konec te pokrite rihte!«

Jasnoda sem bil do kraja razdražen nad tolikšno politično podlostjo: oba gospoda tovariša sta kraljevala vsak v svoji skrivnostno pozidani vili, jaz pa - s štiričlansko družino - tik pred zimo na cesti - brez strehe, brez dela, brez upanja. Onemogla jeza me je lomila od jutra v noč, stikal sem po mestu za kakim kletnim stanovanjem, za kakim zaslužkom, za kakim posojilom, kako začasno podporo...

Šele 15 let po tej življenjski nezgodi sem se odločil za svojo neogibno psihomentalno higieno z izdajo zbirke »hudobnih« pamfletov *Fičafajke grejo v hajke*: izdal jih je l. 1980 v Klubu Prežihov Voranc (*Prežihova knjižnica 1*) moj bivši dijak Jani Oswald (maturiral 20. junija 1975) z genialno grotesknimi risbami Marjana Mančka. V njih sem izbrizgal ves jeznoriti strup, ki se mi je v letih brezposelnosti nacedil v globoko ranjeno dušo.

Kot predgovor in zagovor fičafajk pa sem zapisal:

*Naj zmisli, kogar fičafajke bi zadele,
da ribe zmeraj so pri glavi zasmrdele.*

In na prvem mestu je zapisan *Avtorjev pidlč*:

ESEJISTIKA

Če se bo kdo kdaj s temi mojimi kritičnimi esejmi ukvarjal poklicno ali iz osebne radovednosti, naj blagovoli upoštevati, da jih podpisujem še dandanes - tu in zdaj - od besede do besede.

**Pišem iz trebuha,
jeter in mehurja.
Človeku obleži kdaj
pa kdaj ne samo
nezdrava hrana v
želodcu, ampak
tudi kaka žalitev
njegovih iskrenih
misli in čustev,
skratka, njegovega
človeškega
dostojanstva.**

*Jaz rodil sem se kot strelec
sred pobeljenih grobov.
Fičafaj moj zdravja vrelec
mi je, kadar grem na lov.
Če nedolžnega podere,
naj zaboga ne zameri:
fičafajko naj izdere
pa jo vame koj pomeri!*

Ne rečem, da so vsi ti pamfleti literarno izbrušeni. Če bi bil imel na voljo kakšnega koroškega Pavliha, bi bil nekatere v njem objavljaj sproti, večina od njih pa bo vendarle preživela mene in moje predstavniške »zasramovance«, zlasti *GLOSA*, spesnena po Prešernovem vzoru z naslovom *Pidlč slovenskih koroških kameleonov* z geslom:

*Komunizma več ne žremo,
ako zacinglja nam dinar,
in z načeli k vragu gremo,
koj ko zablešči se vinar.*

Simptomatično za tedajšnje literarno kritiko v preljubi slovenski matični deželi je dejstvo, da te glose ni smela odkriti, pač pa je pred njo, ki ji je bila preskur-na resnica, pobešala oči in nos.

Jaz pa sem se z njo jasnoda zameril narodovim »predstavnikom« tostran Karavank in onkraj njih tja do smrti in še čez. Po drugi strani pa moram resnici na ljubo priznati, da imata usojena mi koroška hermafrodita velikanske psihoterapevtske zasluge za mojo pospešeno ontogenezo, za spoznanje, da političnim prisklednikom beseda - po ljudskem izreku - res ni konj, ampak pesek v oči dobrodušnih naivnežev, primeren za zamegljevanja storjenih in načrtovanih lumparij.

Živel sem tedaj in živim še danes med kristjani, ki so v strahu pred neznanom večnostjo slepo poslušni kato-liški cerkvi. Ta vrhnji te ustanove pa so sprti z naravno, pristno krščansko etiko, ki je etika upora v prizadevanju za pravično družbo. Namesto da bi ti vrhnji bili pred-stavniki upornega gibanja zoper poneumljanje množic, so raje tihi zavezniki oblastnikov, ki neumnost širijo. Navada oblasti izvira iz oblasti navade (Macht der Gewohnheit).

Tako je, dragi Andrej: je hudič, kjer boga ni, a kjer je bog, je križ, maziljeni gospodje se te resnice dobro zavedajo, nas eden pa, ki bi si s svojim pisanjem rad na noge pomagal, se tu zanesljivo nasankaš: kakor se obrneš, imaš rit zadaj!

To je bil trd, grenak čas. Ne preskoči, prosim, v zdajšnjost in odgovori, da tudi dandanašnji ni nič drugače. Marsikatero odslikavo (literarno) šestdesetih let je mogoče najti v *Skurnih storijah*, recimo, *Iz mojega življenja (Mladinska knjiga, LJ 1975)* ali *Višji študijski svetnik v Gorših storijah (Drava, Celovec 1988)* pa v *Slika VI (o Törtliju) v Odsevanjih (št. 4, leto 1980)*. Kako je z razmerjem literatura - resničnost v tvoji literarni ustvarjalnici?

Da, o razmerju literatura - resničnost v moji literarni ustvarjalnici? Moj odgovor je zelo preprost: pišem iz trebuha, jeter in mehurja. Človeku obleži kdaj pa kdaj ne samo nezdrava hrana v želodcu, ampak tudi kaka žalitev njegovih iskrenih misli in čustev, skratka, njegovega človeškega dostojanstva, na primer teptanje njegovih naravnih pravic - blišč brahmanov in beda parijev. Kaj ne pišejo ravno avtorji indijanskih kamnolomov in

južnoameriških indijanskih latifundij najpretsrejšje knjige iz trebuha? In se ni tudi Levijev Kristus v Eboliju ustavil? In kaj je s Sitarjevo domačijo? Je ni hlapec Jernej sežgal? In ni Prežih s Hudabivško Meto solidar-nost prebujal?

Ne vem, ali včasih se mi zdi, da spričo krivic v medčloveških odnosih nenehno vre in brbota v meni lava ogorčenosti, dokler mi ne vzrojijo protestne misli v pero in izmečejo iz mojih prsi vso peklensko nesnago, kajpada karseda s potrebnim možganskim nadziranjem, tako da mi zmeraj vsebina obliko določa... kakor vidiš, nič novega ti ne morem razodeti. Vsak ustvarjalec literature piše, kakor ve in zna. Razen domišljavih puhloglavih formalistov: ti pišejo samo kakor ne vejo in ne znajo, pa vendar prav zato najglasneje trobezlajo...

Da bi popenil nad takšnimi, na primer nad glavnim urednikom Sodobnosti v Ljubljani: mu pošljem za novo leto 2000 oceno *Raztrganih korenin* Marije Stanonik (*ČZD Kmečki glas, 1997*), on pa (Evald Flisar) v koš z njo! Ko ga končno dobim k telefonu, mi pravi: »Ena pičila stran - to ni nič, to ni ocena! O taki se da govoriti šele, če je dolga dve do tri strani! Zato je nisem objavlil...« Pa mi te ocene tudi na izrecno zahtevo ni vrnil!

Tedaj sem si tega domišljavega superurednika kar koj pobliže ogledal, se pravi prebral njegovo »tragiko-medijo« *Enajsti planet*, da bi zaslutil, kaj je dandanes v Sodobnosti visoka literarna umetnost, vredna objave v centralni literarni reviji Slovenije, in sem se zgrozil. Olajšal sem se duševno šele v intervjuju z Dragom Medvedom v *30 let ZNAMENJE (zal. Znamenje, Petrovče 1999)*. Tebe, Andrej, pa prosim, da mi v sili pomagaš in ponatisneš imenovano oceno, rekonstruirano po spominu v zasebnem pismu, v priznanje tej pomembni slovenski lirski pesnici.

Pa še kakšno pesem objavi iz omenjene njene zbirke, prosim!

*Mrzlo šumi suho listje,
v snegu so zajčje stopinje,
mrak zagrinja plan, dan je pokopan.*

*Mraz je v duši, mraz,
iščem svoj obraz -
kje je moja pot,
o Bog!*

***

*Kresnica je zaplavala
v nóči,
ko sem tipala pot.
Mama,
hvala zanjo.*

***

*Stisnila
bi se
v tvojo dlan
in
večno zaspala.*

Osojnica, 31. 12. 1999

Draga Marija Stanonik,

sinoči sem gledal in poslušal Nabucca: vzpenjajoči se glasovi zbora bednih so mi povlekli dušo iz koroškega samosmilečnega samovanja: bil sem jim, do solz ganjen, iz srca hvaležen. Kakor tudi tebi za Raztrgane korenine. Po Verdiju sem jih ponovno prebral, od prve do zadnje, in te prepoznal do zadnjega vlakna kot njegovo posestrimo. Morebiti ti je znano, kakšna huda življenjska nesreča ga je bila - mladega komponista - doletela: oba otroka umrla in še žena, a glej, kakor je on svoj obup v novo hrepenenje po vetru in soncu, po vinu in kruhu pretopil v glasbo koprnenja, tako tudi ti svoje gluho samovanje pretapljaš v klene pesniške podobe iz besed, v krike na mostu v odmevih noči in pod mostom v zamolklem glasu.

Povem ti, nimaš prav, ko trdiš »...časar se dotaknem, se spremeni v prah«, kajti vsa tvoja zbirka je pretresljivo iskrena izpoved, socialna par excellence, človekoljubna, po svojem izžarevanju bralki in bralcu sim-pat-ična, so-trpeča, so-čustvujoča, sočutna, balzam sotrpinkam in sotrpino. Verjamem to, kar čutim, zato verjamem vate - umetnico.

To ti pravim s tiho željo, da bi se - stojel pred ogledalom - dekletu v njem zadovoljno nasmehnila, ti, ki nadarjeno razsipaš darove žejnim in lačnim.

Zdravja in veselja za leto 2000! Janko Messner

Tvoj vstop v slovenski literarni prostor je bil razmeroma pozen (1970), zato pa sila odmeven. Botroval mu je menda tudi Ciril Kosmač, kasneje te je naklonjeno obsijal Josip Vidmar (kar je bilo dano sila redkim) po navezi z Jožetom Javorškom, tvoja književnost je bila deležna pozornosti literarne kritike (recimo kritičnih avtoritet, kot sta Boris Paternu in Matjaž Kmecl). Ti vse to pomaga lažje prenašati, kar si si naložil, ali je pisatelj zadostna satisfakcija milost pisanja sama?

Če karseda natanko analiziram svojo duhovno rast, sem precej razočaran nad njo: čeprav sem brezposeln - takrat star že štirideset let - slastno in strastno požiral nemškega skeptika Schopenhauerja, a dotlej nisem naletel na njegovo mnenje, da moški človek svoj razvoj zaključi pri 28 letih (ženski pa še prej). Za ta del sem bil pravi podjanski počasni, čeprav (po kraškem dedu) z jezavo prekipavajočim temperamentom. Moja presoja samega sebe je klila vse predolgo iz naivnega varanja samega sebe. Bil sem solidno samosvoj, brez sledu kakega korozijskega procesa v svojih doseženih spoznanjih, skratka čvrst iluzionist, kakršen sem - mutatis mutandis - še danes, verujoč v človekovo imanentno dobroto, vsaj dotlej, da mi jih ta ali drugi ne da po riti in se mi stemni pred očmi: neživljenjski čudak, ki kakor drogiran kar naprej načrtuje izboljšanje sveta, nespremenljivo v socialistične ideale zazrt, zato pa kapitalistično (materialistično) zaslepljeni človeški družbi nesprejemljiv, da, kamen spotike posebne sorte, nepopustljiv in neodstranljiv. Imenovan »prenapetež« ali »skrajnež«, razpet na križ svoje politične neuklonljivosti, svojega neupoštevanja političnih hinavcev, vetrogončičev, ritopašnih prisklednikov, ne pa viseč na razpelo kakšnega sadomasohizma, temveč le malo čez les, sicer pa ali ni že sam Franc Sušnik, filozof Mežiške doline in šolski varuh moje življenjske naivnosti, spraševal: In kaj so ljudje ko lesovi? Jaz pač dolgo nisem dojel, nisem razložil, kako v lesovih buči in poka, kako zlomljivo je tudi življenje družine, zato sem se razmeroma pozno odločil ljubiti človeštvo le še v utemeljenih primerih. Učil sem se šele pri Albertu Camusu: »Svoja načela mora človek hraniti za tiste trenutke, v katerih pač gre za načela, za vse druge trenutke pa zadošča

nekaj usmiljenja...« In pri - na mojo veliko žalost - prezgodaj umrlem prijatelju Erichu Friedu: »Ni spoznanja brez sočasne pripravljenosti za vero in nevero...«

Kot pisatelj si na robu med čisto literaturo (estetiko) in vsakodnevnim angažmajem, v spopadu z vsemi sortami ideoloških tendenčnosti. V zaklinjatvenem obrazcu na braniku slovenstva, jezika, človeške pokončnosti, v vojni proti nacionalističnim pritiskom in ogrožanju vseh sort. Da si v tem smislu internacionalen, občečloveški, nena-zadnje priča tvoj nikaragovski angažma. Si v imenu teh visokih človečanskih idealov kdaj zavestno žrtvoval sebe kot književnika?

Doživette vere kakor pri škofu Romeru, Martinu Luthru Kingu, Albertu Schweitzerju ali materi Tereziji - absolutno v redu, toda velikvečini je vera akt popolnega konformizma: verniki vidijo samo svoje obzorje, drugih smeri in načel ne priznavajo. Primer sandinistične Nikaragve me je poučil: sočustvovanje in dobrodelnost sta pesek v oči naivnežev, če se ne spremenita tudi v jezo, v organiziran upor zoper povzročitelje družbenega zla. Tu se mi vrinja v misel vladajoči poljski papež, prebrisan vatikanski lakaj, ki samo hlina žalost nad krivdo »grešnih otrok« v cerkvi. Medtem ko je cerkev sama, kot »božja ustanova«, po njegovem mišljenju brez krivde. Vprašam te, kaj se ni ideja prve križarske vojne zanesljivo rodila v glavi papeža Urbana II., ki je na koncilu v Clermontu javno pozival na pohod zoper žide v Jeruzalemu in povzročil prelivanje njihove in muslimanske krvi? In to ne samo na Bližnjem vzhodu, temveč tudi v srcu Evrope.

24. marca letos je minilo 20 let, odkar so v El Salvadorju »švadroni smrti« umorili škofa Oskara Arnulfa Romera, glasnika lačnih sužnjev na latifundijah ameriških koncernov. Ubili so ga, ker je soglašal z zahtevami gverilcev iz Frente Farabundo Martí para la liberación nacional (FMLN) za človeške pravice revežev. Poljski papež je hinavsko pokleknil na kraju umora, predlog milijonov vernikov teologije osvoboditve za beatifikacijo tega svetniškega škofa pa meni nič tebi nič zavrnil! To ni samo njegov veliki greh zoper svetega Duha, ampak predvsem nazarensko nesramno hinavstvo, klasičen zgled za pohujšanje nepokvarjenega dela človeštva...

Ne verujem ne v nebesa ne v pekel, ali temu »božjemu« namestniku na Zemlji bi zaradi obračuna z njim moral Bog pač naknadno ustvariti poseben Pekel. Takšen Dantejev Inferno...

Si človek ostrih robov. Kako imenitno je to ugledal (saj je bil kipar) Rade Nikolić, ko je po portretiranju ugotavljal: »... Pustim te takšnega, surovo lepljenega... Svežega, odprtega, dinamičnega, razvojno živega... Ne bom te gladil, saj nisi deček.« Kako je z načelnostjo, zvestobo osebnim principom, nepopustljivostjo... zdaj, po skoraj 80 letih skušenj? Ali se človek utruidiš, otopiš, popuščaš, odpuščaš?

Utrudiš se že, to je naravno; da bi pa na Koroškem kdaj otopel? Upam, da še ne kar kmalu. Popuščaš pa človek v letih, jasnode. Odpuščati je vsakomur v korist (zdravju). Lumparije pozabljati pa tako ni mogoče, ne tujih ne svojih ne pozabi, té vsakdo jemlje s seboj v grob.

Humor, ironija, satira in groteska so pogosti elementi, pripovedni postopki, nasploh tvoj pisateljski instrumentarij. Je to samo tvoja pripovedna drža (gotovo je to eden izmed načinov pridobivanja bralske naklonjenosti,

ESEJISTIKA

Bil sem solidno samosvoj, brez sledu kakega korozijskega procesa v svojih doseženih spoznanjih, skratka čvrst iluzionist, kakršen sem - mutatis mutandis - še danes, verujoč v človekovo imanentno dobroto ...

saj beroče z navidezno lahkotnostjo pripovedovanega vendarle uročiš z bistvenimi, zaresnimi, usodnimi sporočili) ali je to stalnica v messnerjanski percepciji sveta?

Goethe, eden izmed literarnoestetskih normircev, pravi: »Vsa umetnost ugaja le tedaj, če ima značaj lahkotnosti. Napraviti mora vtis improviziranosti.«

Če si v mojih satiričnih in grotesknih besedilih odkril tu pa tam kakšno »lahkotnost pripovedovanega«, vplivaš name pomirjevalno.

ESEJISTIKA

Če si v mojih satiričnih in grotesknih besedilih odkril tu pa tam kakšno »lahkotnost pripovedovanega«, vplivaš name pomirjevalno.

Koroški Slovenci, slovenska narodnostna skupnost v Avstriji, diaspora, nacionalna manjšina, zamejski Slovenci... Zdi se mi, da se stigmatizacije spreminjajo v skladu z aktualno dnevopolitično držo. Spominjam se tvoje zajedljivo humorne interpretacije poimenovanja zamejski Slovenci. Zapisal si, da hoče takšna opredelitev sugerirati, da so očitno zamejeni. Potem si iskrivo dodal: toda oni na sončni strani Alp so potemtakem omejski Slovenci in - omejeni. Kakšno je dejansko stanje stvari danes v razmerju matica (R Slovenija) - slovenska narodnostna skupnost (R Avstrija)?

»Dejansko stanje stvari danes« si dobro povedal, saj v resnici vse stoji, miruje, kakor je mirovalo vsa leta po vojni, saj še danes koroški Slovenci v karavanski senci (jo slišiš pogrebno rimo?) ne vidimo, kaj vse ustvarjajo umetniki pri ljubljanski televiziji za »skupni slovenski kulturni prostor«. Vprašam te, Andrej, je še kje v Evropi kaka usodnejša organizacijska nezmožnost, kulturna neodgovornost, brezbriznost? Ko sem prevajal E. Kardelja *Razvoj slovenskega narodnega vprašanja* (Die Verteilung, Europa Verlag, Wien, 1971), mi je mož na delovnem sestanku z vso resnostjo zagotovil, da bo osebno poskrbel pri televizijskih odločilnih funkcionarjih za takojšnjo postavitev sprejemnika in oddajnika za koroške Slovence... Nič ni bilo. Ko je Ceneta Vipotnika (mojega prijatelja) brat Janez postal generalni šef RTV, sem kar koj ponovno naskočil to vseslovensko kulturno trdnjavo, češ kako dolgo še namerava spat, a »tovariš« Janez se mi je nakuhal, da on ne spi, toliko da me ni iz svoje rezidence na Kolodvorsko ulico vrgel! Tako, vidiš, Andrej, še vedno vse stoji... Vse - samo ne televizijski oddajnik za koroške Slovence v karavanski senci!

Izhodišča iz tvoje polemike z D. Ruplom (Nehumano marnvanje v Statenbergu) in D. Pirjevcem (Pirjevčeva softistika) iz let 1971/72 najbrž niso doživela nikakršnih »filozofičnih« popravkov, torej so ostala enaka?

Kar sem tedaj zapisal, velja še dandanes od besede do besede. Na mojo žalost in osuplost. Pirjevčev filozofni nihilizem in heidegerski eksistencializem, povelečujoč Hitlerja kot »Mass allen Fortschritts, Mass unseiner Zukunft (!!)« se v slovenski poeziji s »postmodernističnim« gnojem bujno razcveta, najmenitnejša vrtnica, zrasla na njegovi kompostnici, je na mestu nekdanje Prešernove *Zdravljice* danes Slovenska »Fukljica«! Pa ga menda ni gledališkega odra v Ljubljani, ki bi hotel ponovno uprizoriti Borovo *Solo noč!* O takšnem duhovnem in duševnem kaosu mi poroča v zadnjem pismu Željko Kumar, tigrovec iz Kojškega, Ciril Kovač pa, obupan, iz Kopra...

Kako je s slovensko književnostjo in književniki na avstrijskem Koroškem danes? Mladja sicer ni več, deluje pa DSPPA (kako grozen krn), katerega časten predsednik si. Izpostavi nekaj, po tvojem izboru, ta čas vrednih literarnih imen.

Vrednih literarnih imen s Koroškega ti kot avtor ne

morem sporočiti. Svetujem ti, da si ogledaš in prebereš antologijo slovenske koroške literature *Monologi in dialogi z resničnostjo, Drava 1995*. V njej je 24 literarnih imen, največ med njimi molčecih. Franc Zadravec je o vsakem zapisal svojo tehtno, utemeljeno mnenje.

Za »mladjem« zelo žalujem, ustavila ga je samovoljno Maja Haderlap, brez pogovora z bivšimi avtorji in uredniki, ga dobesedno pokopala, čeprav je bilo na razpolago še dovolj neobjavljenega gradiva, pa tudi še dovolj denarja za tiskarno. Moral se boš za informacijo obrniti nanjo, njen naslov je Stadttheater Klagenfurt, M. H., Dramaturgin - 9020 Klagenfurt/Celovec, Austria.

Janez Kajzer je lanskega 30. decembra v Delovih Književnih listih objavil svoj izbor Slovenskih literarnih mejnikov 20. stoletja. Med njimi so tvoje Skurne storije. Kakšno je razmerje Janko Messner (pisatelj, dramatik, pesnik): literarna kritika?

Prva izdaja *Skurnih storij* je izšla 1971 pri založbi *Obzorja v Mariboru* s tehtno spremno besedo Bruna Hartmana, razprodana je bila v treh mesecih, druga, pomnožena, v Ljubljani 1975, z naklado 10.000 v zbirki naročnikov *Beseda sodobnih jugoslovanskih pisateljev* z izčrpno literarnozgodovinsko študijo Borisa Paternuja pri založbi *Mladinska knjiga*, tretja pa letos, 2000, pri moji koroški založbi *Drava* v Celovcu, kot knjižni dar Slovenske prosvetne zveze.

Druge založbe mojih del so *Cankarjeva (Pesmi in puščice)* in *Partizanska knjiga* v Ljubljani (*Zasramovanci... združite se!*), v Trstu (*Kärntner Heimatbuch*), na Dunaju *Europa Verlag* (pomnožena izdaja *Ein Kärntner Heimatbuch*), *Klub Prežihov Voranc* v Celovcu (*Fičafajke grejo v hajke, Kritike in polemike 1974 - 81*), *Robert Musil-Archiv* v Celovcu (*Kärntner Triptychon* v sodelovanju s H. Piccottinijem), *Edition Thanhäuser* v Ottensheimu ob Donavi (*Der Meldezettel, Kärntner Triptychon II*), *Norea* v Celovcu (češko-slov.-angl. izdaja *Básn - Pesmi - Poems*), zal. *Drava* (nem.-slov.-ital. izdaja *Gedichte-Pesmi-Canti*), *Poemes* (frc. zal. *bf éditions*, Strasbourg), *Masszi Kiadó* Budapest, 1999 (*Dalok-Pesmi*), v pripravi je turški prevod teh izbranih pesmi v Carigradu.

Kar zadeva moje razmerje do literarne kritike, naj navedem, da sem se sam ukvarjal z njo mnogo leta, še pred izdajo prve literarne knjige, zato je razumljivo, da sem bil grozno živčen pred njenim rojstvom. Vsaj pol mesečne plače sem zmetal za telefonate, telegrame in ekspresna pisma stavcu v Maribor z nujnim naročilom, katere besede in stavke naj črta in nastale luknje zapolni z mojimi boljšimi izrazi in stavki. Prebujal sem se sredi noči v strahu pred slovensko literarno javnostjo, da ji ne bom v posmeh, češ glej ga častihlepneža, saj je srečal že Abrahama, pa se štuli šele s prvo knjigo med pisatelje. No, ni se zgodilo nič takšnega, nasprotno, nekim uglednim kritikom in avtorjem (Vidmar, Rebula, Kosmač, Bruno Hartman, Mile Klopčič, Paternu, Zadravec, Kmecl, B. Rudolf) so se zdele moje *Skurne storije* kakor Janezu Kajzerju 30. decembra v *Književnih listih* celo kot nekakšen literarni mejnik po drugi svtozni vojni. Pomirjen sem, da se mi jih ni treba sramovati še danes ne, saj so tri od njih našle pot na gledališki oder: *Pogovor v maternici koroške Slovenke* v eksperimentalni Glej v Ljubljani (rež. Dušan Jovanović, 1974), *Špasna storija* z naslovom *XY-ungelöst* v celovško gledališče Klagenfurter Ensemble, v slovenščini pa v K & K - Kulturni center v Šentjanžu v Rožu (režija in inscenacija Marijan

Hinteregger, 1995), *Vrnitev* pa, ki sem jo preli v scenarij za televizijsko dramo, na 14. mednarodni festival televizijskih dram v Pragi, 1977 (RTV Ljubljana - kot prispevek Jugoslavije, rež. Anton Tomašič).

To mi daje precejšnje zadoščenje ob nepričakovani negativni oceni moje družbenopolitično angažirane literature gospe prof. Silvije Borovnik *Humor, ironija in groteska v delih Janka Messnerja, Zbornik/Almanah, Vsebina in oblika, str. 115*, ki ne trpi političnih tém v »umetniškostni« literaturi, ne da bi se pri tem zavedala, kako starosvetni so njeni literarno-estetski nazori. Škoda, da sicer bistro-odrezava učiteljica slovenščine še ni prodrla do Petra Weissa *Die Ästhetik des Widerstands* ali pa do Paternuja, ki v svoji razpravi (v istem *Zborniku, str. 85*) piše: »Messnerjev konec literarnega plesa« pravilno odstre »estetiko grdega«, od ekspresionizma naprej nič novega, ter opozarja na Ireno Maciejewsko in pesnika Juliana Przybosa, na deliterarizacijo zapisov med okupacijo v varšavskem getu.«

Kdaj pisatelj (umetnik) postori toliko, da se sme samozadovoljno ozreti po svojem delu?

Ko ga zapuščajo sokovi, naj knjig ne daje več v tisk, mi je dejal Ciril Kosmač, pronicljivi psihološko poglobljeni ustvarjalec novel, z izbrušenim stilom, ko je bil septembra 1970. leta pri meni na celotedenskem dopustu v Heinejevi ulici, da bi ušel obhajanjem svojega 60. rojstnega dneva. Takrat sem mu bil prevedel radijsko igro *Tantadruj* za celovski in frankfurtski radio, on pa me je spodbujal, naj zberem svoje satirične skurne storije in jih zanesem prof. Jožetu Košarju v založbo Obzorja v Maribor... V resnici on odgovarja za ta moj korak, da sem se »ušutilil« med 300 ali morebiti še več slovenskih besednih ustvarjalcev, sam pa se je po svojih 40 letih publiciranja striktno ravnal po svojem zgoraj citiranem načelu. Izbrano delo mu je v štirih obsežnih knjigah izdala Cankarjeva založba, so pa te hkrati njegovo zbrano delo. Po njegovi smrti niso našli več nobenega rokopisa.

Jaz sem izdal prvo knjigo kot petdesetletnik pa bom zato, kot zamudnik, če bom zdrav, zaključil svoje delo po 30 letih objavljanja, ob svoji osemdesetletnici.

Tvoj osnovni poklic (biti poklican) je bilo gimnazijsko slovenistično delo (najprej na Ravnah), potem do upokojitve v Zvezni (slovenski) gimnaziji v Celovcu. Zastavi še kakšno besedo o tem svojem zelo pomembnem (profesorskem) delovanju.

Moja srčna želja je bil študij medicine, ne slovenistike. Esesovci v kazenskem bataljonu so mi prestrelili levo roko, da je ohromela. S takšno pa ni bilo mogoče secirati. Pred Majerjevo palačo v Wolfovi ulici v Ljubljani sem srečal jeseni 1946 pokrovitelja koroških študentov dr. Julija Felacherja, ki sem mu v Znanstvenem inštitutu prevajal časopisne članke za pogajanja v Parizu oz. priključitev 18 slovenskih koroških občin, ki so imele v plebiscitu večino glasov za Jugoslavijo. Dal mi je škatlico ibaric z besedami: »Vpiši se na slavistiko. Prej ali slej bojo dobili koroški Slovenci svojo gimnazijo, pa boš v njej imel delo in kruh. Samo juridične fakultete se pa ogni, zdaj imajo delo ljudski sodniki, še nas eden nima namestitve kot jurist...« Ravnal sem se po njegovem nasvetu, ne da bi se čutil »poklicanega« za šomoštovanje.

Dr. Franc Sušnik pa me je že kar po prvem državnem izpitu (nar. zgodovina, nemščina in francoščina) rotill, naj pridem poučevat angleščino na Ravne - Meško bi rekel *bog se usmili*. Bil sem sestradan,

imel eno samo srajco, poribal sem pod v kuhinji Doma aktivistov na Poljanski 6, da mi je kuharica v tem času z ritne strani odrezala primeren kos te edine srajce in z nje se sešila nov ovratnik, saj je bil stari že ves ponošen, razcefran. Brez njenega usmiljenja ne bi bil mogel na izpit k dr. Lebnu in dr. Keleminu. To je bilo jeseni 1947. leta. Potem pa brž brž na ekspresni posebni tečaj angleščine na zagrebško univerzo in hajdi na Shakespearov »to be or not to be«, Sušnik pa mi je naložil še slovenščino v petem razredu - od Brižinskih do Vodnika. Neki moji dijaki so bili otroci osnovnošolskih učiteljev, npr. oba Lebiča, Lojze in Jože, ki so slovensko slovnico bolje obvladali kakor jaz, med njimi je bila tudi Djordjevič Anka, hči kapetana. Prosil sem dijake, naj me kar koj med predavanji opozorijo, če bom ustrelil kakega kozla. In res, ko neki dan predavam navdušeno o Cankarjevem Klancu siromakov in o njihovih kočurah s krmežljavimi »o k n a m i«, zakliče iz klopi Anka: »O k n i se reče, tovariš profesor!« - »Hvala, Anka, takoj ti zapišem odlično v redovalnico. Tudi v spričevalo kraj leta, če boš tako name pazila. Vedeti morate, da še nimam izpitolov iz slovenščine. Pod Hitlerjem pa nisem imel sreče, da bi se je učil.«

Tako sem se učil od svojih dijakov, doma pa sem vzel nato v roke Ramovševe *Dialekte* in na svoje veliko presenečenje in zadovoljstvo ugotovil, da smo Podjunci kar precej napredni privrženci matriarhata, v množini brez moškega in srednjega orodnika, saj naše dekle hodijo za p o b a m i, ti pa se vozijo s k o l e s a m i in tako naprej...

No, da nisem mogel poslušati predavanj na univerzi in sem delal izpite kot izreden slušatelj, se mi je posebno pri prof. Ocvirku močno maščevalo. Da ni bila pri ustnem diplomskem izpitu prisednica Marja Boršnikova, bi me bil ta gospod vrgel v loku iz NUK-e. Do smrti ji bom ostal hvaležen za njeno socialno uravnano uvidevnost. Po štirinajst ur na dan v vroči študijski sobi Oražnovnega doma, vsega Cankarja sem požrl, pa mu še ni bilo dovolj. Hotel je vedeti in hotel je vedeti, kaj se je zgodilo, »ko je stopil Ivan Cankar na dunajska tla...«! Končno mu je segla v besedo Marja, češ, Toni, saj vendar vidiš, da tovariš Messner ne razume tvojega vprašanja, dovoli mi, da pripoveduje o njegovem delu. Kako sem ji bil hvaležen, saj so zunaj na hodniku že čakale moje sošolke z rožami, Franček Jakopin in Bruno Hartman in Zor in drugi pa žejni, da gremo zalit opravljeno diplomo!

Da, Marja je bila resnično plemenita ženska - z izredno žensko intuitivnostjo. Za Cankarjevo stoletnico rojstva je z Antonom Slodnjakom na SAZU organizirala simpozij - menda z naslovom *Pomen Ivana Cankarja v našem času* in me povabila nanj z referatom *Ivan Cankar v povojni Avstriji*, ko da je vohala, da je ne bom razočaral, jaz pa ves srečen, da še ima vedno zaupanje vame! Jasnoda sem namerno presešel zakoličeno temo in s pikro kritično besedo zavrtal zlasti v kulturnopolitične zablode jugoslovanskega družbenega ne-reda na relaciji Ljubljana-Celovec-Dunaj, npr. sem vprašal, kaj pravzaprav počne slovensko-jugoslovanski ambasador na Dunaju, da znameniti ottakrinški pistolj I. C. še nima svoje ceste ali ulice v glavnem mestu Avstrije. Ti diplomati so vsi molcé »dobro - sodelovali« in od dolgega časa ali ribili ali nosove vrtali... (Šele l. 1981, na prvem kongresu avstrijskih pisateljev, sem na dunajskem magistratu v imenu DSPA - navzoč je bil kancler Kreisky s svojimi ministri - izsilil s popolno solidarnostjo vseh 400 članov kongresa sklep magistrata, da bo nemudoma popravil ta malomarni odnos do vodilnega avtorja

ESEJISTIKA

Takrat sem mu bil prevedel radijsko igro Tantadruj za celovski in frankfurtski radio, on pa me je spodbujal, naj zberem svoje satirične skurne storije in jih zanesem prof. Jožetu Košarju v založbo Obzorja v Maribor...

**Vprašam vaju,
je mar beseda
kriva, če so jo
kje v umazanih
ustih omadeževali?
- Usekali smo se
v živo.
Kakšna duhovna
revščina!**

naše moderne, ki je bil v seh svojih glavnih delih oster družbeni kritik malomeščanske morale, socialnega izkoriščanja in politične neznačajnosti ter z jedrnatim, jasnim jezikom ustvaril nov stil v slovenski prozi. Gospa Marja Boršnik tega obljubljenega »nemudoma« na žalost ni več doživela, saj je umrla 1982, dve leti prej, da je dobil Dunaj CANKAR-GASSE).

Toda za zaključek moje slovenistične »poklicanosti« še kratko primerjavo med Ravnami in Celovcem.

V prvi povojni dobi mi je v novi Jugoslaviji ob študentskih delovnih brigadah (Brčko-Banoviči, Šamac-Sarajevo) posebno k srcu priraslo iskreno tovariševanje v učiteljskem zboru in odnosu šolske oblasti do učiteljev. Imel sem v prvem razredu fanta iz delavske barake pod Gradom - bosonog je prihajal v razred, brez torbe, z zvezkom pod pazduho in bistrimi očmi, saj si je vse zapomnil, kar je pri pouku slišal. Odpeljal sem se s kolesom na okraj v Slovenj Gradec:

»Tovariš Messner, kaj imate na srcu?«

»Tovariš načelnik, štipendijo potrebujem za prvošolca S. O. Takoj, prosim.«

Tovariš načelnik je zavrtel številčnico na telefonu:

»Tovariš Andrej, reši prošnjo tov. Messnerja tako, da bo štipendijo za dijaka S. O. lahko že kar s seboj vzel na Ravne...«

Pa sem spet sedel na kolo s štipendijo v žepu in pritisnil na pedale, 16 km nazaj na Ravne.

Kakšna razlika med Ravnami in Celovcem: tam naravna prijaznost, tu poškrabljeno pozerstvo, učitelji, ki so sami sebe imeli za akademike, mene pa za tujca. Razumljivo, da sem jih - doma s kmetov - s svojim satiričnim jezikom kaj kmalu prekrstil v »kakaemike«, da sem jih laže prenašal, pač tiste iz »vzvišenega« vaškega malomeščanstva.

Gimnazijo za Slovence je Dunaj ustanovil šele v šolskem letu 1957/58, vendar si njen prvi ravnatelj dr. Jožko Tischler ni upal predlagati me za učitelja slovenščine iz strahu pred očitkom oživiljenih nacističnih nasprotnikov Slovencev: »Tito - Professor im Slovenischen Gymnasium!« Iz obzirnosti do njegovih pomislekov, da ne bi oviral prijav dijakov za to šolo, ga nisem nadlegoval in čakal še štiri leta na delo in kruh. Tedaj mi je zadnji ugledni socialdemokrat na Koroškem, komunalni politik, literarno in glasbeno nadarjeni dvorni svetnik Erwin Pabst po »framansonski liniji« z intelektualno silo odprl duri te šole proti nekim domobranskim insinacijam »Messnerja komunista ne v naš učiteljski zbor!« No, počasi so se koroški katoličani le navadili na rdečega babbava.

Stari ravnatelj J. T. me je bil določil za vodjo delovne skupnosti za slovenski jezik. Kot takšen sem imel naročilo, da sestavim novo berilo za prvi razred. Malo pred tem pa je ministrstvo za pouk pooblastilo novega ravnatelja R. V., da pred natisom cenzurira vsak nov učbenik. Pa je kar koj odkril neznanški pregrešek: v nekem Bevkovem besedilu je stal meni nič tebi nič šolski TOVARIŠ. Kot militanten član Zveze avstrijskega desničarskega kartela (CV), usmerjenega zoper socializem, je poklical vodjo slovenskega šolskega oddelka pri deželni vladi na strokovni sestanek z menoj, da bi mi tega TOVARIŠA z združenimi močmi izpodbila, češ da zdaj ni več čas tovarišev, naj ga zamenjam s prijateljem ali karkoli že hočem. Uprl sem se jima:

»Le kaj vama ne pride na misel! Te pravice pa nimam, zato tudi dolžnosti ne! Kar je Bevk rekel, jaz ne bom nikoli oporekel... Očitno ne vesta, da je že Gutsmanu bil Schulkamerad »šulski tovarš« (1789), pa Janežiču pa vsem slovenskim slovničarjem in avtorjem

slovarjev, da, tudi v cerkveni slovanščini je že doma kot »pomočnik« in sploh v vseh slovanskih jeziki! Vprašam vaju, je mar beseda kriva, če so jo kje v umazanih ustih omadeževali? Usekali smo se v živo. Kakšna duhovna revščina! Svaril sem ju, da bosta morala s svojo preganjalsko vneto tudi nabožno Slomškovo »Marija bodi moja tovarišija« iz Pesmarice iztrgati... Pri tej točki spora sta končno omagala. Obveljala je moja.

O sancta simplicitas! A kaj, oba sta bila opremljena z oblastjo in sta imela odtlej še debelejšo piko name.

Napoti sem bil obema: vodju oddelka sem se zameril, ker nisem hotel uvesti njegove slovenske jezikovne vadnice za glavne šole in nižje gimnazije - zavoljo mnogih napak, ravnatelju gimnazije pa, ker nisem hotel krojiti sveta po njegovi klečeplazni avstrijakantski kariistični meri. Resda ga do neke mere opravičuje dejstvo, da je bil sinko edinko, ali ko me je denunciral deželnemu šolskemu svetu z jasnim namenom, da me dokončno izgrize iz šole, sem resnično prebledel od jeze.

Ciril Kosmač je bil pri meni na obisku, pa sem ga bil povabil v sedmi razred, da bi ga spoznali dijaki osebno in bi jim kaj povedal. Avstrijski »državoščitni« šolski zakon pa to prepoveduje, če ne zaprosiš oblasti za dovoljenje, češ takšen tip je »schulfremde Person«, šoli tuja oseba!! Ker sem se bal, da mi bo ravnatelj zavoljo manjkajočega časa prekrizal načrt, sem Kosmača na svojo odgovornost spustil v razred, misleč: kjer ni tožnika ni sodnika! Pa sem se globoko urezal: čeprav sem si to pregreho dovolil še pod starim ravnateljem, se je mladi ravnatelj nakuhal kot moj sodnik: pisno me je zatožengrošal predsedniku deželnega šolskega sveta in zahteval zame disciplinarno preiskavo. Na Ravnah so takšnega sošolca imenovali ŠPECKAHLA. Jasnoda je predsednik šolskega sveta - po svoji zdravi pameti - razsodil ta »casus belli« meni v prid, ravnatelju pa tako, da je napravil v hlače. Gрозljivka. Nepopisna. Ob njenem tukajšnjem pogrevanju me še zdaj zazebe pri srcu. Zahrbtost, nizkotnost, podlost, prevejanost in spletkarjenje so svinčenke v puškah uspešnih kariistov sami grehi zoper duha, ki se vsakemu lovcu na kariero zanesljivo maščujejo, da prezgodaj osivi in osami.

Dragi Andrej, kot profesor slovenščine me boš gotovo razumel, da sem takoj prihodnje jutro po tej sramotni aferi vložil prošnjo za predčasno upokojitev. Zaradi kulturnih nemških uradnikov me je bilo sram zanj, da njega ni bilo sram. Zapustil sem gimnazijo za Slovence brez solze v očeh, šolo, ki sem ji v dolgi borbi s celovškimi magistratom kot predsednik DSPA priboril vsaj naslov: PROF. JANEŽIČ - PLATZ 1 - kar z dvema šumevcema. Za pokoro nadutim hajmatarjem. V sosesčini te gimnazije pa s stavko pomagal instalirati dvojezično ljudsko šolo z Varstvom, imenovanim ABCČ.

O marsičem bi še bilo treba zastaviti besedo. Gotovo (praviloma se to dogaja vsem in vedno znova) pa je ostalo kakšno bistveno vprašanje (zate oz. po tvoji percepciji stvari) nezastavljeno. Odgovori, prosim, še nanj.

Naj ti bo - zastavljena še ena beseda za zaključek najinega (že tako predolgega) pogovora, čeprav bo ponovljena iz intervjuja z Dragom Medvedom v »Znamenju« (1-2, leto 2000, str. 47 - 58, zal. Petrovče/Celje) ob 30-letnici tega znamenitega krščansko socialističnega mesečnika naprednega škofa Vjekoslava Grmiča. Vprašam te, naj bo slovenska literatura naših dni socialno angažirana ali ne? Naj se obreže tudi ob politiko parlamentarcev, ob njihovo delo-

vanje in nehanje za pošteno sožitje vseh državljanov? Kakšno brezpredmetno retorično vprašanje! Jaz se še zmeraj navdušujem nad Cankarjevim delom, nad njegovim *Človekom z dvojnimi prepričanjem*, čeprav bi ga »vladika« Rode prerad že kar jutri ekshumiral in ekskomuniciral, nato pa še kakšno klaftro globlje pokopal. Današnje slovensko javno življenje bi se moralo ogledovati v Levstikovem ogledalu, dolgim od Pirana do Murske Sobote in širokim od Celovca do Novega mesta. Brez Prežihovih Vorancev in Edvardov Kocbekov ta moj narod nima prihodnosti, hočem reči: brez mlade marksistične in resnične krščansko-socialistične stranke ter kake resne, dosledne varuhinje okolja. Tudi v tej zadevi sem čisto Cankarjevih misli: »Ta še liberalalec ni...!« V slovenski skupščini je vse preveč liberalističnega čveka. Gotovo tudi tebi že preseda politična godlja nekaterih tamkajšnjih važičev?

Pisno prejel odgovore Janka Messnerja 12. 3., 14. 6. in 25. 10. 2000

Zapisano v Selovcu, 31. 10. 2000, avtorizirano

Andrej Makuc

Peter Petrovič: Potovanje senc

Slovenjgraški poslovnež Peter Petrovič se ne izpoveduje le s čopičem, ampak vse več tudi s peresom. Tako je lani izšel njegov prozni prvenec *Potovanje senc*.

Naslov zbirke 12 zgodb *Potovanje senc* je izrazito literaren, pesniški, a v nasprotju z vsemi drugimi naslovi v delu, ki so čisto prozaični, npr. *Dogodek v Moskvi*, *Soba št. 5*, *Dež*, *Preobrazba senc* – EMŠO, najbolj »surovo« pa gotovo zazveni *Cev*.

Toda naslovi so spet v nasprotju z vsebino, ki jo prinašajo. Če so namreč, kot smo rekli, zelo stvarni, realistični, pa je v vsebini, sicer tudi vzeti iz hudo stvarnega življenja poslovneža oz. uradnika oz. delavca (za snov je treba Petroviču čestitati, saj je segel po sveži, redko obdelani) najti kar nekaj lirskih potez (npr. v opisih narave) oz. romantizma, ki zgodbe mehča. Ta je gotovo največ vreden v fazi, ko že prehaja v fantastiko (npr. v zgodbah *Cev* in *Gornik*). To je namreč že blizu dobremu literarnemu delu, kot pravi Dostojevski (če si njegovo misel izposodimo iz gradiva Puškinove *Pikove dame* za letošnji maturitetni esej), v katerem mora »fantastično biti v tako tesnem stiku z realnim, da ga skoraj jemljete zares«.

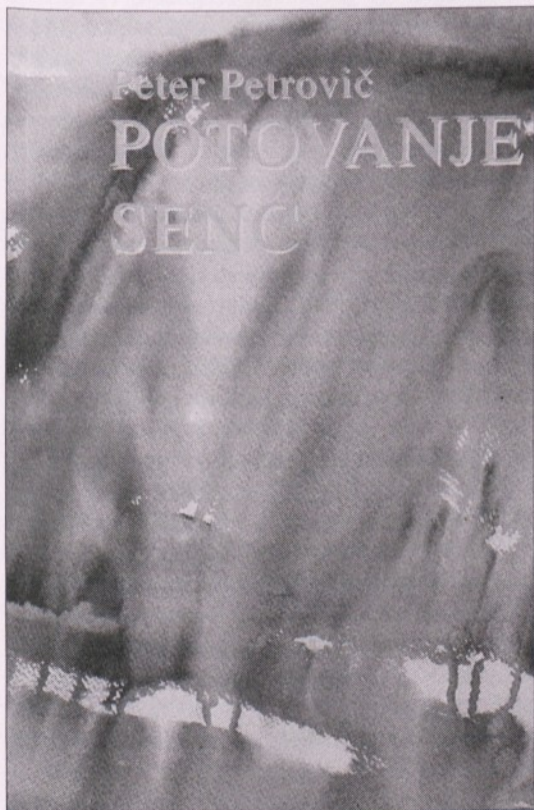
To značilnost Petrovičeve proze je v spremni besedi izpostavil tudi njegov poslanški kolega Tone Partljič, ki je v novelah zaznal tudi avtorjev »rahlo ciničen ali celo grob« odnos do sveta.

Toda vsem tem značilnostim Petrovičevega pisanja je treba pridati vsaj še eno: dražestnost romantičnih odnosov med moškim in žensko, ki bralca, dojemljivega za takšne doktorromaneskne vložke, kar vlečejo od zgodbe do zgodbe.

Knjiga je izšla pri ravenski založbi Voranc, za katero pa je treba reči, da je izdajala tudi že boljše slovnično-pravopisne in založniške izdelke.

Helena Merkač

RECENZIJE

Vinko Ošlak: Četrty mag

(Od pretkanosti do modrosti)

RECENZIJE

Mišljenje je lahko ustvarjalno samo, če se zmore od materialnega dvigniti k duhovnemu, če se zna odtrgati zemskim bremenom in svojim nenadzorovanim strastem.

*Vinko Ošlak: Četrty mag
(Od pretkanosti do modrosti)
Založba Ognjišče, Koper 2000, 223 str.*

Pri založbi Ognjišče v Kopru je izšla nenavadna knjiga. Nenavadna zato, ker v njej pisatelj in filozof Vinko Ošlak poskuša v posebni poetični, a vendar tudi mišljenju zavezani govoric, uporabljajoč prastaro filozofsko izrazno obliko, »platonski dialog«, bralcu razkriti nekatere skrivnosti, paradokse, predvsem pa logične postulate evropske filozofije od začetkov do danes.

Knjiga Četrty mag, s podnaslovom »Od pretkanosti do modrosti«, je delo, v katerem je avtor združil nekaj navidez raznorodnih in celo nezdržljivih prvin. Najprej: ni bolj nevhvaležnega opravila, kakor je pojasnjevanje, »razlaganje« zgodovine filozofske misli bralcu, ki mu filozofija morda ni blizu (v smislu ljudskega rekla »Kaj pa zdaj spet filozofiraš...«, kjer »filozofirati« pomeni isto ko zapravljati čas, govoriti brez potrebe in jasnega cilja). Še posebej ni preprosto razlagati, kaj je namen in smoter filozofskega pogleda na svet, ko je »svet« postal soznačnica za njegovo materialnost; duh pa se je mnogim ljudem povsem prikril. Drugo vprašanje je slog, način pripovedi same: velja prepričanje, da o filozofiji ni mogoče govoriti na preprost, umljiv, celo literarno zanimiv, razgiban in nazoren način. Misel o filozofiji naj bi zahtevala težek, zapleten, skorajda nerazumljiv jezik. Tretje, kar brani veliki večini beročih (in razmišljajočih) vstop v svet modroslovja, je vsekakor prepričanje, da je filozofija, četudi bi jo lahko razumeli v njenem jedru, nekaj, kar v resnici plava nad oblaki, oddaljeno od naših vsakdanjih skrbi, naporov, hotenj in ciljev. In četrto, kar postavlja v glavah ovire, ki se zdijo nepremagljive, je dejstvo, da večina ljudi ni pripravljena povezati »visoke« filozofske misli z »banalno« vsakdanjostjo; apriorna ločnica, ki deli modroslovje od vsakdanjosti naj bi sama po sebi dokazovala, kako zapletena je vsaka abstraktna misel in kako daleč je do nje iz življenja, ki ga živi večina zemljanov.

Vinko Ošlak je s svojo knjigo dokazal, da je mogoče na filozofijo pogledati z drugačnih izhodišč; ta izhodišča so se izkazala za uspešna in ustvarjalna.

Knjiga je napisana kot pripoved o nenavadnem človeku. Čevljar Štefan, ki živi v manjšem kraju (čeprav ni mogoče spregledati, še posebej, če je bralec prebral še kakšno Ošlakovo leposlovno delo

z avtobiografskimi prvini, da je kraj nekje na Slovenskem, čas pa komaj minulo enoumje, pa je dogajalni prostor vendarle tudi in predvsem locus communis novoveškega evropskega sveta), vse življenje popravlja čevlje, a še raje svojim sokrajčanom postavlja vprašanja, na katera ne najdejo odgovorov. Zato ga poimenujejo Četrty mag, saj s svojo modrostjo spominja na svete Tri modre. A to niso samo vsakdanja, preprosta vprašanja, ki bi se dotikala njihovih vsakdanjih težav. Čevljar zna namreč poskrbeti za takšen razvoj dogodkov, da tudi najbolj vsakdanje (»nedolžno«) vprašanje razpravljalce odvede daleč stran v svet, kjer se navidez vsakdanja vprašanja nenadoma, brez opozorila, spremenijo v temelja vprašanja o človeku, družbi, državi in njihovih medsebojnih razmerjih. Štefan svojim sogovornikom odpira oči, na poseben način jih poučuje, a le v okvirih maksime, ki uvaja prvo poglavje knjige: »Ne zdi se mi pametno, svetovati ljudem, naj bodo pametni.« Prej bi smeli reči, da jih, tudi z zanje najprej »šokantnimi« trditvami, pripravlja na mišljenje in jih uči, kako naj sami poskušajo najti odgovore na težave, ki jih pestijo. Dokazovanje, kakor ga je uporabljal prvi med filozofi, Sokrat, odpira bralcu pogled v svet na način, ki bi ga drugače zagotovo spregledal. Dvanajst poglavij bralca seznanja tako rekoč z vsemi pomembnimi mejniki v razvoju filozofske misli, a brez zapletenih podlag; celo imena filozofov, pisateljev in znanstvenikov, ki jih omenja Ošlak (pravzaprav njegov junak, čevljar Štefan), so skrita za literarnimi domislicami; razložena so na koncu knjige v opombah. Trinajsto poglavje, pravzaprav kratek zaznamek, pa nam sporoča, da je Štefana ubil morilec, ki je nekje slišal, da čevljar v delavnici skriva zlat in srebrn denar. Ta sklepna metafora s svojo dvojno naravnostjo še enkrat spregovori o paradoksu mišljenja: je dragocen dar za tistega, ki ga zna uporabiti, a tudi smrtonosno opravilo, če si ga ljude razlagajo brez duha, zgolj kot grobo podobo materialnega sveta.

Prav to pa je sporočilo Ošlakove knjige: mišljenje je lahko ustvarjalno samo, če se zmore od materialnega dvigniti k duhovnemu, če se zna odtrgati zemskim bremenom in svojim nenadzorovanim strastem. V tem je njegovo bistvo in njegov čar. In kdor bo prebral knjigo, bo zagotovo bogatejši na način, kakor so ob Štefanu postali bogatejši njegovi sogovorniki.

Denis Poniž

Theodor Haecker: Vergilij — oče Zahoda

Theodor Haecker: Vergilij — oče Zahoda. Spremnj besedi: Vinko Ošlak in Brane Senegačnik; prevod: Vinko Ošlak. — 1. izd. — Ljubljana: Študentska založba, 2000. — (Knjižna zbirka Claritas; 14)

Zgodovina se mnogokrat norčuje iz človeka. Kralje spravi na beraške palice, beračem pa nade ne krono, naj bo ta trnova ali pa zlata. Tako se v tej materi, ki rojeva in ugonablja, vedno spet dogajajo stvari, ki so za človeka dostikrat nerazumljive, a vendarle poučne. »Poslušajte vsi ljudje,« pravi cerkvena pesem, in resnično je treba prisluhniti tudi zgodovini in njenim ironijam: Slovenci so zdaj izdali knjigo največjega nemškega kritika nacionalnega socializma, ki je v nemškem izvirniku na trgu ni več mogoče dobiti! To je namreč knjiga Theodorja Haeckerja Vergilij, oče Zahoda v prevodu Vinka Ošlaka, ki je v originalu izšla leta 1931. Nemci torej ne samo na vso moč tajijo svoje duhovne veličine, temveč živijo naprej po duhu najbolj barbarskega režima človeštva. Ko bi vsaj po petdesetih letih imeli priložnost, da se kesajo svojih grehov, a jih še vedno prikrivajo in tajijo celo svoje moralne reflekse, ki jih je v tem nerazumnem času vendarle imel njihov velikan Haecker. V zgodovini ti refleksi le delujejo malo drugače kakor pri človeškem telesu: namreč ne tam, kamor udariš, temveč se pojavljajo na drugih mestih.

Drugo tako naključje — in tudi v naključju je treba iskati ključ razumevanja — je, da je knjiga izšla pri »Študentski založbi« v knjižni zbirki s pomenljivim imenom »Claritas«, kar je latinsko in pomeni »svetlost«, »jasnost«. In resnično v 20. stoletju skoraj ni več filozofske knjige, ki bi tako temeljito razjasnila pojme in z modrostjo obsijala temine novodobne filozofije. Tako jasnost in temeljitost pa pogrešam v spremni besedi Braneta Senegačnika.

Kakor pravi Haecker v svojem predgovoru, ta knjiga ni »filološko estetsko razlaganje Vergilija in njegovega dela«, kajti to bi bil »falsum, cefranje celote, ki ga opravljajo razcefrani duhovi«. Vergilija tudi ne pojmuje kot edinega očeta, marveč enega izmed očetov Zahoda. Čeprav Haecker, ki je prestopil iz protestantizma h katoličanstvu, Vergilija in njegov čas osvetljuje iz katoliškega (vsesplošnega) vidika, ga ne prisvaja za svoje krščanstvo. Pravi pa, da njega, ki je bil adventistični pogan, v njegovi polnosti in celovitosti ni mogoče spoznati brez vere, ker je v njem bilo nekakšno hrepenenje zaradi pomanjkanja razo-

detja. Vergilij ni bil kristjan v tem smislu, da bi Kristusa prerokoval v četrti Eklogi, kakor sta to mislila prvotno krščanstvo in tudi srednji vek; temveč je bil kristjan po svoji duši, kakor je izrekel že filozof Tertullian v svojem slovitom stavku »anima humana naturaliter christiana« — človekova duša je po naravi krščanska — in po tem, da je veroval v fatum, v usodo, ali pa, kakor je dobesedni prevod, v »izrečeno«, v to, kar je izrekovalec in izrečeno hkrati. To pa je summa Vergilijeve teologije, namreč da najvišjega boga enači z usodo.

Drugi ključ za razumevanje Vergilijevega opusa je njegova klasičnost. Vergilij je za Haeckerja vzornik klasičnega umetnika. »Klasična umetnost je srečen primer srečanja največje umetniške moči z največjim predmetom, in sicer nekega enkratno danega trenutka, in sicer z največjim realnim predmetom — to je prvi stavek vse klasične umetnosti.« Klasičen umetnik zna postaviti piko. V tej misli privre na dan Haeckerjev preroški dar, kajti v sodobni literaturi pike čedalje bolj izginjajo (ne samo pike kot interpunkcija, temveč tudi pike v duhu!). In še ena posebnost odlikuje klasičnega umetnika: da lahko iz najbolj preprostih, obrablenih besed, zлага najbolj blagglasne verze, ki se rahlo dotikajo človekovih ušes in ne zabobnajo na bobnič kakor sodobna glasba.

Tretji ključ, s katerim je mogoče odpreti šatuljo Vergilijeve skrivnosti, je filozofija. Po Haeckerju ni velike literature brez velike filozofije in teologije. Vergilij pa je bil tudi velik filozof, čigar učitelj je bil Lukrecij, »velik pesnik in še večji človek«.

Brez teh treh ključev, brez labor improbus, dela v potu svojega obraza, brez Amorja, ki zmaguje nad vsem, je vsako razlaganje Vergilijeve stvaritev posiljevanje ter ubijanje duha.

V ta sveženj občeveljavnih misli pa je Haecker tudi skril dinamit, ki bi v nasprotju s Stauffenbergovo bombo lahko izpulil korenine vsakršnega nemčurstva in ne samo vrh njenega grmovja, namreč Hitlerja. S tem, da si je Haecker drznil oskruniti nemško (nekrščansko) literaturo, zlasti še njenega stilista Goetheja, s tem, da je Nemcem dokazal, kako njihova literatura še daleč ne dosega tistega Najvišjega, je nemčurje razorožil za vedno. Prav s tem je tudi pokazal, kako je resnično mogoče izpuliti plevel, namreč le pri koreninah, in to je v naciji duh.

Posebej pri tej knjigi je treba omeniti prevod, v katerem se Ošlak ni samo izkazal kot mojstrski prevajalec, temveč kot pravi pesnik. Dokazal je, da prevajajo le žice električni tok, kadar pa gre za literaturo, je potrebno posredovanje. Pri tem je kot

RECENZIJE

In še ena posebnost odlikuje umetnika: da lahko iz najbolj preprostih, obrablenih besed, zлага najbolj blagglasne verze, ki se rahlo dotikajo človekovih ušes in ne zabobnajo na bobnič kakor sodobna glasba.

RECENZIJE

Primerjal je esperantski prevod in slovenskega ter iz teh dveh skoval najboljšo verzijo. Prevod v tako plemenitem jeziku gotovo ne bi bil mogoč brez mednarodnega jezika.

elektrotehnik jezika uporabljal najboljši prevodnik, namreč mednarodni jezik esperanto. Preden se je lotil slovenskega prevoda, je knjiga že izšla v mednarodnem jeziku. Kakor sam pravi v spremni besedi, ki razodeva njegovo globoko doumetje tega po duhu težko doumljivega eseja, je primerjal esperantski prevod in slovenskega ter iz teh dveh skoval najboljšo verzijo. Prevod v tako plemenitem jeziku gotovo ne bi bil mogoč brez mednarodnega jezika, kar je spet znak za to, kako odličen prevodnik med kulturami ta jezik dejansko že je.

Žal se Brane Senegačnik v svojem razmišljanju o Vergiliju in branju poezije v postmoderni ne more več potapljati v globini skata, v kateri sta se potapljala tako Haecker kakor tudi Ošlak, in te anima Vergiliana, vergilijevske duše, nima v sebi. Preveč namreč izolira to delo in ga ne vidi kot močno nasprotje nemškemu duhu. Njegovi sofizmi, zlasti še njegovo razmišljanje o Heideggru, kažejo, da ni mogel povsem doumeti Haeckerjeve kritike nemštva, ki se še posebej nanaša na tega častilca nacionalnega socializma, ki je posilil nemški jezik in se edinole izkazal za jezikovnega akrobata, a robateža duha.

A kljub temu bodimo ponosni na Slovence, ker so s to knjigo preprečili izgubo ene izmed najbolj dragocenih nemških knjig v tem stoletju in s tem pokazali, da so tudi majhni narodi lahko rešilne bilke za velike.

Tim Oliver Wüster

Knjigi na rob

Če poznam avtorja, mi je branje v poseben užitek. Ne domišljam si, da g. Turičnika dobro poznam. Lahko samo rečem, da ga poznam. In da sva prenekikrat že predebatirala kakšno zanimivo snov.

Misli, ki se mi je ob branju njegove knjige »Tudi do roba in (včasih) čez« utrnila, pač ne gre polemično zastaviti. Je samo moj osebni vidik za lastno rabo. Torej: pred mano je nadvse zabavna knjiga. Tole zabavno postavljam na ogled na prvo mesto. Ker se vse v naravi prikazuje v zanimivi dvojnosti (pa ni nujno v razmerju črno-belo, pozitivno-negativno), tako se tudi v osebi avtorja srečujeta in prepletata narava g. Turičnika-profesorja in narava Toneta T. -človeka iz življenja. Kakor se to dvoje dopolnjuje, sili vsaksebi in spet združuje, to se mi zdi v tej knjigi tako privlačno, razveseljivo, skratka, zabavno. Ker trenutno ni nikogar ob meni, da bi meril in preverjal moje vtise, skušam sam sebi oporekati. Rečem si: to so vendar seriozni spomini uglednega profesorja slovenščine in književnosti, pedagoga z bogatimi izkušnjami, in ves ta anekdotično zastavljen življenjepis naj bi preveval mogočni pedagoški eros. Saj ni res!

Tone Turičnik je ob vseh teh konfrontacijah, zgodah in nezgodah s šolarji, dijaki, kolegi etc. še kako sredi življenja, življenja z vsemi njegovimi zapeljivostmi, skušnjami in pastmi.

življenja, ki se zagotovo ne začne in ne konča med šolskimi klopmi. In naj še tako kroti in usmerja pero v modrost izkušenega pedagoga, nič ne pomaga. Ob discipliniranem trudu, da bi se mu čimbolj verno zapisal funkcionalizem pedagoškega poklica, na vsakem koraku vdira med njegove vrstice neobrzdana življenje. Tudi ko skuša stvari razumeti in odpraviti (vse razumeti v šoli – žal – ne more in ne sme biti, vselej tudi vsega ni mogoče oprostiti), je čutiti, kako bi najraje tudi sam ušel z vajeti. Ne dobesedno. V načinu pripovedovanja, v obliki reševanja šolskih in ne samo šolskih problemov, v načinu literarnega pristopa (Turičnik je izjemen esteta, toplina njegovih besed izžareva osebnost) prepoznavam nekonvencionalno pisateljsko dušo. Naj povzamem: mimo dogodivščin, prepričljivo zapisanih, me vse bolj razveseljuje širina avtorjevega pisanja: po eni strani razviden obulus šoli oz. opravljenemu pedagoškemu delu – po drugi pa nostalgčna hvalnica, slavospev zmagovitemu, enkratnemu življenju. Kako slednje prevaga, je treba začutiti, pa ni nujno, da bi morali Toneta Turičnika dobro poznati. V tem »uhajanju z vajeti« slutim nadaljevanje avtorjeve pisateljske poti v razborito življenje. Z veseljem se mu bom pridružil.

Janez Žmavc

O ŠOLSKIH »REŠEVALNIH AKCIJAH« S TONETOM TURIČNIKOM

RECENZIJE

Zapisi razkrivajo
tudi človeka z
občutkom za
literarno
ustvarjanje.

Ekonomška šola Slovenj Gradec se je ob 40-letnici z izdajo pedagoških spominov prvega ravnatelja Toneta Turičnika zapisala med šole, ki znajo in zmorejo svoje jubileje počastiti nekoliko drugače kot večina. Pametno je izrabila priložnost, kajti koliko je še takšnih, kot je legendarni TT: s kar petimi pedagoškimi funkcijami – učiteljsko, profesorsko, razredniško, predstojniško, ravnateljsko – in že tudi z lastnimi leposlovnimi deli dokazano pisateljsko žilico?

Knjiga Tudi do roba in (včasih) čez prinaša 19 kratkih zgodb iz avtorjevega več kot 40-letnega dela v šolstvu. Že naslov pove, da ne gre za opise vsakdanjih dogodkov, pač pa le izjemnih, »rob-nih«, mejnih, za t. i. »reševalne akcije«, ki jih je šola izvedla npr. zaradi noseče srednješolke, preobjestednosti, pretepanja, prešolanja, groženj, očitnih krivic. Njihova skupna imenovalca sta vsaj dva: praviloma srečen konec za vse vpletene in prof. Turičnik kot osrednji akter.

In kakšnega TT nam razkrije knjiga?

Takšnega, da po prebranem najprej vzkliknemo: »To je človek, ki neizmerno ljubi mlade, in je lahko bil učitelj!« Neženirano se nam razkrije kot občudovalec njihove zunanje lepote, npr.: »Dekleti sta bili živahni, privlačni, najstniških mer, ki sta si jih prislužili s postom – le kaj bi sicer bila mladost? – in fantje so obletavali razcvetajoča se ta razkošna cvetova.« (str. 31); »Pa se je zgodilo – od tedaj je minilo skoraj dvajset let – da smo se odpravili s tekmovalno ekipo – sama cvetoča dekleta – in strokovnima učiteljicama na tekmovanje v Novo Gorico.« (str. 75); »Njegova govornica in glas sta postajala vse bolj moška, slišni so bili nekakšni žametni podtoni.«

Seveda pa se nam avtor razkrije predvsem kot občudovalec mlade notranje lepote in zato ga je, čeprav po funkciji nad mladimi, največkrat najti ob njih oz. z njimi (že po zapisanem »mladi prijatelji« na str. 97 sodeč npr.), torej razumevajočega mladost, »tudi z običajnimi tegobami in problemi, s fintami petnajstenja, špičenja neumnosti, plonkanja in kar je pravica teh norih let.« (str. 87)

Ob tej Turičnikovi dimenziji pa so pri spravljanju mladih na »pravo« pot (str. 15) pomembne še druge, ki se prav tako izrazijo v zapisanem. Eno je avtor spremne besede v knjigi Andrej Makuc poimenoval »človeška mera«, v tem smislu: mnogih zapletov Turičnik ne bi rešil ne kot pravnik in ne kot menedžer, ne kot statistik in ne

kot znanstvenik; rešil pa jih je kot človek! Mar ni to tudi to, čemur se že od Antigone naprej reče »človeški zakon« ali, kot stvari razumem sama, danes v nekem pogledu tudi »Rodetova šola«, v smislu človeških, ne papirnatih odnosov?

V delu Tudi do roba in (včasih) čez pa nas prof. Turičnik ne zanima le kot učitelj, pač pa tudi kot zapisovalec doživetega. Čeprav avtor sam naglasi, da so podatki »ne bistveni in ne odločilni«, so zapisi predvsem dokumentarni. Ta dokumentarnost je več kje temeljito izpričana s telegrafskim slogom, tudi s konkretnimi podatki, tudi z dokumentarnimi risbami likovnega opremljevalca Karla Pečka.

Da so zapisi nastali na osnovi »orumenelega spomina«, nas avtor v delu večkrat sam spomni – zanimivo – prav nič ne obžaluje, če je že kaj pozabil. Tega je resnici na ljubo malo in zato: vsa čast Turičnikovim še kako živim spominom! Verjamemo lahko, da je vse zapisano nepotvorjeno, vključno s tu pa tam korajžno izpostavljenimi »moško cmeravostjo«.

Zgodbe so tudi poučne in če ne kdo drug, si lahko vsaj učitelji iz njih izpišemo mnoge misli za vsakdanjo rabo, npr.: »Razrednik lahko rešuje številne stiske in težave mladih.« (str. 17); »Ugled učitelja je tudi, kako se spoprime z najtežavnejšimi problemi.« (str. 14); »Ne skrbite, mladost skrbi za njegovo zdravje.« (str. 20). Ponekod zazveni iz njih celo Ježek z opozorilom, da ne bi »pribijali na križ ljudi« (str. 16).

Zapisi pa nam seveda razkrivajo tudi človeka z občutkom za literarno ustvarjanje. Tako je v večini zgodb opaziti domišljeno zgradbo s preddogajalnimi časom (beseda na splošno), dogajalnim (konkreten dogodek) in podogajalnim časom (npr. kaj je bilo z dijakom po toliko in toliko letih), v celi knjižici pa naberemo tudi kar nekaj dokazov za izbrana avtorjeva jezika in slog (npr. neologizmi »sebebomembnost« in »politoboječnost«, izvirne zveze, kot so »puhobradi zmerjavec«, »napreden napredek«, izvirne poosebitve, kot npr. »olajšanje se je sprehodilo«, »negibna tišina še močnejše kriči«, ter izvirnosti tipa »mrzel tuš bi bil krop« ali »glasnost najglasnejših je bila vendarle manj glasna«).

Tone Turičnik je s svojimi memoari nedvomno obogatil slovensko šolsko prakso.

Saj ni vse v tujih »Kurjih juhicah«!

Helena Merkač

ZBORNIK OB 40-LETNICI EKONOMSKE ŠOLE SLOVENJ GRADEC

RECENZIJE

Človeka prijetno preseneti spoznanje, da je v 40 letih to že 9. zbornik, kar pomeni, da je bogata zgodovina srednjega šolstva v Slovenj Gradcu tudi bogata zgodovina zbornikov. Ta šola je namreč imela ljudi – kar ni samoumevno za vsako šolsko ustanovo – ki so se zavedali pomena tovrstnih publikacij. Začeli so jih izdajati, da so z njimi obnovili dogodke in jih tako ohranili kot zanimivosti, kot dokaz ali informacijo zanimcem. Izpostavimo lahko vsaj štiri imena: Feliksa Peklarja, Frančka Lasbaherja, Toneta Turičnika in Jožeta Potočnika. Prvi zbornik so izdali ob 12-letnici šole, nato pa so jih izdajali v krajših časovnih razmikih. Tako je npr. almanah iz leta 1979 zajel le dve šolski leti in bil že neke vrste letopis v današnjem pomenu besede. Nato se je z letom 1980 ustalila praksa izdajati zbornik vsakih pet let, kar pomeni, da je 9. publikacija v letu 2000 logično nadaljevanje zastavljenega. Hkrati je bila dolg vsem prejšnjim in ljudem, ki so se trudili zanje.

Zaradi vsega tega pa so bili prejšnji zborniki zadnjemu tudi neke vrste vsebinsko vodilo, predvsem v podatkovnem smislu. Tudi novi namreč prinaša mnoge številke, tabele in sezname, kar mu nedvomno dviga dokumentarno vrednost. Hkrati pa tak zbornik s tem, ko ne trga niti iz prejšnjih, omogoča pregled skupnih prizadevanj od začetkov do danes.

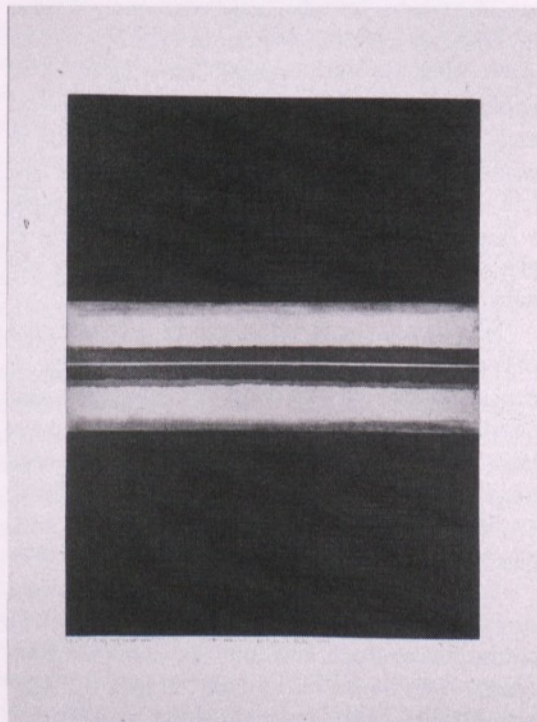
Seveda pa je tudi drugačen od prejšnjih. Toda že prvi pogovori o tej drugačnosti oz. novi razsežnosti, ki jo prinaša naš čas in ki naj bi se vsekakor odrazila v novih publikacijah, so odprli dileme: ali naj nastane zbornik 40-letne zgodovine ekonomske šole, ki je bila slavljena, ali celega centra; ali naj bo slavljena predstavljena v posebnem delu ... Končno je z vedenjem, da mora biti mesto ekonomske šole kar se da vidno, dobila takšno mesto z besedo vseh dosedanjih ravnateljev. Tone Turičnik, dr. Avgust Majerič, dr. Leo Gusel, Franček Lasbaher in mag. Silva Roncelli Vaupot so se prijazno odzvali prošnji, da obudijo spomine na svoje ravnateljstvo, na težave in veselja tistih njihovih časov. Nastali so bogati, že tudi literarno obarvani zapisi. Pri tem je posebnost zapis Marije Geč, saj je vezan na zdravstveno šolo, ki pa ne praznuje svojih jubilejev.

Šolski center je namreč celota. Že pri besedi bivših ravnateljev se je pokazalo, kako tesno je ekonomska šola vpeta v celoto, in zato slavi zbornik 40-letnico cele srednje šole oz. centra. Ker pa so enote v njem od leta 1997 vendarle popolnoma samostojne, jih zbornik kot takšne tudi predstavlja v nadaljevanju. Vsaka šola ima svojo besedo, pri vseh petih – všteta je namreč tudi lani nastala višja – po istem principu: fotografiji stavbe, v kateri ima šola svoje prostore, in »osebni izkaznici« na začetku lanskega šolskega leta

sledi pogovor z ravnateljem, nato pa so predstavljeni projekti in dosežki šole. V vsem je poudarek na času po 8. zborniku, torej v letih od 1995 do 2000, ter v tem segmentu zbornika tudi na bogati fotografiji. Tako z njo kot tudi s sicer bolj dnevniško novinarsko zvrstjo – intervjujem – sta izpostavljeni živost in pestrost bližnje preteklosti in predvsem sedanjosti, brez katere ne bi bilo ne preteklega in ne prihodnjega.

Kot – če nadaljujemo z utemeljitvami za nekatere presenetljive rešitve v zborniku – ne moremo govoriti o centru brez šol. Zato šole predstaviti posameznih šol sledi predstavitev centra. Je pa center na koncu tudi iz čisto praktičnih razlogov. Nanj kot na celoto se namreč nanaša največ tabel, grafov in seznamov, zanje pa je boljše, da ne jemljejo najlepših strani. To so tabele o raziskovalnih nalogah, o primerjalnem vpisu in osipu, to so sezname vseh, ki so v preteklih petih letih opravili maturo ali zaključni izpit, zaposlenih itd. Zaposleni so po vzoru Delovega političnega barometra predstavljeni z individualnimi fotografijami, kar je med drugim sicer klasičnemu zborniku vdihnilo nove razsežnosti.

Delo pri zborniku je opravil 13-članski uredniški odbor z urednico Heleno Merkač.

Bogdan Borčić, Tri temna polja z belo črto, akvatinta, 1991, 87 x 63 cm

ZBORNIK OB 50-LETNICI DRUŠTVA UPOKOJENCEV SLOVENJ GRADEC

RECENZIJE

Odbor v sestavi Janez Gologranc, Tone Turičnik (lektor), Marta Kuhar (tajnica), Stanka Dolar (odgovorna urednica), Marijana Vončina, Jože Potočnik (glavni urednik) in Ivan Štern je ob urednikovanju in izdaji zbornika ob 50-letnici slovenjgraškega upokojenskega društva izhajal iz načela, kot ga je v uvodu zapisala ga. Dolar: »Almanah v dobršni meri prikazuje delo društva v preteklosti in razčlenjuje sedanje stanje, hkrati pa odpira nadaljnje in še nenapisane strani jutrišnjih dni, kajti zavedati se moramo, da je treba upoštevati tudi marsikaj iz preteklosti, ter vse, kar je vrednega, spremeniti v trajanje, ki naj prepreči pozabo, kakršna bi sicer utegnila ogroziti tudi današnji čas in njegove dosežke. To pa nam nikakor ne more biti vseeno.«

In res je tako. Čestitkam, ki jih ob jubileju društva zapišejo njegov predsednik Ivan Štern, slovenjgraški župan Janez Komljanec in predsednik Zveze društev upokojencev Slovenije Vinko Gobec, sledi krajši oris zgodovine društva. Če je pod njim podpisan Jože Potočnik, je to zagotovilo, da je delo opravljeno temeljito ter opremljeno z vsemi razpoložljivimi podatki in mnogimi dragocenimi fotografijami, komentiranimi s podnapisi, s primerjalnimi tabelami, grafikoni in preglednicami po letih. In res je tako.

Ob 50-letnici naj bi bili zapisi pomembno zgodovinsko obarvani, pa naj bo za kakšno današnjo društveno dejavnost zgodovina še tako kratka.

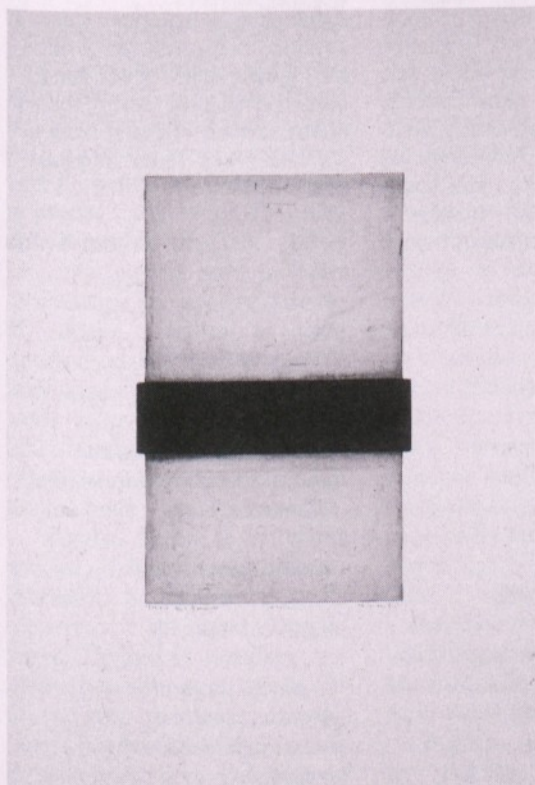
In v tem almanahu so res. Oko je zazrto v preteklost tako pri predstavitvi prostorov kot delu raznih odborov, komisij, sekcij, ki jih v tovrstnih društvih ni malo.

Da so te predstavitve čim pestrejše, je dobro, da jih pišejo različni avtorji. In v tem almanahu so jih, npr. Marta Kuhar, Milka Urbancl, Peter Planinšec, Stanislava Dolar, Marijana Vončina, Marica Matvos, Franja Čeru, Janez Gologranc, Jože Potočnik.

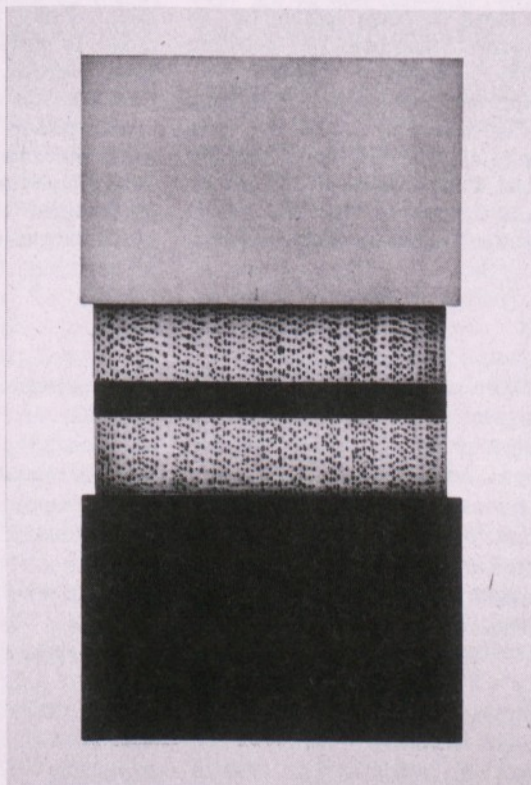
Društva so seveda ljudje, nekateri bolj, drugi manj aktivni, torej tudi nekateri bolj, drugi manj zaslužni. Prav je, da jubilejni almanahi najzaslužnejše izpostavijo. In ta almanah jih je.

Fotografije gotovo zelo popestrijo tovrstne publikacije, prav tako pa to storijo npr. tudi kakšne misli, pesmi. In v tem almanahu to storijo tako fotografije kot pesmi. Ni bilo treba daleč ponje, saj velja za pesnico njihova članica Marijana Vončina, in so vzeli njene. In še opomba. Z zborniki praviloma ni malo skrbi in vedno je z njihovo izdajo opravljeno pomembno delo; če ne še za ta čas, pa za onega, ki prihaja. Tudi s tem zbornikom je opravljeno zelo pomembno delo.

Helena Merkač

Bogdan Borčić, MGC-1,
barvna akvatinta, 1994, 94 x 65 cm

Bogdan Borčić, BI - NM - 94 - 1,
barvna akvatinta in rezervaš, 90 x 50 cm

MILAN OSRAJNIK

... dotik in oddaljenost

PESNIK

Rodil se je 25. 7. 1949. Mladost je preživel na Muti in v Radljah. Po ravenski gimnaziji je študiral tehniko na univerzi v Ljubljani. Objavljal je v Vresju in v Tribuni. Živi v Ljubljani.

Delo — pesn. zbirka: Jantar, 1993

Lit.: J. Štucin: Prilika o podvojenosti, Primorska srečanja 1993, št.152, str. 894; I. Zoran: Jantar, Dolenjski list 1993, št. 48, str. 14

J. Štucin Osrajnikovo poezijo umesti v »konvencionalna razmerja romantizma«.

Pesniku pripiše »prostovoljno izgnanstvo iz ordiniranega sveta, kjer mu jezik postane varno sidrišče za razbolelo in pregnano dušo ... ter spaja subjektivno in objektivno danost in ga konstituira kot resnično sanjsko bitje ... v objemu zemlje se bohota duhovna katarza, ki obuja spomin na človekovo sorodstvo z najvišjim bitjem. Prilika o angelskih podvojitvah med bogom in človekom, med nebom in zemljo, med telesom in dušo je že malce dolgočasna, a tu še vedno vredna iskrene pozornosti.« I. Zoran sodi, da je jantar kot naslov »zanimiv zato,

ker ga obdajajo meglice nešteti skrivnosti«, da je avtor »v svoji pesnitvi to metaforo postavil v doživljajsko točko, ki jo 'sestavljajo' ljubezen, jantar in jutro. Točka je obenem tudi cilj, h kateremu vodi bralca po poteh svojega notranjega sveta, predvsem po svoji 'jantarjevi poti'. Pot ni lahko premagljiva, saj drži med skalami in je sama skalnata, cilj pa je daleč. Vmes je lirika, neizmerno hrepenenje, a tudi dvom, so tihi glasovi prednikov, šepetanje o jutru, ki pride in bo treba začeti vse znova ali še vztrajneje stopiti po poti iskanja. Šele na koncu se razkrije, da je cilj le privid, da na tisti točki ni ne ljubezni, h kateri pesnikova misel ves čas hrepeni, ne jantarja za ljubljeno osebo in da tudi jutra, tako pričakovanega, še ni.«

M. Osrajnik se je pesniško prvič uveljavil v študentskem časopisu Tribuna v sedemdesetih letih, svoja nova ustvarjalna iskanja pa je strnil v drobno zbirko z naslovom Jantar. V naslovni besedi se dobesedno in metaforično prepletajo pojmi: elektron, trenje, smola, okamenelost, iglavec, okras, zato je njegova poezija magnetno privlačna, iz nje izžareva hrepenenje po duševni povezanosti individualne in kozmične (božje) energije; v sebi združuje sveto, nepokvarjeno

Milan Osrajnik

čistost in ima skoraj magično moč. Na razpotju razdelitev in dvojnosti se lirski subjekt »zapuščeni puščavnik«, »blodnik«, »osmoljenec«, »potapljač nezavednega«, »iskalec smrti v vrtenju« na zapleteni poti preizkušanj »kateri Tezej«, »Job v puščavi« in iskanj enotnosti v notranjosti jaza sooča s svojim polomom, zato se zarotitveno zaklinja na jantar kot duševno nit, ki povezuje posameznika s kozmično energijo, kot varuha pred izgredi, kot pomočnika v erotičnem življenju; toči jantarjeve solze, ki izražajo hrepenenje po »vrnitvi / jok / v jaslih dojk«, in išče jantarjev obraz, ki pomeni odsev neba in privlačno moč »kje si ti / me ni / jaz sem / kjer te ni // odmev / odsev«.

Miran Kodrin

*

*Lončar zaupa prstom
in prenese podobo
v glino
izžge strasti
prida barvo neba
nežnost volje
združi neskončnost
teme in dotika
razpre ustnice
položi besedo na dih*

*in
z diamantnim nožem
razdeliš*

*nebo od zemlje
vodo od ognja
ženo od moža*

*stopiš na veliki prestol
misli
ukazeš stolpe da povežejo*

*

*Ničesar iz sanj
ničesar iz teme*

*noč in podzemlje ob glasu
pa njena senca zaradi spomina
ničesar iz nje*

si našel ogenj

si spočel iz nje

*ko potrdiš dvojnosti
sprevidiš sidrišče
žar svojega telesa
v veselju
zblíževanja in razhajanja
dotika in oddaljenosti*

BOGDAN BORČIČ

- slikar in grafik

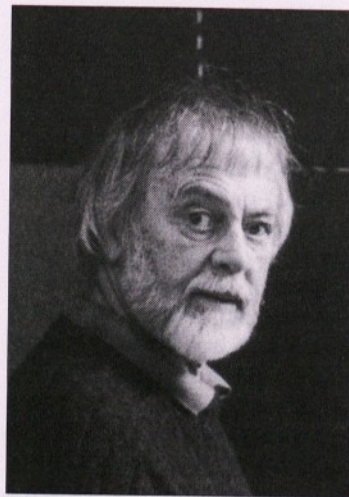
Slike in grafike Bogdana Borčiča so nedvomno vrhunske likovne stvaritve, a vendar se obiskovalcem ponavadi zde premalo pripovedne, preozke ali celo preskromne. Verjetno je razlog ta, da so te slike (mislim slike, grafike, risbe, skratka, ves njegov opus) zelo natančno premišljene, asketske in spartanske. Na njih je zelo malo enoznačno berljivih vizualnih znakov, na katere se lahko obiskovalec opre na svoji poti v sliko, do razumevanja umetniške podobe pred njim. Svet, predstavljen na Borčičevih slikah, je zelo kompleksen, a enovit, to je svet v svoji najčistejši manifestaciji. To je svet krščanskih nebes ali antične zlate dobe, biblijskega rajskega vrta, skratka, svet popolne harmonije.

Bogdan Borčič je slikar in grafik. Ti dve likovni dejavnosti se skozi njegovo ustvarjalno pot komplementarno dopolnjujeta. Grafika – jedkanica, akvatinta, suha igla – je zahtevna likovna tehnika. Temelji na grafični tehniki, ki je v Evropi znana vsaj zadnjih petsto let. Izdelava le-te je proces v treh stopnjah: umetnik najprej z orodjem obdela kovinsko ploščo, nato jo jedka in nazadnje še premaže z barvo in odtisne. Rezultat je nekaj odtisov, od katerih nekaj prvih imenujemo avtorski odtis. Ko je avtor zadovoljen z rezultatom, lahko naredi okoli deset oštevilčenih odtisov, katerih ostrina pada v istem zaporedju.

Bogdan Borčič se kot slikar spopada z drugačnimi likovnimi problemi. Pomembno vlogo v njegovem slikarstvu igrajo barve. Čeprav se nekajkrat pri njem pojavijo tudi rdeče in druge svetlejšje barve, prevladujejo predvsem modra, temne in zemeljske barve. Odgovor na vprašanje, zakaj ravno te barve, seveda ne more biti daleč. Eden

izmed razlogov je zanesljivo ta, da lahko živahne barve prekrijejo kompozicijo in tako v mnogočem zameglijo namen in poslanstvo slike, ki je vendar to, da nam odslikava metafizično stanje fizičnega sveta. Ta le intuitivno dojemljivi del vidnega sveta nam Borčič predstavlja z zavidljivo vztrajnostjo in uspehom. Pristop k tem slikam je za gledalca lahko še težavnejši, kot je pristop k Borčičevim grafikam. Za »vstop« v tako ploskovito sliko, pri kateri nas avtor ne želi zavesti z naslovom in na kateri ni razen nekaj barvnih ploskev različnih zamolklih barv ničesar drugega, potrebuje gledalec predvsem dovtetnost in odprtost. Kajti za razumevanje likovne govorice ne potrebujemo veliko znanja, saj z njo živimo že od rojstva in smo z njo navajeni živeti. Problem je le, da smo te govorice preveč navajeni, do te mere, da nismo več sposobni prepoznati majhnih sprememb, komaj vidnih odstopanj od ustaljenih načinov reprezentacije vidnega sveta in na elementarne glasove te govorice sploh nismo več pozorni. Govorim o renesančni perspektivi, o ustaljenih kompozicijah, figurah in drugih pripovednih znakih, medtem ko imamo nekoliko manj stika s primarnimi vizualnimi znaki, kot so črte, barvne ploskve in seveda progresivni odnosi med temi elementi. Naša prevelika navajenost na vizualno komunikacijo je lahko vzrok nerazumevanja, prav tako pa je lahko vzrok za to tudi naša pogosta nesposobnost, da bi prisluhnili drugačnim načinom komuniciranja, ali celo naše pričakovanje, da mora vsaka komunikacija nujno pripeljati do določenega rezultata.

Pogosto se lahko zgodi, kot se pokaže pri umetnosti Bogdana Borčiča, da je rezultat komuniciranja neznaten, da je

Bogdan Borčič

LIKOVNI PORTRET

namen komuniciranja med sliko in gledalcem samo to in nič več.

Borčičev opus je poučen primer razvoja motiva od realistične upodobitve do čiste abstrakcije, do minimalistične redukcije. Motivni svet Bogdana Borčiča se začne z realističnimi upodobitvami obmorskih motivov, v katerih pa je že od začetka prevladovalo zanimanje za kompozicijsko shemo, veliko bolj, kot za sam vsebinski vidik slike. Borčičevo zanimanje za čisto likovne rešitve se z leti večja in glede na to sorazmerno upada njegovo zanimanje za vsebino slike. Mogoče je na tem mestu vredna omemba faza (od srede šestdesetih do srede sedemdesetih), v kateri nastane ogromno grafik z motivom školjke.¹ Vzemimo za primerjavo grafiko Školjka in prostor II (jedkanica in barvna akvatinta, 74 x 54 cm) iz leta 1972! Površina slike je razdeljena v tri pasove, od katerih sta zgornja dva naprej razdeljena na več manjših pravokotnikov. V spodnji tretjini slike je na perspektivno zoženo podlago položeno sedem školjk. V resnici gre za eno samo školjko, upodobljeno z več gledišč. Sredinski pas sestavlja pet polj. Na levi so drug nad drugega postavljeni trije kvadrati, v katerih so zopet školjke, upodobljene z več gledišč, v zgornjem – na primer od zgoraj navzdol, kar je redko.

V centralnem pravokotniku je na »milimetrskem papirju« narisana spirala, ki lahko služi tudi kot opomin na spiralast obris školjke ali na matematično podlago tega raziskovanja in s tem eksaktnosti te umetnosti. V zgornjem levem kotu je nekaj dopisano s prostoročno pisavo. V desnem polju se pojavi spet školjka, tokrat trikrat postavljena na sam rob. Zgornji pas je zopet razdeljen na tri dele. Levo sta dva kvadrata, od katerih je v enem v sredini manjši kvadrat, nad njim pa zopet perspektivno naslikan tlakovan pod. Osrednje polje zgornjega dela zavzema školjka v vsej svoji lepoti, naslikana nekoliko v zasuku, ne kot poznogotska Madona, bolj v klasičnem contrapostu. Povsem desno polje je zopet razdeljeno na dva pravokotnika. V spodnjem je manjši podoben

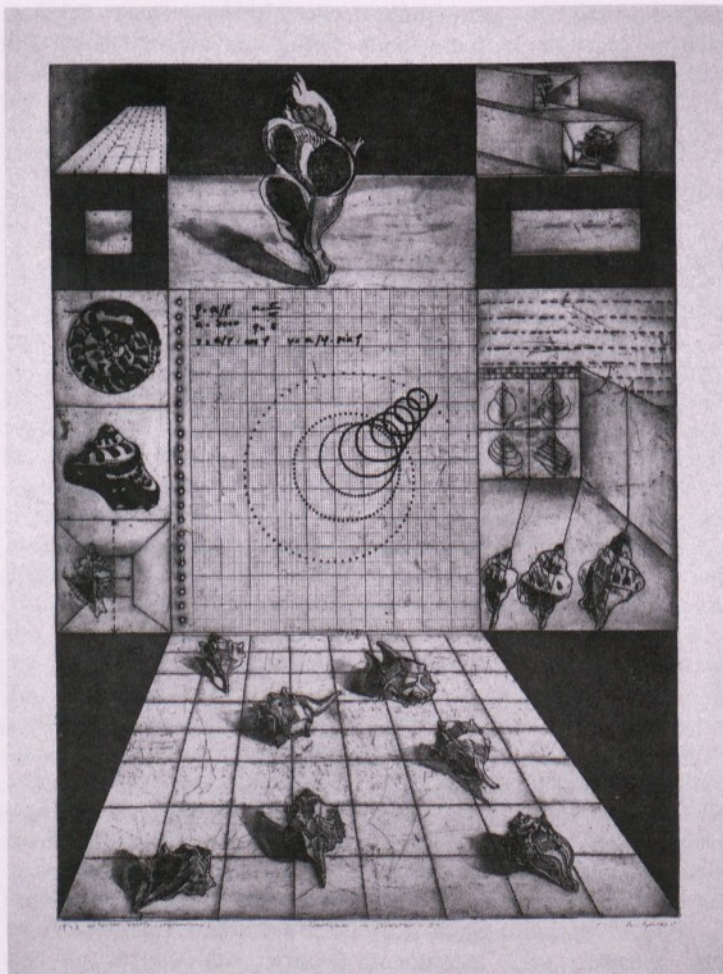
pravokotnik – podobno kot na levi kvadrat. Nad njim pa sta v dveh perspektivno upodobljenih prostorih dve manjši školjki.

Poglejmo si поблиže spodnje polje, na katerem je sedem školjk, položenih na tla, povsem desno sredinsko polje je s tremi školjkami in osrednje polje zgoraj z eno prosto stoječo školjko. Tri povsem na rob postavljene školjke nas spominjo na tri poplesujoče gracije z Botticelli-jeve Pomladi (1470-1480). Zgornja - največja školjka - se proti nam obrača s kar tremi odprtinami. Ta školjka, postavljena v zabrisan contraposto, spominja na ženski akt, v spomin nam priključuje Donatellovega Davida in Botticellijevo Venero z Rojstva Venere. Na tem mestu ni odveč opomniti, da se je Venera rodila iz morske pene in da jo je Botticelli na svoji upo-

dobitvi postavil ravno na školjko. Glede na »postavo« je školjka bliže prazgodovinski upodobitvi – Willendorfski Veneri – kot renesančnim vzorom. Če nadaljujemo s temi analogijami, potem lahko brez oklevanja spodnjim sedmim ležečim školjkam pripišemo podobnost z ležečimi (ženskimi) akti. V prid tej domnevi govori pazljiva postavitev školjk, prodorno, skoraj voyeristično opazovanje – primerljivo z Degasovim (Plesalke, ženske pri toaleti, ...) – in neprekosljivo oblikovanje površine školjkega telesa.²

Grafika Školjka in prostor II seveda govori najprej o školjki in njenih različnih manifestacijah v prostoru. Lahko pa grafiko beremo tudi tako, da je školjka simbol ženske, še posebej, če je upodobljena tako rahločutno zaobljena in z odprtinami, ki se temno odpirajo v gledalca. Predvsem zgornja školjka na jedkanici nam daje slutiti, da je mogoča tudi takšna interpretacija, saj njena postavitev močno spominja na postavitev ženskega akta. Tudi tri poplesujoče školjke na desni strani osrednjega pasu so seveda lahko tri gracije. Simbolne povezave med školjko in žensko lahko iščemo naprej s pomočjo psihoanalize. Školjka – lupina, kot jo slika Borčič – vedno nekaj zakriva, šele notranjost školjke, ki jo tu nikoli ne vidimo, je pravzaprav razlog, zaradi katerega imamo pred seboj školjko, in ravno notranjost školjke je tisto, kar je na njej najbolj žensko. Zelo pomemben element upodobitev školjke so praznine, odprtine ali luknje na površini školjke, ki pritegnejo predvsem moški pogled - strah pred kastracijo po Freudu - zgornji dve odprtini nadomeščata prsi, medtem ko spodnja predstavlja osramje.

Poglejmo sedaj še kompozicijsko shemo, na kateri stoji vse zgornje izvajanje. Ta je tridelna trdna renesančna kompozicija in temelji, podobno kot postavitev školjk, na klasičnih primerih evropskega slikarstva. Njena izhodišča lahko iščemo, na pri-

Bogdan Borčič, Školjka in prostor II, jedkanica in barvna akvatinta, 1972, 74 x 54 cm

mer, pri Cezannu ali Picassovih Avignonskih gospodičnah.

Za primerjavo s to zgodnejšo, kot smo videli, ikonografsko zelo kompleksno grafiko, vzemimo kasnejšo grafiko Navzgor (jedkanica, 83 x 66 cm, 1990), s katere so izginili vsi pripovedni simboli in so ostali samo še čisti likovni znaki, čista likovna govorica. Jedkanico skoraj v celoti določa bela barva papirja. Spodnji dve tretjini grafike določa osem enako širokih pasov, ki jih deli sedem tankih, nalomljenih črt. Zgornja tretjina je zopet razdeljena, in sicer je spodnji pas, širok nekako tri spodnje, črn, zgornji pa povsem bel, brezbarven. Nekaj simbolnih konotacij lahko iščemo v ekspresionistično nalomljenih črtah v povsem črnem pasu. Črna barva na robovih v boju z belino papirja izgublja intenzivnost, tako prehod ni nikoli oster, temveč mehak in vabljuv. Kot vidimo, gre pri jedkanici Navzgor za zelo subtilno poigravanje z enostavnimi likovnimi elementi, namenoma očiščenih vseh drugih pomenov. Kajti širši vsebinski pomen je na tej stopnji Borčičeve umetnosti povsem odvečen in moteč. Faza, v kateri je nastala ta jedkanica, se je zgodila že dolgo zatem, ko se je Borčič soočil s čisto belino papirja in/ali z Malevičevim črnim kvadratom. Grafike, nastale zatem, so tudi širše zanimive, saj nam kažejo pot razvoja potem, ko so s slike povsem izginili likovni elementi. Umetniški razvoj pripelje Borčiča do osebne različice minimalizma. Izhodišča tega stanja najdemo v njegovih starejših delih, med drugim tudi na omenjeni grafiki Školjka in prostor II, kjer vidimo, koliko truda je umetnik posvetil kompozicijski shemi, čisto likovnim in nepripovednim rešitvam.

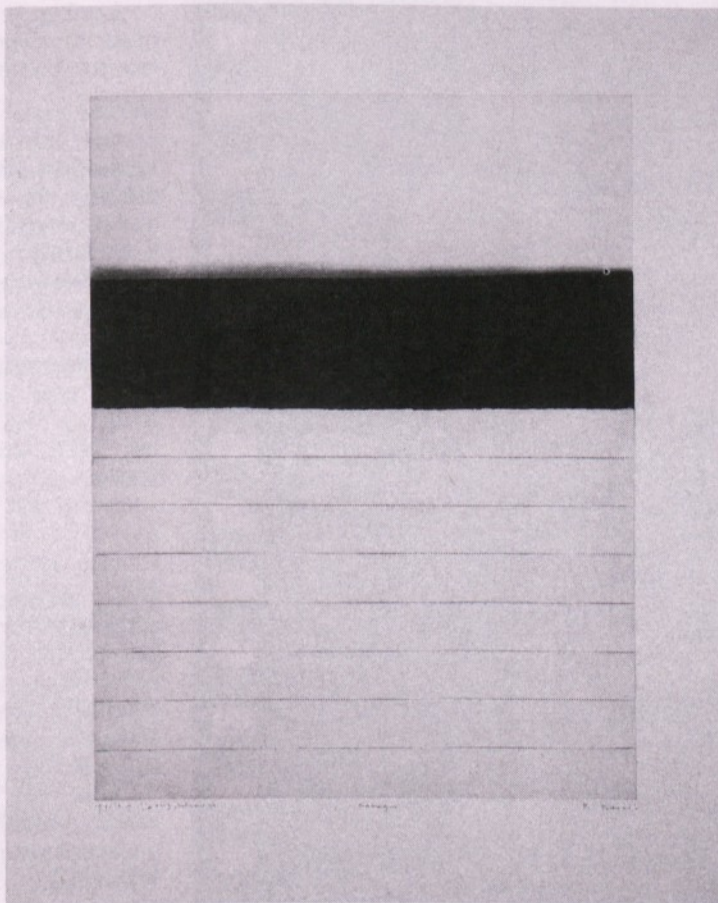
Končajmo ta kratki opis ustvarjanja Bogdana Borčiča z opozorilom na njegove slike. Te so veliko večjih dimenzij kot grafike in - za razliko od njih - zahtevajo zase več prostora. Borčičeve slike so podobno kot sočasne grafike lahko očiščene

vseh pripovednih znakov. Tu gre, grobo rečeno, za minimalizem Newmanovega tipa, po trdnosti kompozicije in redukciji likovnih znakov pa se približuje slikarstvu Cy Twomblya. Mogoče slike nekoliko manj spominjajo na Rothokovo slikarstvo, ki mu je bliže drugi veliki Korošec — Gustav Gnamuš. Borčič na slikah kombinira različne barvne ploskve, ki so lahko v kasnejših letih tudi zasukane glede na ravnino robov slike. Barve teh ploskev na sliki so navadno temnejših odtenkov, kadar je pred nami rdeča, je ta utišana. Borčič je velik mojster modre barve, ki jo na slikah uporablja na različne načine, lahko kot ostro omejeno ploskev, lahko pa tudi kot tanko prosojno opno, skozi katero prodirajo druge barve — črna, bela - in dajo sliki tako globok mistični značaj.

Kot smo videli, je Borčičevo ustvarjanje zelo široko in kompleksno, natančno v vsaki podrobnosti, in ponuja kot tako pozornejšemu in predvsem za lepoto sveta dojemljivemu gledalcu obilo užitkov in nepriemerljivih doživetij. Borčičev opus predstavlja pomembno mesto v slovenski moderni umetnosti in kliče po ustrezni predstavitvi tudi širši svetovni javnosti.

Jernej Kožar

- 1 Školjka je pravzaprav lahko tudi lupina katerega drugega vodnega bitja.
- 2 Da gre pri školjkah za (ženske) akte lahko pokaže primerjava s slikami aktov drugih avtorjev. Naj naštejem le nekaj najslavnejših primerov: Jean Auguste Dominique Ingres, Valpiconova kopalka, 1808; Turška kopel, 1863; Eduard Manet, Olimpija, 1863; Alexandre Cabanel, Rojstvo Venere, 1863; Pierre Auguste Renoir, Akt v sončni svetlobi, 1875-76; itd.

Bogdan Borčič, Navzgor,
jedkanica, 1990, 83 x 66 cm

BOGDAN BORČIČ

OTROŠTVO IN DEŠKA LETA

FOTOGRAFSKA IN GRAFIČNA PLOŠČA

- obe sta skrivnost,
dokler prve ne razvijemo
in druge odtisnemo

»Mama me je rodila 26. septembra 1926 v žibertovi ulici 26 v Šiški kot drugega otroka...« S temi besedami zastavi svojo (še ne objavljeno) mini biografijo otroštva ter deških in dijaških let slikar in grafik Bogdan Borčič. Takšna natančnost, že kar perfekcionizem (tega namreč, kako je pravzaprav z našo narobenostjo), seveda omogoča šele distanca, ki jo vzpostavi vseh sort življenjska preizkušnost, pregneta z razmislekom o temeljnih življenjskih stvareh. Namreč – za čudež, da si, gotovo sleherni izmed nas nima prav nobene zasluge, za to, kako bivati in biti, pa si skušamo kmalu nalagati odgovornost. A o tem so debele knjige pisali že eksistencialisti, personalisti, fenomenologi... O tem pa, kako zlahčno je bival in bil Bogdan Borčič, bo skušal dokumentirati ta fotografski in besedni spomin.

Letošnjo jesen bo minilo 75 let od takrat, ko je (čigav le) prst pritisnil na sprožilec za to najzgodnejšo avtorjevo podobo – dojenček B.B.

Oče Jakov Borčič je bil iz Komiže z otoka Visa, mama Slavka (dekljiško Marčan) pa iz ljubljanske meščanske družine. Oba sta bila magistra farmacije, na Šelemburgovi cesti št. 1 sta imela medicinalno drogerijo Adrija. In v njej je bil improviziran demonstracijski kozmetični salon, pa foto oddelek s temnico, kupiti je bilo mogoče snemalne kamere Perutz in Agfa...

Oče je služboval v Vojni bolnici v Ljubljani, zato je ob svoji družini v oficirski uniformi vojske Kraljevine SHS. Na fotografiji, posneti na Rožniku leta 1927, sedi ob očetu hčerka Mirjana, sina Bogdana pa varuje mama.

Otok Vis, Komiža, viški otočani in sorodniki so gotovo pomembno sooblikovali notranjo podobo kasnejšega likovnega snovalca in ustvarjalca, na poseben način pa zaznamovali tudi njegovo percepcijo sveta. »Romanja« k svojim koreninam (s parobrodom) so postala skorajda vsakoletna poletna stalnica – ta skušnja prvobitnosti je z leti seveda dobivala vse širše konotacije.

Leta 1930 sta bila Bogdan in sestra Mirjana deležna privilegija ježe na »magarcu«, ob njiju na otoškem kamenju bratranec Predrag in eden izmed sorodnikov.

Marksistična skorajda doktrina o nujnosti skustva in stigmatizacije umetnika z družbeno proletarsko margino, kar vse naj bi bila nujna podlaga za »pravi« estetski in idejni naboj, pri B. Borčiču seveda ne vzdrži. Meščansko okolje, ki se je gotovo odlikovalo z izobrazbo staršev, družinskimi materialnimi in duhovnimi vrednotami, je dečka gnetlo in vzpostavljalo drugače kot marsikoga, ki je bil deležen, seveda ne po svojem izboru, trdega proletarskega soočanja s stvarnostjo.

Fotografija je nastala 1932. leta v okolici Bleda.

Osnovna šola Vrtača – Borčič B. s sošolci (prvi v prvi vrsti na levi); med prvošolčki sedi njihova učiteljica gospa Jeglič.

To je bil čas, ko je začel prelistavati svoje prve strani v Politikinem zabavniku in se skušati v priso- vanju Disneyevih junakov: Miki Miške, Popaja in Olive...

Nepredvidljiva prepletenost človekovih poti je Bogdana Borčiča mnogo let kasneje naselila v to isto stavbo (1969) kot asistenta na slikarskem oddelku med njegove študente, saj je tu (začasno) domovala likovna akademija.

Prve osnovnošolske počitnice.

Tu, na otoku, z morjem od sveta ločenim kopnim, so postali trije poletni meseci vsakoletna stalnica: osnovnošolska in gimnazijska (do velike vojne, seveda). In tako kot jutrišnjemu slikarju pritiče: vedno redkeje se je namenjal iskati skrivnosti sveta s trnkom pod veliko vodo, a vedno pogosteje je oslikaval svet: v zgodnjih dopoldnevih tihožitja čez noč v mrežo ujetih rib, popoldne hrepenjenja daljav, ki so se spočenjale pred cerkvijo sv. Nikolaja, od koder se je dalo pregledovati v komiške, viške in horizonta skrivnosti.

B. Borčič je bil v te groze polnem času gimnazijec in hkrati tudi privatist v slikarski šoli Mateja Sternena in risarski šoli Franceta Goršeta, a julija 1944 od domobranske policije aretiran ter 10. avgusta predan gestapu in takoj poslan v nemško koncentracijsko taborišče Dachau. Tu nič več sedemnajstletnik – le še številka 91324. Tam so svoje življenje trpeli tudi Stane Mikuž, Juš Kozak, Igor Torkar, Vladimir Koch, Nikolaj Omerza, Bruno Vavpotič, Fran Albrecht, Lojze Kraigher, Ludvik Mrzel, Boris Kobe in Zoran Mušič. In so vsemu navkljub tu in tam tudi o umetnosti in lepoti polemizirali. Sredi človeškega zla in mizerije o lepem in dobrem.

Trdo preizkušan se je B. Borčič v Ljubljano vrnil 7. junija 1945.

Na fotografiji: Prvo študentovsko srečanje z otokom in Komižo po drugi vojni: pred tem je svet za skoraj sedem let ušel s tečajev (kdo ve kolikič že).

Jeseni 1945 je B. B. opravil sprejemni izpit na novoustanovljeni Akademiji upodablajočih umetnosti, jeseni 1946 pa začel obiskovati prvi letnik oddelka za slikarstvo: njegovi profesorji za risbo in grafiko so bili F. Mihelič, G. A. Kos, B. Jakac, R. Debenjak, N. Pirnat in S. Pengov.

Na fotografiji je Borčičev drugi letnik: 1947. Stojijo (z leve): Ruža Piščanec, Tinca Stegovec, Albin Lugarič, na steno se obeša F. Slana, ki ni bil sošolec, Marlenka Muck, B. B., Izidor Urbančič, Darinka Pavletič, Ivo Kovač, tajnik akademije Klemenc, Janez Vidic in Leon Koporc. Čepijo: Jože Ciuha, model(ček), Marjan Dovjak, Marjan Tršar in Aleks Horvat (manjka Ferdo Majer).

Študentje ALU Albin Lugarič, Aleks Horvat, Milan Butina, Melita Vovk-Štih, pred njimi pa Tone Žnidaršič in Bogdan B. (oboje z leve) na slovenskem očaku pred Aljaževim stolpom.

S tem v zvezi naslednja štorija: študentje so živeli in slikali na Zatrniku, hodili na Pokljuko, od tam pa je seveda samo še »korak« do Triglava. Med oddihovanjem so na Vodnikovih kočih uspeli prepričati upravnico, da sta Horvat in Žnidaršič (kar zaradi njunega videza ni bilo posebej težko) komsomolska delegata, ki ju je pač treba nahraniti ter tako ubraniti čast dežele slovenske, tako da so bili deležni krompirjeve juhe, za katero bi lahko sicer (v času vseh sort retsrikcij) samo sline cedili.

Po diplomi leta 1950 pri prof. A. G. Kosu, letu svobodnjakarstva in letu služenja vojaškega roka, je bil z odločbo od jeseni 1952 nameščen kot profesor pripravnik v Gimnaziji Novo mesto. Tu živi z družino v dveh sobah na Glavnem trgu, dnevna soba pa je hkrati dvojni priročni atelje, kajti žena Zdenka (dekleško Golob) je tudi slikarka. Pravzaprav smo s tem že sredi Borčičeve zgodbe o ateljejih: spoštljivo je skušal onega pri Sternenu, shranjeval barve v cerkvi svetega Nikolaja na Visu, dobil pravico do ateljejske slikarske souporabe čevljarske delavnice babičinega brata starega Dinja v Pótoku, potem novomeška dnevna soba in...

... dobil svoj prvi atelje v podstrešni sobi nad Pionirsko knjižnico na Komenskega v Ljubljani, leta 1957. Poleti 1963 se tudi družina iz NM preseli v LJ (stolpnica v Savskem naselju), leta 1967 pa se naselijo v svojo hišo – zadruga Likovnik pri DSLU je namreč omogočila nakup parcele in atrijske hiše z ateljejem(a) v Šentvidu.

Zdi se, kot da bi se šele sedaj do konca sprostile vse slikarske in grafične energije B. B. – na fotografiji iz leta 1974 je v svojem šentviškem ateljeju v Andreja Bitenca ulici.

Za grafikov (in slikarjev) prvi slovenjgraški atelje je bil v ta namen preurejen sicer stanovanjski prostor v Poggijevi hiši v Meškovi ulici. Kljub skromnim prostorskim danostim je B. Borčič v njem pripravil celó razstavo za v Mali galeriji l. 1981.

Imena vreden atelje (slovenjgraški) si je B. B. uredil v osemdesetih letih v kletnih prostorih na Maistrovi 11.

Posnetek je nastal v tej novi likovni ustvarjalnici-delavnici..

Za razstavo v Kostanjevici leta 1993 (prenesena je bila tudi v Umetnostno galerijo v Mariboru) je velike slikarske formate – zaradi neustreznosti ateljeja na Maistrovi – pripravil v stranskih prostorih slovenjgraške Galerije likovnih umetnosti.

Na fotografiji je B. B. med delom v enem poletnih mesecev (ko si razstavní prostori praviloma oddihujejo) leta 1992.

Borčičev 4. atelje v Slovenj Gradcu (kdo bi vedel, kateri po vrsti pa sploh) v novo zgrajeni stanovanjski hiši ob Suhodolnici 14 je (za nepoučene zagotovo) pravo malo slikarsko razkošje: svetloba, prostor, mir. Ampak – vse to nebi služilo ničemur, če v tem istem prostoru ni modrega iskalca in občutlivera ter izostrenega izpovedovalca oziroma upodobljevca. Vse to Bogdan Borčič je.

Novomeški gimnazijski profesorski zbor. Po letu dni podiplomskih preizkušanj v svobodnem slikarskem poklicu in kasneje odsluženem vojaškem roku se je B. B. z dekretsko namestitvijo profesorja pripravnika zaposlil v gimnaziji v Novem mestu. Tu je od l. 1952 do 1957 poučeval risanje in umetnostno zgodovino. Njegov poklicni kolega je bil slikar Vladimir Lamut, sicer pa sta v NM poučevala tudi Izidor Mole in Zdenka Golob (na učiteljišču). Dodati je treba, da so žlahtnost profesorskega srednješolskega zbora in poklica v tej dolenski metropoli ohranjali tako rekoč od ustanovitve izobraževalnih institucij.

Na fotografiji s sodelavci je B. B. prvi z leve.

Jeseni 1957 se je B. Borčič zaposlil na novem delovnem mestu, in sicer v Centru za estetsko vzgojo (poznejšem Pionirskem domu), kjer je vodil likovni oddelek celih deset let. Tu si nabirajo znanje in pridobivajo prve izkušnje (med drugimi), recimo Jiri Bezljaj, Ula Pregelj, Tomaž Kolarič, Maja Krulc in Janez Bogataj.

Eden izmed oddelkov v Pionirskem domu (za Gospodarskim razstaviščem, pri Plečnikoven Akademskem kolegiju) je bil tudi likovni, na fotografiji pa je s (knjižničnimi) sodelavci; prvi z leve čepi pesnik Požgane trave (1958) Dane Zajc, skrajno desno B. Borčič, za katerim so bile med drugimi do leta 58 že tudi samostojna razstava v Dolenjskem muzeju v NM 1953 z V. Lamurom in I. Moletom, leta 1955 je sodeloval na prvi skupinski razstavi Slovenska umetnost po osvoboditvi v Moderni galeriji v LJ, leta 1958 pa v tej isti instituciji druga samostojna razstava.

Leta 1969 je Bogdan Borčič zastavil svojo profesorsko pot na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani. V šolskem letu 1976/77 so bili (fotografija je izbrana naključno) njegovi študentje na grafični specialki ALU (z leve) Bojan Gorenc, Peter Krivec, Biljana Unkovska, (B. B.), Junoš Miklavc, Peter Waldegg, Milena Gregorčič, Hamdi Terziči, ob njem prof. Marjan Pogačnik.

Na fotografiji z razstave grafičnega oddelka ALU v prostorih galerije Iskra na Trgu republike v LJ so Gabrijel Stupica (levo) - pri njem je maja 1950 B. B. vpisal specialko za slikarstvo -, Marjan Pogačnik, predstojnik oddelka za grafiko na ALU, in B. Borčič. Njegova univerzitetna kariera je gotovo vredna spominske obnove: 1969 honorarni asistent na slikarskem oddelku, od 1970 docent za slikarstvo in pozneje za grafiko, od 1976 izredni profesor za grafiko, za rednega profesorja je bil izvoljen leta 1979 in ponovno 1984. Od upokojitve Marjana Pogačnika je bil hkrati predstojnik oddelka za grafiko.

Leta 1982 je Bogdan Borčič prejel Jakopičevo nagrado. Podelitvi so med drugimi prisostvovali (v prednji vrsti z desne): direktor Moderne galerije Zoran Kržišnik, predsednica društva LU, Barbara Borčič, slikarjeva drugorojenka, Bogdan Borčič, hči Mojca Borčič ter župan mesta Ljubljana Marjan Rožič z ženo.

Bogdan Borčič je med drugim prejel nagrado Prešernovega sklada (leta 1965), Župančičevo nagrado za slikarstvo 1977 ter vrsto razstavnih slikarskih in grafičnih nagrad in priznanj. V Slovenj Gradcu pa 3. nagrado za slikarstvo na mednarodni razstavi Mir, humanost in prijateljstvo med narodi (1966), plaketo na 1. koroškem bienalu v Slovenj Gradcu (1985) in Bernekerjevo nagrado 1992.

Sogiorni d'artisti, Lignano 1975. Na fotografiji so udeleženci srečanja, »ujeti« med slikarja Avgusta Černigoja, skrajno levo, in Bogdana Borčiča (skrajno desno).

Bogdan Borčič s kolegom Zoranom Didkom pred Slavolokom zmage na Elizejskih poljanah v Parizu leta 1980 (fotografija je nastala na strokovni ekskurziji profesorje ALU). Sicer pa se je B. B. v tujini strokovno izobraževal in izpopolnjeval večkrat: leta 1955 Firenze in Benetke, pa Pariz in še Nizozemska, 1958 se je večmesečno izpopolnjeval v ateljeju Johnnyja Friedlaenderja, 1973 študijsko potovanje s študenti po Španiji...

RAZSTAVE

Izidor Mole, Vladimir Lamut in Bogdan Borčič 1953 v Novem mestu. Tega leta so skupaj razstavljali v Dolenjskem muzeju, tako da letnica pomeni tudi začetek številnih Borčičevih samostojnih razstav doma in v tujini.

Mala galerija, Ljubljana, 1968. Razstava grafik. Uvodni tekst v katalogu je prispevala Melita Stele, sicer pa je bilo to Borčičevo drugo samostojno gostovanje v prostorih te ene slovenskih osrednjih likovnih institucij (prvič se je tu predstavil s svojo drugo samostojno razstavo leta 1958).

Na fotografiji za nekaj stotink sekunde okamenel in onemel otvoritveni utrip.

Dr. Jure Mikuž in (tokrat) slikar Bogdan Borčič v Moderni galeriji v Ljubljani leta 1986 – direktor Moderne galerije in pisec kataloškega besedila Jure Mikuž ter avtor sta ujeta med dvema platnoma s te razstave iz slikarskih raziskav v smeri, ki sodi v avtorjevo minimalistično obdobje. B. Borčič se je tokrat prvič predstavil v akrilni tehniki.

Beograjski narodni muzej je s projektom Otvoreni grafični atelje 6 (1989) zasnoval devet avtorskih večerov (sodelovali so umetniki iz Jugoslavije in inozemstva), na katerih so ustvarjalci demonstrirali vsak svoj način grafičnega dela. Imenitne delavnice je vodila ga. Vanja Kraut, vsakega sodelujočega avtorja pa je predstavil drug kritik.

Na fotografiji rojstvo grafike v beograjski priročni grafični delavnici Bogdana Borčiča.

V Modernem grafičnem likovnem centru, Galeriji Tivoli, je Bogdan Borčič leta 1995 gostoval z veliko pregledno razstavo Sto grafičnih listov. Na fotografiji sta iz oči v oči z avtorjem plakata, ki ga je za to priložnost zasnoval in oblikoval ing. arhitekt Marko Deu.

Bogdan Borčič je pogosto razstavljal tudi v tujini: samostojno ali na skupinskih razstavah. Leta 1996 tudi v galeriji Falke skupaj s svojim študentom Rudijem Benedikom (Pliberk / Bleiburg / Libuče / Loibach), projekt je bil poimenovan Übergänge / Prehodi. Razstavo so obiskali tudi grafikovi odlični prijatelji (z desne Rudi Benedik, Josef Tichy, Jože Tisnikar in Karel Pečko).

Toshihiro Hamano, japonski grafik, poklicni kolega in prijatelj, na Borčičevi osebni razstavi risb v galeriji Dvorni trg v Ljubljani (28. junija 1997). Sicer pa je B. B. prvič razstavljal na Japonskem že leta 1960; to je bila skupinska razstava Jugoslovanska grafika v Tokiu in Osaki.

Galerija likovnih umetnosti Slovenj Gradec, od 11. 6. do 26. 8. 1999 retrospektivna razstava grafik. O tem imenitnem dogodku je Bogdan Borčič v intervjuju za Dnevnik (17. julija) dejal: »Ko to gledam, sem vesel. Redka je priložnost, da človek vidi razgrnjen svoj opus. Ko se sprehajaš po teh prostorih, vidiš, da si nekaj naredil.«

In je v sedmih sobah galerije viselo več kot 300 del, izbranih iz njegovega še več kot enkrat obsežnejšega opusa.

Na fotografiji z otvoritve razstave B. B. z Zoranom Kržišnikom in Karlom Pečkom.

Osebna grafična razstava B. Borčiča v Galeriji Skerk/Trnovca v Nabrežini pri Trstu. Na otvoritvi razstave sta se srečala tudi avtor in takratni starosta slovenskih likovnih umetnikov Jože Spacal.

V Kostanjevici, v Galeriji Božidar Jakac (cerkev), je Bogdan Borčič razstavljal leta 1999.

Na fotografiji je na dvorišču impozantnega kostanjeviškega galerijskega kompleksa, v katerem bodo v enem izmed namenskih prostorov v Grafičnem kabinetu Bogdana Borčiča hranjeni vsi njegovi grafični listi (opus 800 enot).

Andrej Makuc

O SOODVISNOSTI BARVNIH PLOSKEV

Kramljanje z Bogdanom Borčičem, slikarjem, grafikom in profesorjem, o njegovem ustvarjalnem delu in še o tem in onem

Slikar in grafik Bogdan Borčič slavi letos 75-letnico sredi neutrudnega umetniškega ustvarjanja, posvečen skrivnostim grafike in slikarskih podob večjih mer in svojevrstnemu podoživljanju barvnih struktur.

Rodil se je v Ljubljani. Že 17-leten obiskuje šolo Mateja Sternena, slikarja in grafika, in risarsko šolo Franceta Goršeta v Ljubljani. Še ne 18-letnega ga zapro in pošljejo v Dachau, od koder se vrne po koncu vojne (taborišče je bilo osvobojeno 29. aprila 1945). Naslednja leta (1946 - 1951) študira slikarstvo na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani pri profesorjih Francetu Miheliču, Gojmiru Antonu Kosu, Božidarju Jakcu, Riku Debenjaku, Nikolaju Pirnatu in Slavku Pengovu. Sledi podiplomski študij pri slikarju Gabrijelu Stupici, zatem študijska potovanja (1953 - 1956) v Pariz, na Nizozemsko in v Italijo. V zimskem času se v letih 1957/1958 pogloblja v grafične tehnike pri grafiku Johnnyju Friedlaenderju v Parizu, od 1952 do 1957 uči na gimnaziji v Novem mestu, zatem je dvanajst let likovni pedagog v Ljubljani. Do leta 1973 je profesor na slikarskem, od tega leta pa na grafičnem oddelku Akademije za likovno umetnost v Ljubljani (do 1984). Leta 1979 nekaj časa poučuje kot gostujoči profesor na grafičnem oddelku likovne akademije v Monsu v Belgiji.

Pred dobrimi dvajsetimi leti (1980) se je Bogdan Borčič preselil v Slovenj Gradec, si sčasoma postavil hišo in uredil prostoren atelje, kjer v miru ustvarja.

Iz kataloga, ki ga je izdala ob retrospektivni razstavi grafik slovenjgraška Galerija likovnih umetnosti (1999), so povzeti poleg prej navedenih tudi podatki, ki govore o tem, da je Bogdan Borčič v domala pol stoletja imel več kot 100 samostoj-

nih razstav (še posebej obsežna in zelo pri srcu mu je prav slovenjgraška retrospektiva), sodeloval pa je na najmanj 300 skupinskih razstavah in vseh pomembnejših mednarodnih grafičnih bienalih. O njegovem delu govori več kot 500 zapisov, kritik, ocen, veliko je bilo poročil ali daljših radijskih in televizijskih prispevkov, kar pomeni, da je vendarle dovolj opazno predstavljen slovenski javnosti.

Bogdan Borčič je za svoje delo dobil številna domača in tuja priznanja, nagrade, odkupne nagrade in grand prixe (vseh okrog 30). Nekaj mu jih je še posebej pri srcu: nagrada Prešernovega sklada (kot prvo veliko javno priznanje) leta 1965 za slikarstvo, 3. nagrada na mednarodni razstavi Mir, humanost in prijateljstvo med narodi (1966) - pravi, da si tedaj niti v sanjah ni predstavljal, da mu bo Slovenj Gradec kdaj postal dom - ter Jakopičeva (1982) kot stanovska in - ne nazadnje - Bernekerjeva nagrada (1992) kot potrditev, da ga je okolje sprejelo za svojega.

V luči 75-letnega jubileja sem ga obiskal na njegovem domu in obujala sva in klicala v spomin njegove življenjske poti, segala v skrivnosti ustvarjalnega dela in modrovala o dosežkih, in to v prijaznem ustvarjalnem okolju, ateljeju, ki v pritličju meri okrog 80 m², v dvignjeni mansardni etaži pa je še kakšnih 20 m². Ves prostor je arhitektonsko razgiban, poudarjeno opazne so lesena strešna konstrukcija s tramovi, prebarvana temno rjavo, in bele stene, na katerih je polno njegovih slik, mize s slikarskimi pripomočki in barvami, zrak je poln njihov dražljajev. Tu je še srce grafikovega ustvarjalnega postopka - tiskarski stroj, ki zmore večje odtise, v gornjih prostorih, kjer je na velikih policah razmeščena bogata strokovna knjižnica, prostor za prijateljska omizja, dobro ohranjena materina skrinja, ki mu je - pravi - zelo drag spomin, TV sprejemnik in še kaj, je še en tiskarski stroj, kjer tiska manjše grafične liste, grafike knjižnih mer. Dodaja, da je vesel, ker ima poleti na vrtu, obrnjenem proti jugu, prijazno rast in miren kotiček, mimo hiše neutrudno pomirjujoče šumi Suhodolnica. Tu je lahko zbran in delaven.

Slikar in grafik Bogdan Borčič je svetovljan, uglašen sogovornik, odkritosrčen kritik, avtoriteta z obsežno zakladnico znanja, razumevajoč učitelj, sicer zahteven, dosleden, pravičen, z visoko zastavljenimi pedagoškimi cilji, hkrati pa občutljiv opazovalec in prepričan o tistem, kar je postalo trdno njegovo spoznanje in kar zmore uveljaviti v ustvarjalnem postopku: o tem govori z velikim spoštovanjem in ljubeznijo.

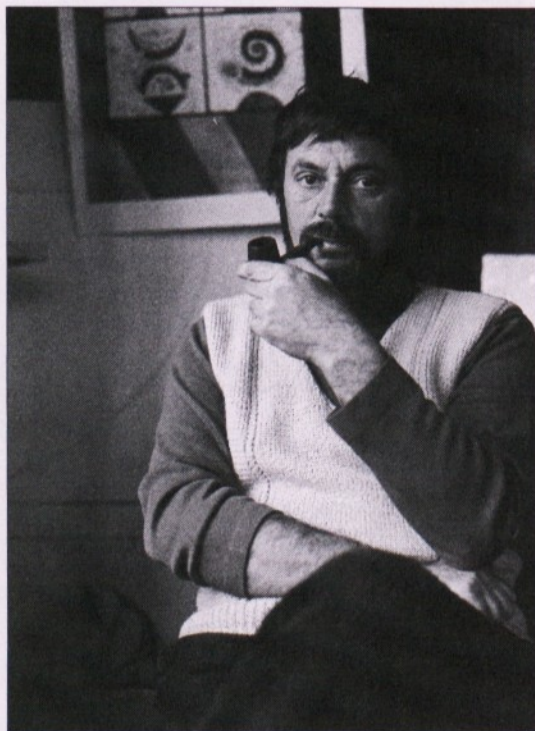
KULTURA

In ko se sproščeno pogovarjava, pripoveduje zbrano, razmišljajoče, zavzeto, poudarjeno - v pomembnih trenutkih - s posebnim bleskom v očeh in očetovskim izrazom, glas je prej tih kakor glasen, misel dinamična in logična, profesorsko jasna in prežeta z ustvarjalno voljo in izkušnjami. Še posebej, ko je namenjena stvaritvam in dosežkom likovne umetnosti.

Skrbno ste zbirali izkušnje in znanja: kaj pomeni ustvarjalcu izpolnjevanje?

- Po ljubljanski akademiji, kjer sem študiral slikarstvo, in podiplomskem študiju pri Gabrijele Stupici sem imel srečo, da sem prišel v Pariz po študijskih potovanjih v Italijo in na Nizozemsko. To je bilo v zimskih mesecih leta 1957 in 1958. Slikar Venio Pilon, slovenski rojak, živeč v Parizu, je bil nekak naš »kulturni ambasador« in vodnik po tem velikem labirintu: posredoval je, da je naju z Janezom Bernikom sprejel Johnny Friedlaender v svojo šolo. Johnny Friedlaender je bil takrat vodilni grafik pariške šole. V njegovi grafični delavnici je bilo tedaj kakih osem študentov in vsem je pustil, da s(m)o razvijali koncept, ki s(m)o ga prinesli od doma, v nasprotju s Stanleyem Williamom Hayterjem, ki je vodil drugo grafično šolo v Parizu in je od študentov zahteval popolno podreditev svojemu konceptu. Ob srečanju s to pisano mednarodno družbo mladih grafikov, Friedlaenderjem in asistenci Brigitte Coudrinove in Arturja Pisa (dela le-teh ima v svoji zbirki tudi Galerija likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu) sem spoznal nove draži grafike. V Ljubljani sem

nadaljeval raziskovanja in tako se je grafika postavila ob bok mojemu slikarstvu. Zalezla se mi je v kri, v prvi plan, zato sem pozneje na Akademiji lažje prevzel mesto učitelja grafike in uvajal študente v skrivnosti teh spretnosti več ko deset let. Veliko sem študiral, razmišljal, primerjal, eksperimentiral, da sem lahko suvereno nastopal pred nadobudnim avditorijem. Zanimivi časi so bili in tvorni.

Čas t.i. »ljubljske grafične šole« uvrščam v zlato obdobje mojega dela (1957-1967).

Tedaj sem se ukvarjal predvsem z rezervažem in barvno akvatinto. Rezervaž je tehnika, ki je še najbližja slikanju. S čopičem rišem z mešanico tuša in sladkorja na razmaščeno cinkovo ploščo, ki jo nato premažem z asfaltnim lakom. Ko je premaz suh, ploščo položim v vodo, da spere naslikano risbo. To potem po klasičnem postopku jedkam in obogatim z akvatinto (zrnasti raster), da postane široka črta ali ploskev temna.

Kot rečeno, v tem zlategem obdobju nas je družilo avtorsko delo - od risanja na ploščo, jedkanja do odtiskovanja. Vse smo napravili sami. Kljub nekaterim skupnim potezam je bil vsakdo izmed nas drugačen, prepoznaven. Drugačen je bil Riko Debenjak, drugačen Janez Bernik pa Vladimir Makuc, drugačen Gorazd Sefran pa Andrej Jemec, drugačen Marjan Pogačnik itd. Takratni direktor Moderne galerije Zoran Kržišnik je organiziral prvi mednarodni grafični bienale. Dal je zgled drugim mestom po svetu - od Krakova do Tokia. Na mednarodnih prireditvah smo se enakovredno postavili ob bok grafikom z bogatejšo grafično tradicijo. Vsekakor je pomembno, da smo kot podobno usmerjena skupina, sicer pa vsak samosvoj, ponesli pojem »ljubljske grafične šole« kot razviden zgled in pojem kvalitete po različnih mednarodnih grafičnih bienalih po svetu.

Res, to je bilo zlato obdobje, avtorski način je obveljal v celoti in do kraja.

Prebral sem, da je Pečko poet in sanjač, Borčič racionalist, Tisnikar mistik. Se je mogoče strinjati s tako oceno?

- Pustimo ocene kolegov kompetentnejšim, le nekaj misli o mojih izhodiščih in spoznanjih naj povem!

Moje sedanje slikarstvo ni mimetično, zavestno sem se odločil za likovno govorico, ki ni blizu ne literaturi in ne fotorefleksiji. Osnovni elementi, s katerimi gradim sliko, so oblika, linija, proporc in predvsem barva. Slike niso variante, vsaka podo- ba je - tako rekoč - nova, neponovljena in neponovljiva. Dialog barv je tisti, ki me spodbuja, odnos med njimi pretehtavam, obenem pa zelo subjektivno interpretiram. »Barva mora žareti in imeti toliko svetlobe, da človek vstopi vanjo,« je

dejal pred svojo veliko rdečo sliko Barnett Newman, vodilni slikar ekspresivne abstrakcije in minimalizma, gibanja, ki se je močno dotaknilo tudi mene. Pri Newmanu opažamo začetek vračanja k ideji slikarstva kot objektu. Strinjam se s slikarjem Marcom Chagallom, ko je v nekem TV intervjuju pred svojo veliko retrospektivo rekel: »Najprej sta bili ljubezen in barva.« Barva lahko deluje mistično, zapleteno, lahko pa tudi čisto preprosto, kot je to pri ljubezni. Ta in ta barva terja določeno drugo, dve barvi pa stvar že bolj zapleta, ko iščeš tretjo, nadalje je zaplet še očitnejši in tako naprej. In če si nazadnje vse uskladil, učinkuje na koncu vse zelo preprosto, da včasih razen avtorja preprostost ogovori tudi opazovalca. Vsekakor glasba ni oprijemljiva, je abstraktna, podobno velja tudi za moje slikarstvo in grafiko. Če jo občutiš, jo tudi sprejmeš.

V času nastajanja dela doživljam pričakovanje: če mi uspe, me prevzame zadoščenje, da sem zmožel zasnovano napraviti. To je vsekakor največja izpolnitev in trenutna pomiritev.

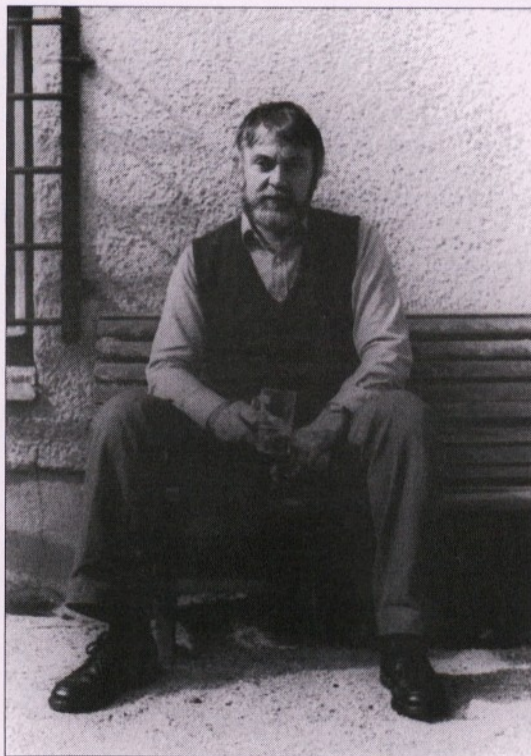
Zdaj slikam vrata, znake le-teh. Impresionirale so me barvitosti vrat od Vojvodine do Komiže (Vis): in to so le barvni znaki teh asociacij! Kam pelje pot, ne vem: nova prvina odkriva nove možnosti. In načine! Trenutno pa me vznemirja tudi atelje kot slikarski objekt.

Včasih se sprašujem o smiselnosti umetniškega početja! Hočeš imeti dober material, da bo izdelek trajnejši. Vsekakor je temeljni vzgon ljubezen do dela, zavest, da bo kdo zaslutil človeške vzgibe, ki so elementarni. Zavedamo se konca in želimo, da bi še tudi potem tovariševali z naslednjimi generacijami likovnih ustvarjalcev, zapustili sled.

In grafika? Ta ima svoj poseben čar. Do poskusa ne veš, kaj bo. Ko dvigneš papir, je prvi odtis - rojstvo grafike. Včasih terja korekturo: sliko sproti kontroliraš, grafiko šele po prvem odtisu. Želim videti, kaj sem ustvaril. Včasih si prijetno presečen, ker je uresničitev drugačna, boljša, kot si pričakoval. Drugič nadaljuješ jedkanje do ustreznega odtisa. Vse nadaljnje delo je zgolj rutinsko. Tiskam 5, največ 10 listov, sam, vsak izvod je - tako rekoč - izvornik. Zunaj po svetu tiskajo naklade usposobljeni tiskarji na osnovi odtisa, ki ga označijo avtorji z bon a tirer.

In še o razstavah!

Razstave so vsekakor del mojega življenja, vsaj vsakih pet let sledijo, recimo, pregledne. Želim videti ustvarjeni opus. Zelo zanimiva zame je bila tista leta 1999 v Galeriji likovnih umetnosti v Slovenj Gradcu. Vedno pozorno prislunem odmevom o mojih razstavah v domovini in tujini. Slikarju taka pozornost pomeni naklonjeno priznanje: ocenjuješ očitane pomanjkljivosti, ki te pa ne odvrnejo od trmastega vztrajanja na začrtani poti.

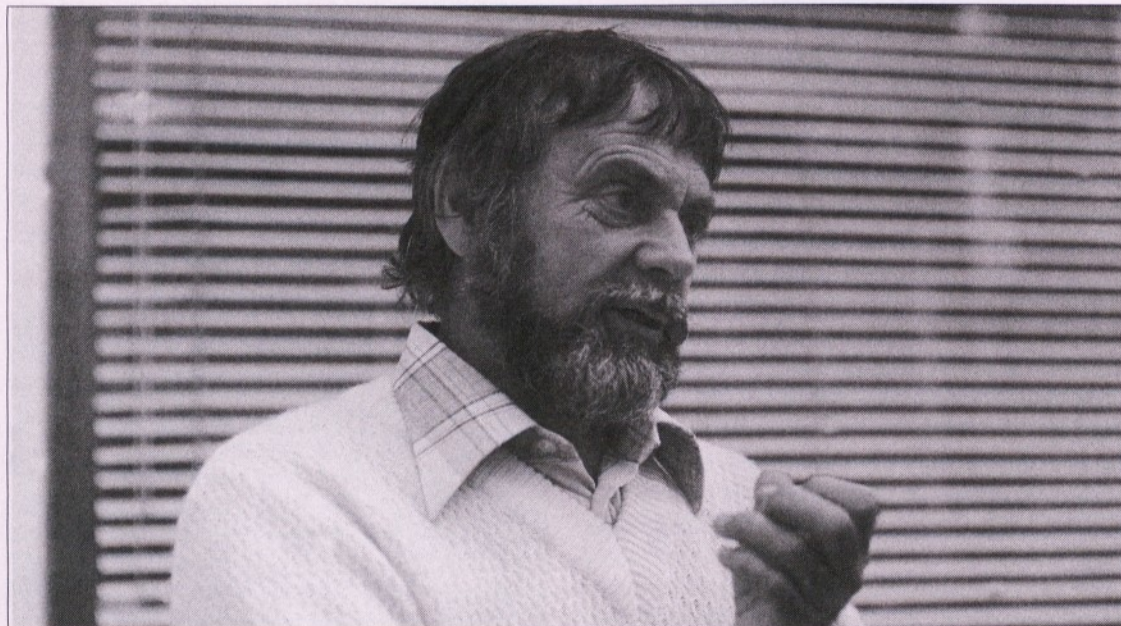

Spomini na pedagoški poklic?

Kot profesor na akademiji imam lepe spomine, predvsem na delo na grafičnem oddelku. S kolegom Marjanom Pogačnikom sva delala skupaj, učila iste letnike, zdaj jaz teorijo, pa on prakso in spet obratno, včasih sva bila kar oba v letniku (ateljeju), tudi po vse dopoldne - zelo ubrano in metodično spodbudno, posebno za specialko. Redno sva izmenjavala spoznanja, kaj in kako in po kateri poti, tudi s študenti, posamezno in konkretno ob delu, bil je več kot tovariški odnos. Skupaj smo tehtali in »čistili« koncepte, jih urejali in vrednotili, opozarjali na nedoslednosti, v ospredju je bila volja doseči za vsakega študenta čimbolj avtentično likovno govorico, predvsem odkrivati njegove latentne ciljne usmerjenosti in mu pri tem pomagati s kolegijskimi nasveti. Lepi in prijazni časi so to bili.

Danes so novi trendi, recimo, instalacije. Ne odklanjam jih, če so - in rerum natura - v naravi stvari. Kar je dobro narejeno, ostane dobro. Tudi slabo je vedno bilo: strokovno oko mora ločiti seme od plev! Na slaba dela prej ali slej tako leže pozaba! Iskanje novih možnosti pa vsekakor vodi k novim dosežkom.

Nekatere ustanove dajejo danes predvsem enostransko prednost samo novostim, češ sledimo modernim težnjam. Premalo je selektivnega! Na Slovenskem je nekaj resnih imen, ko gre za nove koncepte: razvijajo se v odlične likovne ustvarjalce. Ni se nam bati stagnacije.

V zrelih letih in po velikih uspehih doma in v tujini je Slovenj Gradec postal vaš dom: kako ste ga doživeli in ga doživljate?

- Prvič se mi je zdelo, da je ta pot v neznano - iz Ljubljane v Slovenj Gradec - strašno dolga in utrujajoča, da je to pač kraj, ki je bogu za hrbtom, da bi kdaj tu bival, mi za nič na svetu ni prišlo na pamet: zdaj vem, da je prijazno mesto, ki je veliko doseglo.

Po preselitvi sem najprej doživel, da sem zaresno občutil mir, slišal tišino: kakor bi prišel v idiličen svet. Ko si mlad, rabiš razgibano življenje, dolge razprave s kolegi, iščeš trdne temelje, včasih se prepiraš plodovito, drugič manj, prijateljska in večerna omizja so bila vedno prijazna, raziskovalna. Na te čase gledam zdaj z distanco. Tu sem našel nove prijatelje: občudujem Karla Pečka, mentorja (predvsem Jožetu Tisnikarju) in velikega organizatorja. Kaj vse je uspel napraviti! Vem, kaj danes pomenijo pretekli dosežki, predvsem pa galerija v tem prostoru, ustanova, ki je dala ime Slovenj Gradcu. Velika kreacija enega človeka ob velikanski podpori mnogih! Pečko je imel posluš, močan nastop, znal je prepričevati in prepričati, tudi nasprotnike, jih pritegniti v organizacijski krog. Življenjsko delo!

Že zgodaj sem se srečal z Jožetom Tisnikarjem, prvič tam daljnega leta 1965, pozneje sva se srečevala domala vsakodnevno. Sedaj se dobivamo v čajnici Peč z mlajšimi kolegi slikarji in kiparji. Pogovarjamo se o marsičem, največ seveda o likovni umetnosti.

Rad zahajam v matično galerijo, eno najlepših na Slovenskem, da tam s kom prijazno pokramljam.

Vse bolj cenim ta naš - saj že lahko rečem: n a š - dolinsko-planinski svet: ko se z avtom pripelješ v

Mislinjo z velenjske strani, se odpre čudovita panorama, prostor svetlobe, kjer je mir, ustvarjalni mir, daleč zunaj ostajajo moteči dogodki.

Ne, nikakor se ne počutim, da bi bil odmaknjen od dogajanj.

Kar sem zaokrožil profesorsko delo, ves delovni čas namenjam slikanju oziroma ustvarjanju grafik. Recimo: do pol enajstih delam v ateljeju, slikam ali pripravljam grafiko, potem grem v mesto, v galerijo, čajnico ali Tejči bar, se srečam s prijatelji, rečemo besedo, dve, se vrnem, potem kuham, zelo rad kuham, popoldne grem počivat, pa spet delam, pogledam Dnevnik in se vrnem v atelje do kakšnih enajstih. Kadar tiskam grafike, mi to vzame ves dan: takrat opoldne še nog ne morem spočiti.

Sprašujete, kaj je moj hobi? Slikanje. Rekreatije poznam malo, le sprehode, največkrat do trgovine in pošte. Slikanje in tisk grafik je moje razvredilo in delo!

In kaj pogrešam in kaj si želim?

Mesto bi se moralo čimprej oddolžiti Jožetu Tisnikarju z ureditvijo posebne zbirke, Tisnikarjeve galerije, kajti zaznamoval je Slovenj Gradec kakor doslej komaj kdo, ponesel njegovo ime v svet, je avtentičen in prepoznaven in bo tak vedno ostal, ta veliki umetnik minevanja in smrti.

In moja želja? Po grafični retrospektivi bi rad videl v naši galeriji še pregledno slikarsko razstavo, da premaknem slike iz nepreglednih depojev in vidim, kaj sem naredil v zadnjih 15 letih v tem mojem slovenjgraškem ateljeju.

Opažam, da mesto in dolina ne želita zaostajati, hočeta napredovati. Veselim se tega. Mesto ima spoštljivo zgodovino in si tudi zdaj zasluži prijazen razcvet. In vsestransko bogato strukturo in veliko dobrih slikarjev in kiparjev.

Tone Turičnik

MINLJIVOST... in ...OHRANITI SANJE

Razstava del Jožeta Tisnikarja in Mirsada Begića v citadeli Spandau - Berlin (11. januar - 11. februar 2001).

Ich bin ein Berliner! Znameniti stavek je 26. junija 1963 izrekel ameriški predsednik John F. Kennedy, ko je v sklopu turneje po petih evropskih državah, zaveznicah ZDA, obiskal Berlin - kapitalistično enklavo sredi komunistične Nemške demokratične republike. Govor o rdeči komunistični nevarnosti in pogumu ljudi za nedavno zgrajenim berlinskim zidom je pred nepregledno množico Berlinčanov zaključil s parafrazo rimskega izreka *civis Romanus sum*. Ich bin ein Berliner!

Po koncu hladne vojne in padcu berlinskega zidu je JFK-jeva izjava znova postala aktualna. Berlin, nekoč simbol za razdeljeno mesto ter ločen nemški narod, je doživel korenite spremembe, tako politične, upravne, ekonomske kot tudi kulturne narave. Nova nemška prestolnica je že dobro desetletje največje evropsko gradbišče, kamor se stekajo diplomatske, gospodarske in umetniške vezi zahodne Evrope in vsega sveta. Berlin tako postaja evropski New York, mesto, ki nikoli ne spi, in tisto evropsko mesto, kjer se trenutno vse dogaja.

Vitalna metropola prevzema primat tudi na področju umetnosti. Bogatim historičnim zbirkam se v zadnjem desetletju pridružujejo nova razstavišča (post)moderne umetnosti, tukaj domujejo najaktualnejše zasebne zbirke sodobnih umetniških praks, odprl se je živahen umetnostni trg s slovečimi galeristi in še bolj razvpitimi umetniki. Ekspanzija kulturnih dogajanj v mestu sovpada s fizičnimi spremembami nekdanje pruske in stare-nove nemške prestolnice; nove arhitekturne in urbanistične zasnove spreminjajo mesto kot delujoči vulkani, kar je duhovito ponazorila Berlinčanka Katja Valeska Peschke s projektom *Vulkani v Berlinu*, s katerim je leta 1997 sodelovala na mednarodni likovni razstavi *Umetnik in urbano okolje v slovenjgraški galeriji*.

Odločitev naše Galerije likovnih umetnosti, da predstavimo dela Jožeta Tisnikarja in Mirsada Begića na razstavi prav v Berlinu, ima poleg zunanjih okoliščin ter aktualne vloge Berlina, globlje razsežnosti. Zamisel za Tisnikarjevo razstavo se je namreč porodila ob umetnikovi retrospektivi leta

1998, pobudo zanjo je dal veleposlanik Republike Slovenije v Nemčiji, Alfonz Naberžnik. Prvotni načrt razstave del Jožeta Tisnikarja ob priložnosti preselitve slovenskega veleposlaništva iz Bonna v Berlin se je zaradi nenadne umetnikove smrti moral umakniti. Ves čas pa so tekla prizadevanja Galerije likovnih umetnosti Slovenj Gradec in Veleposlaništva Republike Slovenije v Berlinu, da bi do razstave končno prišlo, čeprav v drugačnem okviru in času, ki je bil prvotno zamišljen. Odločitev za razstavni prostor v ugledni spandauski utrdbi, ki se v zgodovini omenja kot slovanska naselbina iz 7. stol. ter predstavlja osrednji del srednjeveškega mesteca, najstarejšega dela današnjega Berlina, je botrovala vključitvi kiparskih del Mirsada Begića. Samosvoj kipar s tenkočutnimi instalacijami dopolnjuje in aktualizira Tisnikarjevo slikarsko izpoved, obenem razstavljeni artefakti v bogatem historičnem objektu zaživijo na poseben način.

Srednjeevropski ali že kar severnjaški kulturni prostor daje pravšnji okvir za slikarstvo Jožeta Tisnikarja (1928-1998). Naš slikar se s svojim ekspresivnim slikarskim načinom odlično vklaplja v okolje oz. deželo, kjer se je ekspresionizem najdosledneje uveljavil. Zametke izraza, ki se je kot izoblikovan slog pojavil v prvem desetletju 20. stoletja, najdemo že v srednjem veku; v času gotike, natančneje, t.i. gotskem ekspresionizmu, skupaj s sočasno mistično literaturo. Zlasti na severu Evrope, kamor kulturno spada tudi današnja Nemčija, je bil tok ekspresionizma zelo močan, ekspresivni liniji zlahka sledimo skozi celotno zgodovino umetnosti, ne glede na prevladujočo slogovno usmeritev časa; M. Grünewald, El Greco, V. Van Gogh, J. Ensor in E. Munch so le najpomembnejši predniki, pionirji in znanilci ekspresionizma. Enake so ostale tudi teme, ki so se jih lotevali in se jih še danes lotevajo umetniki; gre za temeljna življenjska vprašanja, s katerimi se vsak razmišlja o človek sreča in jih izraža na sebi lastne načine. Minljivost, smrt, trpljenje, stiska, osamljenost ipd. ter vprašanje, kako se z njimi spoprijeti. Glede tega niso presenetljive primerjave Tisnikarjevega slikarskega opusa z gotskimi slikarji, enako kot je Tisnikarja dr. Nadja Zgonik, slovenska likovna kritičarka, povezala z Isenheimskim oltarjem Matthiasa Grünewalda iz leta 1515. Obema je poleg ekspresivnega izraza namreč skupno bolnišnično okolje, ki je zaznamovalo našega slikarja in v kakršnem je nastala Grünewaldova umetnina, najbolj ekspresivna stvaritev staronemškega slikarstva nasploh.

Zunanji motivi v Tisnikarjevem slikarstvu nastopajo le kot osnova za notranje dožemanje sveta in umetnikovo subjektivno izražanje, ob svojevrstnem koloritu in deformaciji oblik; ne gre torej za pripovedno slikarstvo, real(istič)no odslikavo sveta, temveč odslikavanje nadčasovnih alegorij, predstav in razmišljanj. Na kratko: izraznost torej, ki je še posebej

KULTURA

Odločitev naše Galerije likovnih umetnosti, da predstavimo dela Jožeta Tisnikarja in Mirsada Begića na razstavi prav v Berlinu, ima poleg zunanjih okoliščin ter aktualne vloge Berlina, globlje razsežnosti.

Spandau

blizu retrospektivnemu severnjaškemu umu, v nasprotju z navidezno lahkotnostjo in temperamentom južnega dela Evrope.

KULTURA

Spandau, detajl

Eksistencialno zaznamovan likovni jezik je lasten tudi kiparju Mirsadu Begiću (1953). Le ta sodi v vrh kiparstva na Slovenskem, obenem velja za enega najbolj izvirnih kiparjev tudi v širših okvirih. Izjemna generacija kiparjev, ki so se v sedemdesetih letih šolali na ljubljanski akademiji (Jakov Brdar, Matjaž Počivavšek, Duba Sambolec ter Lujo Vodopivec), je močno zaznamovala sodobno slovensko likovno umetnost nasploh. Med njimi izstopa Begić po osebno prepoznavni poetiki, izjemni ustvarjalni potenci ter univerzalnosti svojega umetniškega sporočila. Posebna individualna mitologija, ki jo kipar vztrajno gradi znotraj svojega osrednjega cikla Ohraniti sanje (zanj je lani prejel nagrado Prešernovega sklada), temelji na simboliki starodavnih izročil in mitov. Kipar na sebi lasten način razmišlja o neizbežnosti smrti ter večni človekovi želji o nesmrtnosti, pri čemer povezuje mitološko izročilo s sodobnim časom. Njegov osrednji motiv predstavljajo čolnarji, ki plovejo v onostranstvo; aluzija na egipčansko knjigo mrtvih, obenem aktualen izraz človekovega iskanja v neoprijemljivi večnosti sveta. Sledijo jim stražarji, ki varujejo duše in kosti umrlih, nagrmađene v neme gomile lobanj. Minljivost, ki s pomočjo kiparjevih rok prehaja v večnost. Znova meditacija o neizbežnih življenjskih temah, ki nas ne morejo pustiti brezbrizne, enako kot se nas dotaknejo Tisnikarjeva pretresljiva platna!

Poleg izvirne eshatološke motivike umetnik preseñeča z osebno kiparsko tehniko t.i. mumifikacijo, pri kateri ogrodje figur in artefaktov uvija s povošćeno vrvjo. Za berlinsko postavitev je avtor izbral terakoto, s katero se je prilagodil materialu - opeki, iz katere je zgrajena spandauska utrdba, obenem pa poudaril skrajno krhkost svojih artefaktov. Tako na poseben način povezuje snovno in duhovno podstat, ki jo poudarja še prostoru uglašena avtorska postavitev celotne razstave.

Zanimiv dialog obeh umetnikov, docela podobnih po lastni poetiki ter meditativni zazrtosti umetniškega sporočila, je nastal po pronicljivi ideji direktorice galerije Milene Zlatar in zelo prepričljivo poudarja univerzalno sporočilnost umetnosti. Veliko zanimanje laične ter zlasti tuje strokovne javnosti, prisotne na otvoritvi, pa tudi odmevi doma, kažejo, da je bila odločitev za berlinsko razstavo - kljub obilici težav in zahtevnosti projekta - prava in utemeljena. S predstavitvijo obeh uveljavljenih umetnikov zahtevni (ter od obilice dogodkov razvajeni) berlinski publikli slovenjgraška galerija nadgrajuje svojo galerijsko dejavnost v tujini. Velike mednarodne likovne razstave, ki tečejo že od leta 1966 (zadnja je bila zgoraj omenjena razstava iz l. 1997), privabijo v matične galerijske razstavne prostore aktualne svetovne in domače umetnike, združene z določeno tematiko. S tokratnim projektom Galerija likovnih umetnosti predstavlja umetnika iz Slovenije v tujini ter tako - ne nazadnje - prispeva tudi k sestavljanju mozaične podobe slovenske umetnosti na tujem. Žal je prepoznavnost slovenske umetnosti (slovenske v nadnacio-

Spandau, notranjost

nalnem pomenu, gre pač za nezamenljivi genius loci) zelo majhna. Najbolj v nebo vpijoč primer za to je Zoran Mušič, ki si ga Slovenci lastimo in se z njim postavljamo, drugi pa ga poznajo in označujejo kot Parižana.

Slovenci imamo nekaj zares pomembnih umetnikov, po kvaliteti nedvomno primerljivih s priznanimi evropskimi umetniki. To potrjujejo sodelovanja na različnih likovnih manifestacijah, razstavna dejavnost, različne nagrade, štipendije ter uvrstitve v stalne zbirke pomembnih (tehtnih) galerijskih institucij; vse na povabilo oz. pobudo evropskih oz. svetovnih (ne domaćih!) kustosov, umetniških vodij, direktorjev, galerij. V zadnjem času je naša umetnost, mislim tako na umetnike kot tudi umetniške institucije, doživela kar nekaj potrditev in uspehov na tujem.

V februarju sta bili v New Yorku na ogled kar dve razstavi, povezani s Slovenijo: v slovitem muzeju Guggenheim samostojna razstava slovenske kiparke Marjetice Potrč, dobitnice nagrade Hugo Boss, ter razstava Body and the East, ki jo je v ljubljanski Moderni galeriji pripravila direktorica Zdenka Badovinac leta 1998.

Razstava Mednarodne zbirke 2000+ z naslovom Umetnost Vhodne Evrope v dialogu z Zahodom, ki jo je ista ustanova predstavila lani poleti na Metelkovi, je bila po mnenju svetovno znane umetniške kritičarke in predsednice AICE Kim Levine v ugledni nemški reviji Art razglašena za razstavo leta. V novem berlinskem razstavišču sodobne umetnosti Hamburger Bahnhof pa so bila v sklopu razstave After the Wall na ogled dela skupine Irwin, Franca Purga in Tadeja Pogačarja, ki se je lani novembra predstavil tudi v naši slovenjgraški galeriji.

Očitno so slovenski umetniki zanimivi za mednarodno kritiško javnost, kako pa je s prodorom slovenske umetnosti v tujino na splošno? Posamezni projekti in umetniki bodo gotovo tudi v prihodnje še naprej uspešno krmarili in se predstavljali na mednarodnem podiju, za kakršnokoli povezano in sistematično uveljavljanje slovenske umetnosti na tujem pa bo potrebno iz načelnih razprav preiti na konkretna dejanja, podprta s premišljenim in dolgoročno dodelanim konceptom. Uspešno vključevanje v evropski in svetovni umetnostni trg pač teče vzporedno z delovanjem gospodarskih, finanćnih in političnih tokov, ki so pogosto plod dolgotrajnih naporov, individualnih zvez, vlaganj in prizadevanj posameznikov, institucij ter - ne nazadnje - države. Dragocen začetek dolgotrajne uspešnosti pa pogosto pomenijo ravno samostojni, a odmevni projekti, kamor sodi tudi naš; ravno ti odpirajo vrata k še pomembnejšim stvarjem v prihodnosti!

Špela Spanžel

SREDNJEVEŠKO OBZIDJE Z OBRAMBNIJEM JARKOM

- ARHEOLOŠKE RAZISKAVE

Od 1. 9. do 20. 11. 1999 in od 13. 10 do 11. 11. 2000 so na vzhodnem obrobju starega mestnega jedra Slovenj Gradca potekala obsežnejša arheološka izkopavanja zaščitnega namena. Zaradi gradnje nove gimnazije in srednje zdravstvene šole na kraju stare meščanske šole (poslopje je staro 100 let), je bilo potrebno raziskati ogrožen predel srednjeveškega obrambnega jarka. Kasneje pa zaradi ureditve šolskega okoliša še približno 70 m pripadajočega obzidja.

Obzidje skupaj z jarkom naj bi po zgodovinskih podatkih zgradili v začetku 14. stoletja. Jarek je sprva služil obrambi mesta. V tem obdobju so ga redno vzdrževali ter po potrebi polnili z vodo. Voda v jarku je bolj stala kot drla, o čemer nam posredno pripovedujejo tam odloženi sedimenti. Višinska razlika kaže, da je voda odtekala proti reki Mislinji. V dolžini 36 m, kolikor smo ga raziskali, se nam je pokazal kot zavidljiva, 14 m široka in 5 m globoka prepreka. Po prenehanju turških in ogrskih obleganj, sploh pa v času, ko je mesto preraslo svoje okvire, so začeli graditi tudi zunaj obzidja. Jarek je naenkrat postal ovira, zato so ga pričeli namensko zasipavati.

Izkopavanja so prinesla nova spoznanja

Kot kaže, so verjetno na začetku 17. stoletja v bližini cerkva čez takrat že deloma zasut jarek uredili prehod. V ta namen so ga utrdili s kamnito grobljo, dodatno so izkopali 0,80 m široke drenažne temelje ter na njih nasuli estrih iz odpadle malte, čez katerega so še dodatno vzdolžno položili tramove. Ni izključeno, da so sekundarno uporabljen odpadli omet pridobili ob obnovi katere izmed cerkva. Na mestu tega prehoda stoji danes zgodovinska učilnica.

Jarek so dokončno zasuli v 1. polovici 19. stoletja. Številni odkriti avstroogrski novčiči izhajajo že iz plasti nad njim.

V jarek so metali najrazličnejši odpadni material. Pod našim budnim očesom smo odkrili številne odslužene predmete; stvari, ki se niso več rabile; stvari, ki so bile razbite oz. so se tam izgubile. Tja so odlagali odpadni gradbeni material od porušениh, požganih hiš, dele peči... Za nas, ki po več stoletjih na novo odkrivamo te ostaline, nam le-te nudijo dragocene podatke o življenju in delu meščanov in okoliških prebivalcev, ki so mesto oskrbovali in bili z njim kakorkoli povezani (kovinski deli oblačil, orodje, orožje, nakit, posodje, izdelki, s katerimi so si polepšali dom).

Ob odkrivanju mogočnega obzidja, ki se je kljub novejšim posegom vsaj na določenih odsekih razmeroma dobro ohranilo, smo na cerkvenem dvorišču naleteli na temelje objektov mlajših stavb, ki so bile zgrajene na ruševinah obzidja in so potemtakem tudi mlajše od njega. Analiza drobnih najdb bo pokazala, čemu so služile. V eni izmed stavb smo našli številne steklene posode in kalupe za pipe. Tla so bila tlakovana z opekami. Intenzivna plast žganine priča, da je vsaj katera izmed njih uničena v požaru.

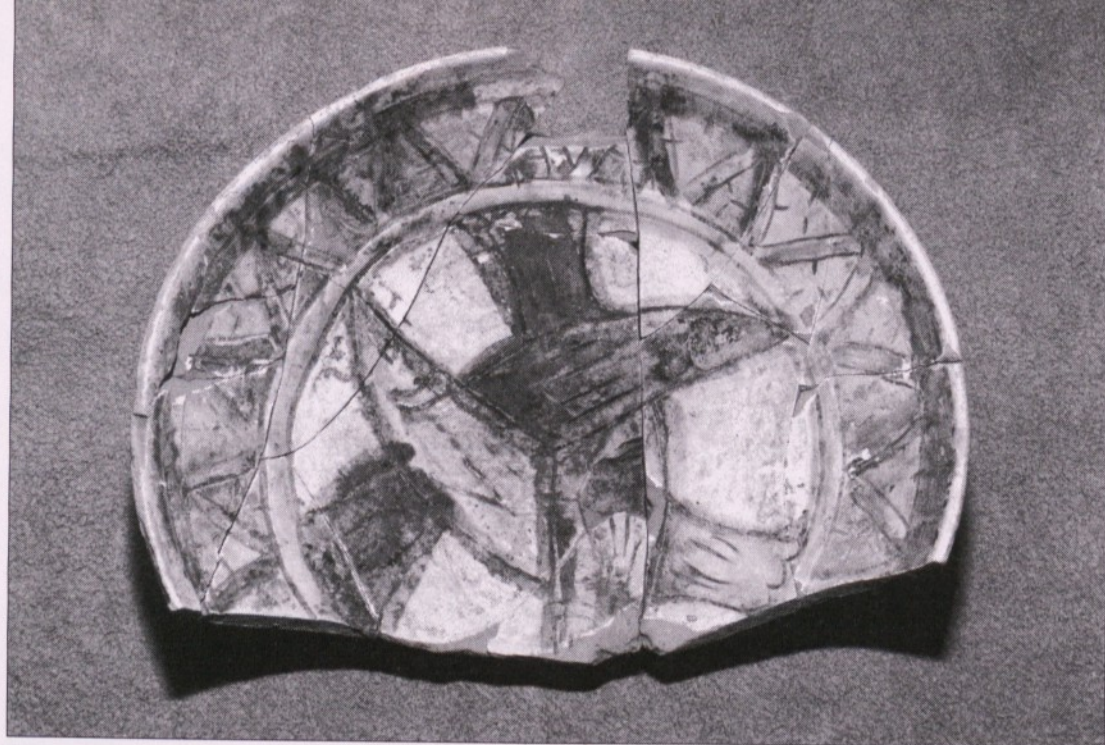
Zanimivi so trije oporniki na notranji strani (!) obzidja. Pod srednjim smo odkrili starejšo fazo temelja obzidja (?), ki je na tem mestu zavil proti mestu.

Zdi se, da je tudi v preteklosti na mestu današnjega prehoda med cerkvama sv. Duha in sv. Elizabete obstajala pot, saj se obzidje v tem delu precej razširi (v spodnjem delu temelja kar na 2,80 m). Žal je bila naša sonda v tem sektorju preozka, neraziskana je ostala tudi pred kratkim tlakovana nova peš cona, zato nam natančnejša slika tega detajla ostaja zaenkrat nepojasnjena. Na tem mestu je pred izgradnjo temelja obzidja stal še starejši, v temeljih prav tako zidan objekt, v katerem smo poleg ostalih drobnih najdb odkrili v celoti ohranjen glinen lonček. Objekt se je morda navezoval na »rimski zid«, ki so ga odkrili ob obno-

KULTURA

Obzidje skupaj z jarkom naj bi po zgodovinskih podatkih zgradili v začetku 14. stoletja. Jarek je sprva služil obrambi mesta. V tem obdobju so ga redno vzdrževali ter po potrebi polnili z vodo.

**Zakladna najdba
treh, nekoč
verjetno v
mošnjičku
izgubljenih, skupaj
ležečih novcev
sodi že v novi vek,
čeprav so bili
zakopani že davne-
ga leta 1765.**

Ena izmed najdb, izkopanih na področju nekdanjega obrambnega jarka

vi tal in čiščenju grobnic v cerkvi sv. Duha l. 1934. Župnik Jakob Soklič namreč v župnijski kroniki omenja zid, ki gre od oltarja sv. Trojice do velikih vrat.

Številni mlajši grobovi okoli cerkve sv. Elizabete, katerih grobne jame so bile vkopane tik ob obzidju, so povzročile, da je bila plast, ki je bila nasuta okoli njih, premešana. V tej plasti so se tako znašli skupaj predmeti iz različnih obdobj.

Med številnimi in zelo raznolikimi drobnimi najdbami (v letu 1999 smo v ožji izbor, ki ga pripravljamo za objavo, odbrali kar 1144 kosov) naj omenim zgolj nekatere. Med steklenimi izdelki prevladujejo tisti iz domačih gozdnih steklarn (npr. kozarci - ježevke), čeprav tudi uvoženi beneški kosi pričajo o živahni trgovinski dejavnosti oziroma o obiskih eminentnih gostov v našem mestu. Odlomki steklenih pihancev različnih dimenzij kažejo na tehniko izdelovanja vitražnih oken. Najstarejši novc, ki smo ga odkrili v jarku, je lepo ohranjen pfennig, kovan v Grazu (štajerski knezi, Anonimus, datiran v leta od 1290 do 1325). Zakladna najdba treh, nekoč verjetno v mošnjičku izgubljenih, skupaj ležečih novcev sodi že v novi vek, čeprav so bili zakopani že davnega leta 1765.

Med odkritimi kovinskimi predmeti (orodje, orožje, nakit) izstopajo puščične osti in osti samostrelav, ki smo jih odkrili na mestni strani jarka, pa tudi za obzidjem, in so bile potemtakem med obleganji izstreljene proti mestu.

Na glinenih pečnicah najdemo širok spekter okrasnih motivov. Sledimo lahko razvoju, ki je potekal od starejših bučastih (neglaziranih), lončastih do oploščenih, ki so jih izdelali v kalupu in reliefno okrasili. Priljubljeni so bili geometrični, rastlinski (hrastov list), živalski (zmaj, ptič) ter

antropomorfni motivi ali kar kombinacija le-teh. Kasneje, v 16. stoletju, so bili moderni tapetni ali neskončni vzorci. Nekaj odlomkov pečnic kaže na mediteranski izvor, kar je še zanimivejše, če vemo, da so tovrstne pečnice z izjemo najdišča Šalek pri nas redko zastopane.

Za konec sem pustila številčno najmočnejšo skupino - lončene posode najrazličnejših oblik in velikosti. Prednjači seveda groba kuhinjska keramika ter keramika za hrambo. Večkrat najdemo na dnu posode znak delavnice oziroma lončarja. Fino namizno posodje je služilo serviranju. Včasih so ga še dodatno položili, nekateri kosi so gravirani ali pa imajo tanko glineno prevleko (t.i. engobo). Med lepše kose štejejo keramiko tipa majolika ter pečatne čaše. Poslikave so se nam ohranile v čudovitih odtenkih modre, zelene in rumene barve z rastlinskimi in živalskimi ter tudi geometrijskimi vzorci.

Prve analize kažejo, da se v materialni kulturi na eni strani pojavljajo vplivi iz severnoitalijanskega prostora (Oglej), na drugi strani pa iz severa (Bavarske).

Prispevek končujem s podatkom, da sodijo arheološke raziskave srednjeveškega obrambnega jarka in obzidja v Slovenj Gradcu med redke v Sloveniji, ki so zajele tako obširno problematiko in obravnavo srednjeveškega gradiva. V spomladanskem delu leta 2001 se nam obeta prezentacija obzidja. Dobrih 120 škatel sortiranega gradiva, pridobljenega med arheološkimi izkopavanji, pa predstavlja nedvomno neprecenljiv vir ter izziv bodočim raziskovalcem.

Saša Djura Jelenko

Srednjeveški Slovenj Gradec in grofje Andeški

V luči 750-letnice posvetitve župne cerkve sv. Elizabete

Najstarejši pisani viri o srednjeveškem Slovenj Gradcu segajo v 11. stoletje, ko sta bila utrjeni grad in naselbina pod njim v posesti koroških vojvod. Ob ustanovitvi samostana v Šentpavlu v Labotski dolini leta 1091 (Engelbert Spanheimski) se med imenitnimi pričami dogodka omenja tudi Weriant de Grez,¹ ime tega ministeriala pa je obenem najstarejša listinska omemba Slovenj Gradca. Dve leti kasneje se Weriant pojavlja tudi ob istrskem mejnem grofu Poponu in grofu Ulriku kot dobrotnik novega samostana. Šentpavlu daruje dve hubi v Selnici ob Dravi.² V tem času je na gradu že obstajala lastniška cerkev – kapela sv. Pankracija, ne glede na to, da je bilo staro župnijsko središče pri cerkvi sv. Martina v Šmartnem odmaknjeno le dober kilometer. Oglejski patriarhi lastniških cerkva sprva niso bili preveč veseli, zaradi težav pri vzpostavljanju cerkvene organizacije na prepisnem ozemlju, kamor so še vedno občasno prihajali ogrski plenilci, a so sčasoma tudi lastniške cerkve skušali čimbolj vključiti v svoj župnijski sistem. Tudi te cerkve so že zgodaj inkorporirali v kako duhovno ustanovo; tako je bil Pankracij ob prvi znani omembi leta 1106 že pri-

družen prošnji v Dobrli vasi, znameniti ustanovi grofa Chazelina. Toda že v potrditveni listini patriarha Peregrina iz leta 1154 se med dobrolskimi župnijami slovenjgraška ne omenja več, zato smemo domnevati, da je bila tedaj že v rokah benediktinskega samostana v Belinji južno od Ogleja.

V začetku 12. stoletja so grad Slovenj Gradec iz rok koroških vojvod Spanheimov prevzeli kranjski in istrski mejni grofje iz družine Weimar-Orlamünde.³ Zofija, hči mejnega grofa Popona, pa se je poročila z grofom Bertoldom II. Andeškim iz kranjske in istrske veje Andeških. Bertold se v neki listini iz leta 1122 že omenja kot oženjen, zato so Andeški tega leta posredno že v posesti kraja, pravi slovenjgraški gospodje pa postanejo šele po letu 1151, ko njun sin Bertold III. po materi deduje tudi Slovenj Gradec.⁴ Leta 1173 je novo ustanovljenemu žičkemu samostanu podelil privilegij, po katerem mu ni bilo treba plačevati mitnine in davkov v Slovenj Gradcu, zato večina zgodovinarjev prav to letnico jemlje kot začetek andeškega gospodstva v slovenjgraški kotlini.

Znamenita plemiška rodbina iz Andechsna na Bavarskem se je v 12. in 13. stoletju meteorsko dvi-

KULTURA

Družina grofa Bertolda IV., Bertold IV. Andeški z ženo Nežo, levo hčerke: sv. Mehtilda, Neža – žena francoskega kralja Filipa Avgusta, Jera – žena madžarskega kralja Andreja, njuna hči sv. Elizabeta; desno sinovi: Berhtold V. – oglejski patriarh, Ekbert – bamberski škof, Henrik IV. – istrski mejni grof, Oton – grof Meranski. Nahaja se v t.i. Schlackenwerter Codex, J. Paul Getty Museum, Malibu, California, ZDA.

Andeški so oblast v Slovenj Gradcu sprva uveljavljali le s težavo. Zaradi zanemarjanja plačil sicer bogate starotrške župnije se je kmalu raznel spor med belinjskim samostanom in župnikom sv. Pankracija, arhidiakonom Bertoldom.

Cerkev sv. Elizabete v Slovenj Gradcu

gnila v vrhove srednjeveškega političnega življenja. S povzpetniško drznostjo in spretnimi porokami so si prilastili velikanska ozemlja in velik vpliv, ki je segal tudi na pomembne evropske dvore: Jera, sestra oglejskega patriarha Bertolda, je bila - denimo - ogrska kraljica (in mati turingijske vojvodinje sv. Elizabete), druga sestra Neža je bila poročena s francoskim kraljem Filipom Avgustom, tretja, sv. Hedvika, je bila vojvodinja Šlezije, brat Ekbert pa je bil nadškof v nemškem Bambergu. Vendar - kot so čez noč vzniknili na nebu vrhunskega plemstva, so s smrtjo Bertolda, oglejskega patriarha, slovenjgraškega gospoda in zadnjega moškega potomca mogočne družine, leta 1251 še hitreje potonili v zakulisje zgodovinskega spomina.

Andeški so oblast v Slovenj Gradcu sprva uveljavljali le s težavo. Zaradi zanemarjanja plačil sicer bogate starotrške župnije se je kmalu raznel spor med belinjskim samostanom in župnikom sv. Pankracija, arhidiakonom Bertoldom. Opat Riher je leta 1174 Bertoldu zagrozil z odvzemanjem beneficij, vendar se je ta izgovarjal na veliko revščino in »da ga je stiskal« (ex persecutione) istrski mejni grof Bertold III. Andeški.⁵ Mejni grof Bertold je očitno stremel po dohodkih bogate župnije. Mučno zadevo je hotel rešiti patriarh, kar pa ni zaleglo, zato je moral posredovati tudi papež Aleksander III., ki je leta 1176 znova potrdil pravice belinjskega samostana. Isto je storil še leta 1185 papež Urban III., saj se spor Belinja z istrskim mejnim grofom Bertoldom III. in po njegovi smrti leta 1188 tudi z njegovim sinom Bertoldom IV. Andeškim kar nadaljeval. V letu 1186 ali v naslednjem letu se je opat Witmar pritožil papežu zaradi krivic, ta pa je patriarhu naložil, naj pri Andeških doseže, da bosta župnijo vrnila samostanu. Če pa se Andeška patriarhovi volji ne bi uklo-

nila, naj bi ju kaznovali celo z izobčenjem, cerkvi pa prepovedali bogoslužje. Belinjski opatje so imeli seveda enake ali celo še večje težave tudi v prvi polovici 13. stoletja, saj je bil Bertold V. že ob izvolitvi za oglejskega patriarha leta 1218 solastnik Slovenjgraškega, po smrti brata Henrika pa je postal na naših tleh sploh popolni gospodar. Kot zemljiški in cerkveni gospod kljub nenehnim upravičenim pritožbam belinjskega opata, samostanu ni bil voljan prepustiti župnije in njenih dohodkov.

Ko je Bertold III. leta 1180 od cesarja prejel naslov »vojvoda meranski«, je bilo Slovenjgraško izvzeto iz koroške vojvodine. Samostojna slovenjgraška provinca je obsegala celotno Mislinjsko dolino s hribovskim zaledjem oz. ozemlje med Dravo, Vitanjem ter Pohorjem in nekdanjo koroško deželno mejo. Ker je bilo to ozemlje nekakšna predstraža Koroške, je bilo za koroške vojvode velikega pomena ter je bilo odslej stalen predmet sporov. Slovenj Gradec je bil istočasno najsevernejša postojanka obsežnih posesti kranjske veje Andeških in jo je z glavnim andeškim trgov Kamnikom vezala trgovska pot preko Savinjske in Tuhinjske doline. Na svojih posestih so se trudili ustanoviti čimveč trgov in mest. Bržkone je tudi Slovenj Gradec tržne pravice pridobil že pred letom 1180 - seveda še stari Gradec pod grajskim hribom. Še pred koncem 12. ali na začetku 13. stoletja pa so Andeški sredi slovenjgraške kotline, v sotočju treh potokov, pozidali novo naselbino. V prid nove lokacije, ki je spodbudila razvoj trga, so bile bržkone odločilne boljše lega in udobnejše križišče poti, večja poselitvena ploskev in boljše možnosti postavljanja obzidja. Nova naselbina je tudi prevzela staro ime Gradec, medtem ko starejši kraj pod gradom odtlej imenujemo Stari trg (Altenmarkt). Bržkone je bil boter nove pozidave Bertold IV., ki je imel svoje ministeriale po Kranjskem, na Koroškem in Mislinjskem. Listina iz leta 1197 namreč omogoča, da so smeli sklepati sorodstvene vezi tudi z ministeriali Krke.⁶ Leta 1202 se je Bertold IV. pravdal s sestro, ki je hotela zase tudi četrtino posesti pri Slovenj Gradcu. Upal je, da bo v pravdi zmagal, in je to četrtino že obljubil oglejskemu patriarhu Peregrinu II.⁷ Pred smrtjo leta 1204 je nekaj pravic zopet poklonil žički kartuziji.⁸

Bertoldov naslednik, istrski mejni grof Henrik IV. Andeški, se je na svoji slovenjgraški posesti mudil večkrat, zlasti pa po letu 1208, ko se je zapletel v dogodke ob umoru kralja Filipa v Bambergu in so ga izobčili ter mu odvzeli istrsko mejno grofijo, medtem ko je osebno posest v Kamniku in Slovenj Gradcu obdržal. Tukaj je leta 1211 sestavil in podpisal neko listino,⁹ po njegovi volji pa so takrat tamkaj živeli plemič Herman s sinom Ortolfom in vitez Bernhard iz rodbine plemičev Diengen, bržkone prednikov mnogo kasneje znamenitih Windischgraezov, sicer pa ministeria-

lov, ki so jih iz Wolfratshausna (jugozahodno od Münchna) kot svoje ministeriale pripeljali Andeški. K cerkvi sv. Pankracija si je Henrik IV. julija 1228 prišel poiskat zadnje bivališče. Umrl je 18. julija 1228,¹⁰ v cerkvi pa naj bi ga tudi pokopali.

Ker je Henrik umrl brez potomcev, ga je nasledil patriarh Bertold V. Andeški. Že 29. oktobra 1228 je obiskal bratov grob in odtlej postal edini lastnik Slovenjgraškega,¹¹ s čimer je Mislinjska dolina dobila v eni osebi svetnega in cerkvenega gospoda. V Slovenj Gradcu se je zadrževal pogosto in tako izpričal prav posebno zanimanje za to svojo posest.¹² Že novembra 1228 je za upravitelja imenoval župnika Bertolda, pri katerem se je mudil že v letih 1225 in 1226. Tako ga 13. januarja 1226 z velikim spremstvom srečamo v župnišču (»in castro Windischgriez in domo plebani«) - ob njem je bila vrsta svetne in cerkvene gospode, med ostalimi denimo savinjski arhidiakon Hertnid, koroški arhidiakon Liutprand in kanonik oglejske cerkve Konrad.¹³ Župnik Bertold je patriarha večkrat spremljal na njegovih poteh po današnjem slovenskem ozemlju, večkrat pa mu je bil na voljo tudi kot priča. Zadnjič ga srečamo leta 1231, ko se je mudil v Ogleju. Nasledil ga je župnik Krafto, ki pri patriarhu ni užival nič manjšega ugleda. Bertold V. mu je zaupal upravo posesti na Slovenjgraškem, kar mu je po vsej verjetnosti pripomoglo do naslova kanonika oglejske cerkve. Tudi Krafto je svojega nadškofa spremljal na vseh poteh po štajerskem delu patriarhata, tik pred smrtjo pa ga je celo gostil v svoji hiši na Gradu: Bertold je tam 24. aprila 1251 izdal listino za ptujske dominikance in studeniške dominikanke¹⁴. Patriarh je vsekakor že čutil bližnjo smrt, zato je želel v svoje »dušno dobro« podariti svoji škofiji posest v Slovenj Gradcu. Le nekaj dni kasneje, 30. aprila 1251, je zato v cerkvi sv. Elizabete v trgu izstavil listino¹⁵ v prisotnosti številne cerkvene in svetne gospode, med katero se omenjajo: koroški arhidiakon Krafto, ljubljanski župnik magister Ludovik, ptujski pisar Helvik. Oglejski cerkvi je podelil v last vso posest in lastnino, ki jo je imel na Slovenjgraškem (in prouincia Windisgraz), bodisi da je ta lastnina bila na gradu (in castro) ali v trgu (in foro) ali na drugih krajih, ki sodijo k slovenjgraški gosposčini. Vse to je podelil Ogleju z vsemi pravicami tako glede sodstva, mitnine in kovnice denarja, hkrati pa tudi vse ministeriale in podložnike. Pridržal pa si je doživljenjsko pravico svojim služabnikom dajati od te posesti fevde in miloščino »za dobrobit svoje duše« ter omogočil ministerialom, da uživajo vse tiste pravice, ki jih uživajo ministeriali Ogleja nasploh. Odredil je tudi, da noben fevd ali lastna zemlja ne velja za prazno, dokler še živi kateri od sorodnikov fevdnikov. Izdaja te listine je tudi zadnje znano javno pravno dejanje patriarha, kajti že 23. maja istega

leta je umrl.

S smrtjo zadnjega moškega predstavnika v mogočni plemiški rodbini Andechs-Merancev se je končalo tudi njihovo 130 let dolgo gospostvo nad Slovenj Gradcem. Čeprav je gospodar obsežnih posesti z gradom in vrste pravic in dohodkov postal Oglej, je senca Andeških še vedno vplivala na nadaljnji potek lokalne zgodovine. Sin Bernarda Spanheimskega, Ulrik III., vojvoda na Koroškem in gospod na Kranjskem, je zahteval Slovenjgraško zase, saj se je bil oženil z Bertoldovo nečakinjo Nežo, hčerjo Otona I. Meranskega. Ta mu je namreč prinesla za doto vse alode andeške rodbine v Istri, na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem. Proti oglejskemu patriarhatu se je zvezal z goriškim grofom Majnhardom III. in si v vojni z mečem podvrgel Slovenj Gradec. Z mirovno pogodbo leta 1261¹⁶ je bil patriarh prisiljen, da mu je nazadnje dal slovenjgraško na užitek do smrti. Med letoma 1253 in 1267, ko beležimo prvo pisno omembo, je Ulrik III. trgu podelil tudi mestne pravice, da bi naselbino dvignil kot močno gospodarsko in strateško postojanko ob meji ter jo trdneje priklenil nase. Tudi po Ulrikovi smrti so v vseh naslednjih desetletjih patriarhi le stežka uveljavljali upravičenost do slovenjgraških posesti. Leta 1351 je patriarh Ludvik della Tore s posestjo v provinci Slovenj Gradec obdaroval viteza Henrika iz Montpreisa. Ta zadnja patriarhova svobodna podelitev fevda pomeni zaključek posvetnega gospostva oglejskih nad Slovenj Gradcem in dokončno izgubo Bertoldove dediščine¹⁷, saj je po izsiljenem dunajskem miru 21. aprila 1362 naše ozemlje za dobrih petsto let prešlo v roke Habsburžanov.

Marko Košan

Opombe:

- 1 Monumenta historica ducatus Carinthiae (MDC) III, 1896-1915, 1956, str. 193, št. 496. To je najstarejša listinska omemba kraja!
- 2 MDC III, str. 194, št. 498; Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku (Gradivo) III, izdal F. Kos, 1902 - 1928, str. 236, št. 402.
- 3 E. Baumgarten, Kovnici Slovenjgradec in Kamnik v dobi Andechs-Merancev, ČZN 28, 1933 str. 19.
- 4 Ivan Grobelnik: Slovenj Gradec v srednjem veku. Ob sedemstoletnici Slovenj Gradca, 1951, str. 14.
- 5 1174, januar 5., Gornji Grad: Kos, Gradivo IV, št. 115, str. 69-70.
- 6 Kos, Gradivo IV: 898/456.
- 7 Kos, Gradivo V: 15/12.
- 8 Kos, Gradivo IV: 755/379.
- 9 Kos, Gradivo V: 177/96.
- 10 Grafenauer, Zgodovina slovenskega naroda II, 1965, str. 356.
- 11 Kos, Gradivo V: 488/244 in 489/245.
- 12 Davorin Trstenjak: Zgodovinske črtice o nekdanji provinciji Windischgriez, Kres I, 1881, str. 128.
- 13 Kos, Gradivo V: 435/218.
- 14 J. Zahn, Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark (StUB) III, 87/152-153.
- 15 StUB III: 87/153.
- 16 StUB IV: 53/36.
- 17 Johan Skuk, Zgodovina župnije Slovenj Gradec, Koroški zbornik I, 1995, str. 25.

PRAZNIK SLOVENJGRAŠKE GIMNAZIJE

KULTURA

V ponedeljek, 23. oktobra 2000, je bil prazničen dan za slovenjgraško gimnazijo in srednjo strokovno zdravstveno šolo, saj je Milan Kučan, predsednik slovenske države, simbolno izročil šolsko poslopje, obnovljeno staro in dozidano novo, vodstvu in dijakom v uporabo in tako oznamoval zgodovinski dogodek, pomemben za Slovenj Gradec in Koroško: obema srednjima šolama se odpirajo nove učne možnosti kakor spodbude za ljubiteljske kulturne in druge dejavnosti, ki jih učitelji in dijaki zgledno razvijajo. Otvoritev poslopja je bila umeščena v čas, ko je Šolski center Slovenj Gradec slovesno opozoril na 40-letnico ustanovitve ekonomske srednje šole v Slovenj Gradcu.

Slovenjgraško srednje šolstvo je v vseh preteklih desetletjih širilo ponudbo izobraževalnih programov in možnosti šolanja do danes, ko delujejo štiri srednje in višja šola v okviru ŠC z okrog 2000 dijadi oziroma študenti. Pred 40 leti se je vpisalo prvih 81 kandidatov. Posebej kaže poudariti, kako se je povečal šolski prostor - od dveh učilnic na več kot 50, staro stavbo so zamenjale tri domala nove z dvema telovadnicami in številnimi drugimi prostori, med njimi tudi prireditvenimi, in to ne samo za šolske kulturne, pač pa tudi za prireditve, ki privabljajo občinstvo iz mesta, Mislinjske doline in Koroške, in tako le-ti postajajo člen kulturnega utripa kraja, več, še eno tovrstno žarišče ljubiteljske ustvarjalnosti. Tudi v gimnazijskih prostorih so arhitekti zasnovali prireditveni prostor, ki se je že v tem kratkem času izkazal kot primerno razstavišče.

Slovesnost je bila v šolski telovadnici: do tja so gostje morali skozi dijaški špalir, množica dijakov je posedla po tleh telovadnice kot živa kulisa. Program je usmerjala Pika Nogavička z motom, da bi najraje ostali kar neodrasli, ker je mladost prijazna in neobremenjena. Dijaka, mladenič in mladenka, napovedovalca sta lahko povezovala in povezala prav za to priložnost pripravljen kulturni spored v zaokroženo celoto.

Najprej so k besedi povabili **Danijela Tancerja**, direktorja Šolskega centra:

»Res, težko smo čakali na nove prostore: improvizacije v preteklih letih sploh niso bile prikrite, neprestano smo iskali kratkotrajne rešitve, ki so bile nujne in posledica izrednega razmaha srednjega šolstva v Slovenj Gradcu. Če povem, da se je število dijakov v dobrih zadnjih desetih letih potrojilo, postane to dejstvo tudi razumljivejše. Kljub vsemu pa si upam trditi, in podatki kažejo prav to, da rezultati niso bistveno trpeli, za kar gre nedvomno največ zaslug mojim kolegicam in kolegom, ravnateljem in učiteljem. In v vseh teh letih ni zaradi prostorov odpadla niti en ura pouka... Nova stavba, na otvoritvi katere smo se zbrali, bo bistveno izboljšala razmere vsem šolam v šolskem centru, gimnaziji in zdravstveni šoli, ki bosta imeli domicil v njej, prav tako pa bo razbremenila prostore na ostalih lokacijah - ekonomski in višji šoli na Štibuhu ter gostinski in lesarski šoli, ki je v letošnjem letu našla - končno - svoj kotic v sosednji

stavbi. Danes je praznik celotnega Šolskega centra Slovenj Gradec in vseh, ki smo kakorkoli povezani z njim.«

Po zahvali vsem, ki so tako ali drugače pomagali uredničevati gradnjo - od Ministrstva za šolstvo in šport, Mestne občine Slovenj Gradec, podjetja ZE-TE Ljubljana in Kograd IGEM, Upravne enote Slovenj Gradec do drugih, ki so tako ali drugače sodelovali - ter kratke zgodovine od zamisli do izvedbe širitve prostorov in šolskih programov, je misel o pomenu zgodovinskega dne nadaljeval:

»Seveda še zdaleč nismo na koncu in v tako dinamičnem svetu v šoli tudi nikoli ne bomo. Kratkoročno nas čakata še dva malce večja zalogaja: ureditev prostorov za potrebe višje šole (ki bo ob izdatni podpori lokalnega gospodarstva zaključena predvidoma še do konca tega koledarskega leta) in tudi formalna srednjeročna rešitev prostorskih potreb gostinske in lesarske šole. In potem, kdo ve. Idej na Koroškem ne manjka...«

Današnja slovesnost na najlepši možni način zaključuje proslavljanje 40-letnice srednjega šolstva v Slovenj Gradcu: to se je začelo z ustanovitvijo ekonomske šole leta 1960. Slavljenki ob tem zrelem jubileju še enkrat iskreno čestitam. Danes nas je skupaj 40-krat več: in kaj pomeni za te kraje 2000 vajencev, dijakov in študentov ter 120 profesorjev, ni potrebno posebej poudarjati.

Naj za zaključek zaželim ravnateljici in kolektivu zdravstvene šole kot tudi ravnatelju in kolektivu gimnazije v novih prostorih veliko uspehov, dijakom pa, da bi v njih našli potrebne razmere in mir za delo in uspehe. Naj bo gimnazija tudi v novih prostorih drugačna, široka in globoka, naj bo zdravstvena šola ob njej prijazna, zdrava in dobra. In bodite strpní, cenite in spoštujte drugačnost.

Rabindranath Tagore je za neke druge kraje in druga časa zapisal:

*Kjer je duh neustrašen in glava pokonci,
kjer je vednost svobodna,
kjer svet ni razlomljen na koščke s tesnimi
domačimi zidovi,
kjer prihajajo besede iz globin resnice,
kjer neutrudno prizadevanje steguje roke
proti popolnosti,
kjer se bistra reka razuma ne zgubi v suhi,
peščeni puščavi mrtvih navad,
kjer vodiš duha naprej v čedalje širše misli
in dejanja - v ta raj svobode...*

Všec so mi njegove misli, naj nam bodo za popotnico...«

Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec:

»(...) Šolski center Slovenj Gradec je v zadnjih desetih letih uspešno napredoval, razširil programe in letošnje leto vpisal tudi študente na višji strokovni šoli, kar vse skupaj daje veliko več možnosti, da se naši osnovnošolci v čim večjem številu vpišejo v programe srednjih šol na Koroškem. V naslednjih desetih letih pričakujemo počasno, a zanesljivo preobrazbo

našega gospodarstva, ki bo zahtevalo več izobraženih, skratka, več znanja. In to vseh stopenj, tako tistega, pridobljenega na visokih in višjih šolah, kakor tistega, ki ga posredujejo srednje in poklicne šole. Potrebujemo dobre inženirje, ekonomiste, pravnike, učitelje, a tudi dobre kadre za druga področja, kot so podjetništvo, obrt, turizem, trgovina in še kaj.

Ta trenutek nam mladi, predvsem tisti, ki zaključujejo visoke šole, odhajajo drugam, predvsem zato, ker doma nimamo dovolj zahtevnih delovnih mest ali pa so za mlade nezanimiva. Pričakujem, da bo gospodarstvo s posodobitvijo tehnologij in zahtevnostjo izdelkov doživelo preobrazbo, uveljavljalo moderno znanje kot konkurenčno prednost na globalnem trgu, ki se mu ne bo mogoče izogniti.

To bodo priložnosti za vse mlade...(...)

Vsem, ki ste karkoli prispevali k temu, da smo dobili novo šolsko poslopje, ki ga danes odpiramo, čestitam. Dijakom in učiteljem pa želim v novi šoli prijetno počutje in čim boljše uspehe.«

Dvorana je navdušeno zaploskala, ko je pred mikrofonom stopil **Milan Kučan**, predsednik Republike Slovenije. Dijake in učitelje, starše, goste in nekatere prisotne predstavnike lokalnih oblasti je nagovoril:

»Dragi Slovenjgradčani,

v zadovoljstvo mi je, ali drugače rečeno, v čast si štejem in v veselje mi je, da ste me povabili na današnji praznik. Ni nemogoče veseliti se takšnega praznika, kot ga danes slavi Slovenj Gradec in posebej vsi tisti, ki so s tema dvema šolama povezani.

Šola je bila in ostaja kraj, v katerem je središče duhovnega življenja. Tako je veljalo od nekdaj in tako bo ostalo tudi v prihodnje. Od tod je razumljiva želja Slovenjgradčanov in vse Mislinjske doline, da dobi kraj mestno srednjo šolo, in to že od predvojnih časov, in s to gradbeno etapo je ta želja tudi dokončno uresničena. Zdaj ima Slovenj Gradec celo več šol. Korošci imate tako zdaj dve močni šolskoizobraževalni in kulturni središči, na Ravnah in tu, v Slovenj Gradcu.

To je pomembno iz dveh razlogov. Šola je blizu ljudem, dostopna je otrokom - temu bi lahko rekli, da se izobraževalni sistem demokratizira - je tam, kjer so tisti, ki šolo potrebujejo. Celo več. S tem se zagotavlja, da se inteligenca ne reproducira samo iz najboljših mestnih središč. Ohranja pa se na ta način tudi slovenski policentrični, koncept razvoja, ki je Sloveniji dolgo časa dajal veliko prednosti pred drugimi republikami, s katerimi smo nekoč skupaj živeli v Jugoslaviji. Ni povsem razumljivo in tudi ne razumno, da smo nekaj let to dobro prednost in to dobro izkušnjo zamenjali. Namesto tega so se vrstili in ostrili ne povsem neutemeljeni očitki o slovenskem državnem centralizmu. Razmeščanje ustanov, zlasti duhovnih, po vsej državi je najboljši način, da Slovenija pokaže, da zmore in ima moči, da razvija več svojih središč in najbrž ni več daleč dan, ko bo mogoče govoriti, da ima Slovenija tudi tretje univerzitetno središče na Primorskem.

Na ta način boste zdaj tudi v Mislinjski dolini lahko svojim otrokom dajali najboljšo popotnico za pot v življenje: znanje in dostojanstvo, pošteno človeško držo, ki so jo ljudje v teh krajih zmeraj premogli. To slednje ni samo stvar in tudi ne predvsem odgovornosti šole. Dejstvo, da je šola tudi vzgojna ustanova, nikakor ne more razbremeniti družine in njene primarne odgovornosti za to, kakšni so otroci,

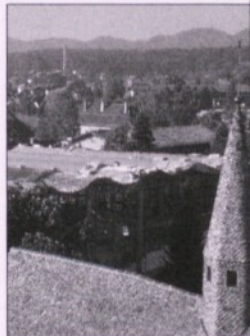
niti drugih civilnodružbenih organizacij, med katere štejem seveda tudi verske skupnosti in cerkve. Gre za odgovornost celotnega okolja, ki ne samo posreduje, ampak tudi oblikuje naš svet vrednot. Bogastva v tej dolini ni bilo vselej veliko, tudi ni bilo pravično porazdeljeno, kot najbrž ni nikjer. Poštenja pa je bilo vselej toliko, da je tudi revščina bila dostojanstvena. Morebiti je iz tega tudi za naš vrednotni sistem mogoče potegniti kakšnem koristen sklep.

Merila sveta, ki ga zdaj živimo in ga bomo čedalje bolj živeli tudi mi Slovenci, so drugačna. Tudi merila, ki merijo bogastvo. Zdaj je jasno, da najbolj iskana deviza v skorajšnji prihodnosti ne bosta ne ameriški dolar niti evro, da bo najbolj iskana deviza prihodnosti samo ideja. Ideja, ki je plod znanja, ki je idejo spočelo in ki jo zna tudi uresničiti zato, ker je realna. Že zdaj je najbolj iskano blago, po katerem je v svetu največ povpraševanja, znanje. In sicer znanje, ki rojeva realno idejo. Globalnost sveta je dejstvo. Z njim se soočata tudi Evropa in z njim se sooča tudi Slovenija. Globalnost, ta čudna beseda, pomeni, da še nikoli svet ni bil tako zelo majhen in tako zelo povezan med seboj, kot je danes. Tudi nikoli tako usodno soodvisen med seboj, kot je danes. Vprašanje o prihodnosti, o usodi našega planeta, o obstoju in prihodnosti človeštva so naša skupna vprašanja. So naš skupni izziv. Imamo na ta vprašanja odgovore? Jih lahko kdo ne išče? Si lahko privoščimo takšno razkošje? Jih lahko tisti, ki jih morebiti imajo, pridržijo zgolj zase? Si lahko zase s tem pridobijo kakšno prednost? Za kratek čas zdaj morebiti še, a kmalu bo mogoče reči: nič več. Kajti svet je en sam, kar je dobro za ene kjerkoli na svetu, je dobro za nas vse. In kar je slabo za kogarkoli med nami, je slabo za vse človeštvo. Pa vendar imajo prihodnost v tem svetu predvsem tisti, ki imajo znanje. Ti bodo namreč odločilno tako določali podobo sveta. Določali jo bodo po svoji meri.

Zato je zaskrbljujoča delitev sveta, ki se že zaznava. Nova delitev, ki ustvarja novo dvopolno družbo. Na eni strani nove delitve so tisti, ki imajo znanje, ki imajo možnost, da si pridobijo znanje in s tem znanjem pristop do sodobnih informacijskih tehnologij: računalnika, mobitela, do interneta, dostop do informacij in s temi informacijami in znanjem, ki ga imajo, si lahko zagotavljajo razvoj in prihodnost. Na drugi strani te delitve pa so tisti, ki nimajo dostopa do znanja, ki s tem znanjem ne bodo mogli do sodobnih tehnologij in ki bodo zato prisiljeni živeti na družbenem obrobju. Ta delitev se kaže na ravni globalnih družb, kaže se med kontinenti, na kontinentih, med državami, v državah in tudi v vsaki mikrodružbeni enoti, tudi v državi, kot je Slovenija, v družbeni skupnosti, kot je naše slovenstvo. Ta delitev je delitev, ki skriva v sebi nevarnost novih konfrontacij. Tudi tisti, ki bodo živeli na obrobju, se ne bodo sprijaznili s tem, da od skupnega razvoja, od skupne blaginje, ne bodo imeli ničesar ali samo tisto, kar jim bodo tisti, ki bodo imeli več ali vse, pripravljene odstopiti. To ni stvar solidarnosti, to je stvar odgovornega razumevanja izzivov prihodnosti, to je stvar odgovornosti, da sedaj živeči rod zagotovi prihodnost prihodnjim. Je predvsem tudi stvar odgovornosti upravljalcev države, da državi zagotovijo prihodnost, da zagotovijo prihodnost slovenstvu.

To je predvsem stvar dobre šolske politike. Takšne, ki ustvarja dobro šolo. Takšna šolska politika je dobra šolska politika in slovenska šola je razmero-

KULTURA

ma dobra šola. Lahko bi bila, in to si tudi želimo, še veliko boljša šola. Delajmo, da bo takšna, in tu se Slovenci kot majhen narod lahko primerjamo tudi z velikimi narodi, z narodi kjerkoli po svetu. V svetu kvantitativnih meril, tam, kjer štejejo tone, kilometri, hektolitri, tam velikih tekmovalnih zmožnosti nimamo. Kjer pa se lahko meri sposobnost in znanje človeka z znanjem in sposobnostjo človeka drugod, tam pa Slovenci ne samo da zmoremo, ampak tudi moremo sprejeti ta tekmovalni izziv. Zato naj ponovim, da je treba delati, da bo šola takšna, da bo ne samo ustvarjala možnosti za to, da bodo mladi ljudje dobili znanje, ampak, da bo v njih razvijala tudi tekmovalnega duha, ki bo razumel, da je prednost na strani tistih, ki znajo in zmorejo, ki bodo pa hkrati razumeli, da je potrebno biti solidaren z vsemi tistimi, ki v tej tekmi morebiti zdržali ne bodo. Posegi v šolo morajo biti preiščeni, brez hitrih in neprehtanih, nestrokovnih, zgolj političnih posegov vanjo. Kajti skrb za dobro šolo je skrb za mlade ljudi in je skrb za prihodnost.

Želim, da bi vsi ti novi prostori obema šolama, gimnaziji in strokovni zdravstveni šoli, dali takšno podobo. Podoba šole za prihodnost, šole za ljudi jutrišnjega dneva. V veselje vseh tistih, ki se boste v teh šolah šolali, tistih, ki boste v teh šolah učili, staršev in vse Mislinjske doline.

Čestitam na koncu vsem tistim, ki so pomagali, da je ta šola dobila takšno končno in lepo podobo, in se zahvaljujem vsem, ki so razumeli, da Slovenj Gradec takšno šolo potrebuje. Mestu Slovenj Gradec naj bo v ponos in veselje, vam vsem pa želim, da se v tej šoli dobro počutite, da imate res, kot se pravi, drugi dom.«

Gimnazijci recitatorji in igralci mladinske gledališke skupine so izvedli svojevrsten program v splet njihove zbrane in izbrane poezije pod mentorstvom Andreja Makuca, Karle Zajc Berzelak ter Alenke Rainer, profesorjev slovenskega jezika: nastop je učinkoval sveže, radoživo in neobremenjeno. Mladostno in optimistično.

Zatem so potegnili otvoritveni trak od mikrofona v množico dijakov in povabili predsednika republike, Milana Kučana, naj ga prereže in tako simbolno izroči namenu novo/novoobnovljeno poslopje. Še posebej je dobilo poudarne razsežnosti predsednikovo ravnanje, ko je odrezani del traku prepolovil in ju izročil ravnateljema - Mariji Rotovnik, ravnateljici Strokovne zdravstvene šole, in mag. Stanetu Berzelaku, ravnatelju Gimnazije: češ usoda obeh šol je zdaj v vajinih (vaših) rokah. Obema je prisrčno stisnil roki.

Po slovesnosti je sledil ogled šolskega poslopja.

Za slovenjgraško srednje šolstvo pomeni novo pridobljeno poslopje razbremenitev dosedanje prostorske stiske in normalizacijo razmer vzgojno-izobraževalnega procesa na vseh šolah, čeprav še ta vprašanja daleč niso optimalno rešena. Da seveda o modernizaciji opreme in vključevanju v računalniške in internetne programe ne govorimo.

To so seveda strokovna pedagoška vprašanja že jutrišnjega dne.

A vsekakor je ob vsem neizpodbitno: šolski prostori so bili že doslej in bodo tudi poslej med drugim namenjeni kulturnemu utripu. Doslej so dijaki vseh programov sodelovali pri številnih tovrstnih dejavnostih. O tem se prepričamo, če preberemo publikacije - od zbornikov do letopisov -, v katerih so zbrana poročila o kulturnem delu in uspehih. Zdaj imata tako

gimnazija kakor zdravstvena šola na voljo svoje prostore, ki jih bosta odprli - smo prepričani - tudi kulturnim dejavnostim v kraju.

Stalnica - povezanost z okoljem - živi iz preteklosti v sedanost in prihodnost!

Na tovrstne naloge in cilje opozarjata ravnateljca - Marija Rotovnik, prof., in mag. Stane Berzelak, še posebej pa jih tvorno vrednoti Andrej Makuc, profesor in mentor številnih kulturnih dogodkov na šoli. Podobno stvarno sodijo tudi v kulturno dejavnost usmerjeni in za kulturo zavzeti dijaki.

Mag. Stane Berzelak, ravnatelj Gimnazije Slovenj Gradec:

»Danes mora biti šola še kaj več kot le vzgojno-izobraževalna ustanova. Njeno poslanstvo mora presegati osnovno dimenzijo - še posebej, če je to šola v manjšem kraju, v Slovenj Gradcu, in če je to gimnazija, ki je programsko pripravljajnica za univerzitetne in druge študije. Ravno zato smo koncept naše gimnazije zastavili zelo drugače, kot to danes (v času storilnostno naravnane šolskega sistema, kjer se zdijo najpomembnejše različne točke z v desetinkah merjenih niansah) počne večina slovenskih šol.

Med številnimi šolskimi in obšolskimi dejavnostmi ima posebno vlogo kulturno delovanje naših dijakov in profesorjev. V ospredju je gledališka skupina s štirimi zelo uspešnimi predstavami v petem letu našega obstoja. Vse odmevnejši postajajo kulturni večeri in prostorih naše gimnazije: doslej je bilo nekaj zelo uspešnih nastopov slovenskih umetnikov. Svoje mesto dobiva knjižna zbirka E.A., na številnih prireditvah se pojavljajo naši dijaki kot glasbeniki ali recitatorji, kulturni utrip bogatijo mladi pesniki in likovniki, dijaki gimnazije, vsekakor pa šola skrbi, da imajo dijaki možnost slediti gledališkim predstavam tako v Ljubljani kakor Mariboru, slišati tudi kak rock koncert, recimo, v Ljubljani, spoznati galerije in muzeje na Dunaju, v Ogleju in še kje, slediti »pouku« v Galeriji likovnih umetnosti in drugih kulturnih ustanovah v Slovenj Gradcu in še marsikaj. Zato slovenjgraška gimnazija ni samo šola, je prostor, v katerem se išče, dela, ustvarja. In samo tako široko zasnovana šola (z zadosti izkušenimi in dobrimi profesorji) lahko ponudi mladim primerne izzive v pripravljajnici vstopanja v življenje.

In še več: s pridobitvijo novih gimnazijskih prostorov je tudi Slovenj Gradec razširil prireditvene možnosti (nekaj jih je že bilo), skratka, hitro se uveljavljamo tudi kot pomembno kulturno žarišče v Slovenj Gradcu.«

Marija Rotovnik, ravnateljica Srednje strokovne zdravstvene šole:

»Slovenj Gradec je pomembno srednješolsko središče. Prostorsko stisko, ki je bila vsa leta redna spremljevalka šole, je mestu uspelo zelo omiliti lani, ko so se odprla vrata nove stavbe na Gosposvetski 2 za potrebe gimnazije in srednje strokovne zdravstvene šole. Novi prostori s sodobnimi učnimi pripomočki pa ne pomenijo le boljšega učno-vzgojnega dela, ampak pomembno in kvalitetnejšo njegovo nadgradnjo. Ker ima šola veliko telovadnico in dvorano, si lahko privoščimo večje prireditve, za katere smo si morali doslej iskati prostor drugje in ga tudi plačevati (npr. za literarna srečanja, gledališke in druge prireditve). Popoldne bo mogoče - pouk je pretežno dopoldanski - organizirati mnoge dodatne dejavnosti (raz-

govore o prebranih knjigah, ogled video filmov, tečaj latinskega jezika, priprave na prireditve, proslave, nastope). Nekaj tega, kar smo v teh prostorih, je že bilo, recimo otvoritev dveh likovnih razstav, ogled TV filma o Pečkovem slikarstvu itd. Nova šola, ki je v jedru mesta, postaja tudi živo kulturno središče tako za dijake kot učitelje, saj si vse več tovrstnih dejavnosti in prireditev - tudi specifičnih, ki zadevajo zdravstveno šolo - išče pot v naše nove prostore: doslej je bilo večinoma obratno. In če je prireditev »doma«, je dosti bližja in dosti bolj naša kot tista na »večnih gostovanjih. (...)

Mislím, da se na vsakem koraku čuti kulturno okolje notranjosti in zunanosti šole, ki ji bomo seveda učitelji in dijaki, vsak po svojih močeh, dodajali nove, ustvarjalne sokove in mladostni optimizem ter nove in sveže zamisli. Zavedamo se, da mladi namreč rastejo ali padajo ob osebnostih, ki jih učijo in vzgajajo.«

Res, zbranost, resnost, delovni nemir je čutiti v avli in na hodnikih, čeprav se giblje v vse smeri reka mladostnih in optimističnih obrazov; mnogi dijaki pa si zbrano s posebnim zanimanjem ogledujejo razstavljena dela nekaterih koroških likovnih umetnikov...

Spiritus agens šolskega kulturnega utripa je **Andrej Makuc**, profesor slavist in mentor dejavnosti:

»Pogosto je slišati, da je (bilo) o kulturi zagotovo povedano že vse, predvsem pa dovolj, raje celo preveč. Tudi mene je že imelo, da bi podprl te prislovično entropične trende, če bi mi izkušnje pritrjevale, da človek prinese potrebe po lepoti in resnici že s seboj na svet kakor tiste nagnonske: dati vase, nase in podse. Pa mi niso. In za to gre: načelno je mogoče človeka naučiti za silo brati ali ga delati zbranega s silo, če že drugače ne gre. Odpreti mu na ta isti način srce in duha, je jalova setev. Do njiju vodi druga pot. Zato je tako dragoceno, če je mogoče navsezgodaj svojih let odpreti se za knjigo, glasbo, barvo in črto, giba čarovnijo...

V tem duhu ni naša gimnazija (in to je najbrž stalnica vseh izobraževalnih ustanov) nič posebnega: daje se (tudi) kot poligon za te sorte iskalce. Morebiti je njej lasten samo način, kako to počne.«

Katja Vovk, dijakinja in članica gimnazijske igralске skupine:

»Kultura je vsota vseh tistih procesov, sprememb in tvorb, ki so posledica materialne in duhovne dejavnosti človeštva. Posameznik v ustvarjanju doživi popolno svobodo. Tega se zaveda tudi kolektiv slovenjgraške gimnazije, ki ves čas spodbuja k ustvarjalnosti tako v književnosti in gledališču kakor likovni umetnosti. Duša spodbud je profesor Makuc. Izkušnja odrskega nastopa mi je dala vedeti, kolikšna je moč poezije in dramske besede. Ta volja se je pretila tudi v pesniške oblike, ki jih je zmoglo moje pero. Nekaj pesmi so objavila Odsevanja. Poigravanje z resničnostjo me je spet pritegnilo v igralsko skupino, da skupaj s Piko Nogavičko Andreja Rozmana - Roze podoživljam iluzije in umišljeni svet in z gledalci vred nepopisno doživetje. Prav zato se mi zdi gledališče primerljivo z vrtnico, katere lepota se skriva v omamnem vonju.

Kulturne prvine vplivajo na zavest in človeka moralno oblikujejo. Vse preveč je danes čaščenja gmotnih in materialnih dobrin, medčloveški odnosi se

odtujujejo. Pika pravi: 'Zdaj pa ne bom nikoli postala velika!' Ljube so mi te misli: v njih se skriva - ne v skrinji zlatnikov - pot do sreče.«

Jasmin Džambič, dijak in član šolske gledališke skupine:

»Gimnazija je že od samih začetkov aktivna na vseh kulturnih področjih. Najbolj odmevni so Kulturni večeri, objave mnogih pesmi dijakov, gledališke predstave (Zvoni, zvoni!, Razredni sovražnik, Pika Nogavička ter recital Ti, vetrnica ukradenega večera), likovno ustvarjanje, ogledi kulturnih prireditev...

Vse to ima isti smoter, na lep in preprost način nam posreduje novo in zanimivo umetnost. Te dejavnosti nam razvijajo zavest, poglobljajo duha, oplemenitijo srce in navdajo človeka z veseljem do življenja. (...)

Tudi jaz sem zelo aktiven, ukvarjam se z gledališčem. Res je, da se svet z odra vidi drugače in da v realnosti ni vse tako, ampak nekaj pa le imata oder in realnost skupnega: in sicer to, da tudi v življenju moramo ves čas igrati take ali drugačne vloge, in prav to počnemo tudi mi na odru. (...)

Osebo se počutim ko ptica. Z mislimi letam okrog in okrog, igram za dušo, igram za voljo do življenja. (...) Oder in jaz sva eno.«

Ana Javornik, dijakinja gimnazije, letošnja Pika:

»Kulturni utrip na gimnaziji... Hm... Tistemu, ki umetnost ljubi, ga sicer nikoli ni dovolj. Sploh pa ne tukaj - daleč od prestolnice. Večkrat se človek pošteno »načaka«, da vidi kakšen dober film, ki ni poceni ameriško - oprostite izrazu - sranje (oskarji gor ali dol), da o gledališču (oziroma pomanjkanju le-tega) sploh ne govorimo.

Ampak to je najlažje. Namreč kritizirati ljudi in okolje, da se nič ne dogaja. Najlažje je reči: 'Ej, v tem Slovenj Gradcu je takšna tuga!' To zahteva najmanj energije.

Veliko težje pa je biti dejaven (...) in tistim, ki si tega želijo, je to pri nas, na gimnaziji, ponujeno. V zelo veliki meri. Prostovoljno in neobvezno - in hvala bogu, da je tako. Kajti neumno, res neumno je siliti kogarkoli, naj išče lepoto v Umetnosti, če ga to ne zanima.

(...) Hvaležna sem šoli, ker nam omogoča doživeti toliko različnih stvari - od filmov, kulturnih večerov, razstav do gledaliških predstav - in nas uči ljubiti še kaj več kot pa tisto, kar nam vsak dan vsiljuje Amerika: nikoli zaključen krog potrošništva.«

Vsekakor, to je tisto več, kar šola poleg učno-vzgojnega delovanja neopazno in spodbudno oblikuje, daje, usmerja, kar je kulturni plamen, ki plapolja v okolje, se uresničuje v svežini in iskristivosti mladega duha in ustvarjalnem in poustvarjalnem utripu, ki dokazuje, kako se kulturno nehanje vrašča in zrašča s šolo in je del njene podobe, več, kako postaja del podobe mesta, občine in - ne nazadnje - Koroške. Slovenjgraška gimnazija in zdravstvena šola sta v novih prostorih zadobili nov izobraževalni polet in poglobili in razširili humanistično naravnost, kulturne naloge in tovrstne vzgojne cilje.

Prepričani smo, da ju v tem nehanju čaka veliko uspehov in zglednih dosežkov!

Tone Turčnik

KULTURA

ODLIČJE ZA ANDREJA MAKUCA

... za ustvarjalne in poustvarjalne dosežke v kulturi

KULTURA

Andrej Makuc

24. januarja 2001 so v veliki dvorani Narodnega doma v Celju podelili odličja Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti uglednim slovenskim kulturnim delavcem za njihove ustvarjalne in poustvarjalne dosežke v ljubiteljskih kulturnih dejavnostih. Med dobitniki bronaste plakete je bil tudi **Andrej Makuc**, profesor slavist na slovenjgraški gimnaziji, režiser, pisatelj in sourednik Odsevanj, mož, ki z veliko voljo in ljubeznijo širi obzorja ljubiteljske in poklicne kulture v našem mestu in na Koroškem in ki izgoreva za tovrstne pedagoške cilje. Na slovesnosti je govoril Jože Humer, lanskoletni dobitnik zlate plakete, kulturni program podelitvene slovesnosti pa sta zaokročila Celjski godalni orkester pod vodstvom Nenada Firšta in Plesni forum Celje pod vodstvom Goge Stefanović-Erjavca. Odlikovancem (Mitji Šipku - zlata, Eduardu Oražetu - srebrna, Stanki Golob, Tinetu Lenarčiču, Francu Malovrhu, Andreju Makucu in Dariu Scheru - bronasta plaketa) je čestitala tudi Andreja Rihter, ministrica za kulturo.

Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec je predlog utemeljila takole:

Gospod Andrej Makuc, profesor slavist na Gimnaziji Slovenj Gradec, se je rodil leta 1951 na Brdah pri Slovenj Gradcu. Po gimnaziji na Ravnah in študiju na Filozofski fakulteti v Ljubljani in diplomu leta 1977 se je zaposlil na Šolskem centru v Slovenj Gradcu, kjer je v različnih programih poučeval slovenski jezik s književnostjo. Pred petimi leti je postal član gimnazijskega profesorskega zbora v Slovenj Gradcu.

Gospod Andrej Makuc vlaga velike napore v vzgojno-izobraževalna prizadevanja: na šoli velja za odličnega pedagoga in strokovnjaka, mnogo časa pa posveča kulturnim dejavnostim z namenom, da širi ljubezen do slovenskega jezika in leposlovne knjige, pogloblja znanje, voljo in željo po branju, spoznavanju gledališke ter filmske kulture oziroma ustvarjalnosti, predvsem pa se zavzema za spoštovanje in ugled materinega jezika kjerkoli je mogoče.

Kot kulturnega delavca ga cenimo:

poznamo ga kot odličnega govornika ob slovenskih priložnostih in analitično prepričljivega povezovalca, posebej literarnih prireditev, ter sogovornika na okroglih mizah o novih knjigah in filmih;

cenimo ga kot režiserja dramskih postavitev (s šolsko skupino je zgledno uprizoril Janka Messnerja Pogovor v maternici Koroške Slovenke, Janeza Žmavca Podstrešje, Niegela Williamsa Razredni sovražnik, letošnjo zimsko sezono pa uspešno Astrid Lindgrenove Piko Nogavičko (v

odrski priredbi Andreja Rozmana Roze); sestavil in zrežiral je tudi nekaj pesniških oziroma pripovednih recitalov itd.;

spoštujemo ga kot mentorja v Literarnem klubu Slovenj Gradec, kjer s kritičnim obvladovanjem tematike usmerja mlade pesnike in pisatelje k nenehnemu izobraževanju ter reševanju vsebinskih in slogovnih vprašanj, še posebej pa kot selektorja za območna srečanja pesnikov in pisateljev začetnikov;

priznavamo mu veliko zavzetost pri delu v uredniškem odboru Odsevanj, ki izhajajo že več kot 20 let in kjer odločno zastavlja visoke zahteve kvalitete;

nepogrešljiv je njegov delež pri pripravi in izdaji slovenjgraških srednješolskih zbornikov, monografije Slovenj Gradec in Mislinjska dolina I, zbornika Slovenj Gradec in Mislinjska dolina II in drugih publikacij;

velik je njegov avtorski prispevek v Odsevanjih, nekaj tudi v Književnih listih, Večeru in še kje, kjer v odličnem slogu informira javnost o slovenjgraških kulturnih, predvsem pa literarnih dogajanjih itd.

Gospod Andrej Makuc si vse bolj jasno oblikuje literarno ime oziroma riše svojo literarno podobo: doslej sta izšli dve knjigi, in to Spominjam se, a že? (zbirka črtic) ter Norci, generacijski roman, široka panoramska freska, delo, ki je doživelo promocijo lani in ki je vzbudilo dovolj pohvalne pozornosti. Nekaj tudi kritičnih opomb. Delo je jezikovno odlično, v marsičem inovativno, predvsem pa bravurozno oblikovano literarno besedilo.

Poleg poklicnega dela, ki ga opravlja z veliko prizadevnostjo, je vsestransko živo vpeto v slovenjgraški kulturni utrip njegovo ljubiteljsko prizadevanje, izraženo v skrbi za živo in polnokrvno slovensko besedo in vrednotenje slovenske književnosti, in prav to daje slovenjgraškemu kulturnemu utripu svojevrsten neponovljiv pečat, lesk žlahtnosti ob spoštovanju bogate slovenske kulture, v prvi vrsti leposlovne dediščine.

Gospod Andrej Makuc je za tako zastavljeno pedagoško, ustvarjalno in poustvarjalno kulturno delo dobil več priznanj: Ministrstvo za šolstvo in šport mu je podelilo naziv svetovalec (1992) ter svetnik (pred dvema dobrima letoma), Mestna občina Slovenj Gradec pa Bernekerjevo plaketo (1987) in Bernekerjevo nagrado (1997) za izjemne uspehe v ljubiteljski kulturni dejavnosti ter za literarne in publicistične dosežke.

Sodelavci Odsevanj - iskreno čestitamo!

BESEDA OB JUBILEJU IN O JUBILEJU

- 40-letnici ekonomske šole Slovenj Gradec

Ob jubileju - 40-letnici ekonomske šole Slovenj Gradec oz. Šolskega centra Slovenj Gradec dne 20. oktobra 2000 s pričetkom ob 12. uri v avli šolskega centra.

(Govoril sem prosto na osnovi zapisanega koncepta; ker pa se mi zdi vredno nagovor ohraniti, sem ga kratko skiciral: ni dobesedni zapis.)

Spoštovane gospe, spoštovani gospodje, dragi gostje!

Najprej naj čestitam vsem, ki danes delajo na Šolskem centru, še posebej tistim, ki razvijajo ekonomski program, k visokemu jubileju, 40-letnici šole: vsekakor je to praznik, na katerega nismo niti zmogli pomisliti, ko smo začeli izvajati ta program, drugače, ko smo bili priče ustanovitve ekonomske šole.

Gospe in gospodje, je čas setve in je čas žetve in je čas dela in je čas praznovanja!

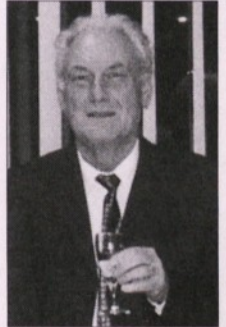
Slovenj Gradec je leta 1960 bil še malo znano mesto, prve klice kulture so pognale rast, gospodarstvo si je zastavljalo bolj optimalne cilje, imeli smo le osnovno šolstvo. Politična klima je postajala bolj naklonjena tudi srednjim šolam: zahtevki, da se morajo te šole seliti iz večjih središč drugam, so spodbudili tudi koroško območje, še posebej Slovenj Gradec, da je začel misliti tudi na šolsko policentričnost. Okraj Maribor je terjal podatke o možnostih ustanovitve ekonomske šole v Slovenj Gradcu. Občina - Občinski ljudski odbor Slovenj Gradec, predsednik je bil Oto Sekavčnik - je pozitivno odgovorila (dokument je podpisala Angelca Justin, načelnik za družbene dejavnosti) in postopek je stekel. Bilo je spomladi. Potem se je slišalo, naj bi vse šlo na Ravne: pa je prof. Pečko organiziral delegacijo, ki je šla v Maribor prepričevati o potrebnosti šole: dr. Stane Strnad, Jože Vogrinc, Franc Beliš in Karel Pečko, morda še kdo, in je posredovala, da je odločitev bila taka, da Ravne dobijo tehniško usmeritev, Slovenj Gradec ekonomsko. Poklicali so me na občino in prepričali, da sem se prijavil za ravnatelja. Kmalu sta sledili odločbi o ustanovitvi šole in imenovanju ravnatelja. Pečko je bil zadolžen za pripravo prostorov in vsega, kar je potrebno za začetek: krepko sem pomagal. 15. septembra 1960 so posedli prvi dijaki v prvo učilnico v Golovem Šteklju. Mislim, da jih je bilo 81: od tega jih je zaključni izpit v prvem roku opravilo okrog 40, hkrati tudi prvih 20 vpisanih ob delu. Kmalu so se iz stavbe izselile družine, pa osnovna šola in ekonomska je dobila v upravljanje celo stavbo. Že zelo zgodaj smo mislili na novo gradnjo, a se je motalo in padlo v vodo: skupen projekt za nas in Mursko Soboto.

Iskali smo učitelje: vsi redni (Konrad Ferk, Marija Weingerl in jaz) nismo ustrezali kriterijem, a smo vendarle začeli. Nekaj je bilo honorarnih. Danes ob tako šibki zasedbi ne bi dobili zelene luči. Pa smo vztrajali, trdo delali, občina je pomagala in smo zadevo pripeljali do prve mature, ki je odločno uspela. Pohvalil nas je zunanji predsednik profesor Boris Jaklič - da se lahko merimo z drugimi, tudi večjimi srednjimi šolami. In tako je bil led prebit: šola se je pridružila kulturnim ustanovam, ki so se ukoreninile in začele razcvet. In razvoj mesta je bil skokovit in nezadržen. Tudi šole. Močno se je uveljavljala ideja policentrizma: in pozneje smo to tudi v šolstvu močno poudarjali, da smo lahko razvijali nove programe in pridobivali nove šole. Šolski okoliš je ves čas segal do Velenja (celo Mozirja), Črne, Radelj, pa tudi od drugod so kdaj prihajali učenci.

Šola se je vsekakor močno vključevala v mestno dogajanje s kulturnimi in drugimi prireditvami, tako da je mesto začutilo njen utrip in jo začelo spoštovati. Kmalu je to veljalo za celotno koroško območje.

Da, šola je nezadržno napredovala, še bolj potem, ko se je preselila leta 1975 v nove prostore na Štibuhu. Vsakdo je kaj prispeval: dijaki, učitelji, ravnatelji. Toda odkod ta vztrajnost, volja, delavnost? So zgodovinski razlogi, mislim pa, da k temu prispevata tudi žametna modrina neba in oživljajoča svetloba, ki budita voljo in optimizem, da mora vsakdo kaj dodati k rasti, recimo, šole. In tako je bilo. Profesorja Avgust Majerič in Leo Gusel, danes doktorja znanosti na mariborski univerzi, sta šolo kadrovske utrdila, Franček Lasbaher je pripeljal šolo za prodajalce, pozneje trgovinski program (1971), zdravstveno šolo kot dislocirano enoto mariborske, kar je trajalo le eno leto (1973), pa UAS (1975) - živela je deset let, dislocirano enoto celjske gostinske šole (1976), PAŠ (1978) - delovala je le štiri leta. Za mojega drugega mandata smo osamosvojili v okviru šolskega centra gostinsko šolo in pridobili dislocirano enoto mariborske lesarske usmeritve (1987). 1992 je Silva Roncelli Vaupot uspela pripeljati petletni program poslovni tajnik, 1996 je bila ustanovljena gimnazija, leta 2000 pa se vsem tem šolam pridružuje višja strokovna šola za menedžerje. Vse to je vplivalo tudi na spreminjanje imena šole - od ekonomske srednje šole, do šolskega centra, pa šolskega centra Edvarda Kardelja, pa srednje šole in nazadnje Šolski center s petimi šolami.

KULTURA

Tone Turičnik

Za novo poslopje smo učitelji in učenci zbirali lastni samoprispevek, da smo dokazovali nujnost gradnje. In je pomagalo.

In kako je danes?

Danes je učencev vsaj 25-krat več (brez večernikov oziroma šolajočih se ob delu), rednih učiteljev vsaj 40x več (vsi imajo domala visokošolske ali univezitetne diplome, so mentorji, precej je svetovalcev, tudi naziv svetnik so si nekateri prislužili, nekateri so že magistri, obetajo se tudi doktorji znanosti; učilnic je vsaj 30x več (modernih, kot je bil fonolaboratorij, zdaj računalniške učilnice in druge strokovne učilnice (menda bomo danes odprli moderno učilnico trgovine), tri dokaj sodobne stavbe, dve telovadnici, drugih prosotorv je precej itd., šolski okoliš se ni nič spremenil, le odstotek vpisa se spreminja, nekdanji naši dijaki so zdaj profesorji in strokovni učitelji na šoli, velja tudi za gospo ravnateljico, vseh maturantov je bilo nekaj nad 7000, ekonomskih in podobnih pa čez 3500 itd.

Pomembno vlogo je imel mladinski klub OZN (dijak Vinko Ošlak je sprožil zamisel o razstavah v čast ZN v UP - in ideja je obrodila neslutene sadove, klub je vodil Miloš Svanjak), dikali so se udeleževali številnih tekmovanj in velikokrat zmagovali, odmevna so bila srednješolska srečanja (1980 do 1990), vse šole so tako ali drugače sodelovale v kulturnem utripu kraja (recimo, gledališka predstava Rdeče in modro v mavrici, pevski zbor, sodelovanje na proslavah, kar zdaj najbolj prizadevno nadaljuje gimnazija), danes imamo na šoli pisatelje, publiciste, pisce šolskih skript in učbenikov, od skromnih začetkov se vse bolj utrjuje sodelovanje s Koroško (Velikovec, Beljak, slišim za sodelovanje z Italijo), šole se v okviru svoje stroke povezujejo z drugimi šolami v Sloveniji itd.

Da je ta razvoj bil nezaustavljiv in družbeno pomemben in odmeven, dokazujejo dobitniki Vrunčeve, Bernekerjeve in Žagarjerve nagrade, priznanj, ki so jih dobili naši sedanji in nekdanji učitelji, Mladi ekonomist je dobil zlato ptico kot najboljši šolski list (1971), šola Žagarjevo priznanje in Vrunčevo nagrado itd. Zdaj so mnogi učitelji dosegli imenovanje po strokovnih nazivih, tudi dijaki so dobili številne republiške nagrade, pa celo nekoč še kakšno zvezno.

Rast je bila dinamična in veličastna: vsakdo je prispeval po svojih močeh, volji in znanju in Šolski center je postal eden izmed temeljnih stebrov mestne strukture, ki še z drugimi dejavnostmi teži krepko k napredku in predstavlja pomemben center v trikotu Celovec - Maribor in Celje. Šola je eden izmed krepkih stebrov!

Tudi danes naši ravnatelji in šole ne zaostajajo: hitijo v korak s časom. Včeraj ste izročili namenu

nov obdelovalni stroj na lesraski šoli, med prvimi v Sloveniji, danes boste odprli učilnico, moderno učilnico za šolanje trgovcev, spet kot edini in prvi v Sloveniji, v ponedeljek bosta gimnazija in zdravstvena šola dobili novo in moderno šolsko poslopje, kjer bo delo lažje in uspešnejše itd.

Da, gospe in gospodje, je čas setve in je čas žetve, je čas dela in je čas praznovanja. Danes je praznik! Šolski center je največja srednješolska ustanova na Koroškem, med največjimi tudi v Sloveniji. Razvoj je terjal veliko naporov in energij, znanja, izkušenj in iznajdljivosti, vse pobude so domala rasle iz jedra ekonomske šole, okolje je znalo prisluhniti in je sodelovalo, za možnosti naših mladih ljudi, da so pridobili izobrazbo, se zaposlovali, šli študirat in jim ni bilo treba kot Vorančevim hlapcem in deklam prosjačiti milosti, se vračali domov in pomagali razvijati našo Koroško. Veliko tistih, ki so dodajali delež - dijakov in učiteljev - je že umrlo, spoštujemo njihov delež, ohranimo jih v delovnem spominu. Še veliko bo treba storiti, ker Koroška zaostaja in le znanje in volja in delavnost jo lahko rešijo tega zaostajanja.

Danes je praznik: tehtali smo setev, izmerili žetev, spoznali, da le nova znanja vodijo po poti naprej. Da, žametna modrina neba bo še naprej sejala pogum in optimizem. Tudi drzno zastavljeni cilji bodo ob tem postali resničnost.

Da, prepričan sem, da bo tako!

Zahvala ob predstavitvi knjige:

Najprej se zahvaljujem kolegu Andreju Makuca za pristrčno, naklonjeno in prijazno predstavitev knjige (Tudi do roba in - včasih - čez), kolegici Heleni Merkač, da je spodbudila idejo za knjižni natisk šolskih utrinkov, slikarju in prijatelju Karlu Pečku za likovno opremo, mag. Vinku Ošlaku, profesorjema Jožetu Potočniku in Frančku Lasbaherju za prijateljske nasvete in opozorila, Mihi Ločičniku, direktorju uprave IGEM, Dravograd, da je sklenil v imenu podjetja denarno podpreti izdajo knjige, Danici Švab, ravnateljici ekonomskega programa, in Danijelu Tancerju, da sta prižgala zeleno luč za izdajo v okviru 40-letnice ekonomske šole, Blažu Prapotniku, uredniku Založbe Cerdonis, in Albinu Kacu, direktorju Koroške tiskarne, da sta korektno in v rokih opravila tehnično delo, predvsem pa tudi moji ženi za potrpežljivo prenašanje moje prostovoljne odsotnosti v delovnem kabinetu, kjer sem brusil in pilil do zadnjega prispevke za knjigo. Vsem, ki boste prebirali zapise, pa želim, da bi uživali in da bi ta ali druga podoba obudila kakšen lep spomin na srednješolsko življenje, na najlepša mladostna leta. Hvala!

OTO VRHOVNIK

- med Slovenj Gradcem in Dunajem

Magister Oto Vrhovnik je naše gore list – iz Otiškega Vrha pri Dravogradu, ki je svojo glasbeno kariero, umetniško in pedagoško, kot klasični saksofonist napravil večinoma v tujini, v Avstriji. V lanskem letu je postal redni univerzitetni profesor na Univerzi za glasbo in upodablajočo umetnost na Dunaju, kar je krona njegovega pedagoškega dela. Ob tem je aktiven kot solist in vodja saksofonskega ansambla ter kvarteta. Nekaj svojih kulturnih prizadevanj, ustvarjalnih in organizatorskih moči je namenil in še vedno namenja tudi dogajanjem v Sloveniji, predvsem pa, kot sam pravi, doma vse bolj ceni mir zasebnega življenja, čeprav si je ob svoji hiši v Pamečah pri Slovenj Gradcu postavil vrhunski glasbeni studio. V Melopoji, kakor se imenuje snemajo tudi vidnejša imena slovenske glasbene scene, vrata pa so odprta tudi še neuveljavljenim glasbenim ustvarjalcem. Z gospodom Vrhovnikom, ki je prijeten in prav nič redkobeseden sogovornik, smo pokramljali kar v njegovem studiu, ko je nekaj časa svoje zasebnosti namenil Odsevanjem in temu intervjuju.

- Gospod Oto Vrhovnik, vaša življenjska pot je zanimiva in nevsakdanja, tudi vaša glasbena pot se je začela v Mislinjski dolini, kjer so vaše korenine. Ste domačin, uspeli ste v tujini, domov se vračate predvsem zasebno. Katere so glavne postaje v vašem glasbenem življenju?

Doma sem iz Otiškega Vrha pri Dravogradu, z glasbo se ukvarjam že od osmega leta starosti. Glasba je bila v naši družini doma od nekdaj. Najprej sem igral klarinet pri godbi na pihala v Šentjanžu, kjer je igral tudi moj oče. Igral sem tudi v narodnozabavnem ansamblu. S petnajstimi leti sem začel igrati saksofon. Končal sem kovinarsko šolo, odslužil vojaščino in nekako v tem času sem se odločil, da postanem profesionalni glasbenik. Glasbene šole za saksofon v takratni Jugoslaviji ni bilo, zato sem se po uspešno opravljenih sprejemnih izpitih vpisal na srednjo glasbeno šolo v Mariboru, instrument - klarinet. Šolanje sem nadaljeval v avstrijskem Grazu, kjer sem opravil diplomu, tokrat že na klasičnem saksofonu. Diplomiral sem tudi v Parizu, pedagoška in koncertna smer. Vsebina moje magistrske naloge pa je na kratko: saksofon - klasika in jazz. Po študiju sem se posvetil pedagoškemu delu.

- Takole, ko naštevate, je slišati, kot da je teklo vse kot po maslu... Katere težave so bile v teh letih največje?

Po opravljenem študiju sem začel iskati zaposlitev. V domovini so sicer veliko obljubljali, tudi v

Ljubljani, a je ostalo le pri tem. Kasneje mi je uspelo dobiti službo v Grazu na konzervatoriju. Naj pojasnim, da so redki vrhunski glasbeniki, ki se preživljajo kot koncertni izvajalci. Večini glasbenikov pomeni pedagoško delo vsakdanji kruh.

- Kakšna je pot glasbenika in kako se je začela vaša solistična kariera?

Solistična pot se navadno začne po študiju in kvaliteta raste do zrelih let. Nenehno iščemo vrhunc... Leta 1979 sem sodeloval na svetovnem kongresu saksofonistov v Chicagu, ZDA, kjer sem edini predstavljal Jugoslavijo. Na kongresu sem po predhodni prijavi nastopa tudi igral, kar je pravzaprav dosežek. Igrati drugim svetovnim saksofonistom pa tudi velik izziv. No, od takrat sem odigral preko tristo samostojnih koncertov po Evropi, predvsem v Avstriji.

- Je pedagoško delo ob tej pestri koncertni dejavnosti kaj trpelo?

Bi rekel, da ne. Takšno je pač življenje glasbenika: turneje, koncerti. Ob rednem delu sem vodil še preko sto seminarjev in poletnih šol za klasični saksofon.

- In kateri so mejniki, pomembni vam osebno, kot solistu in glasbenemu pedagogu?

Leta 1983 sem sprejel povabilo Dunajskih filharmonikov, kjer igram še danes. Sodelujem tudi v Državni operi in na Poletnih salzburških igrah. Na dunajski univerzi za glasbo sem vodil seminarje za klasični saksofon, ki so bili osnova za sprejemni izpit na tej ustanovi. Od leta 1985 sem na Univerzi za glasbo in upodablajočo umetnost na Dunaju predaval kot gostujoči profesor. Leta 2000 sem na tej univerzi postal redni univerzitetni profesor, kar je dejansko vrh moje pedagoške kariere. Pravzaprav sem saksofonu kot klasičnemu instrumentu, kot prvi učitelj za ta instrument na Dunaju, pomagal priboriti mesto, ki mu gre.

- Nekaj svoje ustvarjalne in organizatorske energije pa ste vendarle posvetili tudi delu v Sloveniji.

Pred leti sem organiziral koncert, na katerem je igralo kar 127 saksofonistov, to je bila senzacija za Slovenijo. Vodil sem tudi slovenjgraški Big band, v katerem so igrali glasbeniki s cele Koroške. Nekajkrat smo uspešno organizirali božične koncerte, na katerih so kot gosti sodelovali tudi glasbeniki s svetovnih odrov, posneli smo tudi glasbeno kaseto Od Slovenj Gradca do Dunaja...

- In zakaj je zasedba Big banda prenehala z delom? Za takšno ekipo, ko je enkrat organizirana, spravljen v pogon, je vendar najslabše, da se ustavi.

KULTURA

Oto Vrhovnik

Brez ustreznih sredstev takšen projekt ne preživi. Tu je šlo za premajhno mero razumevanja s strani občine in institucij. Občutek imam, da te stvari niso primerno urejene in da je podpora, žal, nesorazmerna. Mi bi lahko s tem Big bandom tu na Koroškem spulili vragu rep! Glasbeniki so vlagali vanj svoje znanje, ustvarjalno energijo, pa tudi lastna sredstva za potne stroške in podobno, da o inštrumentih ne govorim. Big band bo miroval do takrat, ko bo nekdo z razumom in željo prevzel skrb nad finančnimi sredstvi za obstoj tega orkestra.

- Če se vrneva na vaše ustvarjalno delo v tujini, kjer so pogoji bistveno drugačni. Kateri projekti so vam najbolj uspeli?

Igram v »svojem« saksofonskem kvartetu. Ustanovitev saksofonskega orkestra, ki ga kot dirigent vodim, pa je bila novost za srednjo Evropo. S tem ansamblom veliko koncertiramo, tudi internacionalno, in snemamo.

- Družino in dom imate v Sloveniji. Kako usklajujete delo na Dunaju z zasebnim življenjem v Pamečah?

Marsikdo se čudi, češ, kako daleč se vozim. Vendar se je, vsaj meni, lažje peljati od tod na Dunaj kot v Ljubljano. Tedensko sem tri dni v Avstriji, povprečno, včasih so tudi turneje in podobno. Odgovarja mi univerzitetni sistem dela, ker sem med počitnicami lahko več z družino. Veliko mi pomeni zasebni mir, to vse bolj cenim.

- Ste lastnik sodobnega glasbenega studia in založbe Melopaja. Zakaj ste se odločili za ta korak?

Želja po lastnem snemalnem studiu tli v vsakem glasbeniku. Sprva je pri tem šlo bolj za hobi, vendar je to početje preraslo v pravo podjetje. Studio je prva violina, založba je drugotnega pomena, vendar delujeta povezano.

- Vaš snemalni studio slovi med poznavalci, ker veliko vlaga v opremo, za razliko od drugih, tudi v glasbene inštrumente, ki so na voljo glasbenikom. Je to predvsem zaradi tega, ker ste sam glasbenik?

Nekaj je gotovo na tem. Predvsem pa gre za zadovoljstvo glasbenikov in dober izdelek. Koncertnega klavirja pa tudi ne moreš privleči v snemalni studio, da bi posnel pesem, dve...

- Imate celo nekaj redkih in cenjenih glasbil. Je glasbilo, morda tudi ojačevalec iz sedemdesetih, res tako pomemben dejavnik pri glasbeni produkciji?

Vsekakor. Ta glasbila imajo svoj značilni zvok, ki se ga umetno ne da proizvesti. Obstajajo sicer približki, samplerji, vendar je original le en sam. Ušesa, posebej še izostrenega, se ne da prevarati. Zato imamo v studiu koncertni klavir Böserndorfer, klaviature Fender Rhodes, orgle Hammond B3 in M100 z originalnima lesenima Leslijema (zvočnik), ojačevalce Fender in Vox ac 30, na kakršnih so, mimogrede, igrali legendarni Beatlesi. Studio, ki je velik cirka 200 m², ima šest snemalnih kabin, posebno sobo za tolkalista, je opremljen z najsodobnejšimi snemalnimi napravami in mešalno mizo. Ko izbiram opremo za studio, se zgledujem po vrhunskih studiih po svetu. V nekaterih sem tudi sam snemal. Pa tudi trato pred objektom smo uredili zato, da bi se glasbeniki čimbolje počutili, veste, tudi ambient prispeva svoje k počutju in sproščenemu igranju.

- Katere zvrsti glasbe snemate pri vas? Ali glasbenikom glede na vaše izkušnje in izobrazbo tudi svetujete, pomagata?

Snemamo vse vrste glasbe, za to imamo pogoje, kar je pomembno, smo univerzalni. Glasbenikom skušam pomagati. Jaz takšnih možnosti nisem imel, tehničnih pa sploh ne. Včasih popravimo tudi kak aranžma, kaj dodamo ali odvezamo,

Big band igra na slavnostni prireditvi ob 100. obletnici Bolnišnice Slovenj Gradec leta 1996.

Oto Vrhovnik ob natančnem posnetku svojega saksofona

dokončamo... Dober izdelek je tudi naš ponos in za to se trudimo.

- Avtorji glasbe in tekstov verjetno različno reagirajo na pripombe. Kaj pa sugestije, ki ne padejo na plodna tla?

Nekateri avtorji in izvajalci točno vedo, kaj in kako, drugi sami poprosijo za nasvet. Pri drobnih stvareh niti ni tako pomembno, včasih gre le za piko na i. Pogosto so to zgolj različni pogledi in okusi. Kadar izvajalci pripeljejo svojega producenta, ki je odgovoren za izdelek, je posegov manj. Vsekakor so moje pripombe dobronamerne, vendar na njih ne vztrajam, če jih izvajalci ne želijo upoštevati.

- Kaj pa zadeve, ki po splošnih merilih dobrega okusa niso za javnost? Ali pa plagirati?

Na splošno se pri nas v Sloveniji snema preveč slabih skladb, tako po glasbeni kot po tekstovni plati. Vsakdo lahko naredi karkoli. Studii gledajo le na denar in snemajo primitivizme. Pri nas take stvari odklonimo, včasih predlagamo spremembe. Posnetek ostane in gre v javnost, zato ni vseeno kakšno je, npr. besedilo. Tu ne gre le za jezikovne okornosti in nepravilnosti, pojavljajo se neumnosti, vulgarnosti in opolzkosti. Saj poslušate radio. To je sramota.

Pa še krade se ogromno. To me resnično moti in jezi. Na tem področju je, pri nas v Sloveniji, še vedno velik nered.

- In če se vrneva na prijetnejše teme. Pred studiem stoji ogromen saksofon. Kakšen je vaš odnos do glasbenih instrumentov na splošno?

Saksofon, ki stoji pred vhodom v studio, je iz nerjavečega jekla narejena kopija mojega tenor saksofona in je s podstavkom vred visok pet metrov. Nanj se da tudi zaigrati, potrebujem le ustnik in

lestev. Postavljen je tudi kot simbol glasbe in studia.

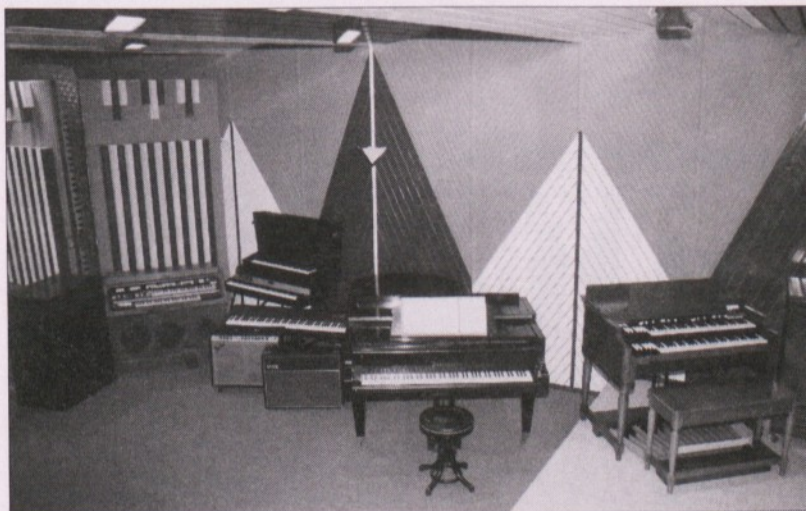
Inštrumenti, predvsem klasični, so lepi predmeti, tudi ko enkrat odslužijo svoje. Do inštrumentov naj bi bili spoštljivi. Skozi svojo življenjsko dobo inštrument namreč doda neko vrednost v zakladnico kulture, zato ni prav, da bi ga odvrgli, bolj primerno je, da služi kot okras.

- In kakšni so, gospod Oto Vrhovnik, če se lahko izrazim malce populistično, vaši načrti za novo tisočletje?

Glede na to, da sem, vsaj v pedagoškem smislu, dosegel vse, kar se na tem področju doseči da, bom ves čas in sile, ki sem jih doslej za dosego tega cilja intenzivno namenjal glasbi, odslej posvetil družini. Družina je bila ob moji poklicni karieri za marsikaj prikrajšana, pogosto sem bil zdoma, kadar nisem koncertiral, sem vadil... Žena Darja in oba otroka, Dunja in Aljoša, so mi stali ob strani z velikim razumevanjem, morda tudi zato, ker se sami ukvarjajo z glasbo. Otroka obiskujeta glasbeno šolo, žena pa kot novinarka vodi glasbene oddaje in mislim, da ljubezen do glasbe olajša ta razumevajoč odnos. Vem, vsega se ne da nadoknaditi, vendar bo odslej družina na prvem mestu, vse ostalo, ob redni profesuri, pa se bo podrejalo temu. Zdaj na račun profesionalne glasbe ne bosta trpeli ne zasebnost in ne družina.

Gospodu magistru Otu Vrhovniku se zahvaljujem, da je zasebnosti odtrgal nekaj časa, razkazal studio, odgovoril na vprašanja in mimogrede pojasnil to in ono. V imenu uredništva Odsevanj mu pri njegovi solistični karieri, pedagoškem delu in poslih v snemalnem studiu ter založbi želim še veliko uspehov; in vse dobro v družinskem krogu.

Blaž Prapótnik

Snemalni studio poleg sodobne snemalne tehnike razpolaga z vrhunskimi glasbenimi instrumenti

BERNEKERJEVA NAGRADA 2001

KULTURA

V skladu z javnim razpisom in na predlog Zveze kulturnih društev Slovenj Gradec, Primestne vaške skupnosti Pameče, Združene liste socialnih demokratov Slovenj Gradec, Turističnega društva Slovenj Gradec ter na predlog Komisije za odlikovanja, nagrade in priznanja je Občinski svet Mestne občine Slovenj Gradec na seji 30. januarja 2001 sklenil, da prejme Bernekerjevo nagrado za leto 2001 DRUŽINA BREZNIK iz Pameč za izviren način interpretacije slovenskih ljudskih pesmi z žlahtnim družinskim petjem in tvorno ohranjanje tovrstne kulturne dediščine.

DRUŽINA BREZNIK

iz Pameč - mati, oče in trije otroci - so prvič javno nastopili kot družinski kvintet leta 1976 na srečanju invalidov v Slovenj Gradcu, kmalu zatem so prepevali še drugod. Glas o svojevrstnem ubranem družinskem petju, ki ga danes le redko slišimo, se je hitro širil: vse več je bilo vabil in nastopov v občini, sosednjih krajih, Sloveniji in celo v tujini. V petindvajsetih letih - več sto! Najljubše so jim domače pesmi, ljudske, prepevajo tudi umetne, iz pevske zakladnice dedov in babic z blagozvočnimi glasovi oživljajo stare napeve po ustnem izročilu (recimo, Nocoj je ena ušna noč, Sem pa hodu po Selah, Pubi se vkup zbirajo, Na levo tri, na desno tri). S svojevrstnim načinom petja in šaljivimi besedili žlahtnijo ljudskost nastopa in zvočnost izvedbe, kar navdušuje strokovne ocenjevalce, češ lepo je, da je še kje slišati tako

ljudsko ubrano petje. Nadvse spodbudno je, da po poti staršev stopajo tudi otroci, vnuki dedija Viktorja in babice Marije, utemeljiteljev družinskega zbora, kar je zagotovilo, da bo pristna tovrstna pevska tvornost razveseljevala tudi naslednje rodove. Danes vse pogosteje nastopajo skupaj in tako se rojeva pravi zbor odličnih pevcev: mladi glasovi se skladno zlivajo z glasovi staršev in starih staršev in pesmi dobivajo nov zven in izvorno lepoto.

Pevci DRUŽINE BREZNIK - kakor rečeno - četrto stoletja tvorno sooblikujejo tako v domačem kraju in občini kakor tudi na Koroškem kulturne sporede ob različnih priložnostih in slovesnostih: proslavah, krajevnih in turističnih prireditvah ipd. Ti nastopi, pravijo krajani, so postali nepogrešljiv in pomemben povezovalni člen kulturnega dogajanja v kraju ter ožji in širši okolici, saj brez njihovega deleža si nobene prireditve ni mogoče zamisliti. Več, prepoznavno utrjujejo ugled domačega kraja in občine.

DRUŽINA BREZNIK vsa leta redno sodeluje na srečanjih malih vokalnih skupin, kot so tradicionalno srečanje Družina poje v Šentandražu nad Polzelo, ustvarjalno prijateljuje z zborom Coro di Angelo iz Begliana V Italiji, nastopa v radijskih in TV oddajah - Naša zemlja v pesmi in besedi, Po domače, Veseli tobogan in ob drugih priložnostih itd. Izšli sta tudi dve kaseti, ki trajno ohranjata njihove pevske dosežke.

Pevci DRUŽINE BREZNIK tako na poseben način združujejo preteklost in sedanost: šegava, šaljiva, zabavljiva in otožna pesem budi prijazne podobe šeg in navad naših babic in dedov in obzorja njih kulturnega nehanja, hkrati pa se z generacijsko zasedbo in izvedbo vključujejo v širok poustvarjalni obseg sodobnega petja in navdušujejo vse večji krog poslušalcev.

Za izvorno izvedbo ljudskih pesmi, še posebej za ohranjanje družinskega petja, so člani DRUŽINE BREZNIK dobili več priznanj, med njimi zlate in srebrne Gallusove značke, priznanje Zveze kulturnih društev, Bernekerjevo plaketo (1993) in priložnostna priznanja ob različnih srečanjih in revijah. Bernekerjeva nagrada naj pomeni potrditev deleža, dodanega v zakladnico slovenske kulture, pa tudi vztrajnosti in volje, ljubezni in pripravljenosti namenjati napore za poustvarjanje tovrstne kulturne dediščine in nje vrednot, in spodbudo in nagovor, da bi to tradicijo prevzemali in ohranjali tudi prihodnji rodovi.

Družina Breznik

BERNEKERJEVE PLAKETE 2001

KULTURA

V skladu z javnim razpisom in na temelju predloga Komisije za odlikovanja, nagrade in priznanja je Občinski svet Mestne občine Slovenj Gradec na seji 30. januarja 2001 sklenil, da prejmejo Bernekerjeve plakete za leto 2001:

- FRANC JURAC iz Doliča za dokumentiranje in poročanje o starožitnostih naših prednikov (predlagatelj: občinska organizacija Združene liste socialnih demokratov Slovenj Gradec)

- KAROLINA ŠTUMBERGER iz Pameč za uspešno kulturno delovanje v kraju (predlagatelj: Druga osnovna šola Slovenj Gradec, vodstvo podružnice v Pamečah in Primestna vaška skupnost Pameče)

- ALOJZ VOŠNER iz Šmiklavža za ljubiteljske igralske dosežke (predlagatelj: Primestna vaška skupnost Šmiklavž in Kulturno društvo Šmiklavž)

- MOŠKI PEVSKI ZBOR KULTURNEGA DRUŠTVA PODGORJE za desetletno pevsko poustvarjanje (predlagatelj Kulturno društvo Podgorje s podporo Primestne vaške skupnosti) in

- ŽENSKI PEVSKI ZBOR SLOVENKA ŠMARTNO za dvajsetletno pevsko poustvarjanje (predlagatelj Kulturno društvo Šmartno).

Gospod FRANC JURAC

je več kakor tri desetletja neutrudni javni delavec v domačem kraju Doliču: bil je tajnik krajevne skupnosti Dolič, krajanom je pomagal reševati številne probleme, jih obiskoval tudi na najbolj oddaljenih domačijah, da bi doumel njih življenjske potrebe in zasnoval pomoč.

Veliko časa je dolga leta namenjal informativni dejavnosti - zapisom in poročilom o ljudeh in dogodkih v domačem kraju in Mislinjski dolini. To delo ima najmanj dve razsežnosti: gospod JURAC je pisal članke in reportaže in jih še piše - nekatera besedila so kratke pripovedi - o sokrajanih, njihovih veselih ali žalostnih usodah, ljudskih šegah in navadah, podobah starožitnosti in življenjskem utripu. Objavlja v Viharniku, Večeru in kmetijskih in drugih oddajah Koroškega radia.

Drugo prizadevanje gospoda JURACA pa je volja reportersko ujeti v fotografski objektiv trenutke, ki jih želi ohraniti in pokazati časopisni in drugi javnosti: to so zapisi naravne, največ pa etnološke dediščine naših krajev. Več sto je teh slik in prikazujejo aktualne dogodke, tragične trenutke,

delavnike in praznike, veselje in življenjske tegobe ljudi na podeželju, na obronkih Pohorja in Uršlje gore, tudi na Koroškem, in izražajo spoštovanje tega, kar so z veliko ljubeznijo sprejeli zdajšnji rodovi od prejšnjih in kar delijo otrokom za prihodnost. Te, v mirovanje ujete podobe, bodo tudi v prihodnje stvarno dokumentirale naš čas in naša hotenja.

Gospa KAROLINA ŠTUMBERGER

se je rodila leta 1945 v Slovenj Gradcu. Po gimnaziji na Ravnah in v Mariboru se je vpisala na Pedagoško akademijo v Mariboru in postala predmetna učiteljica razrednega pouka. Kmalu po prvi zaposlitvi na Selah je nadaljevala poklicno delo v Pamečah do upokojitve. Nekaj let je tudi vodila podružnično šolo v Pamečah.

Pedagoško delo je opravljala odgovorno in zavzeto, upošteva sodobna pedagoška načela. Tvorno je sodelovala s starši in delovno povezovala šolo s krajem.

Razen pouku pa je veliko pozornosti posvečala šolskim kulturnim dejavnostim, šolskemu radiu in novinarski sekciji, predvsem pa organizaciji šolskih kulturnih prireditev in kulturnim programom proslav tako v šoli kot kraju. Med zelo uspele sodijo slovesnosti, ki jih je pripravila v počastitev otvoritve nove telovadnice, knjižnice, šolskega prizidka ali proslave ob kulturnem prazniku, spored gostovanja Veselega tobogana v Pamečah itd.

Na njeno pobudo so učenci sodelovali na različnih nagradnih razpisih in dosegli nekaj vidnih priznanj: na natečaju Evropa 2000 je njen učenec zmagal v tekmovanju za domiselno znamko (skica je bila razstavljena med drugimi nagrajenimi deli v Ljubljani), na natečaju Otroci odraslim je bil nagrajen njen učenec za risbo o prometu, na natečaju JAL Fondation pa učenka za pesmico in ilustracijo itd.

Gospa KAROLINA ŠTUMBERGER je bila vsa dolga leta članica Kulturnega društva Pameče in je ob poklicnem delu prispevala nemajhen delež h kulturnemu utripu domačega kraja.

Gospod ALOJZ VOŠNER

se je rodil leta 1945 v Slovenj Gradcu. Po osnovni šoli je končal ekonomsko srednjo šolo v Slovenj Gradcu ter ekonomsko fakulteto v Ljubljani. Živi v Mislinjski Dobravi.

Kulturno delo ga je vznemirjalo že od osnovnošolskih klopi naprej: za šolsko igralsko skupino

je napisal igrico, ki so jo s sošolci uspešno zaigrali z več ponovitvami. Na ekonomski šoli je sodeloval v mladinskem klubu OZN, po vrnitvi iz Ljubljane pa se je kljub odgovornim poklicnim nalogam pridružil kulturnemu življenju v Šmiklavžu, in to igralski skupini: z veliko volje in ljubezni je odigral številne glavne in zahtevne vloge in postal nepogrešljiv član dramske skupine. Še posebej je pomagal širiti spored le-te s številnimi skeči, ki jih je napisal na podlagi dogodkov iz domačega kraja ali življenjskega utripa sokrajanov, kar so ljudje naklonjeno prijazno sprejeli. Več, to je bilo najprepričljivejše in učinkovito vabilo na prireditve, hkrati pa ogledalo, v katerem so se domačini prepoznali in se blagohotno posmehnilo svojim napakam.

Po mnogih letih obnovljena predstava komedije *Burka o jezičnem dohtarju* je lani spet privabila številno občinstvo tako v Šmiklavžu kakor še v nekaterih drugih krajih. Gospod ALOJZ VOŠNER je tudi tokrat mladostno radoživ odigral glavni lik in navdušil gledališke ljubitelje.

Kljub poklicnim delovnim nalogam je gospod VOŠNER vsako leto med vztrajnimi organizatorji kulturnih prireditev na gradu Vodriž, spodbuja in pomaga ohranjati stare ljudske običaje, predvsem pa dosledno povezovati prizadevanje različnih generacij za kulturno prepoznavnost kraja.

ŽENSKI PEVSKI ZBOR SLOVENKA ŠMARTNO

deluje že dobri dve desetletji: petnajst let je bil to ženski zbor šmarških upokojencev, zadnjih pet let pa je član kulturnega društva Šmartno. Veselje do petja ljudskih pesmi, vztrajnost pri delu in nenehna skrb za kvalitetno rast so ga pridružili

ŽPZ Slovenka Šmartno

tistim skupinam, ki so uspešno nastopale na občinski reviji v Slovenj Gradcu, srečanjih zborov društev upokojencev Slovenije (recimo, od Krškega, Maribora, Kamnika, Kranja, Velenja do Ljubljane itd.) ter koncertih Od Pliberka do Traberka in drugod. Ženski pevski zbor Slovenka je prepeval in še prepeva upokojencem po domačih starostnikov (Črneče, Poljčane) in na drugih prireditvah.

Najgloblje jim odmeva pristrčen zapis, ki je med drugimi ocenil tudi njihovo zvestobo in zavezanost petju: »Upokojenci so peli v veselje sebi, v veselje življenju, ki je pesem tudi na večer življenja. Ozirali so se po mladosti, peli tiste pesmi, ki so jih prepevali, ko so bili še mladi. Zapeli so pristrčno, po domače, kot fantje na vasi, pa tudi presenečali z ubranostjo šolanih glasov.«

Štirinajst let je zbor vodil Janez Kolerič, zatem nekaj časa Marija Gornjak, zadnjih pet let pa je zborovodja spet Janez Kolerič. Zbor s posebnim veseljem oživlja znane napeve, ki jim občinstvo še posebej naklonjeno prisluhne, tudi tedaj, ko pomaga ustvarjati pristno ozračje ob nastopih folklorne skupine Rej iz Šmartna, in še tedaj, ko zapoje z odprtim srcem za svoje in poslušalcev lepo doživetje.

MOŠKI PEVSKI ZBOR KULTURNEGA DRUŠTVA PODGORJE

bo letos slavil 10-letnico delovanja. Vseh deset let ga vodi gospod Leon Kramljak.

V teh letih je nastopal ob različnih priložnostih tako v domačem kraju kakor Mislinjski dolini. Redno sodeluje na občinskih pevskih revijah, na pevskem taboru v Šentvidu pri Stični in srečanjih zborov v Ponikvi pri Žalcu in Šentilju pri Velenju ter družabnem srečanju v Šentanelu na Koroškem. Zbor redno sodeluje na proslavah in drugih prireditvah v domačem kraju, prepeva na občinskih zborih društev in božično-novoletnih prireditvah, se udeležuje koledovanj, predvsem pa je nepogrešljiv soustvarjalec tradicionalne podgorske turistično-etnološke prireditve Furmani po cest peljajo: člani neutrudno pomagajo tako pri njeni organizacijski kakor programski izvedbi.

Moški pevski zbor Kulturnega društva Podgorje z veliko delavnostjo, prizadevnostjo in dobro voljo kljub gmotnim težavam, s katerimi se redno srečuje, vztrajno ohranja ljubezen do pevske kulture, ki ji je zavezan, spoštovanje do bogatega ljudskega izročila, ki ga oživlja z ubranim petjem tako slovenskih, še posebej pa koroških, in tudi umetnih pesmi, in razvija in utrjuje zavest, da je tovrstno kulturno delovanje nepogrešljiva vez med domačini in njihovim nehanjem in da si kraj le na tak način ustvarja rezviden obraz in življenjsko podobo.

Umrla je zadnja hči Zofke Kvedrove

20. decembra 2000 je v Zagrebu umrla Mira Škrinjarić, zadnja hči slovenske pisateljice Zofke Kvedrove. Rojena je bila 1911. v Zagrebu kot tretja hči v zakonu Zofke Kvedrove in Vladimira Jelovška. Prva hčerka Vladimira je kot študentka v Pragi umrla zaradi španske gripe 1920. leta na svoj 19. rojstni dan. Druga, Maša, je umrla v starosti 63 let v Zagrebu. Za Vladimiro in Mašo ni bilo potomcev, Mira pa je imela tri otroke. To so: Sunčana – priznana hrvatska pisateljica, Tihana – plesalka in zlasti koreografinja modernega baleta – in Mario – bobnar v ansamblu Bijele strijele (umrl v prometni nesreči v Parizu leta 1968).

Rod in pisateljsko delo nadaljuje Sunčanina hči Sanja Pilić. Pisateljski talent Zofke Kvedrove se torej uspešno nadaljuje po ženski liniji, in sicer na Hrvatskem, ker je Kvedrova tam preživela večji del svojega življenja in kjer so tudi vsi njeni potomci.

Zofka Kvedrova spada v krog prvih slovenskih intelektualk, ki so se proti koncu 19. stoletja zbirale okrog lista Slovenka. To je bila štirinajstdnevna priloga Edinosti s podnaslovom Glasilo slovenskega ženstva. (Edinost je izhajala od 1876. do 1928. leta v Trstu kot glasilo slovenskega političnega društva tržaške okolice, izdajatelj Ivan Dolinar).

Upor avtoric proti ustaljenemu načinu življenja in boj za uveljavljanje žensk v družbi in literaturi je imel en sam cilj – doseči enakopravnost ženske na vseh področjih. Kvedrova v svojih delih razpravlja o osebnih in političnih vprašanjih, prvič se v naši literaturi pojavi ženska kot upornica zoper tradicijo. Zaradi take vsebine so njena dela mnogi kritiki ostro napadali, kar je pravzaprav le dokaz za resnično ponižujoč položaj ženske v takratni družbi. Silvija Borovnik v knjigi Pišejo ženske drugače? ugotavlja, da »je Zofka Kvedrova z energijo pisateljice, publicistke, prevajalke in matere treh otrok še vedno eden osrednjih slovenskih ženskih pisateljskih likov.«

Z Miro Škrinjarić sem se prvič srečala po maturi leta 1962. Tema moje naloge je bila

namreč pisateljica Zofka Kvedrova in njena hči mi je v ta namen poslala svoje spomine na mamo. Od takrat sva s prijazno gospo Miro pristrčno prijateljeli. Sprejela me je z naklonjenostjo in ljubeznijo in veliko me je naučila. Zelo sem ji hvaležna za vse.

Veliko lepih počitnic sem sama in pozneje z družino preživela z njo v Zagrebu in Starem Gradu na Hvaru. Ona pa je prihajala k nam v Slovenijo, ki jo je imela zelo rada. Spominjala se je maminega hrepenenja po hribih. Z velikim veseljem je hodila po Koroški. Skupaj sva planinarili po Pohorju, Uršlji gori, Šentanelu in Kotljah. Uživala je v zanosnih razgledih in poudarjala, kako se v takem razpoloženju vedno znova zave svojih slovenskih korenin. Prežihove Kotlje je obiskala s posebno naklonjenostjo do Prežiha, saj je bila njena mama Zofka mlademu Kuharju prva literarna svetovalka v časopisu Domači prijatelj.

Posebej je gospa Mira uživala na kmetiji moje mame na Vrhah, saj je imela zelo rada živali, rože in delo na zemlji. Pripeljala pa sem jo tudi v šolo, v svojo osnovno in na slovenjegraško srednjo, kjer je učencem pripovedovala o svoji materi, pisateljici Zofki Kvedrovi. Tudi njena hči Sunčana navezuje stike s slovenskimi književniki, zlasti prijateljuje z Nežo Maurer.

Mira si je zelo želela, da bi izšla monografija o Zofki. Erna Muserjeva je dolga leta pripravljala to knjigo. A rezultata žal ni bilo, čeprav je bila hči pripravljena vsestransko sodelovati, saj je tudi njej beseda odlično tekla. Mira se je zelo razveselila vsakega ponatisa Zofkinih del. Bilo jih je nekaj: Misterij žene, Njeno življenje, Veliki in mali ljudje, Vladka, Mitka in Mirica... Gotovo pa bi si ponatis zaslužila še nekatera.

Mira Škrinjarić je v svojem devetdesetem letu odšla na Mirogoj, kjer počiva njena mama že od leta 1926. Pogrešala bom njena topla pisma, ki sem jih redno dobivala skoraj štiri-deset let.

Helena Horvat

KULTURA

Upor avtoric proti ustaljenemu načinu življenja in boj za uveljavljanje žensk v družbi in literaturi je imel en sam cilj – doseči enakopravnost ženske na vseh področjih.

Gusti Jirku Stridsberg

- Avstrijska, švedska in vsaj nekoliko slovenska pisateljica

KULTURA

Po vsem, kar sem v zadnjih tednih prebral o izredno zanimivi ženski s številnimi priimki in imeni, sem pričnan, da v podnaslovu ne pretiravam, in upam, da bo s tem soglašal vsak bralec, ki si bo naložil tolikšen trud, da bo moj sestavek vsaj preletel. Njeno poglavito delo je namreč romanizirani življenjepis oziroma za večino piscev o njej kar roman z naslovom v slovenskem in švedskem prevodu *Mojih pet življenj po petih njenih najpomembnejših občasnih domovinah Avstriji, Sloveniji, Sovjetski zvezi, Španiji in Švedski*. Glede na njeno burno življenjsko pot torej takšen naslov v resnici sploh ni pretiran in vprašali bi se celo lahko, ali ga ne bi kazalo še razširiti na – recimo – sedem življenj. Profesorica angleščine in francoščine je namreč postala s študijem v Angliji in skoraj toliko kot v Avstriji je bila doma še v češki domovini svojega prvega moža na Moravskem. In tudi poklicev je opravljala lepo število: med I. svetovno vojno je bila negovalka ranjencev, po njej kmečka graščakinja pa prevajalka in pisateljica najprej pri nas, časnikarka vsepovsod ter navzlic svojemu gosposkemu poreklu vse življenje vsaj včasih še družinska gospodinja, a še bolj pristna, čeravno ne poklicna revolucionarka.

K sreči ji je bilo dano dovolj dolgo življenje, da je v različnih zaporednih in pogosto medsebojno prepletenih bivanjih vse to dejansko zmogla biti. Pri krstu je dobila imeni Augustina Franziska, največkrat so jo klicali z nemškima skrajšavama Gusti in Franzl. Njen oče je bil premožen avstrijski bankir; za poročno darilo ji je kupil gradič Hartenštajn na Dobrovi v Mislinjski dolini. Nenavadno je, da akademik I. Gams za njen prvi priimek navaja Eckert (Gusti) (*Krajevni leksikon Slovenije IV, 1980: geslo Mislinjska Dobrova*), Drago Druškovič pa Mayer (gradivo za *Enciklopedijo Slovenije, 1984*). Dodamo lahko še Ivana Stoparja z obliko (Avgusta) Jirku (*Slovenj Gradec in Mislinjska dolina I, Grajske stavbe v MD, 1995*).

V nadaljevanju bomo videli, da je za Slovence dejansko najpomembnejši njen priimek Jirku. Po njem so jo spoznali na Dobrovi in v Slovenjem Gradcu, z njim je podpisala svoje za nas najpomembnejše prevajalsko literarno delo.

In kako je prišlo do tega? Sama pravi, da ob poroki nikakor ni mogla slutiti, kako hitro po njej ji bo podarjeni grad v komaj kaj znani deželi Sloveniji (na Balkanu!) postal drugi dom. Velemestna stiska zaradi splošnega pomanjkanja proti koncu svetovne morije in moževa bolezen sta jo pripravili do tega, da se je sredi leta 1918 preselila na naše podeželje, kjer se jima je kmalu zatem rodila hčerka. Za vse je bilo življenje na Hartenštajnu - če že ne niti blizu enako prestolnemu blišču - vsekakor bistveno enostavnejše ter s sprotnimi pridelki in dohodki veleposestva tudi neprimerno lažje.

Zakaj velja ocena, da je Jirkova za slovensko književnost nedvomno zaslužna, bomo najlažje spoznali skozi slovenski razdelek njene knjige *Mojih pet življenj*, ki je v nemškem izvirniku *Menschen, Mächte und ich*

(moj predlog prevoda bi sicer bil *Moje življenje med ljudmi in oblastmi*) izšla leta 1961.

V slovenščini smo to delo v prevodu in s spremno besedo Draga Druškoviča dobili leta 1971, do črke zvest ponatis pa 12 let pozneje, vendar njegovega prevajalstva – kako omalovažujoče in vprašljivo obenem – siceršnji zapis o njem v *Enciklopediji Slovenije II (1988)* ne omenja. Poglavja se v knjigi vrstijo po časovnem razporedu in tako je slovenski del pač na drugem mestu. Značilno je, da ga je pisateljica naslovlila 'Jugoslavija: Balkanski fevdalizem, balkanizirana demokracija'. S tem pač odraža stališče, da je meja – državne v cesarskih časih seveda še ni bilo – med civiliziranim zahodom in nekulturnim Balkanom že jezik sam, ki je pač temu primeren in celo balkansko nevreden posebnega poznavanja in razlikovanja. V najboljšem primeru si zasluži oznako jugo / slovansko, s tem pa samo po sebi manj razvito in manj vredno. Takšno mišljenje nemške in italijanske gospode, četudi izobrazene, se spreminja počasi in tudi jaz sem pogosto naletel nanj na naši severni in zahodni meji. Koliko bolj vsakdanje je moralo biti pred skoraj sto leti in pozneje, ko ga je hitlerjanstvo še dodatno stopnjevalo! Tudi pisateljica se je morala najprej naučiti slovenščino, da se je zmogla živjeti v slovensko kulturo in poistovetiti s pojmom slovenstvo.

Toda takrat, sredi leta 1918, ko je Jirkova mlada družina na dobrovskem gradu Hartenštajn 'v eni najlepših avstrijskih pokrajin' našla svoj pravi, čeravno začasni dom, je bil ta svet sprva predvsem blažilno nasprotje grozljivih frontnih prizorov, vsakdanjih za moža Bernharda, in morečega vzušja dunajske vojaške bolnišnice, čedalje težjega za njegovo ženo. Jirkova sta takoj postala središče plemiških srečanj nekako na pol poti med velenjskimi Herberštajni in bukovskimi Kometerji. Vse to se je po nekaj letih temeljito spremenilo, grofovsko in baronsko gospodo so čedalje bolj spodrivali manj plemenitaški in toliko bolj v kulturno ustvarjalnost naravnani Evropejci.

Po svoje je k temu in k naraščajočemu zanimanju za slovensko okolje (po opisih v knjigi moremo sklepati, da se je tudi z njim oddaljevala od čedalje močnejše nemško nacionalistične miselnosti bližnje grajske gospode), pripomogla najmlajša članica družine, s šestimi leti že šoloobvezna hčerka. Mati se je odločila za šolanje na domu, kar je pomenilo izpite ob koncu šolskega leta na šmarški šoli, kjer je po predpisih učenka morala biti vpisana. Pouk slovenščine in nato še vsega drugega po predmetniku posameznega razreda je vzel v roke šmarški nadučitelj Franc Kavčič. Iz njegove šolske kronike ga poznam kot književno navdahnjenega šolnika, ki je bil s poučevanjem na gradu tako uspešen, da se je učenju slovenščine z velikim navdušenjem pridružila še grajska gospa, sama študirana jezikoslovka. V obravnavani knjigi je zapisala, da se je v slovenščino zaljubila in po Kavčičevi zaslugi prišla do točke, da jo je zmogla razlikovati od neizoblikovane slovanščine. Napredovala je tako naglo, da so šolske čitanke po uč-

Gusti Jirku Stridsberg

teljevem nasvetu kmalu zamenjala Cankarjeva zbrana dela. V njih je prepoznavala velikega umetnika, ki ji je le še stopnjeval očaranost nad na novo odkritim jezikom in njegovim največjim pripovednikom.

Posebno lepo naključje je, da je Jirkuva ob tem sama dozorevala v umetniško ustvarjalko, ki se je najprej potrjevala ravno s povsem dognanim prevajanjem Cankarjevih del v nemški jezik. Naravnost pristrčen je njen opis blejskega srečanja z dr. Izidorjem Cankarjem, 'nečakom slovenskega pisateljskega prvaka in njegovim dedičem'. Po nekaj urah preizkusnega branja njenih prevodov ji je odobril avtorske pravice za prvi objavi Cankarjevih del v nemščini. Velik dosežek tega dogajanja sta torej njeni prvi prevedeni knjigi: najprej izbor krajše proze z naslovom *Hlapec Jernej in njegova pravica – Der Knecht Jernej und sein Recht* (1929) ter takoj zatem *Hiša Marije Pomočnice – Das Haus zur barmherzigen Mutter Gottes* (1930). Obe sta izšli pri znanih nemških založbah in Cankarju tako še bolj odprli pot v nemški kulturni prostor. Kmalu po izidu slednje se je – povzemam po pisateljičinem zapisu v naši knjigi – v vodilnem književnem glasilu *Literarische Welt* (Svet književnosti) pojavil članek o neznanem in končno odkritem velikanu evropskega pomena iz komaj kaj znane slovenske književnosti.

A odpirali je nista le Cankarju, temveč vsaj enako njegovi prevajalki, ki je sicer že od prej občasno pisala pesniške in pripovedne stvaritve predvsem za različne časopise in glasila. Nekako sočasno s prevajanjem je na Hartenštajnu v hudi zimi pisala svojo prvo knjigo, 'zgodbo, ki se je dogajala v naši soseščini' (izšla je leta 1931 pod naslovom *Zwischen den Zeiten*; v ravenski študijski knjižnici sem jo zaman iskal).

K pisanju so jo že od nekdaj spodbujali nekateri obiskovalci, sami evropsko uveljavljeni književniki ali drugačni kulturni ustvarjalci. Po podatkih D. Druškoviča je leta 1932 kmalu po prvem obisku Sovjetske zveze napisala novo knjigo (*Das Fensterchen – Okence*). Zatem se je v celoti usmerila v časnikarsko publicistiko. Zaposlitev so ji že med njenim bivanjem na Dobrovi ponujale velike nemške založniške hiše in v letu izida njene druge Cankarjeve knjige se je preko Dunaja podala nazaj v širni svet. Vendar tu kaže razmišljati še o drugačnem svetu, ki ji ga je po svoji strani prav tako razkrival in potrjeval Cankar - svet socialnih krivic in social/istič/nega upora proti njim. Od tega do njene revolucionarne poti pa je bil tako ali tako samo še korak v novo družbeno smer. Podrobno ga opisuje v naslednjih treh poglavjih naše knjige, ki naj bralca dodatno spodbujajo k temu, da jo vzame v roke. V njej bo spoznal, da se je h književnosti vrnila po preselitvi na Švedsko, svojo zadnjo domovino.

Zakaj se je za temeljito branje in njeno poslovenjenje odločil D. Druškovič, nam pojasnjuje sam v Spremni besedi. Predvsem gotovo zaradi tega, ker v svetovni književnosti zgodb, ki bi se dogajale v Sloveniji, ni ravno na pretek. Poleg tega njegov ugledni rod izhaja prav iz Slovenjega Gradca in prevajalca je nedvomno posebej pritegnilo dejstvo, da sam vse kraje, opisane v slovenskem razdelku knjige, dobro pozna – skupaj z ljudmi, ki jih pisateljica vključuje v pripoved. Zanj se je zanimal Prežihov Voranc, ki je že leta 1931 selškega literarnega soseda Meška zaprosil, naj mu kaj napiše o njej, 'saj je v Slovenj Gradcu poznana' (povzetek z

navedkom je iz Druškovičeve Spremne besede). Poznal jo je tudi dr. F. Sušnik in še kdo. Prevod v slovenščino, razveselila se ga je tudi pisateljica, čeprav se sem ni več nikoli vrnila, ker je njen dom med drugo svetovno vojno pogorel, je torej bil dobro premišljeno in dobrodošlo ustvarjalno dejanje. V slovenjegraški knjižnici pravijo, da je zanj še vedno veliko bralcev. Obe izdaji sta bili hitro razprodani.

No, meni je v resnici žal, da se Drago Druškovič skladno s svojimi bogatimi uredniškimi izkušnjami pri odlični študijski izdaji Vorancjevih zbranih del vsaj pri ponatisu obravnavane knjige ni odločil vsaj za osnovni uredniški pristop. Bralcev, ki omenjene osebnosti in kakšne dogodke še osebno poznajo, je čedalje manj. Recimo, da bi bil že čas za tretjo izdajo, ki bi seveda bila toliko bolj smotrna, če bi bila skladno z zgoraj omenjeno željo dopolnjena z urednikovimi pojasnili in razlagami. Upam, da je kot soustvarjalec obravnavane knjige navzlic spoštljivi lanski osemdesetletnici le pri volji, da se dela loti še s tega vidika.

Nejasnosti je tako ali tako še vedno preveč. Pripisujem jih predvsem temu, da o Jirku – Stridsbergovi nisem našel nobenega temeljnega vira. Druškovičevi podatki za Enciklopedijo Slovenije niso bili nadgrajeni v članek, ker je uredništvo ES prispevek neutemeljeno in, prepričan sem, po krivici zavrnilo. Toda tudi ti podatki me spravljajo v zadrego: v njih berem, da se je Jirkuva rodila leta 1892, a iz (Druškovičevega, seveda) prevoda njene knjige je (na straneh 65, 74 in 77) razvidno, da je bila dvajset let stara oziroma polnoletna šele leta 1917. Skrajni čas je torej, da se podatke preveri in dopolni, še najbolje, da za dejanski članek pač za dodatni zvezek Enciklopedije Slovenije. Po mojem je v njenem življenju v Sloveniji, v njenem Cankarju in v slovenskem deležu njene knjige za to več kot dovolj utemeljitev.

Poleg Druškovičeve Spremne besede sem lahko vzel v roke le še Vinka Ošlaka kratko esejistično *Razmišljanje ob knjigi Gusti Stridsbergove »Mojih pet življenj«* (Odsevi 1972) ter sestavek Franca Kavčiča Cankarjeva prevajalka nemška in švedska pisateljica (*Dialogi* 5, 1976), ki pa žal obljublja veliko več kot izpolnjuje. Objavljen je v tematski številki ob 100-letnici Cankarjevega rojstva, vendar sta se pisec in uredništvo zadovoljila s prispevkom, ki vsebuje komaj kaj več kot nekaj lepih spominov. Edina izjema je morda odstavek o romanu *Med obdobji*, ki daje vtis, da je Kavčič o njem vedel več, kot je napisal.

Omenim lahko le še skromna drobca iz Enciklopedije Slovenije I (1987) ob geslu Avstrijsko-slovenski odnosi Draga Druškoviča, kjer je posnetek naslovne strani prve nemške Hiše Marije Pomočnice s pravilnim navedkom prevajalke, ter iz Enciklopedije Slovenije VII (1993), kjer ob geslu Nemško-slovenski odnosi Antona Janka najdemo drugačno nemško naslovnico, čeprav bi naj bila iz istega 1930. leta, a spremlja jo čudaška napaka z imenom prevajalke, ki da se je pisala Gusti Jieku.

Med nemško zasedbo v II. svetovni vojni je Šmartno bilo samostojna občina. Tako rekoč v posmeh nacističnemu preganjanju revolucionarne časnikarke in književnice Jirku – Stridsbergove so jo Nemci poimenovali Hartenstein.

Franček Lasbaher

POMNIK ZASLUŽNEMU KULTURNEMU DELAVCU

KULTURA

29. decembra 2000 se je med slovenjgraškima cerkvama in župniščem zbralo veliko ljudi, ki so prišli k slovesnosti ob odkritju doprsja Jakobu Sokliču: le-tega sta (s kratkima nagovoroma) odkrila dr. Franc Kramberger, mariborski škof, in Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec. Ob tej priložnosti sta nastopila Oktet Lesna in slovenjgraški pihalni orkester. Sokličev pomen, kulturno delovanje in delež, ki ga je dodal k podobi slovenjgraških kulturnih dosežkov, več, kako je pomagal oblikovati ugled mesta v slovenskem prostoru, je razčlenil Tone Turičnik, profesor in kulturni delavec.

Doprsni kip je ustvarila Naca Rojnik, kiparka domačinka, postavitev je zasnoval Milan Petek, arhitekt, tudi domačin, denarno pa je izvedbo projekta omogočila Mestna občina Slovenj Gradec.

Tone Turičnik je zbranim povedal:

Spoštovani!

Kogar imajo ljudje radi, ga cenijo in spoštujejo njegovo delo za napredek in omiko, ga kot zgled prej ali slej umestijo v zgodovinski spomin. Kdor je namenjal kraju in skupnosti ustvarjalne in poustvarjalne napore, čast in ugled, povezal poklicno in drugo nehanje z njim, odkrival življenjska in kulturna obzorja, je zavezal okolje, da ga povzdigne med učitelje svojega zavedanja in identitete.

To velja tudi za Jakoba Sokliča, duhovnika, župnika in dekana, odličnega pridigarja in prijatelja mladih, veroučitelja in svetovalca, blagega človeka, humanista in svetovljana, moža strpnega dialoga in spoštujočega drugačnost, v prvi vrsti in predvsem pa kulturnega delavca, zbiratelja zgodovinskih predmetov, knjig in likovnih del, muzealca, raziskovalca, publicista in esteta ter častnega občana Mestne občine Slovenj Gradec, človeka, kateremu danes odkrivamo pomnik v njegov spomin.

Jakob Soklič se je rodil leta 1893 na Bledu, bil 1917 posvečen za duhovnika, služboval od 1918 do 1928 v različnih krajih na Primorskem, od koder je moral zaradi odločnega slovenstva zbežati - oglasil se je pri dr. Andreju Karlinu (tudi ta se je moral že prej umakniti s Primorskega), mariborskemu škofu, ki mu je namenil župnijo Sv. Vid pri Ptujju. Tu je deloval do leta 1933, od tam je prišel v Slovenj Gradec. To se je zgodilo 15. avgusta, na dan velikega šmarna, Slovenjgraščani so ga sprejeli nadvse slovesno, kar pomeni, da so vedeli za njegovo življenjsko usodo in preteklost. Po prihodu okupatorjev in aretaciji aprila 1941 je po zaporniških dneh v Šmartnu, Mariboru, Brestanici prišel preko Zagreba v Stično, kjer je dočakal leto 1945 in svobodo in junija se je že vrnil v Slovenj Gradec. Med svoje ljube Slovenjgraščane. Umril je malo pred božičem leta 1972.

Ker je hotel delovati med Primorci, se je vpisal v goriško bogoslovje, ki so ga zaradi vojne preselili leta 1915 v Ljubljano. Tu je študije dokončal. Na Primorskem je poglobljaj narodno zavest in jo tvorno širil, po izgonu je napisal drobno knjigo Istra kliče. Kakor njegova je bila podobna usoda Meškova: Meško

je moral zaradi slovenske zavesti bežati s Koroškega, mariborski škof mu je namenil župnijo Sele, kjer je potem ostal do konca življenja. Oba sta domovanje pri nas čutila kot zatočišče in ostala do smrti: oba je kraj srčno sprejel za svoja.

Soklič je pri Sv. Vidu razvil živahno javno delovanje, ko se je zavzemal za gmotni in kulturni napredek kraja, ob tem pa doživljal napade in nestrpnost Nemcev in nemčurjev. Ob prijateljevanju s slikarjema Luigijem Kasimirom in Janom Oeltjem in njegovo ženo kiparko in slikarko je Soklič namenjal nemalo časa zbiranju in preučevanju umetnostnih del in arheoloških predmetov, skratka, tvornemu razbiranju kulturne dediščine. Po prihodu v Slovenj Gradec je odločno nadaljeval s tovrstnimi zastavljenimi nalogami. In jih v velikem obsegu uresničil.

Med prvimi je bila obnova cerkev sv. Elizabete in sv. Duha. Slednja je bila zanemarjena, nekakšno mestno skladišče: ob urejanju je odkril prvotne freske in opredelil njih umetnostnozgodovinsko vrednost. V farni cerkvi so ga pozdravila dela slovenjgraških baročnih mojstrov, ki jim je namenil raziskovalno zanimanje. A ob vsem se je dejavno vključil v mestno družbeno življenje, si prizadeval za kulturno-prosvetno dvorano, da bi se slovenska beseda zaslila tudi z odra, več, da bi se krepila slovenska zavest in se postavila v bran slovenstvu (po vojni je kupljeno stavbo prodal), ustanovil (Sokličev) muzej, kar v župnišču, ki je postalo kulturno žarišče, postojanka umetnikov, največ likovnih ustvarjalcev, umetnostnih zgodovinarjev, univerzitetnih profesorjev, ki so prihajali v Slovenj Gradec na njegova vabila, da bi skupaj doumeli globino in širino sakralne, pozneje tudi mestne arhitekturne in zgodovinske dediščine. Ob vsem neutrudnem delu je mislil še na disertacijo, zbiral ustrezno gradivo, a je vmes prišla vojna in zbrano je šlo po zlu. Ob lastnih razmislekih in srečanjih s profesorji in umetniki je bil prepričan, da je kulturno ljubiteljstvo premalo za razcvet kulture oziroma nastanek pomembnih dosežkov: vse bolj je bilo živo spoznanje, da mesto mora dobiti poklicne kulturne ustanove, če želi žarčiti omiko v širši prostor in kaj veljati. Iz teh pobud se je rodila njegova ljubiteljska muzejska ustanova s srčno mislijo, da bi kdaj prerasla v pravi mestni muzej. Kmalu po drugi svetovni vojni je bil med prvimi pobudniki, ki so se zavzemali za ustanovitev takega muzeja: ob različnih interesih je ostalo le pri ustanovitvi muzeja NOB. Z ravnateljem Bogdanom Žolnirjem sta dejavno sodelovala. Iz teh korenin se je razvil Koroški pokrajinski muzej, ki danes hrani Sokličevo zapuščino in upravlja njegovo zbirko v mestnem župnišču. Na svojevtrsten način (vsaj delno) uresničena Sokličeva vizija!

Akademska skupina, mladi, humanistično izobraženi slovenjgraški intelektualci, je leta 1954 zasnovala likovni izobraževalni program in ga uveljavljala, zavzeto je sodeloval Jakob Soklič, saj so na njegovo željo in pobudo prihajali predavati iz Ljubljane

umetniki in umetnostni zgodovinarji: te prireditve so »ogrevale« družbeno ozračje za zahtevnejše kulturne projekte. Do zamisli o postavitvi likovnega razstavišča je bil le korak.

Naloge se je lotil slikar Karel Pečko, zasnoval vlogo in cilje, ustanovljen je bil Umetnostni paviljon, zavod, ki je začel uveljavljati zahteven razstavni program, glas o tem pa je segel celo do Združenih narodov. Soklič se je veselil prireditev in jih spodbudno ocenjeval. Na žalost, največjega priznanja, ki ga je mesto za ta prizadevanja dobilo, namreč, da so mu Združeni narodi za mednarodno kulturno sodelovanje podelili naziv »mesto glasnika miru«, ni dočakal.

V skladu s sodobnimi in zahtevnejšimi cilji in srčno naravnostjo je vztrajno in dosledno odkrival slovenjgraško likovno preteklost: opozarjal je na pomembnost fresk v cerkvi sv. Duha, baročnih slikarjev in kiparjev, arhitekture, zgodovine mesta itd. Pisni viri, tudi v župnijskem arhivu, eksponati materialne kulturne dediščine, likovna dela itd. so mu pripovedovali o razgibanem meščanskem življenju v preteklih stoletjih in vlogi mesta. Spodbujal je prijatelje, naj pišejo o odkritjih, tudi sam je sproti poročal o spoznanjih v ČZZN in drugih revijah in mesečnikih, knjižici Slovenj Gradec ob 700-letnici, Mislinjski dolini, glasilu občinskega odbora SZDL Slovenj Gradec itd., recimo, o slikarjih Straussih in drugih slovenjgraških baročnih mojstrih, skladatelju Hugu Wolfu, pesniku Ernstu Gollu, kiparju Francu Bernekerju, zgodovini mesta. To bogato umetnostnozgodovinsko dediščino je imel srčno rad, veselil se je, kaj premore mesto, hkrati pa prevzemal odgovornost, kako jo zavarovati in varovati.

(Mimogrede: Mar ne bi kazalo Sokličevo zapisano gradivo zbrati v zborniku in ga strokovno objektivno ovrednotiti!)

Iz te Sokličeve naravnosti in spoznanj so sledile odločitve tudi o drugih kulturnih hotenjih in nehanjih! Iz Wolfove zapuščine oziroma rojstne hiše, današnje glasbene šole, je dal precej predmetov prenesti v svoj muzej, skupaj z Vuzeničanom Josipom Mravljakom, preučevalcem zgodovine naših krajev, je domneval, da je bil Hugo Wolf tudi po očetovi veji slovenskega rodu, kar je pozneje z dokumenti dokazal glasbeni pedagog Jože Leskovar, dal skrivoma sneti Wolfovo napisno ploščo na rojstni hiši, da je nestrpežni ne bi uničili, in jo skrival v župnijski kleti, ocenjeval po dogovoru s povojno oblastjo zaplenjene umetnine in umetnostne predmete in terjal ustrezno hrambo, pričeval oblast, kaj in kako naj zaščiti kot kulturno dediščino, dal s Sel prenesti oziroma preseliti Meškovo zapuščino in uredil Meškovo sobo v župnišču itd.

Skratka, bil je široko kulturna, ugledna, več, karizmatična osebnost.

V muzeju v župnišču so se ustavljali slikarji, pisatelji, ugledne osebnosti slovenskega kulturnega življenja, politični predstavniki, na Trgu svobode se je srečal s predsednikom Titom itd., skratka, izraz svetovljanskega humanističnega odnosa do kulturne dediščine, oblastnih predstavnikov, ustvarjalcev in zasnov, ki so predstavljale nadaljnje kulturne načrte: poudarjal je, kako pač brez umetnikov ni umetnosti, brez ustvarjalcev in poustvarjalcev ni kulture. V enem izmed zapisov je vzkliknil: »Talentom so odprta vsa

vrata!« Namreč - v Slovenj Gradec!

In na Koroškem se je število akademsko izobraženih likovnikov po petdesetih letih, kar je bilo vabilo zapisano, tako povečalo, da so pred nekaj tedni ustanovili svoje stanovsko društvo!

Posebej pa je Jakob Soklič prepoznal Tisnikarjevo likovno dispozicijo: in bil je prvi, ki mu je svetoval, po prihodu slikarja Karla Pečka v Slovenj Gradec pa ga napotil k njemu po strokovno znanje: in Tisnikar se je v takem okolju zmozel razviti v enega izmed največjih slovenskih slikarjev 20. stoletja.

Jakob Soklič je živel za svoj poklic, ljubil likovno umetnost, odstril skrivnosti zgodovine. Slovenj Gradec, ki je bil zanj eno najlepših starih slovenskih mest, mu je prirasel k srcu. Zanj je izgoreval, za kulturno rast in lepoto posvečal najboljše moči, ta dobričina, neugnani delovni mladenič do poznih let, blag človek, humanist in domoljub. In tudi po njegovi volji in prizadevanjih in širokosrčni misli je bil Slovenj Gradec in ostal - kakor v preteklosti - vedno odprto mesto! Skratka, soustvarjal je stvarne in k novim obzorjem usmerjene kulturne zamisli našega mesta in sam prispeval mnoge kamenčke v razcvetajoči se mozaik.

Za snovanje širokih humanističnih in kulturnih idej in njih uresničitev mu je javnost namenila več priznanj (mimo tistih, ki so zadevala skrb za rast in ugled muzeja), in to: škofija ga je povzdignila v častnega kanonika, država ga je odlikovala z redom zasluga za narod s srebrno zvezdo, občina pa posmrtno razglasila za častnega občana. Obeta se tudi poimenovanje ulice po njem: najbrž kar te, kjer zdaj stojimo.

Ko odkrivamo Sokličevo doprsje ob Meškovem - zdaj bosta prijateljevala tudi tukaj, kakor sta za življenja največkrat modrovala v prostorih mestnega župnišča tu čez -, mislimo tudi na tiste, ki so z delom ustvarjali mestu ugled in čast v preteklosti, mu pomagali izrisati obraz identitete in razglašali njegovo slavo in pomen. Tam daleč v zgodovini je zapisano ime Matevža Cerdonisa, pomembnega tiskarja v Padovi, doma iz naših krajev, potem so baročni likovni ustvarjalci - oče in sin Strauss, Mihael Skobl, kipar Janez Jurij Mersi, pionir modernega slovenskega kiparstva Franc Berneker, predvsem pa še do včeraj naš someščan Jože Tisnikar, ki je ugled in čast našega mesta pomagal razglasiti po vsem uglednem likovnem svetu; najbrž pa bi morali čimprej še močneje odpihniti pozabo z življenja in dela naših rojakov oziroma domačinov - pisateljice Ljube Prennerjeve, pesnika Ernsta Golla, skladatelja Huga Wolfa in še koga, in jim s pomnikom priznati, kar so namenili s svojim delom v zakladnico kulturne dediščine in za ugled omike in podobe našega mesta, več, za istovetnost njegove identitete in ustvarjalnih dosežkov.

Kogar imajo ljudje radi, ga cenijo in spoštujejo njegovo delo za napredek in omiko, ga kot zgled prej ali slej umestijo v zgodovinski spomin. Doprsje Sokličevo bodi pomnik, da je z nami bival mož širokega duha in žlahtnega srca, in opomin k spodbudi in zgledu, da je vsakdo dolžan po svojih močeh storiti za blaginjo vseh največ, kar zmore. Kakor je ob svojem času ravnal naš današnji lavreat - Jakob Soklič -, ki mu danes z velikim spoštovanjem odkrivamo portretno podobo v njegov spomin in oddolžitev!

KULTURA

Jakob Soklič

KRONIKA KULTURNIH DOGODKOV

od oktobra 2000 do 10. marca 2001

KRONIKA

OKTOBER

V Galeriji likovnih umetnosti so odprli razstavo del Rudija Benetika (doma iz Podjune) in Johanna Juliana Taube (iz Beljaka) z naslovom Sub Rosa (v pomenu zaupanja). Razstavo je odprl dr. Gerhard Wagner, veleposlanik Republike Avstrije v Sloveniji. Razstavišče prim. dr. Staneta Strnada je razstavilo dela 4. slikarske kolonije, ki je bila posvečena akademskemu slikarju prof. Slavku Koresu. Svoja dela so razstavili: Andrej Grošelj, Gregor Grošelj, Tone Seifert, Ervin Kralj, Nada Zidarič, Dušan Amanovič, Mojca Kovač, Rudi Reichman, Srečko Fruehauf, Štefan Bobek, Bogomir Celcer, Leander Fužir, Janez Ambrožič, Jana Makuc in Stanislav Makuc. Otvoritveni program je popestril ženski pevski zbor Karantanija pod vodstvom Suzane Makič. V počastitev svetovnega dneva OZN so v Galeriji likovnih umetnosti odprli razstavo otroških likovnih in literarnih del, ki so prispela na natečaj organizatorjev - Mestne občine Slovenj Gradec in Galerije likovnih umetnosti Slovenj Gradec. Zvečer istega dne (23. oktobra) pa je bila državna počastitev svetovnega dneva OZN v galerijskih prostorih. Slavnostni govornik je bil dr. Ernest Petrič, veleposlanik Republike Slovenije pri Združenih narodih. Nastopili so še: mladinski pevski zbor 2. OŠ Slovenj Gradec (vodja Almira Rogina, klavirska spremljava Aljoša Vrhovnik), Giovanni Rijavec z

Rotenturn

godalnim kvartetom in oktetom Lesna ter učenci slovenskih ASP-net šol pod pokroviteljstvom UNESCO. Moderatorica: Bernarda Žagn. Slovesnost sta neposredno prenašala slovenski radio in TV. Po prireditvi je župan MO Slovenj Gradec priredil družabno srečanje v gradu Rotenturn.

Komorni mešani pevski zbor Carinthia cantat je odpotoval na Daljni vzhod, na Japonsko. V mestu Arai, kjer je bil slovenski festival (predstavitve slovenske kulinarike in pevske ustvarjalnosti: nastopili sta še skupini Štajerskih 7 ter folklorna skupina KUD Študent iz Maribora), je zbor večkrat koncertiral, posebej pa je navdušil s celovečernim sporedom slovenskih ljudskih in umetnih pesmi in pesmi Huga Wolfa, naučil in zapel pa se tudi nekaj japonskih. Zbor je doživel nepopisno navdušenje. Pevodnja: Tone Gašper. Za to priložnost so pripravili tudi dvojezično predstavitev

Komorni mešani pevski zbor Carinthia cantat

veno zloženko, ki jo je oblikoval Blaž Prapótnik.

Kulturno društvo Stari trg je povabilo domačine in okoličane k predstavitvi zbornika Hvalnica Pohorju v kulturnem domu v Starem trgu. Gost večera je bil gledališki igralec Marko Cvahte z monodramo Jest sn Vodovnik Jurij. Ob 40-letnici Poklicne in srednje ekonomske šole so na prireditvi v počastitev tega jubileja (proslava je bila v avli šolskega centra, številno občinstvo so nagovorili Danijel Tancer, direktor ŠC, Danica Doler Švab, ravnateljica Poklicne in srednje ekonomske šole Slovenj Gradec, Tone Turičnik, prvi ravnatelj ekonomske šole, kulturni program pa sta izvedla Mitja Šipek z odlomkom iz Svetnečega Gašperja in kantavtor Milan Kamnik z nekaj pesmimi) predstavili dve knjigi: 9. zbornik Šolskega centra Slovenj Gradec (o njem sta poročala urednica Helena Merkač in oblikovalec Peter Hergold). Knjigo

utrinkov iz pedagoške prakse Toneta Turičnika Tudi do roba in (včasih) čez pa je občinstvu vsebinsko in pedagoško odprl Andrej Makuc.

Ob dnevu prosvetnih delavcev so podelili Vrunčevo nagrado in Vrunčeve plakete. Nagrado je dobila Marija Rotovnik, ravnateljica Srednje strokovne zdravstvene šole Slovenj Gradec, za strokovna, publicistična in okoljevarstvena prizadevanja, plakete pa Ivanka Mlačnik, Marta Rubin in Danica Švab Doler za poklicno in mentorsko delovanje. Glasbeno-literarni recital sta ob tej priložnosti sestavila igralka in avtorica besedila (z naslovom In temni Bog mi pravi: Bodi moja!) Lenčka Ferenčak in kitarist Jerko Novak. 23. oktobra so slovesno oprli prenovljene oz. nove šolske prostore, kamor sta se vselili gimnazija in zdravstvena šola. Slavnostni govornik: Milan Kučan, predsednik Republike Slovenije. Otvoritveni program so obogatili z recitalom slovenske poezije dijaki gimnazije in srednje zdravstvene šole.

22. srečanje pesnikov in pisateljev drugih narodov in narodnosti, ki živijo v Sloveniji, je obsegalo več prireditev, med njimi literarni nastop nekaterih avtorjev, največ pesnikov, predavanje dr. Silvije Borovnik Tuja jezičnost v nacionalni literaturi, predstavitev novih knjig udeležencev srečanja, nastop Postavkovih deklet, ogled mestnih znamenitosti itd.

V prostorih mestne knjižnice je predstavil knjigo Študent na poti okoli sveta avtor Uroš Ravbar, Avstralijo pa z besedo, sliko in glasbo Štefan Rehar, tudi svetovni popotnik.

V okviru gledališkega abonmaja smo si v kulturnem domu ogledali predstavo MGL Ljubljana - drama Prizori iz zakonskega življenja avtorja Ingmarja Bergmana v režiji Mileta Koruna in igralski interpretaciji Bernarde Oman in Borisa Ostana.

NOVEMBER

Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec in Rotary klub Slovenj Gradec sta pripravila tiskovno konferenco in predstavitev grafične mape Slovenj Gradec in Mislinjska dolina na starih grafičnih upodobitvah. Pokazali so 20 faksimilov po originalnih bakroreznih in litografskih upodobitvah dvorcev in graščin v Mislinjski dolini. Izkupiček od prodaje je Rotary klub namenil kot pomoč za nakup računalniške opreme za 13-letnega slabovidnega mladeniča iz Šmartna pri Slovenj Gradcu.

Razstava Srečanje koroških likovnih amaterjev v avli gimnazije je odprla te prostore tudi za kulturne dogodke kraja. Predstavitev je vzbudila prijazno pozornost, še posebej med dijaki. Svoja dela so razstavili: Simon Jugovič, Janez Grauf, Monika Mravljak, Vasja Gros, Jože Mrakič, Štefan Bobek, David Leintinger, Peter Petrovič, Andrej Horvat, Irina Pušnik, Andreja Hribernik, Lojze Pogorevc, Jernej Topler, Alojz Gaber, Srečko

Ruehauf, Jože Kremžar, Leander Fužir in Bogomir Celcer. Avtorje sta predstavila Marko Košan, umetnostni zgodovinar, in Peter Hergold, akademski slikar. Nastopil je tudi duet Iztok in Jani.

V Galeriji likovnih umetnosti so odprli razstavo Tadeja Pogačarja Zgodbe dveh mest. Realizacijo projekta je omogočilo Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije.

V Domu starostnikov v Črnečah pri Dravogradu so odprli razstavo likovnih del Irene Prapotnik, na otvoritvi so nastopili oktet Tro in duet Ex animo.

Razstavišče prim. dr. Staneta Strnada je predstavilo kiparska dela Urške Heller. Ob tej priložnosti je zapel nekaj pesmi moški pevski zbor Adoramus pod vodstvom Polone Krpač Gornjak.

V prostorih knjižnice Ksaverja Meška so pripravili Torkov tradicionalni klepet o novih knjigah. Prav tako je bilo v teh prostorih potopisno predavanje, podprto z bogatim slikovnim gradivom - diapozitivi - Brazilijska 500 let po odkritju. Predavatelj: Matej Praprotnik, ki je popotoval po tej veliki in za nas neznani oddaljeni deželi.

Posebno prijazna pa je bila - prav tako v knjižnici - prireditev, kjer sta se prepletali beseda in pesem ob predstavitvi pesmaric za ženske, moške in mešane pevske zборе glasbenega pedagoga Jožeta Leskovarja. (»Ljudske pesmi so neuhajljiv vir najčistejše lepote in neprecenljive vrednosti.« Jože Leskovar) Leskovarjeve pesmarice je esejistično razčlenil glasbeni pedagog Mitja Reichenberg, harmonizirane in prirejene ljudske pesmi, zbrane v štirih zvezkih, pa so vsaj nekatere oživili pevski zbori: vokalna skupina Savinjski rožmarin (zborovodkinja Tadeja Cigale), vokalna skupina Cvet (pevovodkinja Vida Bukovac) in dravograjski oktet Kograd IGEM pod vodstvom zborovodkinje Alenke Mori.

Mešani komorni zbor Carinthia cantat je polni dvorani kulturnega doma poročal o doživetjih z gostovanja na Japonskem. V zanimivem spletu pevskega nastopa v japonskih oblačilih, besede, glasbe, videa in žive besede smo spoznali delček

KRONIKA

Duet Ex animo

kulturnega utripa dežele vzhajajočega sonca in navdušen sprejem naših pevcev.

Valentina in Blaž Prapotnik, duet Ex animo, sta sodelovala s poezijo in songi na Salonu poezije Marjanca Kočevar v Novem mestu (25. 11.).

Pesniki Jure Potokar, Barbara Korun, Marjanca Kočevar, Majda Kne, Katja Plut in Blaž Prapotnik na literarnem večeru v Salonu poezije.

Knjižnica Ksaverja Meška je povabila bralce na predstavitev knjige Toneta Turičnika Tudi do roba in (včasih) čez. Z avtorjem se je pogovarjal Andrej Makuc.

V prireditvenih prostorih knjižnice je nastopil tudi dr. Metod Benedik s predavanjem župnija sv. Elizabete in naši kraji v zapiskih škofa Hrena.

V okviru Martinovih dni je gledališka skupina iz Šmiklavža ponovila v gasilskem domu v Šmartnu uspešnico - Burka o jezičnem dohtarju.

V okviru gledališkega obonmaja smo si v kul-

Burka o jezičnem dohtarju

turnem domu ogledali Yasmina Reze komedijo Naključni človek v režiji Zvoneta Šedlbauerja in igralski zasedbi Milene Zupančič in Iva Bana.

DECEMBER

Slovenski gledališki muzej in Koroški pokrajinski muzej sta v prostorih Koroškega pokrajinskega muzeja odprla razstavo Poljski gledališki plakat. O pomenu in vsebini razstave je govoril Ivo Svetina, direktor Slovenskega gledališkega muzeja, razstavo pa je odprl dr. Leszek Hensel, svetovalec ambasade Republike Poljske v Sloveniji. Razstavili so štirideset gledaliških plakatov štirindvajsetih najvidnejših poljskih ustvarjalcev; z recitalom je nastopil duet Ex animo.

Dr. Leszek Hensel govori na otvoritvi razstave poljskih gledaliških plakatov v slovenjgraškem muzeju.

V Slovenj Gradcu so ustanovili Društvo likovnih umetnikov Koroške (za predsednika so izvolili slikarja Karla Pečka). Ob tej priložnosti so v prostorih Mladinske knjige v Slovenj Gradcu odprli razstavo koroških likovnih ustvarjalcev. Sodelovali so: Franc Berhtold, Bogdan Borčić, Andrej Grošelj, Miroslav Hajnc, Peter Hergold, Benjamin Kumprej, Zoran Ogrinc, Karel Pečko, Luka Popič, Anton Repnik, Naca Rojnik in Sašo Vrabčič.

Duet Ex animo je s samostojnim literarno-glasbenim nastopom gostoval na kulturni prireditvi v OŠ Šmarje pri Jelšah.

Ob zaključku leta je pripravila tradicionalno srečanje Galerija Kolar: ob tej priložnosti so odprli razstavo najnovejših del Benjamina Kumpreja z Raven. V Čajnici Peč je razstavila aranžmaje suhega cvetja Simona Vončina.

Malo pred novim letom so slovesno odkrili doprsni kip Jakobu Sokliču, nekdanjemu mestnemu župniku, kulturnemu delavcu, zbiralcu umetnostnih in zgodovinskih predmetov, raziskovalcu in publicistu. Doprsje je izdelala kiparka Naca Rojnik, postavitev je zasnoval arh. Milan Petek, postavitev pa gmotno omogočila Mestna občina Slovenj Gradec. Doprsje sta odkrila dr. Franc Kramberger, mariborski škof, in Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec. Življenje in delo Jakoba Sokliča je razčlenil prof. Tone

Jakob Soklič, posnetek je nastal na dvorišču župnišča v Slovenj Gradcu; fotografski arhiv Sokličevega muzeja.

Turičnik.

Koroški pokrajinski muzej in Knjižnica Ksaverja Meška sta povabila občinstvo na predavanje Jakob Soklič (1893-1972), drobci za njegov portret. Sokličevo življenje in delo je orisal umetnostni zgodovinar Marko Košan.

V prostorih knjižnice je predstavil z besedo in diapozitivi popotovanje po Tajski Andrej Rotovnik.

V Šmartnu je kulturno društvo z obširnimi programom označilo Krpačeve dneve 2000. Prireditve: odkritje spominske plošče Ivanu Krpaču na rojstni hiši, orgelski koncert (izvajalci učenci glasbene šole iz Velenja - mentorica prof. Ema Zapušek -, MPZ Adoramus in ŽPZ Tenuto - vodja Polona Krpač Gornjak), glasbeno-gledališki večer (Marko Cvahte, gledališki igralec, z interpretacijo pridige Janeza Svetokriškega, glasbeni program: MPZ Šmartno in kvartet Svit iz Bevč pod vodstvom Janeza Koleriča) in maša z božično-novoletnim koncertom (kvartet Svit iz Bevč, umetniški vodja Janez Kolerič, in citrarka Maja Mirkac). Te kulturne prireditve so sofinancirali številni sponzorji.

V prednovoletnem oziroma božičnem času so bile številne kulturne prireditve po vsej občini oziroma Mislinjski dolini. Tradicionalni božično-novoletni koncert slovenjgraškega pihalnega orkestra pod vodstvom Petra Valtla je bil v športni dvorani: koncert je bil posvečen tudi državnemu prazniku - dnevu samostojnosti. V čast praznika je občinstvo nagovoril Janez Komljanec, župan Mestne občine Slovenj Gradec.

Božični koncert v cerkvi sv. Elizabete sta priredila Carinthia cantat pod vodstvom Toneta Gašperja in komorni zbor Ipavska iz Vipave pod vodstvom zborovodje Matjaža Ščeka - z izborom pesmi, primernih za to priložnost.

Številne so bile prireditve, namenjene prihodu Božička in dedka Mraza. Sprejem obeh je bil na Glavnem trgu, prireditve pa v kulturnem domu (za najmlajše in malo starejše) - od gledališke predstave Pika, risanega filma Mulan in filma Grinch do lutkovne predstave Deklice, ki je prehitro rasla - in

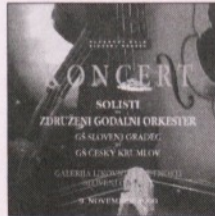
predstave Ognjemet gledališke skupine Teater Cizano iz Trzina do silvestrovanja za odrasle na prostem in velikega novoletnega ognjemeta. V Hudi luknji so tradicionalno obudili žive jaslice v organizaciji KD Avgust Hribar iz Doliča.

Poseben odmev je doživela uprizoritev Pika gimnazijske gledališke skupine pod vodstvom režiserja Andreja Makuca. Doslej je bilo že dvajset ponovitev, zanimanje za predstavo pa je še vedno živo, saj je namenjena vsem, tako otrokom kot odraslim. Do meseca marca si jo je ogledalo že več kot 5000 ljudi. Pravijo, da bo še nekaj ponovitev. Po povesti Astrid Lindgren je besedilo za gledališče priredil Andrej Rozman - Roza. Vloge so interpretirali (interpretirajo) dijaki slovenjgraške gimnazije: Ana Javornik, Sara Berglez, Katarina Jeseničnik, Janja Naglič, Anja Mihelič, Katja Vovk, Tina Aber, Ina Radšel, Miha Šrimpf, Jaka Zajec, Jasmin Džambič, Peter Rubin in Primož Tušnik. Sodelovala je tudi dijaška vokalno-instrumentalna skupina v sestavi: Katja Podjavoršek, Helena Grah, Kristina Serušnik, Maja Apat, Špela Košutnik, Petra Skrivarnik, Gregor Jus in Matej Serušnik. Drugi sodelavci: Zlatko Verzelak (glasba), Peter Hergold (scenografija), Martina Hendler (kostumografija), Nejc Berzelak in Nace Pušnik (fotografija), Nina Nevenka Cokan, s.p., in Martina Hendler (lasuljarki), Tjaša Elkasovič (šivilja), Marko Vergles, Simon Cvetko, Simon Klančnik (tehnično vodstvo) in Nina Šisernik (šepetalka).

Pika Nogavička v Slovenj Gradcu

KRONIKA

JANUAR

V začetku januarja je TV ekipa predstavila film o Karlu Pečku z naslovom Ritem, oblika, harmonija. Film je pred tem že bil na sporedu slovenske TV. Scenarij je napisal Iztok Premrov, film pa režiral Tugo Tory. Srečanje oz. predstavitev je bila v polni predavalnici v gimnaziji. Slovesnosti se je udeležil tudi portretiranec, ki se je zahvalil ustvarjalcem skoraj enournega filma za uspešno opravljeno delo, in občinstvu, ki je prišlo na predstavitev.

V citadeli Spandau v Berlinu so v soorganizaciji Galerije likovnih umetnosti in slovenskega veleposlaništva v Nemčiji odprli razstavo del Jožeta Tisnikarja in Mirsada Begića. Razstava je vzbudila veliko pozornost in spodbuden medijski odmev.

Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec in Knjižnica Ksaverja Meška sta organizirala predstavitev knjige Odvetnica in pisateljica Ljuba Prenner. Knjigo je izdala Nova revija v zbirki Korenine. O uredniškem in vsebinskem delu so poročali: dr. Marjan Drnovšek (urednik) ter dr. Aleš Gabrič, Polona Kekec in Brigita Rajšter, ki so knjigo napisali.

Mihael Zajec je popeljal ob diapozitivih in z besedo zbrano občinstvo na popotovanje na Malajski polotok. Ljudje so predstavitev navdušeno pozdravili.

V prostorih šmarške osnovne šole je o zgodovini turizma v Mislinjski dolini predaval Jože Potočnik, profesor zgodovine iz Slovenj Gradca, in odkrival številne njegove razvojne možnosti. Tudi v Šmartnu.

Primestna vaška skupnost Sele-Vrhe je svoj krajevni praznik slovesno oznamovala s kulturno prireditvijo, na kateri so nastopili: šolski pevski zbor, MPZ Ksaver Meško Sele, ansambel Rosa, pevki Natalija Verboten in Vera Trafela, gledališka igralka Jerica Mrzel in folklorna skupina Pastirji iz Podgorja. Slavnostni govornik je bil Gabrijel Knez, program pa je vodil Danijel Vunderl.

Javni sklad Republike Slovenije za kulturne

dejavnosti je v Narodnem domu v Celju podelil letošnja najvišja priznanja za ljubiteljsko kulturno delo. Med sedmimi odlikovanci je bil tudi Andrej Makuc, profesor slavist na Gimnaziji Slovenj Gradec.

Župan Mestne občine Slovenj Gradec je pridrill tradicionalni novoletni sprejem oziroma srečanje za vse javne delavce in vodilne gospodarstvenike v občini in tiste, ki so delovno povezani z našo občino. Srečanje je minilo v prijaznem razpoloženju.

FEBRUAR

Galerija Kolar je razstavila oljne podobe in nekaj risb slikarja Mihe Maleša: avtorja in njegovo delo je predstavil Niko R. Kolar, ravnatelj zasebne galerije.

V počastitev slovenskega kulturnega praznika je razstavišče prim. dr. Staneta Strnada povabilo Bogomirja Celcerja, dr. med., da je razstavil najnovejša dela. Ob tej priložnosti je nastopil tudi mešani pevski zbor KD Splošne bolnišnice Slovenj Gradec pod vodstvom Kazimire Lužnik.

V Čajnici Peč je postavila na ogled najnovejša dela kiparka Naca Rojnik.

V prireditvenih prostorih knjižnice je poročal o svojem popotovanju v Gruzijo in življenju med gruzijskimi stoletniki Brane Kobal. Pripovedi je dokumentiral s številnimi diapozitivi. Vsekakor je bilo največ prireditev v počastitev slovenskega kulturnega praznika: vsa društva v Mislinjski dolini so imela proslave - od Mislinje in Šmartna do Podgorja, Starega trga in Sel. Osrednji kulturni dogodek je bil v Slovenj Gradcu: na proslavi v kulturnem domu so podelili letošnja Bernekerjeva odličja. Dobili so jih: Bernekerjevo nagrado - družinski zbor Breznik iz Pameč, Bernekerjeve plakete pa: ŽPZ Slovenka iz Šmartna, MPZ KD iz Podgorja, Franc Jurač iz Doliča, Karolina Štumberger iz Pameč in Alojz Vošner iz Šmiklavža. Slavnostni govornik je bil Janez Komljanec, župan mestne občine. Uvodoma je citiral letošnjega

KRONIKA

Citadela Spandau,
Berlin

Ustanovni člani novega kulturnega društva so uradno dejanje tudi svečano proslavili in nazdravili novim izzivom literarno-založniške dejavnosti v Slovenj Gradcu in na Koroškem.

Posnetek Toma Jeseničnika: prostranstva Kamčatke ...

Prešernovega nagrajenca Gustava Gnamuša: »Ko se sprašujem o času in prostoru v umetnosti, se čudim, kako je mogoče, da iz daljnih časov in prostorov prihajajo do nas tako zgoščena in natančno oblikovana sporočila pretanjenih občutij in modrosti.«

Zatem je Janez Komljanec nadaljeval. »Lepa beseda, pa naj je bila pripeta na težko zemljo ali izlita iz pesnikovega srca, je bila Slovencem vselej prva, kadar smo stali na kakršnih koli branikih. Zanimivo, kako se je naš narod skoval v današnjost, da je naša majhnost vzrok, da smo v resnici veliki, da smo v resnici uspešni in prepoznavni. Eden izmed takih je naš Prešeren... (...) Ko odložimo vsakdanje delo, ko damo mislim svobodo in sanje, ko se več ne obremenjujemo z vsem, kar nas preganja, dela nemirne in ustvarjalne, je čas za lepote in doživetja, ki smo jih soustvarjali. Ali niso to naše mesto in naše vasi, naše doline, bahata Uršlja in zagledano Pohorje, posebej še, če v to lepoto vtkemo sožitje življenja, dela in čutnosti pa vrsto dobrin, ki nam jih ponuja okolje, v katerem živimo in ustvarjamo? (...)

Leto že teče, in to je čas, ko se moramo pripraviti za nove vsebine, naložbe in dejanja. Če bomo materialnim možnostim dodali več znanja, iznajdljivosti in dobre volje, bomo zagotovo uspeli. Uspeti pa ne pomeni samo potrjevati se v svojem bivalnem okolju, ampak tu in tam seči v širši prostor in tudi na kakšen drug kontinent, kar se nam v zadnjem času kar pogosto dogaja.

Naj nas misel vrne v praznično razmišljanje in na vse tiste, ki so se zapisali našemu mestu in vases s svojimi deli že od davnine naprej, in vse tiste, ki to počno ali počnete danes. (...) Vsem tukaj zbranim, posebej še nagrajencem, in tistim, ki so ostali doma, iskreno čestitam ob slovenskem kulturnem prazniku in želim veliko uspehov v letu, ki je pred nami.«

Glasbeno sta obogatila proslavo: Vera Trafela s petjem himne in gledališki igralec Janez Škof z glasbeno skupino Čompe. Po prireditvi je bilo družabno srečanje v Nami.

MAREC

Galerija Gledišče - ob dnevu odprtih vrat je bila gost Jana Valenčič. V prireditvenih prostorih slovenjgraške knjižnice je predaval Tomo Jeseničnik. Naslov: Beringija 2000 ali dirka s pasjimi vpregami po prostranstvih Kamčatke, Zanimivo pripoved so dopolnjevali številni in lepi diapozitivi.

V kulturnem domu je v organizaciji Lions kluba Slovenj Gradec in v počastitev 8. marca, dneva žena, nastopil gledališki igralec Polde Bibič s predstavo Pripovedovanje Martina Krpana (po Franu Levstiku). Prostovoljni prispevki namesto vstopnine so bili namenjeni Rdečemu križu Slovenj Gradec.

V tej hiši na Selah je živel in ustvarjal Fran Ksaver Meško.

V župnišču na Selah je bil 1. Meškov večer, ki ga je organiziralo selsko turistično društvo Murn. Večer je bil namenjen obujanju spominov na pisatelja Ksaverja Meška. Gost večera: prof. Tone Turičnik. Zbrali so se predvsem domačini.

V kulturnem domu smo si ogledali tretjo abonmajsko gledališko predstavo. Mestno gledališče ljubljansko je v režiji Mete Hočevar predstavilo Henrika Ibsena dramo Divja račka. Prevod Štefan Vevar.

V Mercator centru v Slovenj Gradcu so nastopili Romana Krajncan, Andrej Rozman - Roza, Nobbi in Mokri zmaj z Nobijevim gledališkim vrtljakom.

Andreja Gologranc Fišer

Otroke in starše je razveselila Romana Kranjčan.

KRONIKA

Naca Rojnik

ELEKTRO CELJE, d.d.

SPONZOR 41/42 številke ODSEVANJ

SPONZOR

Pomemben mejnik v nadaljnem gospodarskem in družbenem razvoju na Slovenskem je bil tudi začetek elektrifikacije. Ko je Siemens izdelal prvi uporabni dinamo (1866) in ko je Edison izumil žarnico (1879), »je elektrika v nekaj desetletjih osvojila ves civilizirani svet in postala nepogrešljiva pri vsem človeškem napredku«. (Razvoj elektrifikacije Slovenije, 1976)

Na slovenskem ozemlju je prvič ugotovljena tehnična uporaba električne energije v Mariboru, kjer je aprila 1883 zasvetila prva električna luč. Ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja so nastajale t.i. »industrijske in javne elektrarne«. Za začetek elektrifikacije pri nas štejemo leto 1894, ko je začela obratovati prva javna HE v Škofji Loki.

Kljub temu da se je v Celju razvijala industrija in da je mesto dobilo železnico že leta 1849, ni imelo elektrike vse do leta 1905: takrat je Cinkarna vgradila dinamo na parni pogon, in to manjše moči. Pet let pozneje je elektrifikaciji sledila tovarna emaljirane posode, sedaj Emo.

Po drugi svetovni vojni je Narodna vlada Slovenije ustanovila podjetje Državne elektrarne Slovenije (DES, 1945). Junija 1948 je prišlo do reorganizacije DES: ustanovljeno je bilo deset

področnih direktij, med njimi DES- direkcija za celjsko okrožje. Centralna direkcija je bila v Ljubljani. Pozneje se je podjetje Elektro Celje razdelilo na tri distribucijska podjetja: Elektro Celje, Elektro Slovenj Gradec in Elektro Krško. Leta 1963 pride do organizacijskih sprememb: nastala so nova podjetja za distribucijo električne energije. Prej imenovana podjetja se združijo v podjetje Elektro Celje (s poslovnimi enotami v teh krajih). Leta 1974 se je pet slovenskih elektrodistribucijskih podjetij združilo v Združeno podjetje za distribucijo električne energije Slovenije. Tri leta pozneje je bila ustanovljena delovna organizacija DES - podjetje za distribucijo električne energije Slovenije s sedežem v Ljubljani. To podjetje je sestavljalo 26 temeljnih organizacij združenega dela (TOZD). Na območju Elektra Celje so bile tri TOZD (Celje, Krško, Slovenj Gradec). Posamezne TOZD so določile in gradile razdelilne transformatorske postaje. Organizacijska shema Elektra Celje se je po letu 1982 ustalila s štirimi TOZD, in to Celje, Krško in Slovenj Gradec in TOZD Elektrogradnje Slovenj Gradec. Danes je Elektro Celje javno distribucijsko podjetje za električno energijo s tremi poslovnimi enotami.

Danes je Elektro Celje, d.d., eno izmed petih javnih podjetij v večinski lasti države, zadolženo za distribucijo in oskrbo z električno energijo in upravljanje z omrežjem na svojem območju. Oskrbuje preko 150.000 odjemalcev v osrednjem delu države, in to v zahodni Štajerski, na Koroškem in v velikem delu Dolenjske, skratka, zadolženo je za oskrbo na domala petini slovenskega ozemlja: približno tolikšen je tudi delež prihodka v distribucijski dejavnosti elektroenergetskega sistema.

Ta del Slovenije je zelo raznolik po svojih geografskih, demografskih in tudi gospodarskih značilnostih. Zato ima podjetje skoncentrirane električne naprave v več kot 40 središčih, kjer so bolj ali manj zahtevni odjemalci, veliko pa je tudi razpršenih porabnikov v Zgornji Savinjski dolini, na Pohorju in na Kozjanskem.

Nastanek novih občin, razvoj mest, primestij in podeželja z intenzivnejšo pridelavo, še posebej pa uvajanje novih tehnologij in delovnih postopkov v industriji, vse to zahteva posodabljanje, dograjevanje in širitev elektrodistribucijskega sistema. Dosedanja zmogljivost napajalnega omrežja že ne sledi več v vseh situacijah z zakonom določenim kriterijem. Kaže se potreba po novih naložbah, resnih obnovah in popravilih

zaradi različnih havarij, recimo snežnih ujm. Vendar pa ves čas za te namene primanjkuje gmotnih sredstev. Z intenzivnim in skrbnim vzdrževanjem je za zdaj še mogoče zadovoljivo oskrbovati odjemalce z električno energijo.

V zvezi z določili energetskega zakona intenzivno pripravljajo vsebinske spremembe. Čeprav manjka še veliko podzakonskih aktov, se zaposleni v podjetju izobražujejo in že spoznavajo nove okoliščine. Za nove naloge se pripravljajo tudi največji odjemalci, ki bodo po uveljavitvi trga lahko izbirali dobavitelja. Seveda v podjetju Elektro Celje ne pričakujejo - taki so tudi odzivi sogovornikov -, da bi se zgodil pomemben premik, ker dosedanje sodelovanje, pa tudi siceršnja strokovna usposobljenost zaposlenih z opremo, ki jo imajo na voljo, lahko še vedno omogoča najboljše možnosti za dobavo električne energije.

Na ta način tudi v podjetju Elektro Celje soustvarjajo sodoben, z Evropo primerljiv elektroenergetski sistem, ki bo v spremenjenih razmerah poslovanja, ko bo tudi električna energija postala blago, konkurenčen in v standardni kakovosti najprijaznejši vsem. Seveda pa to ne pomeni pocenitev električne energije, tudi ne pomeni, da ne bo potrebno spoštovati tehničnih in nadzornih predpisov, in ne pomeni, da bo lahko vsakdo neomejeno zadovoljeval svoje ambicije. Tega se v podjetju Elektro Celje, d.d., v celoti zavedajo.

Tudi na našem koroškem območju je ob koncu 19. in v začetku 20. stoletja nastalo večje število manjših elektrarn. Zanimivo je tudi, da je Slovenj Gradec dobil mestno elektrarno že leta 1903: HE na reki Mislinji v Pamečah, Bila je izrazito javnega značaja. Strojnica in oprema te elektrarne sta še danes lepo ohranjeni.

Od 1951 do 1953 je delovalo Elektro Celje, obrat Slovenj Gradec. Tega leta je nastalo samostojno podjetje Elektro Slovenj Gradec, deset let pozneje se je združilo z Elektrom Celje, podjetjem za distribucijo električne energije, v Slovenj Gradcu pa je ostala poslovna enota.

1974 so se vsa distribucijska podjetja Slovenija združila - kot rečeno - v enotno podjetje DES, podjetje za distribucijo električne energije Slovenije. Slovenjgraška poslovna enota je postala TOZD - Elektro Slovenj Gradec. Leta 1982 so DES razdelili na pet delovnih organizacij za distribucijo električne energije: ena izmed teh je bila DO Elektro Celje. V Slovenj Gradcu sta bili dve temeljni organizaciji, in sicer: TOZD Elektrodistribucija Slovenj Gradec in TOZD Elektrogradnje Slovenj Gradec.

Zanimiv je podatek, da so leta 1967 zgradili razdelilno transformatorsko postajo Slovenj Gradec z namenom, da bi izboljšali obratovalne razmere na sredjenapetostnem omrežju na območju Mislinjske doline. Le-to se je preko RTP

napajalo iz HE Dravograd, delno pa iz TE Šoštanj. Na RTP Slovenj Gradec je bilo do leta 1980 priključenih 73 distribucijskih transformatorskih postaj. V teh letih sta bili zgrajeni tudi RTP Ravne in Vuzenica, ki sta v Mežiški in Dravski dolini napajali številne transformatorske postaje. Z večanjem števila novih RTP in RP se je pokazala potreba po izgradnji obratovalnega energetskega centra v Slovenj Gradcu za potrebe celotne TOZD: zgrajen in opremljen je bil leta 1976. Vanj so bile vključene RTP Ravne, Vuzenica in Slovenj Gradec. V Velenju je bil RTP zgrajen pozneje.

V zadnjih letih glede distribucije električne energije in upravljanja oziroma poslovanja ni bilo večjih sprememb: od 1991 Elektro Celje posluje kot Javno podjetje za distribucijo električne energije Celje, d.d., ima pa tri poslovne enote, in to Celje, Krško in Slovenj Gradec.

SPONZOR

Kapital javnega podjetja Elektro Celje, d.d., je razdeljen na 24.192.425 delnic z nominalno vrednostjo 1.000 SIT. Delež največjega lastnika, to je države, znaša 83,05%.

V letu 2000 je podjetje dobavilo (prodalo) 1.555.227 MWh električne energije (2,3% več kot leto prej) po povprečni ceni 14,07 SIT/KWh. Ta prodaja je pomenila 21.195.449.000 SIT realizacije. Skupni prihodki so znašali 23.331.149.000 SIT (1% več kot leto prej). Podjetje je imelo v letu

2000 27.016.932.000 SIT vseh odhodkov, tako da je bila izguba iz poslovanja 2.468.211.000 SIT, kar je za 17,6% manj, kot je bilo načrtovano (regulirano z dovoljenim obračunom amortizacije).

Investicij je bilo za 1.716.976.000 SIT. Konec leta je bilo v podjetju zaposlenih 735 delavcev.

Nadzorni svet je šestčlanski in ga vodi Aljoša Pečan, direktor podjetja pa je Peter Petrovič.

Peter Petrovič in Jože Potočnik

SPONZOR

DISTRIBUCIJSKA PODJETJA V REPUBLIKI SLOVENIJI

ELEKTRO CELJE – NADZORNIŠTVA

založništvo - priprava za tisk - produkcija tiskovin - grafično oblikovanje - elektronska montaža - barvni izvlečki - fotoli
 barvni izpisi - tehnično urejanje tiskovin - skeniranje - osvetljevanje grafičnih filmov - digitalni barvni poskusni odtisi
grafični studio & založba
CERDONIS
 stari trg 278, 2380 slovenj gradec
 telefon: (02) 88 43 143, telefax: (02) 88 38 047
 e-mail: info@km-z.si http://www.km-z.si/

SOPOKROVITELJI

TISKARSTVO IN KNJIGOVEŠTVO

Brde 10a, 2383 Šmartno
 telefon: (02) 88 53 198

Naročam **ODSEVANJA**-revijo za leposlovje in kulturo

Ime in priimek: .....

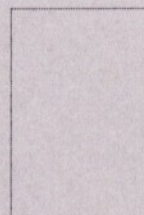
Naslov: .....

Pošta: .....

Letno naročnino 2000 SIT bom poravnal(a) po prejemu položnice.
 Naročnik(ca) revije bom do pisnega preklica.

Datum: ..... Podpis: .....

Opomba:
 Izpolnjeno naročilnico, prosimo, pošljite na naslov uredništva.
 Če ne želite razrezati revije, jo lahko naročite tudi na dopisnici.

ODSEVANJA

KD ODSEVANJA
 Ronkova 4
 2380 Slovenj Gradec

ODSEVANJA - revija za leposlovje in kulturo

Izdajatelj in založnik: Zveza kulturnih društev Slovenj Gradec in Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec
Izvršni odbor oz. izdajateljski svet: Niko. R. Kolar (predsednik), Helena Horvat (podpredsednica), Andrej Makuc, Jože Potočnik, Blaž Prapótnik, Tone Turičnik in Alenka Waltl (člani). **Nadzorni odbor:** Franček Lasbajer (predsednik), Andreja Gologranc Fišer in Tomo Jeseničnik (člana). **Častno razsodišče:** Liza Krpač (predsednica), Janez Žmavc in Peter Petrovič (člana)
Uredniški odbor: dr. Silvija Borovnik, Sonja Lavrinšek Pepelnak, Miran Kodrin, Andrej Makuc, Blaž Prapótnik (glavni in odgovorni urednik), Tone Turičnik in Milena Zlatar
Naslov: Kulturno društvo Odsevanja Slovenj Gradec, Ronkova 4 (knjižnica), 2380 Slovenj Gradec, telefon: (02) 88 39 350 (tajnica Cilka Sedar) in (02) 88 44 044 (predsednik)
Grafična priprava: CERDONIS, d.o.o., Stari trg 278, Slovenj Gradec, telefon: (02) 88 43 143, 88 38 046, fax: (02) 88 38 047, e-mail: cerdonis@km-z.si, http://www.km-z.si/odsevanja/ **oblikovanje in tehnično urejanje:** Blaž Prapótnik
Fotografije: Tomo Jeseničnik, Stanko Hovnik, Andrej Knez, Foto Prošt, arhiv Odsevanj
Tisk in vezava: Tiskarna Grešovnik, april 2001. **Naklada:** 700 izvodov. **Cena:** 1000 SIT.

NA PLATNICAH

Bogdan Borčič

Bogdan Borčič, Svetli trikotnik, akril, 1993, 200 x 120 cm

Bogdan Borčič, Rdeča slika, akril, 1992, 186 x 135 cm

